

TC.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLÂM'DA SPOR, OYUN VE EĞLENCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERHAT ÖZBEK

DANIŞMAN

Doç. Dr. İBRAHİM PAÇACI

AKSARAY- 2020

**TC.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

İSLÂM'DA SPOR, OYUN VE EĞLENCE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FERHAT ÖZBEK

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. İBRAHİM PAÇACI**

AKSARAY- 2020

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 (altı) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : FERHAT

Soyadı : ÖZBEK

Bölümü : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

İmza :

Teslim tarihi : 24.08.2020

TEZİN

Türkçe Adı : İSLÂM'DA SPOR, OYUN VE EĞLENCE

İngilizce Adı : SPORTS, GAMES AND ENTERTAINMENT IN ISLAM

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYÂNI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyân ederim.

Yazar Adı Soyadı: Ferhat ÖZBEK

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ferhat ÖZBEK tarafından hazırlanan “İslâm'da Spor, Oyun ve Eğlence” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Doç. Dr İbrahim PAÇACI

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi İsa ATCI

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Murat AKKUŞ

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Gaziantep İslâm Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

.....

Tez Savunma Tarihi: 10/08/2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nuntarih ve.....

sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrenci

Ferhat ÖZBEK

Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

İmza

TEŞEKKÜR

Araştırmanın planlanmasında ve tamamlanmasında ilgi ve desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı bilimsel ilkeler doğrultusunda şekillendiren Sayın Doç. Dr. İbrahim PAÇACI hocama,

Tez çalışmalarım boyunca destek veren tüm hocalarıma,

Tez sürecinde beni her daim motive eden ve bana moral veren çok değerli babanneme, babama, anneme ve ablama,

Sevgi ve saygılarımı sunar, teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM'DA SPOR, OYUN VE EĞLENCE

(Yüksek Lisans Tezi)

Ferhat ÖZBEK, Aksaray 2020

ÖZET

Spor, oyun ve eğlence insanoğlunun fitratında, psikolojik ve fizyolojik yapısında var olan, her dönemde farklı tezahürlerle kendini gösteren bir olgudur. Öyle ki en ilkel toplumlarda bile arkeolojik kazılarla bu gerçek gün yüzüne çıkmış, duvarlara tasvir edilen yüzlerce etkinlik insanoğlunun bu alandaki ihtiyacını göstermiştir. Zira insan her zaman aynı hal üzere kalmaz. Onun günlük işlerini ve çalışma hayatını nizama sokacak ve onu motive edecek etkinlikler yapması sosyal ilişkilerinde, psikolojik ve fizyolojik gelişiminde katkı sağlayacaktır. İslâm her çağa gönderilmiş kusursuz bir dindir. Hayatın her alanına değindiği gibi spor, oyun ve eğlence alanına da değinmiş, genel çerçeveler çizmiş, belli ölçülerde bu tür faaliyetlerin yapılmasına izin vermiştir. Nitekim Rasûlullâh bunun en güzel örneklerini sunmuş, spor, oyun ve eğlencenin mahiyetini, amacını ve hedefini, toplumun ve zamanın ihtiyaçlarına göre belirlemiş, psikolojik ve sosyolojik yapıyı kapsayıcı etkinlikler yapmıştır. Biz de bu doğrultuda birinci bölümde; spor, oyun ve eğlence kavramlarına ve bunların psikolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutlarına değindik; ayrıca her türlü spor, oyun ve eğlenceye alet edilebilme kapasitesine sahip olduğu için kumar kavramını da birinci bölümde ele aldık. Günümüzde spor, oyun ve eğlence aktiviteleri, modernleşmenin ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle gelişmiş, kimisi son zamanlarda ortaya çıkmış kimisi de geçmişteki hâlini korumuştur. Dolayısıyla geçmişte var olan aktivitelerin ve günümüzde yeni ortaya çıkan spor, oyun ve eğlencelerin İslâmî açıdan incelenmesi ve daha evvel ortaya konmuş bilgilerin topluca sunulması önem arz etmektedir. Çünkü günümüzde Müslümanlar, İslâm'ın spor, oyun ve eğlenceye biçtiği rolü tam anlayamamışlar, mubah olanı haram, haram olanı mubah sayabilmişlerdir. Dolayısıyla bunların İslâm açısından değerlendirmesini yapmak, hüküm ve sonuçlarını ortaya koymak önemlidir. Biz de bu doğrultuda ikinci bölümde önce Rasûlullâh zamanında var olan sporlara değindik, sonra da günümüzde yaygınlıkla oynanan sportif faaliyetlere değinerek İslâmî açıdan değerlendirdik. Üçüncü bölümde ise, en yaygın olan oyun ve eğlence

kapsamına giren aktiviteleri, nasslar ve İslâm âlimlerinin görüşleri doğrultusunda ele aldık. Üçüncü bölümü işlememizdeki amacımız; son zamanlarda Müslüman toplumlarda oyun ve eğlencenin aşırıya kaçması, İslâm'ın dışına çıkan uygulamaların yapılmasıdır. İslâm'da oyun ve eğlence nasıl olmalı sorusuna cevap aradığımız üçüncü bölüm, bu alandaki sorulara cevap verecektir. Dolayısıyla biz bu çalışmada, "İslâm'da spor, oyun ve eğlence nasıl olmalıdır?" sorusuna Kur'ân, sünnet ve İslâm âlimlerinin görüşleri doğrultusunda, asli ve fer'î delillerden ve fikhî kaidelerden istifade ederek cevap bulmaya çalışacağız.

Bilim Kodu : 60403

Anahtar Kelimeler : İslâm, Oyun, Eğlence, Kumar, Yarış, Yüzme, Düğün, Bayram

Sayfa Adedi : 173

Danışman : Doç. Dr. İbrahim PAÇACI

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SPORTS, GAMES AND ENTERTAINMENT IN ISLAM

(Master Thesis)

Ferhat ÖZBEK, Aksaray 2020

ABSTRACT

Sport, play and entertainment is an issue that has existed in the psychological and physiological structure of humankind since its existence and has emerged in different forms in every period. In fact, with this fact revealed by hundreds of activities depicted on the walls as a result of archaeological excavations, it has revealed the need of people in this matter even in the most primitive societies. Cos a human cannot always be in the same condition. Organizing daily activities and activities that will motivate him / her working life will contribute to a person's social relations, psychological and physiological development. Islam is a perfect religion sent to every age. As it touches every field of life, it also touched on the field of sports, games and entertainment, has drawn general frameworks, and has allowed such activities to a certain extent. As a matter of fact, the Messenger of Allah presented the best examples of this, determined the content, purpose and target of sports, games and entertainment according to the needs of society and time, and carried out activities that covered the psychological and sociological structure. According to these issues, in the first part; we touched upon the concepts of sports, games and entertainment and their psychological, sociological and economic dimensions; we also discussed the concept of gambling in the first part because it has the capacity to be used for all kinds of sports, games and entertainment. Today, sports, games and entertainment activities have developed with the effect of modernization and technological advances, while some have appeared recently, others have retained their former state. Therefore, it is important to examine the activities that existed in the past and the sports and games that have emerged today and to evaluate them in an Islamic way together with all the information previously revealed. Because today's Muslims cannot fully understand the role of Islam in sports, play and entertainment, what is acceptable is forbidden and what is prohibited is acceptable. Therefore, after evaluating these issues from an Islamic perspective, it is important to reveal the arbitration and results made. In this direction, in

the second part, we first discussed the sports that existed at the time of the Messenger of Allah then, we evaluated the sports activities that are widely played today in terms of Islam. In the third part, we discussed with the most common games and entertainment activities according to controversial ideas and thoughts of Islamic scholars. The purpose of our third section; Recently, the extreme games, entertainment and practices that go beyond Islam in Muslim societies. The third part, in which we seek answers to the question of how games and entertainment should be in Islam, will answer this question. Therefore, in this study, "What should sports, games and entertainment be in Islam?" We will try to find an answer to the question in accordance with the views of the Quran, Sunnah and Islamic scholars, by making use of the primary and secondary evidence sources and fiqh judgments.

Science Code : 60403

Key Words : Islam, Game, Entertainment, Gambling, Racing, Swimming, Wedding, Holiday.

Page Number : 173

Supervisor : Doç. Dr. İbrahim PAÇACI

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYÂNI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	iii
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Konusu	1
B. Araştırmanın Amacı	2
C. Araştırmanın Önemi	2
D. Araştırmanın Kaynakları	2
E. Araştırmanın Yöntemi	4
F. Konu Hakkında Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	4
BİRİNCİ BÖLÜM	6
SPOR, OYUN VE EĞLENCENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE MAHİYETİ	6
1.1. Spor.....	6
1.1.1. Tanımı.....	6
1.1.2. Sosyal Boyutu ve Kapsamı	7
1.1.3. Psikolojik Boyutu	10
1.1.4. Ekonomik Boyutu	11
1.2. Oyun ve Eğlence.....	14
1.2.1. Tanımı.....	14
1.2.2. Sosyal Boyutu ve Kapsamı.....	15
1.2.3. Psikolojik Boyutu	18

1.2.4. Ekonomik Boyutu	20
1.3. Genel Olarak İslâm'ın Spor, Oyun ve Eğlenceye Bakışı.....	21
1.3.1. Kur'ân ve Sünnette Spor, Oyun ve Eğlence.....	21
1.3.2. İslâm Âlimlerinin Genel Olarak Spor, Oyun ve Eğlence Hakkındaki Görüşleri.....	25
1.3.3. Oyun ve Eğlence Ehlinin Şâhitliği	28
1.3.4. Değerlendirme	29
1.4. Kumar Kavramı	32
İKİNCİ BÖLÜM	38
SPORTİF OYUNLAR.....	38
2.1. Rasûlullâh Zamanında Mevcut Olan Spor Oyunları	39
2.1.1. Atletizm	40
2.1.2. Güreş	41
2.1.3. Binicilik	43
2.1.4. Atıcılık ve Okçuluk	48
2.1.5. Yüzme	51
2.1.6. Ağırlık Kaldırma (Halter)	55
2.1.7. Avcılık	56
2.1.8. Kurrek (Ayak Topu)	58
2.2. Günümüzde Yaygın Olan Spor Oyunları.....	59
2.2.1. Futbol	60
2.2.2. Basketbol.....	63
2.2.3. Boks ve Diğer Dövüş Sporları	65
2.2.4. Motor Sporları.....	66
2.2.5. Hentbol	67
2.2.6. Voleybol	69
2.2.7. Bilardo	70
2.2.8. Golf.....	71
2.2.9. Tenis.....	72
2.2.10. Beyzbol.....	73
2.2.11. Hokey	74
2.2.12. Bilek Güreşi	75
2.2.13. Kış Sporları	76
2.2.14. Bisiklet.....	78
2.2.15. Bowling	79
2.2.16. Su Sporları	80
2.2.17. Fitness	81
2.2.18. Dağcılık.....	82
2.2.18. Paraşüt Sportu	83
2.2.19. Trekking (DoğaYürüyüşü)	84
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	86
OYUN VE EĞLENCE.....	86
3.1. Oyun.....	86

3.1.1. Zekâ Oyunları	88
3.1.1.1. Satranç	89
3.1.1.2. Dama.....	91
3.1.1.3. Sudoku	92
3.1.1.4. Kelime Oyunu ve Sözcük Merdiveni.....	93
3.1.1.5. Diğer Zekâ Oyunları	94
3.1.2. Şans Oyunları (Masa Oyunları)	95
3.1.2.1. Tavla.....	96
3.1.2.2. İskambil.....	99
3.1.2.3. Okey ve Domino.....	100
3.1.2.4. Piyango	102
3.1.2.5. Sayısal Loto, Spor Toto, Hemen Kazan, İddaa vb. Şans Oyunları	105
3.1.3. Eğlendirici Oyunlar	107
3.1.3.1. Taklit Oyunu.....	107
3.1.4. Bilgisayar Oyunları.....	108
3.2. Eğlence	112
3.2.1. Müzik.....	114
3.2.1.1. Müziğin Haram Olduğuna Dair Görüşler.....	115
3.2.1.2. Müziğin Mubah Olduğuna Dair Görüşler	116
3.2.1.3. Değerlendirme	118
3.2.2. Şölenler.....	120
3.2.2.1. Düğün Merasimi	120
3.2.2.2. Sünnet Merasimi.....	127
3.2.2.3. Bayramlar.....	129
3.2.2.4. Şenlikler	134
3.2.3. Tiyatro, Film Gösterileri ve Meddahlık.....	135
3.2.4. Mizah.....	139
3.2.5. Gölge Oyunu (Hacivat-Karagöz).....	143
3.2.6. Havai Fişek Gösterisi	145
3.2.7. Sirk Gösterileri.....	147
SONUÇ	148
KAYNAKÇA	151
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	173

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Age.	: Adı geçen eser
Agm.	: Adı geçen makale
Agt.	: Adı geçen tez
A.s	: Aleyhisselam
A.y.	: Aynı yer
Bkz.	: Bakınız
B.	: Bin
C.	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Et.	: Erişim Tarihi
H.z.	: Hazreti
H.no	: Hadis Numarası
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Ö.	: Ölüm tarihi
R.A.	: Radıyallâhu 'Anh
Sad.	: Sadeleştiren
S.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
S.	: Sayfa
Thk.	: Tahkik eden

- Tsn. : Tasnif
Ts. : Tarihsiz
Trc. : Tercüme eden/Çeviren
TDK : Türk Dil Kurumu
Vb. : Ve benzeri
Vd. : Ve devamı/ ve diğerleri

GİRİŞ

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla. Kelamların en güzeli ile kullarına hitabeden Cenâb-ı Allâh'a hamd, bu kelamın tebliği ve tebyîni ile gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v) Efendimize salât, kelamını ve kalemini İslâm dinine adayan ashâba ve ehl-i imana selam olsun.

Her çağa hitap eden ve dönemin problemlerine çözüm üretebilecek bir yapıda olan İslâm, insanın hayatına etki eden her konuya açıklık getirdiği gibi spor, oyun ve eğlence hayatının da nasıl olması gerektiğine açıklık getirmiş, bu hususta insanlığın menfaatine olacak birtakım sınırlamalar getirerek bu tür aktivitelerin çerçevesini çizmiştir. Bu doğrultuda İslâm'da spor, oyun ve eğlencenin nasıl olduğunu tespit etmeye çalıştığımız çalışmamızın giriş bölümünde araştırmamızın konusu, amacı, önemi, yöntemi ile daha evvel yapılmış çalışmalar ve tezimizin hazırlanmasında başvurduğumuz kaynaklar hakkında bilgi verilecektir.

A. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu spor, oyun ve eğlence kapsamına girebilecek olan aktivitelerin tespiti ve bunların İslâm fıkhı çerçevesinde hükümlerini belirlemektir. Bu kapsamda söz konusu aktivitelerin Hz. Peygamber zamanında ve günümüzdeki uygulamaları üzerinde durulacak, bunların sınırları belirlenmeye çalışılacaktır.

Bu doğrultuda öncelikle spor, oyun ve eğlencenin günümüzdeki mahiyeti, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik etkilerinin neler olduğu üzerinde durulacak, daha sonra spor, oyun ve eğlence kapsamına dâhil edilebilecek aktiviteler, Kur'ân, sünnet, âlimlerin görüşleri ve fıkıh kaideleri bağlamında değerlendirilecektir.

Tek bir cümlede ifade etmek gerekirse araştırmanın konusunu; spor, oyun ve eğlencenin İslâm'da nasıl olduğu, nasıl uygulandığı, bu uygulamaların topluma nasıl yansıdığı, bu yansımaların olumlu ve olumsuz yönleri, Rasûlullâh zamanında var olan ve günümüzde de

varlığını devam ettiren spor, oyun ve eğlencelerin hükümleri, günümüzde yaygınlık kazanan diğer spor, oyun ve eğlencelerin neler olduğu ve bunların hükümleri teşkil etmektedir.

B. Araştırmanın Amacı

Spor, oyun ve eğlenceye insanın ihtiyacı olduğu aşikardır. Bunun için spor, oyun ve eğlence sosyal hayatta, gerek geçmişte gerekse günümüzde yaygın olarak görülmekte ve uygulanmaktadır. İnsanın tabiatı, onun aynı hal üzere kalamayacağını, muhtelif zaman ve mekanlarda farklılaşacağını gösterir. Dolayısıyla insanın ciddi işlere, ibadet ve taate ihtiyacı olduğu gibi spor, oyun ve eğlence türünden aktivitelere de ihtiyacı vardır. Bu gibi aktiviteler toplumun da ihtiyacına cevap verecek tarzda örf'e dayalı olarak farklılaşmaktadır. Her ne kadar farklı aktiviteler uygulanıyor olsa da İslâm'ın spor, oyun ve eğlenceye yönelik çizmiş olduğu çerçeve ve bu yöndeki düzenleme insanların ihtiyacını karşılayacak niteliktedir. Çünkü her çağa, mekana ve zamana ulaşan, insanların hayatını düzene sokan Allâh'ın emir ve yasakları, Rasûlünün söz ve uygulamaları insanlığın menfaatindedir. Dolayısıyla İslâm'ın bu konudaki düzenlemelerine, hükümlerinin belirlenmesine ve sonuca varılan hükümlerin sunulmasına ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda bu çalışmada, spor, oyun ve eğlence kapsamına girecek aktiviteleri, yeni ortaya çıkan bazı etkinliklerin fikhî hükmü ve fıkıh açısından değerlendirilmesi ve sınırlamaları, âlimlerin bu konudaki görüşleri, yeni ortaya çıkan aktivitelerin Rasûlullâh zamanında benzerinin bulunup bulunmadığı, bulunanların ve bulunmayanların hükümlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

C. Araştırmanın Önemi

Spor, oyun ve eğlence kişinin temel ihtiyaçlarından biridir. Bundan dolayı her çağda varlığını devam ettirmiştir. Özellikle her alanda olduğu gibi bu alanda da Allâh'a karşı kulluk bilincinde olarak yaşama arzusunda olan Müslümanların spor, oyun ve eğlence kapsamına giren uygulamaların hükümlerini bilmeye ihtiyaçları vardır. Bundan dolayı bu konunun incelenip İslâm'a göre hangi aktivitelerin helal-haram kapsamına girdiği, dolayısıyla hükümlerinin neler olduğu önem arz etmektedir.

D. Araştırmanın Kaynakları

Spor, oyun ve eğlence konusu klasik kaynaklarda müstakil olmaktan ziyade, "Kitâbu'l-Kerâhiyye", "Kitâbu'l-Eşribe", "el-Gınâ ve'l-Lehv", "Kitâbu's-Sebak", "Kitâbu'l-Hazr ve'l-

İbâha", "Kitâbu's-Sebak ve'r-Ramâ", ve "Gınâ" şeklinde bab başlıklarında veya bab başlıkları altında farklı yerlerde verilmiştir.

Bu konuda en geniş bilgiyi İmam Gazzâlî'nin (ö. 5050/1111) "*İhyâu Ulûmi'd-Dîn*" adlı eserinde buluyoruz. Fâkihî (ö. 278/891) ise "*Ahbâru Mekke*" adlı eserinde Cahiliye ve İslâm dönemlerinde düğün, sünnet vb. vesilelerle yapılan eğlenceler hakkında kısa bilgiler vermiştir. Nüveyrî (ö. 733/1333) de "*Nihâyetü'l-Ereb*" adlı eserinde gınâ ve müzik konusunu detaylıca incelemiştir.

Günümüzde bu konuda yapılan detaylı çalışmalar arasında Prof. Dr. Nebi Bozkurt'un "*Hadis'te Folklor Eğlence*" adlı eserini ve Prof. Dr. Vecdi Akyüz'ün dört ciltlik "*Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*" adlı eserini gösterebiliriz.

Biz de çalışmamızda, bütün kitapların en şerefli olan Rabbimizin Kelamı Kur'ân-ı Kerim'e ve Rasûlünün hadislerine dayandık; ayrıca İslâm bilginlerinin görüşlerinden istifade ettik. Konumuza ışık tutması açısından diğer muhtelif kitaplardan istifade ettik. Burada en çok istifade ettiğimiz eserleri vereceğiz:

Hadis kitapları çerçevesinde; Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) "*Müsned*" adlı eserinden, Buhârî'nin (ö. 256/870) "*el-Câmi'u's-Sahîh*" adlı eserinden, Ebû Dâvud'un (ö. 275/889) "*es-Sünen*" adlı eserinden, Beyhakî'nin (ö. 458/1066) "*es-Sünenü'l-Kübrâ*" adlı eserinden; Hadis şerh kitapları çerçevesinde: İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) "*Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*" adlı eserinden; Kavaid kitapları çerçevesinde: İbn Nüceym'in (ö. 970/1563) "*El-Bahrü'r-Râik*" adlı eserinden, Abdulvehhâb Hallâf'ın (ö. 1375/1956) "*İlmü Usûli'l-Fıkh*" adlı eserinden, Ahmed b. Muhammed ez-Zerkâ'nın (ö. 1357/1938) "*Şerhu'l-Kavâ'idü'l-Fıkhıyye*" adlı eserinden; Tefsir kitapları çerçevesinde: Ebu Cafer et-Taberî'nin (ö. 310/923) "*Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'ân*" adlı eserinden, Kurtubî'nin (ö. 671/1273), "*el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*" adlı eserinden, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) "*Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*" adlı eserinden; Fıkıh kitapları çerçevesinde: İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) "*el-Üm*" adlı eserinden, Kâsânî'nin (ö. 587/1191) "*Bedâ'i'u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâ'i'*" adlı eserinden, Mevsîlî'nin (ö. 683/1284) "*el-İhtiyâr Li-Ta'lîli'l-Muhtâr*" adlı eserinden istifade ettik.

Bütün istifade ettiğimiz kaynaklarda konumuzla ilgili bulunan terimlerin ve bilgilerin derlemesini ve mukayesesini yaptık.

E. Araştırmanın Yöntemi

Yöntem olarak, belirlediğimiz amaçlar doğrultusunda spor, oyun ve eğlenceyle ilgili kavram çalışması yapılacaktır. Rasûlullâh zamanında ve günümüzde bulunan spor dallarının, oyun ve eğlencelerin en yaygın olanları teker teker ele alınarak Kur'ân, sünnet, İslâm âlimlerinin görüşleri ve İslâm'ın genel prensipleri ışığında hükümleri ve varılan sonuçları verilecektir.

Bu doğrultuda çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşacaktır. Birinci bölümde spor, oyun ve eğlencenin kavramsal çerçevesi ve mahiyeti, İslâm âlimlerinin bu husustaki görüşleri ve kumar kavramı işlenecektir. İkinci bölümde Rasûlullâh zamanında olan spor oyunları ile günümüzde yaygın olarak icra edilen spor oyunlarına değinilecektir. Bu noktada günümüzdeki sporların yaygın olanlarını tespit ederken "Morpa Spor Ansiklopedisi"nden ve dünyadaki güncel spor haberlerinden istifade edilmiştir. Üçüncü bölümde oyun ve eğlence kapsamına giren aktivitelerin en yaygın olanları işlenecektir. Sonuç bölümünde ise çalışmada ulaştığımız neticeler özet olarak sunulacaktır.

F. Konu Hakkında Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Bu konuyla ilgili daha önce kaynak kitaplarda bilgiler bulunmaktadır. Modern çalışmalar da mevcuttur. Klasik kaynaklarda müstakil olmaktan ziyade bab başlıkları şeklinde veya bab başlıkları altında verildiğini daha evvel söylemiştik.

Bu konuda en geniş bilgiyi İmam Gazzâlî'nin "*İhyâu Ulûmi'd-Dîn*" adlı eserinde buluyoruz. Gazzâlî bu eserin "*Kitâbu Âdâbi's-Semâ' ve'l-Vecd*" bölümünde farklı görüşleri delilleriyle sunmuş; bunun yanında kendi görüşlerini de delilleriyle belirtmiştir.

Ayrıca Ahmet Teymur Paşa'nın (ö. 1348/1930) birtakım oyunları anlattığı "*Lü'abü'l-Arab*" ve mûsiki konusuna değindiği "*el-Mûsika ve'l-Gınâ İnde'l-Arab*" adlı eserleri vardır.

Yine bu konu hakkında geniş bilgiyi günümüzde Ziyab b. Sa'd el-Gâmidî, "*Hakîkatu Kureti'l-Kadem*" adlı eserinde tafsilatlı olarak vermiş; spor, oyun ve eğlence konularına bilhassa futbol kousuna nass ve İslâm âlimlerinin görüşleri doğrultusunda değinmiştir.

Günümüzde bu konuda yapılan çalışmalar arasında Prof. Dr. Nebi Bozkurt'un "*Hadis'te Folklor Eğlence*" adlı eserini örnek verebiliriz. Nebi Bozkurt bu eserde, Rasûlullâh zamanındaki eğlencelere ışık tutmuş ve eğlencenin nasıl olması gerektiğini ve İslâm toplumlarının eğlence kültürünü muhtasar bir şekilde ele almış, cahiliye toplumundaki

uygulamalara da değinmiştir. Konumuz hakkında günümüzdeki araştırmalardan bir diğeri Prof. Dr. Vecdi Akyüz yapmıştır. Dört ciltlik *"Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm"* adlı eserinin dördüncü cildinde "Asr-ı Saadet'te Spor" başlığı altında konuya değinmiştir.

Bu konuyla ilgili 2008 yılında Prof. Dr. Hüseyin Tekin Gökmenoğlu danışmanlığında hazırlanan *"Fıkıhta Lehv"* başlıklı yüksek lisans tezinde, lehv'in tarihsel sürecinden kısaca bahsedilmiş, bazı spor ve eğlencelerin hükümleri verilerek bunların devlet eliyle desteklenmesinin ona meşruiyet katıp katmayacağı üzerinde durulmuştur. Yine bu doğrultuda Prof. Dr. Mustafa Baktır danışmanlığında *"İslâm Hukuku Açısından Şans oyunları ve Piyango"* başlıklı yüksek lisans tezinde ise kumarın, şans oyunlarının ne olduğu ve bunların kapsamına nelerin girdiği naslar çerçevesinde belirlenmeye çalışılmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinde "Spor", "Oyun", "Eğlence", "Kumar" ve "Mûsiki" vb. başlıklar altında çalışmalar yapılmış, birtakım bilgiler verilmiştir.

Bütün bu çalışmaları göz önüne aldığımızda gerek spor etkinliklerinin gerekse oyun ve eğlencenin kapsamına giren onlarca etkinlik vardır. Biz bunları toplu bir çalışma halinde her birinin tek tek işlendiğini göremedik. Bu çalışmamızda hem mevcut işlenmiş konuları daha da geniş bir şekilde işleyecek hem de değinilmemiş konuları ele alacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

SPOR, OYUN VE EĞLENCENİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ VE MAHİYETİ

1.1. Spor

1.1.1. Tanımı

Spor, bedenin kuvvet ve çeviklik kazandığı özel hareketleri yapmaktır.¹ Diğer bir deyişle spor, fizik kondisyonunu iyileştirmeyi amaçlayan, oyun, yarışma ve mücadele anlayışıyla yapılan fizik etkinlikleridir.² Ayrıca spor, aslı Latince kökenli İngilizce disport (eğlenme, hoşça vakit geçirme) kelimesinin kısaltılmış şekli olan sporttur. Türkçe'ye Batı dillerinden geçen spor kelimesi kişinin beden ve ruh sağlığını geliştiren, bireysel veya toplu olarak belli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen beden hareketlerini ifade eder. Arapça'da spor karşılığında kullanılan "riyâzet" (رياضة) kelimesi, "Hayvanları binme, yarış ve sefer amacıyla yetiştirip hazırlamak; yiyip içmeyi azaltarak ihtiraslarla ve şehevi duygularla mücadele etmek; vücudun canlı, güçlü ve sağlıklı olması için düzenli hareketler yapmak" gibi anlamlara gelir. Buna göre riyâzet kelimesi spora göre daha geniş kapsamlıdır. Riyâzet tasavvufta farklı manalarda kullanılırken sporu ifade etmek için genellikle "er-riyâzetü'l-bedeniyye / cesediyye" (الرياضة البدنية) terkibi tercih edilir. Sporla ilişkili olan Arapça'daki "temrîn" (تمرين) kelimesi "bir şeyi yumuşatmak, bir işte maharet kazanması için kişiyi eğitmek" gibi anlamlara gelirken; "idmân" (إدمان) kelimesi "bir şeye devam etmek, sürekli yapmak" anlamına gelmektedir.³ Bu iki kelime sporla ilişkili olarak antrenman yapmak, çalışmak, performans göstermek manalarında kullanılmaktadır.

¹ Ziyab b. Sa'd Alî Hamdan el-Gâmidî, **Hakikatu Kureti'l-Kadem**, Kutubu İslâmiyye, Dünya Fıkıh

² Vecdi Akyüz, *Asr-ı Saadet'te Spor*, Vecdi Akyüz (Ed.), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, c. IV, s. 373.

³ Nebi Bozkurt, "Spor", **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2009, c. XXXVII, s. 418.

1.1.2. Sosyal Boyutu ve Kapsamı

Spor, geçmişte ve günümüzde var olan, bireysel boyutu olduğu gibi toplumsal boyutu da olan önemli bir sosyal olgudur. Spor olgusuna sosyal açıdan bakarsak; bireysel, toplumsal, ekonomik ve kültürel kalkınmayı sağladığını, zihinsel ve kinestetik zekâyı geliştirmede bireye yardımcı olarak çevreye uyumunu kolaylaştırdığını, kişiler, toplumlar ve uluslararası dayanışmayı ve barışı sağladığını, kişinin mücadele ruhu ve azmini arttırarak sağlıklı toplumlar ve sosyal ilişkiler oluşturduğunu, toplumun nizam ve inşasına yardımcı olduğunu söylemek mümkündür.⁴ Başka bir ifadeyle sporun sosyal boyutunu, insanı topluma entegre etmek ve toplumun huzur ve mutluluğunu, refah ve nizamını sağlamak için icra edilen faaliyetler şeklinde ifade edebiliriz.

Sosyal hayatın en önemli unsuru toplumdur. Toplum, sathi olarak bakıldığında insanların oluşturduğu kümeler yığını olarak görünür. Ancak bu tanım bir konunun başlığı gibidir. Çünkü toplum daha girift olup birçok etkenin etkileşimi ile meydana gelir. Her toplumun bir şekli, yapısı, gelenek ve görenekleri, kanun ve kaideleri, dîni ve ahlaki uygulamaları vardır. Toplumlar bir çatı altında sürekli gelişim ve değişimlerini sağlayan uzun bir tarihsel süreç sonucunda ortaya çıkan gruplardır. Sosyal hayatın en önemli unsuru olan toplumun mütemmim cüzü ailedir. Bunun dışında okul, cami dernekleri, sendikalar, medreseler, spor kulüpleri vb. sosyal gruplar da toplumun önemli parçalarındandır.

Dolayısıyla spor, toplumsal hayatın idamesi ve sürekliliği için önemli olan sosyal bir olgudur. Öyle ki toplumun her kesiminde gözükmektedir. Mesela spor ve çalışma hayatı, spor ve boş zaman, gençlik ve spor, yaşlılık ve spor, din ve spor, medya ve spor, ekonomi ve spor, reklam ve spor, sanat ve spor vb. başlıklar altında bu konu irdelenmekte ve işlenmektedir.⁵

Spor bedene ve ruha hitap eden, insanlarla iletişimi kuvvetlendiren sosyal bir davranıştır. Sporun birçok sosyal fonksiyonu vardır. Bu fonksiyonlar şu şekilde sıralanabilir:

- Sosyal ve kültürel zevkler ve duyarlılıklar kazandırır,
- Arkadaşlık, liderlik, iş birliği, hoşgörü, takdir etme ve edilme özelliklerini kazandırır,
- İnsanın kendini kontrol etmeyi, kendine ve başkalarına karşı saygı ve sevgiyi öğretir,

⁴ Azmi Yetim, "Sporun Sosyal Görünümü", **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 5 (2000), s.64.

⁵ **Agm**, s. 67.

- Sosyalleşmeyi ve sosyal sorumluluğu geliştirir,
- İş, görev ve mesleki sorumluluklar kazandırır ve geliştirir,
- İnsanlar ve uluslararası dostluğu geliştirir ve sosyal kaynaşmayı sağlar,
- Sosyal statü kazandırır,
- Mücadele ve rekabet gücünü artırır,
- İnsani ilişkileri geliştirir,
- Kişiyi dostluk duygusu aşılır,
- Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmada önemli bir rol oynar ve
- Toplum bireyleri arasında aidiyet duygusunu geliştirir.⁶

Sporun topluma etkisi ve sosyal boyutu çok eskiye dayanmaktadır. Arkeolojik eserlerde yer alan en eski spor olarak avı gösterebiliriz. Tabii o dönemde av, sosyal bütünleşmeyi ve toplumsal gelişmeyi sağlayıcı olmanın yanında çoğunlukla geçim kaynağı olarak yapıldı.⁷ Fiziki oyunlarla ilgili en güzel tarihi bilgi firavun mezarlarında vardır. Beni Hasen'de bulunan XI. ve XII. hanedanına ait mezarların odalarında spor sahneleri tasvirleri vardır. Bunların en mühimi güreş tasvirleridir.⁸ Öyle anlaşılıyor ki o zamanın insanları buralarda toplanıyorlar ve eğleniyorlardı. Dolayısıyla güreş sporu toplumsal bütünleşme ve sosyalleşmeyi sağlayan önemli etkinliklerdendi. Yine at yarışı sporu da toplumun iştirak ettiği etkinliklerdendi. Nitekim İstanbul at meydanındaki dikili taşın mermer kısmı üzerinde hipodromda yapılan araba yarışını seyreden kral ve etrafı tasvir edilmiştir.⁹ Bu arkeolojik buluntulardan anlaşılan, o dönemlerde sportif etkinlikler sosyal bütünleşmeyi sağlamada bir araçtı.

Arap toplumunda da spor yaygın olarak icra ediliyordu. Cahiliye dönemi diye adlandırılan dönemde¹⁰ spor etkinlikleri yapılıyordu.¹¹ Rasûlullâh risalet görevine başladıktan sonra bilhassa Medine'de spor etkinliklerine önem verdi ve uyguladı. Mesela Rukâne (ö. 42/662 [?]) adlı kişiyle güreşmiş,¹² atları koşturmuş ve atıyla yarışlara katılmış,¹³ ok atmaya yani

⁶ Azmi Yetim, **agm**, s. 68-69.

⁷ Nebi Bozkurt, **Hadis'te Folklor Eğlence**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s.26.

⁸ **Age**, s.27.

⁹ **Age**, s.28.

¹⁰ İslâmî dönemde ortaya çıkmış bir terim olan câhiliye, gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerekse hadislerde Araplar'ın İslâm'dan önceki inanç, tutum ve davranışlarını İslâmî devirdekenden ayırt etmek için kullanılmıştır. Bu sebeple genellikle Araplar'ın İslâm'dan evvelki dönemine "Cahiliye çağı" denilir. (Mustafa Fayda, "Câhiliye", **DİA**, Ankara 1993, c. VII, s. 17).

¹¹ Ahmet Teymur Paşa, **Lu'abü'l-Arab**, Müessesetü Hindâvi, Mısır 2014, s. 33.

¹² Ebû Dâvud Suleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistânî el-Ezdî, **es-Sünen**, thk: Şuayip el-Arnaûd-Muhammed Kamil, Dâru'l-Risaleti'l-Âlemiye, Beyrut-Lübnan 2009, "Libas", 24 (H.no: 4078).

atıcılığa teşvik etmiştir.¹⁴ Rasûlullâh'ın buradaki temel gayelerinden birisi toplumsal bütünleşmeyi sağlamak, sosyal etkinliklere katılmak, ibadetleri yapabilecek ruh ve beden sağlığını iyileştirmek, sporun ve eğlenmenin caiz olduğunu ümmetine göstermek ve savaşlara ön hazırlık yapmak olmalıdır. Bu maksatlarla Rasûlullâh spor yapmaya izin vermiş, böylece ashâbını spor yapmaya teşvik etmiştir.

Allâh Teâlâ insanı fitratı üzerine yaratmıştır. Dolayısıyla Rasûlullâh insan yaratılışına çok önem veren bir peygamber olmuştur. İnsanları irşat ve inşa ederken onlara hem dünyevi hem de uhrevi rehberlikte bulunmuş, hem beşeri hem de dîni asılları, emir ve nehiyleri göstermiştir. Her konuda olduğu gibi spor konusunda da insanın fitratına ve zamanına uygun, İslâm şeriatının sınırlarının dışına çıkmayacak etkinlikleri uygulamıştır. Sınırları belirlenmiş, kumar olmayan, meşru spor ve eğlencelerin caiz olduğunu ümmetine bildirmiş, bu faaliyetlerin sosyal hayatı bütünleştirici ve geliştirici etkisi olduğunu göstermiştir.

İslâm insana ahiret saadeti için ibadetleri emrettiği gibi dünya maişetini de emreder. İslâm orucu emrettiği gibi iftarı da emreder. Çünkü iftar yapmakla vücu güç kazanır ve diğer ibadetler için veya dünyalık maişeti için kişiye güç verir. İslâm namazı emrettiği gibi uyumayı da emreder. Çünkü uyumak kişiyi dinç tutar, taat ve dünyalık geçim için ona güç verir. İslâm insanların ortak bir duygu etrafında buluşmaları, birbirlerine yardımcı olmaları için cemaat olmayı emrederken,¹⁵ ayrılıp insanlardan uzaklaşmayı yasaklar.¹⁶ İslâm ibadetleri emrettiği gibi nefsin rahatlamasını, eğlenmesini ve spor yapmasını da tavsiye eder. Dolayısıyla İslâm her türlü aşırılığı yasaklamıştır. Mesela bir defasında Rasûlullâh, Osman b. Maz'ûn (ö. 2/623-24) adındaki sahâbînin, yaşadığı sürece her gün gündüzleri oruç, geceleri de namaz kılacağına yemin ettiğini duymuş ve onu çağırarak: *"Bil ki ben uyurum, namaz kılarım, oruç tutarım, iftar ederim, kadınlarla evlenirim. Ey Osman Allâhtan kork! Muhakkak ki ailenin senin üzerinde hakkı vardır; misafirin senin üzerinde hakkı vardır; nefsin senin üzerinde hakkı vardır. Bunun için oruç tut ve iftar et, namaz kıl ve uyu."*¹⁷ buyurmuştur. Rasûlullâh, yine aynı şekilde ibadet yapmak isteyen Amr b. As'ı da (ö. 43/664)¹⁸ Osman b. Maz'ûn'u uyardığı gibi uyarmıştır. Her ne kadar bu hadis-i şerif

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrahim el-Cu'fî el-Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, thk: Muhammed Züheyir b. Nâsiri'n-Nâsir, Dâru Tevki'n-Necât, Beyrut-Lübnan 2001, "Cihad", 56 (H.no: 2868).

¹⁴ Buhârî, "Cihad", 77 (H.no: 2899).

¹⁵ Hucurât 49/ 10-13.

¹⁶ Âl-i İmrân 3/ 103.

¹⁷ Ebû Dâvud, "Salat", 315 (H.no:1369).

¹⁸ Buhârî, "Savm", 54 (H.no: 1975).

dünyadan el etek çekmeyi yasaklar nitelikte olsa da konumuzla bağlantısı olan nokta, insanın içine kapanarak tek başına yaşamasını değil de sosyal çevreyle ilişki kurarak yaşamasını ve bununla birlikte ibadetleri de aksatmamasını istemektedir. Zira, "Ailenin ve komşunun senin üzerinde hakkı vardır." ibaresinden bu sonuca rahatlıkla ulaşılabilir. Dolayısıyla hadis metninde geçen, "Senin üzerinde nefsinin de hakkı vardır." ibaresi, helal olan yollardan olmak kaydıyla vücudun ihtiyaçlarını, yemesini, içmesini, evlenmesini, eğlenmesini ve spor yapmasını ihmal etmemeyi uyarı niteliğindedir. Dolayısıyla İslâm sosyal hayatı temin edecek faaliyetlere izin vermiştir. Spor ise bu faaliyetlerden sayılır. Zira sporun sosyal bütünleştirici rolü yadsınamaz.

Kur'ân toplumlara inmiş, akıl sahibi insanlara hitabını bildirmiş, onların toplu yaşamalarını, tanışıp evlenmelerini ve yardımlaşmalarını istemiştir. Nitekim: "*Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık...*"¹⁹ âyet-i kerimesi âdetâ sosyal bütünleşmeyle ilgilidir. Yani kişilerin rengi, ırkı ve dillerinin farklı oluşu, huy ve karakterlerinin çeşit çeşit oluşu, kabiliyet ve yeteneklerin değişik olması onların tanışıp sosyalleşmelerine engel bir durum değildir.²⁰ Dolayısıyla spor faaliyetleri bu olguyu sağlayan en güzel yollardan biridir. Sportif oyunlar insanları sosyal açıdan geliştirir ve kaynaştırır hatta dîni kardeşlik duygularını dahi güçlendirir dense, aşırı bir yorum yapılmış olmaz.

1.1.3. Psikolojik Boyutu

Spor yapma, kişinin hareketli ve dinç olmasını, etrafındakilerle etkileşimini, aidiyet duygusunu vb. hasletleri kazandırdığı için kişiye psikolojik yönden olumlu etkisi vardır. Böylece spor, bireyin kişiliğinin gelişmesine ve şekillenmesine yardımcı olmakta, ibadetlerinde kişiye motive bir güç sağlamaktadır. Stresli insanların daha sinirli ve psikolojilerinin bozuk; rahat olan insanların ise daha yumuşak ve psikolojik yönden daha sakin oldukları geçmişte ve günümüzde müşahede edilen hususlardan biridir.

Spor yapma; irade kontrolü, başarı azmi, ilerleme isteği gibi duyguları insanlara vererek onların psikolojik olarak iyileşmelerini, içlerinde var olan yıkıcı, saldırgan ve tahammül edilemeyen dürtülerini olumlu hale getirerek bireysel ve toplumsal etkileşiminin ve

¹⁹ Hucurât 49/ 13.

²⁰ Seyyid b. Kutub b. İbrahim b. Hüseyin eş-Şâzilî, **fi Zılâli'l-Kur'ân**, Daru's-şürûk, Kahire 2003, c. VI, s. 3348.

gelişiminin yanı sıra insanların kişilik kazanmasında, daha sakin ve stressiz hayat sürmelerinde etkili olan bir olgudur.²¹

Rasûlullâh her konuda olduğu gibi insanın psikolojisine de önem vermiş, İslâm şeriatına, emir ve yasaklarına aykırı olmadığı sürece spor yapmanın caiz olduğunu, insana ruh ve beden sağlığı kazandırdığını, psikolojik ve sosyal olarak insana katkı sağladığını göstermiştir. Bir defasında seferde iken Hz. Âişe (ö. 58/678) ile koşu yarışı ve sporu yapmış ve onu geçmiştir.²² Rasûlullâh'ın Hz. Âişe ile bu sporu seferde iken yapması, insanın psikolojisine önem verdiğini gösteren çok güzel bir örnektir. Zira Hz. Âişe seferde iken daralmış, sıkılmış ve bunalmıştı. Şartların getirdiği zorluklar ve aşırı sıcak Hz. Âişe'nin psikolojisini bozmak üzereydi. Rasûlullâh bu durumu anlamış ve biraz rahatlasın, morali ve psikolojisi yerine gelsin, biraz da eğlenin diye onunla yarış yapmıştır. Yine başka bir gün, Rasûlullâh'ın Hz. Âişe'ye, mescitte kılıç-kalkan oyunu oynayıp spor yapan Habeşlileri seyrettirmesi de²³ onun, insan psikolojisine önem verdiğini göstermektedir. Zira o sıralarda Hz. Âişe'nin yaşı küçüktü. Rasûlullâh, Hz. Âişe'nin psikolojik ve fizyolojik gelişimini spor ile de gerçekleştirmesine müsaade etmiş ve bunun caiz olduğunu göstermiştir. Bazı zamanlar kendisi de yarışlara katılmış, psikolojik olarak rahatlamak ve fizyolojik olarak gelişmek ve dinç olmak için at yarışları düzenlemiştir.²⁴

1.1.4. Ekonomik Boyutu

Günümüzde spor faaliyetleri uluslararası arenaya taşınmakta ve geniş halk kitlelerine ulaşmaktadır. Bireysel veya toplumsal olarak spor, toplumun her kesimine az veya çok etki etmekte, insanları celbetmektedir. Bu denli geniş halk kitlelerine ulaşan sporun ekonomiyle ilişkisinin olmaması düşünülemez.

20. yüzyıldan itibaren spor bir sektör hâline gelmiş, devletler tarafından desteklenmiş, bu alana büyük yatırımlar yapılmış, devasa tesisler inşa edilip profesyonel sporcular yetiştirilmeye çalışılmış ve bu amaç doğrultusunda milyonlarca dolar harcanmıştır. Bu durum sporda ekonominin çok etkin olduğunu göstermektedir. Özellikle son yıllarda boş zamanların spor faaliyetleriyle değerlendirilmesi de spor ekonomisinin doğuşunu hızlandırmıştır. Bu doğrultuda spor kulüplerinin yayın gelirlerinin artması ve yayın

²¹ Fatih Özgen, **Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ile Kişilik İlişkisinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2016, s. 5.

²² Ebû Dâvud, "Cihad", 66 (H.no: 2578).

²³ Buhârî, "İydeyn", 13 (H.no: 950).

²⁴ Ebû Dâvud, "Cihad", 66 (H.no: 2576-2577).

haklarının pazarlanması, sponsorluk gelirleri, yapılan organizasyon sonunda dağıtılan paralar vb. gelişmeler sporun ekonomik boyutunu göstermektedir.²⁵ Ayrıca son yıllarda devletler spor organizasyonlarına dev bütçeler ayırmaktadır. Mesela 1984'den 90'lı yılların ortalarına kadar "Avrupa'da Sporun Finansmanı" adlı araştırmada bilimsel bir rapor hâlinde sunulan çalışmaya AB ülkelerinin tamamında karşılaştırılabilir veriler sunulmuştur. Bu çalışmadaki veriler merkezi hükümet bütçelerinden spor organizasyonlarına ayrılan kaynak İsviçre'de 38.4, İtalya'da 1006, Fransa'da 133 milyon dolar, toplam spor finansmanında merkezi yönetim bütçesinin payı İsviçre'de %0.4, Almanya'da %0.6, Fransa'da %8.9, Portekiz'de ise yüzde %9.9 olarak bulunmuştur.²⁶

Günümüzde kitle iletişim araçlarının ve medyanın etkisiyle reklam ve tanıtım aracı hâline gelen spor, bir yandan geniş izleyici kitlesiyle spor, eğlence ve gösteri faaliyeti olarak tüketim sektörüne dönüşmüş, diğer taraftan müteşebbisler için ekonomik kazanç elde etme aracı olarak görülmüştür.²⁷ Böylece yapılan araştırmalar neticesinde sporun ekonomik unsurları; spor organizasyonları, spor pazarlaması, spor işletmesi, spor medyası, spor ürünleri ve spor teknolojisi²⁸ olarak sıralanmıştır. Mesela tüketici harcamalarının toplam spor finansmanındaki payı Portekiz'de %36.5, Danimarka'da %55.6, İngiltere'de ise %79.1 olarak tesbit edilmiştir.²⁹

Günümüzde en yaygın olan sporlardan birisi futboldur. Öyle ki İtalya, İngiltere, Almanya ve İspanya başta olmak üzere dünyadaki birçok devletin iş adamları futbol kulüplerinin başında yer alarak ekonomik çıkarlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla futbol gelirleri bu kişi veya kuruluşlara akmaktadır. Mesela yalnızca uydu televizyondan sağlanan gelir 1996 ile 2001 yılları arasında İngiltere 1. lig takımlarına 670 milyon paund gelir sağlamıştır.³⁰

Günümüzde spor ekonomisi devasa boyutlara ulaşmıştır. Yukarıda verilen bilgiler bunu ortaya koymuştur. Dünya'nın dört bir yanına ulaşan sportif faaliyetler milyonları etkilemiş, bazı kesimler için gelir kaynağı hâline dönüşmüştür. Durum böyle olunca İslâm'ın haram kıldığı kumar ve şans oyunları spora dâhil olmuş, kumar meta hâline getirilmiştir. Açık

²⁵ Sabahattin Devecioğlu, "Sporun Ekonomik Boyutu", **Standart Ekonomik ve Teknik Dergi T.S.E**, 511 (2004), s. 4.

²⁶ Sabahattin Devecioğlu, **agm**, s. 5-6.

²⁷ **Agm**, s. 4.

²⁸ **Agm**, s. 7.

²⁹ **Agm**, s. 6.

³⁰ **Agm**, s. 8.

ki İslâm, müşterek bahisleri, kumar ve haksız kazançları haram kılmış³¹ ve yaptırım uygulamıştır. Âyet-i kerimede geçen³² "فَاجْتَنِبُوهُ" ifadesi emir olarak gelmiştir. Buna göre âyet-i kerimede geçen "(öyleyse bunlardan) kaçının" ifadesinden, kaçınılması gereken şeylerden kaçınılması gerektiğinin vacip (farz) olduğu sonucuna ulaşılır. Âyet-i kerimede kaçınılması gereken şeylerin "şarap-içki" (الخمير), "kumar" (الميسر), "dikili taşlar" (الانصاب), "fal okları" (الازلام) olduğu ifade ediliyor. Dolayısıyla içki ve türevleri, kumar ve türevleri, fal okları, falcılık ve türevleri haram olmaktadır. Bunlardan kaçınmak farzdır. Bundan dolayı âyet-i kerimede geçen kelimelerin kapsamı değerlendirilecek olursa; spor faaliyetlerine kumar ve türevlerinin karışması, müşterek bahislerin oynanması ve bunlardan haksız kazanç elde edilmesi, yani haram kazancın spora karıştırılması yasak olmaktadır. Dolayısıyla İslâm'da sportif faaliyetlere bu tür haram olan ekonomik değeri yüksek kazançlar sokulması yasaktır. O halde İslâm'a göre sporun ekonomik boyutunu sathi olarak değerlendirmek yerine vakıdan hareket ederek daha kapsamlı bir değerlendime yapmak gerekir. Fakat burada konunun uzamaması için muhtasar olarak değinmek gerekirse, İslâm'ın sporun psikolojik ve sosyal boyutuna dikkat çektiği gibi ekonomik boyutuna da uygulama ile dikkat çektiği söylenebilir. Hanefî ulemasından olan Aynî'nin (ö. 855/1451) açıklamasına göre Rasûlullâh atlarla yarışlara katılmış, bunun yanında at yarışları düzenleyerek yarışmayı kazananlara ödülleri vermiştir.³³ Rasûlullâh'ın böyle yapmadaki gayesi, spor yapmanın ve yapılan spor-yarışma sonunda yarışmacılara ödül verilebileceğinin caiz olduğunu göstermek ve spora teşvik etmektir. Bununla birlikte Rasûlullâh, spor ve yarış sonunda ödül almanın ve vermenin caiz olmasını birtakım kurallara bağlamış, İslâm âlimleri de bu kuralları tespit ve tebyin etmeye çalışmışlardır.³⁴ Ayrıca gelen bu rivayetten sporun ekonomik boyutları ile ilgili sonuçlar çıkarmak da mümkündür. Çünkü ortada ödül varsa mutlaka ekonomik değeri olan bir şeyler var demektir. Belki Rasûlullâh zamanında bu ödüller veya planlanan organizasyonlar günümüzdeki gibi çok büyük değildi. Fakat o günün şartlarına göre spora ekonomik değeri olan şeyler her zaman girmiştir. Mesela at ile yarışmak dahi bir külfettir. Çünkü yarış atları özel olarak eğitilir, alınıp satılır. Bu da o dönem için spor organizasyonlarının finanse edilmesiyle alakalıdır. Bu yönden değerlendirilecek olursa spor ekonomiyi, ekonomi de

³¹ Mâide 5/ 90 (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ) (Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz).

³² Mâide 5/ 90.

³³ Ebû Dâvud, "Cihâd", 65 (H.no: 2575-2576); Hüseyin Kayapınar ve Necati Yeniçel, **Sünen-i Ebû Dâvud Tercüme ve Şerhi**, Şamil yayımları, İstanbul 2011, c. X, s. 74-76.

³⁴ Konuyla ilgili daha detaylı bilgi, ikinci bölümün "Binicilik" bahsinde verilecektir.

sporu her dönemde etkilemiştir ve aralarında sıkı bir bağ olmuştur. Nitekim günümüzde yapılan araştırmalar da bunu göstermiştir.³⁵

1.2. Oyun ve Eğlence

1.2.1. Tanımı

Türkçe'de oyun kelimesi, vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence, şaşkınlık uyandırıcı hüner, genellikle müzik eşliğinde yapılan hareketler bütünü, temsil, piyes, fizik gücünü ve zekâyı geliştirmek amacıyla yapılan yarışma, hile, düzen gibi anlamlara gelmektedir.³⁶

Eğlence ise, insanların boş vakitlerini keyifli şekilde geçirmek için yaptığı çeşitli faaliyetlerdir. Eğlence, kendisiyle oynanılan, eğlenilen ve meşgul olunan her şeydir. Bir şeyle neşelenerek zikri yani ibadetleri ve ciddi işleri unutup eğlence meşguliyetine dalmaktır.³⁷

Arapça'da oyun ve eğlenceyi ifade etmek üzere lehv ve la'ib kelimeleri kullanılmaktadır. Lehv ve laib genel olarak oyun ve eğlence sözcüklerini kapsayan bir kavramdır. Neşeli ve hoş vakit geçirmeye yarayan, oyun, yarış, musiki ve raks gibi şeylerin genel adı olan eğlencenin Arapça karşılığı: 'لَهْوٌ' dir. Lehvin, kendisiyle eğlenilen şey, kendisiyle oynanan şey, hoş giden ve kişiyi şenlendiren şeylerle meşgul olması anlamları da vardır. Lehvin kapsamında olan bulmaca da kendisiyle eğlenilen şeydir.³⁸ Lehv lügatte; oyalayıcı şeyler ile oynamak, onunla meşgul olmak, oyun oynamaktan dolayı başka şeylerden gafil, habersiz kalmak, oyuna düşkün olmak, tutkun olmak, bir şeyle eğlenmek anlamlarına geldiği gibi zikri unutmak, terk etmek, bundan yüz çevirmek gibi anlamlara da gelmektedir.³⁹ Arapça'da umumi olarak eğlence anlamına gelen veya bazı eğlence türlerini ifade eden ferah ve semer gibi kelimeler de vardır. Oyun kelimesi de Arapça lügatte ciddiyetin zıttı olarak geçmektedir.⁴⁰

³⁵ Sabahattin Devecioğlu, "Sporun Ekonomik Boyutu", **Standart Ekonomik ve Teknik Dergi T.S.E**, 511 (2004); Hamza Onur Zenginer, **Spor Ekonomisinde Kamusal Regülasyonlar ve Türkiye Değerlendirmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2017; Mehmet Sinan Bulmuş, **Küresel Spor Ekonomisi ve Uluslararası Sporcu Emek Göçü: Türkiye'deki Devşirme Sporcular Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.

³⁶ Nebi Bozkurt, "Oyun", **DİA**, Ankara 2007, c. XXXIV, s. 15.

³⁷ Ziyab b Sa'd Ali Hamdan el- Gamidi, **age**, s. 49.

³⁸ İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, **Lisânü'l-Arab**, Dâru's-Sâdir, Beyrut 1994, c. XV, s. 258-259.

³⁹ Ahmed Rada, **Mu'cem Metn el-Luğa**, Dâru'l-Mektebeti'l-Hayâtî, Beyrut 1960, c. 5, s. 219.

⁴⁰ Ziyab b Sa'd Ali Hamdan el- Gamidi, **age**, s. 50.

Lehv Kur'ân-ı Kerim'de sözlük ve hakiki manasının dışında daha çok dini alay konusu edinenlere işaret etmek ve ahirete nispetle dünya hayatının değersizliğini vurgulamak için oyun manasındaki "laib" (لعب) kelimesiyle birlikte kullanılmıştır. Ayrıca "اتخذ" fiiliyle beraber Türkçe kullanımına benzer şekliyle "eğlenceye almak, dalga geçmek" anlamında kullanılmıştır.⁴¹ Mesela, "*Namaza çağırdığımız zaman, onu oyun ve alay, eğlence yaparlar...*"⁴² âyet-i kerimesinde geçen "هزوا" ve "لعبا" kelimeleri, namazı, ezanı alay ve eğlenceye almak, Allâh'ın hükümlerini alay konusu etmek manasındadır.⁴³ Yine, "*Onlar ki dinlerini oyun ve eğlence edindiler ve dünya hayatı onları aldattı...*"⁴⁴ âyet-i kerimesinde geçen "لهوا" ve "لعبا" kelimeleri de aynı anlamda kullanılmıştır.⁴⁵ Buna örnek olabilecek diğer bir ayet ise, "*İnsanlar arasında, bir bilgisi olmadığı halde Allâh yolundan saptırmak için gerçeği boş sözlerle değişenler ve Allâh yolunu alaya alanlar vardır. İşte alçaltıcı azap bunlar içindir...*"⁴⁶ şeklinde geçmektedir. Âyette geçen lehve'l-hadîs terkibine "şarkıdır" diyenler de olmuştur.⁴⁷ Bu âyet-i kerimeler mütâlaa edildiğinde bunlarda geçen ve yasaklanan oyun ve eğlencenin, dinin alaya alınması olduğu görülecektir. Dolayısıyla âyetlerde geçen oyun ve eğlence kavramları hakiki anlamda kullanılmamıştır.

1.2.2. Sosyal Boyutu ve Kapsamı

Oyun ve eğlence insanın ve toplumun doğasında var olan bir olgudur. Toplumun her kesimindeki insanlara az veya çok etki eden oyun ve eğlence, günümüzde sektör hâline gelmiştir. Günümüzde birçok araştırmacı medyanın varlık nedeninin, insanları eğlendirmek ya da onlara hoş vakit geçirdiği duygusunu yaşatmak yani oyalamak olarak göstermektedir.⁴⁸

Günümüzde bir oyun ve eğlence aracı olan medya ve teknolojik gelişmeler, araştırmacılara göre boş vakit ve eğlence anlayışını kökten değiştirmiş ve bireyselleştirmiş, birçok sosyal katılım fırsatını yok etmiştir. Dolayısıyla oyun ve eğlence toplumsal bütünleşmeyi

⁴¹ Nebi Bozkurt, "Eğlence", **DİA**, Ankara 1994, c.X, s. 483.

⁴² Mâide 5/ 58.

⁴³ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm**, thk: Sami b. Muhammed Selâme, Dâru't-Tayyibe, Beyrut 1999, c.III, s.140.

⁴⁴ Arâf 7/ 51.

⁴⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, **Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, thk: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risale, 2000, c.12, s. 474-475.

⁴⁶ Lokman 31/ 6.

⁴⁷ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, **Meâlimü't-Tenzîl**, thk: Muhammed Abdullah en-Nemri, Dâru't-Tayyibe, 1997, c.6, s.284.

⁴⁸ Vedat Çakır, **Bir Sosyal Etkinlik Olarak Eğlence ve Televizyon**, (Yüksek Lisans Tezi Özeti), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005, s. 124.

sağlamada rol oynaması gerekirken bu etkenler sosyal ve toplumsal bütünleşmeyi engellemiştir.⁴⁹

İslâm bir yandan insana dîni vecibeler yüklemiş diğer yandan inzivaya çekilerek toplumdaki ve sosyal hayattan el etek çekmeyi yasaklamış, İslâm şeriatının sınırlarını aşmamak, emir ve yasaklarını çiğnememek şartıyla dünya nimetlerinden yararlanmanın ve bu yolla ferahlayıp eğlenmenin meşru ve mubah olduğunu açıkça belirtmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de bu hususa şu ayetlerle işaret edilmiştir: "*Allâh'ın sana verdiği ahiret yurdunu kazanmaya bak ve bu dünyadan nasibini unutma! Allâh'ın sana ihsan ettiği gibi sen de insanlara ihsanda bulun...*"⁵⁰ "De ki: "*Allâh'ın kulları için yarattığı süsü, temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı?*" De ki: "*Onlar dünya hayatında müminlere yaraşır; kıyamet gününde ise yalnız onlara mahsus olacaktır...*"⁵¹ Bu âyet-i kerimeler de gösteriyor ki İslâm, toplumsal veya bireysel, psikolojik veya sosyolojik olarak İslâm şeriatının sınırları aşılmadığı sürece eğlenilmesine cevaz vermiş, mubah kılmıştır. Allâh Teâlâ mezkûr âyet-i kerimede yasaklamadığı temiz ziynetlerden ve temiz rızıklardan istifade edilmesini istemiştir. Ayrıca âyette geçen "senin nasibin" (نصيبك) terkibi marifeye muzaftır. Marifeye muzaf olan cem'i veya müfred lafızlar umumilik bildiren lafızlardır. Dolayısıyla âyette geçen "senin nasibin" (نصيبك) terkibi ile İslâm'ın helal kıldığı, sınırların aşılmadığı ölçüde dünyalık nasibin her türlüşünün alınabileceği ortaya koyulmuştur. Buna göre oyun ve eğlence de gerek toplumsal veya sosyal, gerekse bireysel veya psikolojik olsun bu nasibin kapsamına dâhil edilmiş ve mubah kılınmıştır.

Rasûlullâh, ashâbına ve ümmetine bunların mubah olduğunu göstermek için oyun ve eğlence konusuna değinmiş, etkinlikler düzenlemiş, ashâbının ve ümmetinin eğlenmesine ve böylece sosyal bütünleşmeyi sağlayıp etkinlik yapmalarına mubah çerçevede izin vermiştir. Bir defasında, Hz. Âişe anlatır: "*Bir bayram günüydü. Siyahiler mescitte kılıç-kalkan oyunu oynuyorlardı. Ben mi Rasûlullâh'tan talep etmiştim, yoksa o mu, hatırlamıyorum ama bana: 'seyretmek ister misin?' buyurdular. Ben: 'tabi' dedim. Kalktı beni arkasına aldı. Yanağım yanağının üstünde olduğu halde durduk. 'ey Erfideoğulları göreyim sizi (oynayın)' diyordu. Ben usanınca: 'yeter mi?' buyurdular. Ben: 'evet' dedim. 'öyleyse git dediler.'*"⁵² Bu ve bunun gibi oyun ve eğlenceleri yapmak yasak olsaydı, Rasûlullâh'ın bunları izlemesi, izlenilmesine ve oynanılmasına müsaade etmesi muhal

⁴⁹ Agt, s. 124.

⁵⁰ Kasas 28/ 77.

⁵¹ A'râf 7/ 32.

⁵² Buhârî, "İdeyn", 1 (H.no: 950).

olurdu. Lakin Rasûlullâh burada oyun ve eğlencenin mubah olduğunu göstermiş, sosyal bütünleşmeye ve bireysel hazzı sağladığına işaret etmiştir.

Eğlence hudutlarına dâhil edilebilecek etkinliklerden birisi de düğün merasimleridir. Düğünler, eskiden olduğu gibi günümüzde de toplumsal ve sosyal boyutu olan, fertleri birbirine yakınlaştıran merasimlerdir. Rasûlullâh bunun toplumsal ve sosyal boyutuna işaret eden kelimeler söylemiştir: *"Nikâhı ilan edin, onu mescitlerde kıyın ve üzerine def çalın."*⁵³ Bir gün Rasûlullâh Abdurrahman b. Avfı (ö. 32/652), üzerinde yeni evlenen kişilere özgü sufre (koku) olduğu halde gördü ve: *"Bu ne (evlendin mi?)"* dedi. Abdurrahman b. Avf: *"Ey Allâh'ın Rasûlü, altın cinsinden bir çekirdek ağırlığınca (veya beş dirhem ağırlığınca) mehir verme karşılığında bir kadın ile evlendim."* deyince Rasûlullâh: *"Allâh mübarek etsin, tebrikler. Bir koyun da olsa düğün yemeği ver."*⁵⁴ buyurdu. Düğünlerin yemekli yapılmasının nedeni eğlenmenin sosyal hayatın bir parçası olduğunu göstermektir. Çünkü bu etkinliklerle insanlar bir araya gelerek birbirlerini görme ve birbirleriyle konuşma imkânı bulurlar. Bu da eğlencenin sosyal hayattaki yerini gösterir.

Bu kapsamda İslâm âlimleri de oyun ve eğlencenin sosyal boyutuna dikkat çekecek ifadeler kullanmışlardır denilebilir. Mesela Rasûlullâh'ın: *"Sizden biriniz yemekli davete ve düğüne davet edildiğinde ona icabet etsin."* *"Sizi kardeşiniz davet ettiğinde, düğün olsun veya ona benzer bir şey olsun, ona icabet etsin."* *"Kim bir düğüne veya ona benzer bir şeye davet edilirse ona icabet etsin."*⁵⁵ gibi kelimelerini bazı Şâfiî fıkıhçıları, bu hadisin zahirini almışlar ve ister düğün olsun ister ona benzer bir şey olsun mutlak manada davete icabet etmek vaciptir demişlerdir. Ayrıca sahâbenin ve tâbiînin genelinin sözünün böyle olduğu da söylenmiştir. Fakat Şâfiî fıkıhçılarının çoğunluğu ile Hanbelîler, Hanefîler ve Mâlikîler bunun vucûbiyet ifade etmediğini kabul etmişlerdir.⁵⁶ İmam Gazzâlî (ö. 505/1111) *"İhya"* adlı eserinde, oyun ve eğlencenin vb. şeylerin İslâm şeriatının sınırları aşılmadığı sürece caiz olduğunu vurgulamış, fakat bunun aşırıya kaçmaması gerektiğini söylemiştir. Ona göre Rasûlullâh'ın kılıç-kalkan oyunu oynayıp eğlenenleri seyretmesi ve seyredilmesine izin vermesi sürekli olarak onların takip edilmesine cevaz vermez. Mesela ekmek

⁵³ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, **el-Câmi'u's-Sahîh (Sünen-i Tirmizî)**, thk: Hâlid Abdulgani Mahfûz, Dâru'l-Kutûbi'l-İlmiye, Beyrut-Lübnan 2016, "Nikâh", 6 (H.no: 1089).

⁵⁴ Tirmizî, "Nikâh", 10 (H.no: 1094).

⁵⁵ Ebû'l-Fazl Şihabüddin Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, **Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1960, c. IX, s. 246-247.

⁵⁶ Age, c. IX. s. 247.

mubahtır, fakat çok yenmesi haramdır.⁵⁷ Anlaşılan o ki İmam Gazzâlî'ye göre her şeyin aşırısı zarardır. Yemeğin fazlası zararsa oyun ve eğlencenin fazlası da zarardır. Dozunda olan oyun ve eğlence toplumsal bütünleşmeyi ve sosyal etkileşimi sağladığı gibi bireysel olarak insanın gelişmesini, uhrevi olarak da İslâm'ın emrettiği ibadetleri yapmayı kolaylaştırır.

Netice olarak oyun ve eğlence, toplumdaki kültürel bağa teşvik etmesi, ilişkileri arzulanan ölçüye getirmesi ve insanların sosyalleşmesine yardımcı olması açısından bir aracı olarak kullanılmaktadır.

1.2.3. Psikolojik Boyutu

İnsanoğlu var olduğundan beri iki yönü olan bir varlıktır: Sosyal yönü ve psikolojik yönü. Zira insanın psikolojik yönüne işaret eden âyetler vardır: *"Kur'ân'ın gerçek olduğu kendileri için apaçık belli oluncaya kadar onlara çevrelerinde ve kendi nefislerinde bulunan kanutlarımızı hep göstereceğiz..."*⁵⁸ Âyetten anlaşılacağı üzere insanın etrafında bir çevresi yani dış dünyası, sosyal çevresi; bir de içe dönük, psikolojik dünyası vardır.⁵⁹

İnsan psikolojisi üzerine araştırma yapan muhakkikler insan psikolojisinin çok farklı boyutları olduğunu, bunun dış etkenlerle gerek müspet gerek menfi yönde her an değişebileceğini vurgulamışlardır. Bazı muhakkiklere göre psikolojik olarak eğlenme hâli bir heyecan ve istek hâlidir. Oyun ve eğlence insana haz veren bir faaliyettir ve gayesi de haz verip kişiyi psikolojik olarak rahatlatmaktır. Bununla birlikte hangi oyun ve eğlencenin hangi psikoloji yapıda olan insanı nasıl etkileyeceği de içinde bulunduğu sosyal şartlar, yetişme tarzı ve yaş aralığıyla ilgilidir. Çünkü insanın yaşı arttıkça, çevresi farklılaştıkça yönelim ve eğlence anlayışı değişir. Buna göre yetişme tarzı, kabiliyet ve yaş eğlencenin kalitesini belirleyen temel faktörler olmaktadır.⁶⁰ İnsan anatomisi her çağa ve bölgeye uygun olarak farklılık arz etse de genel olarak aynı mükemmeliyet ile yaratılmıştır.⁶¹ İster çok eski tarihlerde olsun ister günümüzde olsun insanoğlu psikolojik olarak rahatlamak ister. Bu durum tarihin bütün zamanlarında vaki olmuş bir olgudur. Çünkü eski zamanların

⁵⁷ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts, c. II, s. 283.

⁵⁸ Fussilet 41/ 53.

⁵⁹ Ferruh Kahraman, "Psikolojik Tefsir", **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 40 (2015), s. 108; Ayrıca bahsedilen ayetin tefsiri için bkz: Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2000, c. XXVIII, s. 172.

⁶⁰ Akif Köten, *Asr-ı Saadet'te Eğlence ve Dügün*, Vecdi Akyüz (Ed.), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, c.IV, s. 409-410.

⁶¹ Tin 95/ 4.

insanları da şimdiki insanlar gibi beden ve ruhtan, et ve kemikten müteşekkil idi. Bugünün insanları neye ihtiyaç duyuyorsa o günün insanları da benzer şeylere ihtiyaç duyuyordu. İnsan fitratı bugün ne ise geçmişte de aynıydı. Beşeri yapıda var olan hiçbir ihtiyacı karşılıksız bırakmayan İslâm, şartlara uygun oyun ve eğlenceyi mubah kılmış, sosyal ve psikolojik boyutu olduğunu kabul etmiştir.⁶²

Mesela bir gün Rasûlullâh eve geldiğinde Hz. Âişe'yi oyuncaklarla oynarken gördü, "Ey Âişe! Bu nedir, ne yapıyorsun?" diye sordu. Hz. Âişe, "Bunlar benim kızlarım." diye cevap verdi. Rasûlullâh oyuncaklara baktığında iki kanadı olan atları görünce, "Onların ortalarındaki ne?" diye sordu. Hz. Âişe, "At." dedi. Rasûlullâh tekrar sordu, "O atın üzerinde olan ne?" Hz. Âişe, "İki kanat." dedi. Bunun üzerine Rasûlullâh, "Atın hiç kanadı olur mu?" diye sordu. Hz. Âişe cevaben, "Sen Süleyman peygamberin atlarının kanatları olduğunu işitmedin mi?" dedi. Bunu duyan Rasûlullâh güldü, öyle ki dişleri dahi gözüksü. Bu hâdise âdeta çocukların veya kişilerin oyun oynarken içinde bulunduğu ruh hâlini gösterir. Zira Hz. Âişe'nin cevabı bu duruma işaretir. Burada Rasûlullâh Hz. Âişe'ye kızmamış, oyun oynarken yaptığı benzetmeye gülümseyerek âdeta oyunun kişi üzerindeki etkisine işaret etmiştir.

Yine mizah; insanları güldürmek, onları rahatlatmak, sosyal ve psikolojik olarak eğlendirmek için yapılır. Bu tür mizahlar karşı tarafa zarar vermezse caizdir. Nitekim bazı sahâbîler: "Ya Rasûlullâh, Sen bizimle şaka yapıyorsun!" demiş, Rasûlullâh da: "Ben (şaka bile olsa) sadece doğruyu konuşurum; haktan başka bir şey söylemem." karşılığını vermiştir.⁶⁴ Yine başka bir gün bir adam Rasûlullâh'a gelerek: "Ey Allâh'ın Resûlü! Beni bir deveye bindir!" dedi. Rasûlullâh da: "Ben seni devenin yavrusuna bindireceğim!" buyurdu. Adam: "Ya Rasûlullâh, ben deve yavrusunu ne yapayım (ona binilmez ki)!" deyince Hz. Peygamber: "Her deve, bir devenin yavrusu değil midir!" buyurarak sahâbeyi güldürmüştür.⁶⁵ Öyle anlaşılıyor ki Rasûlullâh insanların psikolojisine önem vermiş, onca ciddi işin ve ağır görevlerin yanında insanları psikolojik olarak ferahlatmak istemiş, bunun caiz olduğunu ashâbına ve ümmetine göstermiştir.

⁶² Akif Köten, *age*, s. 411.

⁶³ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Şerhu's-Sünne*, thk: Şuayip el-Erneût, Mektebetü'l-İslâmî, Dımaşk-Beyrut 1983, c. XII, s. 134-135; Ebû Dâvud, "Edep", 61 (H.no: 4932).

⁶⁴ Tirmizi, "Birr", 56 (H.no: 1990).

⁶⁵ Tirmizi, "Birr", 56 (H.no: 1992).

Bu kapsamda İslâm âlimleri de oyun ve eğlencenin psikolojik boyutuna dikkat çekecek ifadeler kullanmışlardır. Bu konuda İmam Gazzâlî şunları söylemiştir: *"Habeş oyuncularının eğlencesinden daha büyük ve açık hangi eğlence vardır. Halbuki bu eğlencenin mubah olduğu nass ile sabittir. Bu konuda benim kanaatim şudur: Eğlence kalbe rahatlık verir, fikrî yorgunlukları hafifletir, daima zorlanan ve ciddi işlerle meşgul edilen kalpler körleşir, eğlence ile kalbi rahatlatmak, ciddi iş görmesi için ona yardım etmek demektir. Mesela devamlı olarak fıkıh okuyan bir kimsenin Cuma günü tatil yapması icap eder. Çünkü bir gün tatil, diğer günlerde neşe ve istekle çalışmayı sağlar. Devamlı olarak nafile namaz kılan bir kimsenin bazen mola vermesi icap eder. Kerahet vakitlerinde namaz kılmak bunun için mekruh sayılmıştır. Tatil ve dinlenme, çalışmaya yardımcı olur. Eğlence hayatı ciddi hayata hizmetçi olur. Daima ciddi bir hayat yaşamaya takat getirilemez, buna sabredilmez. Peygamberlerin nefis ve ruhları hariç sürekli olarak hak üzere olmak herkes için zordur. Şu halde eğlence; yorulan, bıkan, usanan ve sıkılan kalbin devasıdır. Öyle olunca da mubah olması gerekir. Fakat ilaçta olduğu gibi eğlencenin dozunun fazla olmamasına dikkat edilmesi lazım gelir. Şu halde bu niyetle yapılan eğlence, ibadet (kurbiyet) hâline gelir."*⁶⁶ Öyle anlaşılıyor ki İmam Gazzâlî naslardan, İslâm şeriatının sınırları aşılmadığı ve ölçüsünde olduğu sürece oyun ve eğlencenin insanın psikolojisine iyi geleceğini anlamıştır.

Hülasa oyun ve eğlencenin psikolojik boyutunun olduğu kaçınılmaz bir vakıa olarak ortadadır. İslâm buna cevaz vermiş, insan psikolojisinin üzerinde oyun ve eğlencenin olumlu katkılarının olduğunu uygulamalarla göstermiştir.

1.2.4. Ekonomik Boyutu

Günümüzde eğlenceler ve boş vakit değerlendirme aktiviteleri gelişmiş ve sadece toplumun küçük bir kesimine has bir aktivite olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla genç veya yaşlı her kesim az veya çok maddi gücüne göre düzenlenen eğlencelere katılmıştır. Mesela sinema, tiyatro, sirk gösterileri vb. eğlenceleri tertiplemek ve katılmak ekonomik külfet getirmektedir. Bu durum oyun ve eğlencenin ekonomik boyutuna işaret eder. Öyle ki son yüzyılda bunun farkında olan bazı devletler "eğlence vergisi" adı altında halktan cüz'î bir vergi almaya başlamıştır. Mesela bunun ilk örnekleri Fransa'da görülmüştür. Günümüzde bazı devletlerce uygulanmaya devam eden bu vergi Türkiye'de de uygulanmaktadır.⁶⁷

⁶⁶ Gazzâlî, *age*, c. II, s. 287.

⁶⁷ Bernur Açıkgöz Ersoy, "OECD Ülkelerinde Eğlence Vergisi Uygulamaları", *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2010), s. 2-3-4.

Oyun ve eğlencenin ekonomik boyutu yapısal olarak incelendiğinde ikiye ayırmak mümkündür. Oyun ve eğlencenin finanse edilmesi ile oyun ve eğlence üretimi. Buna göre oyun ve eğlencenin finanse edilmesi, oyun ve eğlenceye konu olabilecek her türlü şeyin kurulması ve bunların halka açılmasıdır. İslâm'a göre finanse edilebilecek oyun ve eğlence, İslâm şeriatının sınırları içerisinde olmalıdır. Kumar, şans oyunları vb. oyun ve eğlenceler için finanse edilecek her türlü şey yasak olur. Çünkü yasak olan bir şeye finansman olmak da yasak olmalıdır.⁶⁸ Oyun ve eğlence üretimi ise, iç pazarda veya uluslararası pazarda insanların hoşuna gidecek şeyleri imal etmek ve halka arz etmektir. İslâm'a göre imal edilecek oyun ve eğlence, İslâm şeriatının sınırları içerisinde olmalıdır. Zira İslâm'ın yasakladığı bir şeyi oyun ve eğlence olarak sunmak yasaktır.

Görüldüğü üzere geçmişte olduğu gibi günümüzde de oyun ve eğlencenin ekonomik boyutu her zaman önemli olmuştur. Zira ekonomik ve kültürel gelenekler farklılaştıkça oyun ve eğlencenin boyutları değişmiş, zengin toplumlar daha çok para harcayarak eğlenirken yoksul toplumlar daha az para harcayarak eğlenmeye başlamışlardır. Yukarıda da işaret edildiği gibi var olan veya üretilen oyun ve eğlencelere her kesim maddi imkânlarına göre para harcamıştır. İslâm her konuda itidali uygun gördüğü gibi sınırlarını belirlemiş olduğu oyun ve eğlenceye de itidali uygun görmüş, israfı yasaklamıştır. Âyet-i kerime de geçen, *"Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin, için fakat israf etmeyin. Çünkü Allâh israf edenleri sevmez."*⁶⁹ ifadesinden, helal yoldan ve İslâm şeriatının sınırları içerisinde farklı mekan ve zamanda, toplu olarak eğlence ortamlarında veya meskenlerde yiyip içmek ve eğlenmek, kadın olsun erkek olsun herkese mubah olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü oyun ve eğlence zamana ve mekana göre muhtevası ve şekli değişebilen bir olgudur. Buna karşılık israf etmek ise haramdır. Şu halde oyun ve eğlencede maddi olarak aşırıya kaçılması yasak olmalıdır. Her şeyin itidalini ve helalini insanlığa sunan İslâm, oyun ve eğlencenin de ekonomik boyutunu itidalle insanlığa sunmuştur. Mezkûr ayet-i kerime bu duruma örnektir.

1.3. Genel Olarak İslâm'ın Spor, Oyun ve Eğlenceye Bakışı

1.3.1. Kur'ân ve Sünnette Spor, Oyun ve Eğlence

Spor, oyun ve eğlence insanlık tarihinin her döneminde olagelmıştır. İnsan yapısı gereği rahat yaşamak istemiş, boş zamanlarında oynamayı ve eğlenmeyi âdet hâline getirmiştir.

⁶⁸ Mâide 5/ 90.

⁶⁹ A'râf 7/ 31.

Dolayısıyla insan fitratında ve tabiatında güzel şeylere meyil vardır. Bu hâli insanın fitratına ona şekil veren Allâh Teâlâ vermiştir. Nitekim bu duruma işaret eden âyetler varit olmuştur: *"İnsanlara kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar, ekinler kabilinden aşırı sevgiye bağlanılan şeyler çok süslü gösterilmiştir. Halbuki bunlar dünya hayatının geçici faydalarını sağlayan şeylerdir. Oysa varılacak yerin bütün güzellikleri Allâh katındadır. De ki: Size, o istediklerinizden daha hayırlısını haber vereyim mi? Korunan kullar için Rablerinin yanında cennetler var ki, altlarından ırmaklar akar, içlerinde ebedî kalmak üzere onlara hem tertemiz eşler var hem de Allâh'tan bir rıza vardır. Allâh kullarını görür."*⁷⁰

Konuya işaret eden diğer âyetler şöyle sıralanabilir: *"Allâh, mümin erkeklere ve mümin kadınlara altlarından ırmaklar akan cennetler vaat buyurdu..."*⁷¹ *"Astarları atlardan yataklara yaslanırlar. Bu iki cennetin de meyveleri kolayca erişilebilecek yakınlıktadır."*⁷² *"Orada nereye baksan bir nimet ve pek büyük bir mülk görürsün. Üstlerinde inci ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüş bileziklerle süsleneceklerdir. Rableri onlara tertemiz bir içecek içirecektir."*⁷³ *"...Onlara orada tertemiz eşler vardır. Onları koyu gölgeler altında bulunduracağız."*⁷⁴ *"Fakat o Rablerine sığınarak korunanlar için altlarından ırmaklar akan, üzerlerinden şehnişinler yapılmış, şehnişinli (balkonlu) köşkler vardır. Bu, Allâh'ın vaadidir. Allâh vaadinden caymaz."*⁷⁵ *"(Onlar) cevherlerle işlenmiş tahtlar üzerindedirler."*⁷⁶ *"Kötülükten sakınanlara vaat edilen cennetin durumu şöyledir: Orada bozulmayan temiz sudan ırmaklar, tadı değişmeyen süttan ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır..."*⁷⁷ *"Onların etrafında yiyecek ve içecekler altın tepsiler ve kadehlerle dolaştırılır..."*⁷⁸ *"İnanıp yararlı işler yapanlara altlarından ırmaklar akan cennetlerin kendilerine ait olduğunu müjdele! Onlardaki herhangi bir meyveden rızıklandırıldıklarında: "Bu daha önce de rızıklandığımız şeydir." derler ve o rızık birbirinin benzeri olmak üzere kendilerine sunulacak..."*⁷⁹ Âyetlerde zikri geçen ifadeler ahirette; salih amel işleyenler, Allâh'a ve Rasûlüne itaat edenler için hazırlanmıştır. Bu nimetlerin ahiret için hazırlandığı bildirilmiş olsa da dünya nimetlerini

⁷⁰ Âl-i İmrân 3/ 14-15.

⁷¹ Tevbe 9/ 72.

⁷² Rahmân 55/ 54.

⁷³ İnsan 76/ 20-21.

⁷⁴ Nisâ 4/ 57.

⁷⁵ Zümer 39/ 20.

⁷⁶ Vâkıa 56/ 15-16.

⁷⁷ Muhammed 47/ 15.

⁷⁸ Zuhruf 43/ 71.

⁷⁹ Bakara 2/ 25.

de kapsar. Zira her çağda, her insan dünyada bu nimetlerden istifade etmeyi ve bunlarla rahatlayıp eğlenmeyi az veya çok arzu etmiştir. Allâh Teâlâ bu nimetleri kullarına dünyada da hazırladığını şu âyet-i kerime ile ifade etmiştir: *"Ey iman edenler! Allâh'ın size helâl kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram saymayın, sınırı da aşmayın. Allâh sınırı aşanları sevmez."*⁸⁰ *"Allâh'ın size verdiği helâl ve temiz rızıklardan yiyin ve iman etmiş olduğunuz Allâh'ın yasaklarından sakının."*⁸¹ Bu âyetin nüzul sebebi her ne kadar farklı olsa da önemli olan âyetin umumi kapsamı ve anlamıdır. Sebebin özel ve hâs oluşu mühim değildir. Mühim olan maksat ve mefhumdur.⁸² Âyet-i kerimede geçen ve dünya için de şamil olan bu nimetler ve vaatler, oyun ve eğlenme duygusunun insanın yaratılışında ve fitratında var olduğunu göstermiş ve bunlardan istifade etmenin cevazına işaret etmiştir. Yemek-içmek vb. şeyler insan için zaruri bir ihtiyaç olduğu gibi insanoğlunun ruhuna uygun düşen oyun ve eğlenceleri uygulaması da zaruri bir ihtiyaç olmuştur.

İnsan özünde Allâh'a kulluk için yaratılmış, buna uygun olarak inşa edilmiştir. Allâh Teâlâ her şeye bir öz yaratmıştır. İnsanların özü kulluk, kulluğun özü ibadetler olarak görülmüştür. Allâh Teâlâ Kurân-ı Mübîn'de: *"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk edin ki azabından korunasınız."*⁸³ *"İnsanları ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."*⁸⁴ buyurmuştur. İnsan, hakikatte özünü oluşturan bu kulluk görevini yaparken bunun dışında ibadet olmayan ama İslâm şeriatının sınırlarını çizdiği spor, oyun ve eğlence vb. şeyleri de yapmış ve böylece kendisini kulluğa ve ibadete hazır etmiştir. İslâm, insanların sağlıklı ve güvenli bir şekilde hayatlarını devam ettirebilmeleri ve huzur içinde ibadetlerini ve görevlerini yerine getirebilmeleri için çalışıp kazanmalarını emretmiş, işlerinde başarılı olmaları için veya hoş bir zaman geçirmek için spor yapmalarını, dinlenmelerini ve eğlenmelerini meşru kılmış, yasaklanmayan şeylerden istifade edilmesini istemiştir. Şu âyet-i kerime bu duruma işaret eder: *"De ki: Allâh'ın kulları için yarattığı süsü, temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı?..."*⁸⁵ Ayrıca Rasûlullâh hem ticaret yapıp para kazanmış ve ticaret yapmaya teşvik etmiş⁸⁶ hem de yeri geldiğinde şakalaşmış, eğlenmiş ve spor yapmıştır.⁸⁷ Yani hayatını ve peygamberliğini Allâh'ın yol

⁸⁰ Mâide 5/ 87.

⁸¹ Mâide 5/ 88.

⁸² İbn Kesîr, **age**, c. III, s. 169; Seyyid Kutub, **age**, c. II, s. 970.

⁸³ Bakara 2/ 21.

⁸⁴ Zâriyât 51/ 56.

⁸⁵ A'râf 7/ 32.

⁸⁶ Tirmizî, "Buyu", (H.no: 1209- 1210).

⁸⁷ Buhârî, "İdeyn", 13 (H.no: 950); Buhârî, "Cihad", 56 (H.no: 2868); Ebû Dâvud, "Libas", 24 (H.no: 4078); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk: Muhammed Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 2003, c. X, s. 368; Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-

göstermesiyle hem dünya hem de ahiret çizgisine oturtmuştur. Mesela bir gün eşi Hz. Âişe ile birlikte şehrin dışına pikniğe gitmek istemiş, ona binmesi için bir deve hazırlatmıştır.⁸⁸ Anlaşılan Rasûlullâh eşiyle birlikte biraz eğlenmek ve rahatlamak istemiş, bunun meşru çerçevede caiz olacağını göstermiştir.

İslâm şeriatında sportif faaliyetler kapsamında güzel başarılar elde edilmiş ve bu durum Rasûlullâh tarafından hem takrir ve takdir edilmiş hem de fiiliyatta uygulanmıştır.⁸⁹ Rasûlullâh'ın iki at arasında yarış sporu yapılmasına izin vermesi ve kazananın karşılık almasına cevaz vermesi⁹⁰ bu duruma örnek verilebilir. Yine, Rasûlullâh'ın o zamanın güreş şampiyonu olarak adlandırılan Rukâne adındaki güreşçi ile güreşmesi⁹¹, yüzmeyi tavsiye etmesi⁹², atıcılığı özendirilmesi ve onu tavsiye etmesi⁹³ ve avcılığı önermesi de⁹⁴ bu duruma örnek verilebilir.

Rasûlullâh'ın zikri geçen sportif faaliyetleri önermesi ve bizzat icra etmesinde birçok hikmet vardır. Nitekim Rasûlullâh bireysel ve toplumsal olarak insana zarar vermeyen, eziyet, işkence ve zorlama mahiyetinde olmayan, kumara ve müşterek bahislere alet edilmeyen, zaman israfına yol açmayan, edebe, ahlaka ve İslâm şeriatına ters olmayan spor faaliyetlerini bizzat teşvik etmiş ve icra edip cevazını göstermiştir.⁹⁵ Rasûlullâh bu etkinliklerle ashâbına ve ümmetine spor yapmanın ve eğlenmenin caiz olduğunu göstermiş, ibadetlere daha şevkli ve istekli sarılmaları için psikolojik ve fizyolojik olarak onları hazırlamıştır.

İşbîlî (İbnü'l-Harrât), **el-Ahkâmü's-Şer'iyetü'l-Kübrâ**, thk: Ebu Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2001, c. II, s. 421; Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrahim el-Ensârî el-Kurtubî, **İhtisâru Sahîhi'l-Buhârî ve Beyânu Garîbihî**, thk: Rıfât Fevzi Abdülmuttalip, Dâru'n-Nevâdir, Suriye-Dımaşk 2014, c. I, s. 342.

⁸⁸ Ebü Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, **Müsned**, thk: Adil Mürşid ve Şuayip Erneût, Müessesetü'r-Risale, Lübnan-Beyrut 2001, c. XL, s. 353, No: 24307; Ebü Dâvud, "Cihad", 1 (H.no: 2478-4808); Ebü Süleyman Hamd Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Hattâb el-Hattâbî el-Büstî, **Garîbü'l-Hadîs**, thk: Abdülkerim İbrahim el-Azbâvî, Câmiatu Ümmü'l-Kurâ, Mekke 1981, c. I, s. 343; Ebü Muhammed Zekiyüddin Abdülazim b. Abdülkavî el-Münzirî, **Muhtasarü Sünen-i Ebî Dâvud**, thk: Muhammed Suphi b. Hasen Hallak, Mektebetü'l-Meârif, Riyad 2010, c. II, s. 139.

⁸⁹ Ziyad b. Sa'd Ali Hamdan el-Gamidi, **age**, s. 69.

⁹⁰ Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, **es-Sünen**, thk: Ahmed Şemseddin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2013, "Hayl", 28 No: 3584-3586.

⁹¹ Ebü Bekr Abdürrazzâk b. Hammâm b. Nâfi' es-San'anî el-Himyerî, **el-Musannef**, thk: Habib'ir-Rahman el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1982, c. XI, s. 427, No: 20909; el-Münzirî, **age**, c. III, s. 38.

⁹² Ebü'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdilazîz b. El-Merzûbân el-Begavî, **Mu'cemü's-Sahâbe**, thk: Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Cuknî, Mektebetu Dâru'l-Beyan, Kuveyt ts, c. I, s. 142.

⁹³ Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, **es-Sünen**, thk: Ahmed Şemseddin, Dâru'l Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2013, Cihad 19, (H.no: 2814).

⁹⁴ Abdürrazzâk, **age**, c. IV, s. 516.

⁹⁵ Hayrettin Karaman, **İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri**, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, c. II, s. 963.

1.3.2. İslâm Âlimlerinin Genel Olarak Spor, Oyun ve Eğlence Hakkındaki Görüşleri

İslâm dini canlı, dinamik ve yürürlükte olan bir dindir. Dolayısıyla İslâm hukuku da bu kapsamda değerlendirilir. İslâm hukuku bu dinamikliğini fukahanın nassa dayalı icthatlarından almıştır. Şu durumda İslâm âlimlerine icthad kapısı açık olmuş, fukaha da icthada açık olan her konuda olduğu gibi spor, oyun ve eğlence konusunda da farklı yorumlar yapmışlardır.

Bazı İslâm âlimleri: "*Şu üç şey dışında eğlence yoktur, adamın atını eğitmesi, eşiyile oynaması, oku ve yayıyla atması*"⁹⁶ hadisine dayanarak bunların dışında mubah olan spor veya oyun olmadığını söylemişlerdir. Hattâbî (ö. 388/998) şöyle demiştir, "*Yani bu hadis şu demektir: 'şu üçü dışında mubah oyun yoktur.'*" Suyûtî (ö. 911/1505) ise Tirmizî'nin (ö. 279/892) Sünen'inde nakletmiş olduğu hadis lafzını tercih etmiştir⁹⁷: "*Bir adamın oynadığı her şey batıldır; ancak şunlar bunun dışındadır: okuyla atması, atını eğitmesi, eşiyile oynaması. Bunlar haklıdır.*"⁹⁸ Dolayısıyla bunun dışında kalan oyunlar batıldır yorumu ortaya çıkar. Fakat gelen rivayetler durumun böyle olmadığını gösterir. Mezkûr hadisin metninde geçen "yoktur" (ليس), başka bir rivayette "batıl" (باطل)⁹⁹ kelimesinden, sayılan şeyler dışında kalan spor ve oyunların haram olduğu sonucu çıkarılamaz. Nitekim fıkıh bilgini Şâtibî (ö. 790/1388) "*el-Muvâfakât*" adlı eserinde, "*Bu hadisten kastedilen şeyin, bunlar dışında kalan spor, oyun ve eğlencelerin haram olduğu değil de 'faydasız ve boş' (الغور) olduğu anlaşılmalıdır*" demiştir. Diğer spor ve oyunların da caiz olduğunu dile getiren Şâtibî, "*De ki: Allâh'ın kulları için yarattığı süsü, temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı?*"¹⁰⁰, "*Allâh yeri canlılar için var etti.*"¹⁰¹ ve "*Sizin için atları, katırları ve merkepleri binek ve süs hayvanı olarak yaratmıştır. Bilmediğiniz daha nice şeyleri de yaratır.*"¹⁰² âyeti i kerimelerini delil göstermiştir.¹⁰³ Ayrıca rivayet metninde geçen "lehv" (اللهو) kelimesinin sıfatı hazf olmuş olabilir. Yani "*Şu üç şey dışında müstehap oyun ve eğlence yoktur.*" (اللهو)

⁹⁶ en-Nesâî, "Hayl", 8 (H.no: 3577).

⁹⁷ Ebü'l-Hasen Nûruddîn Muhammed b. Abdilhâdî es-Sindî et-Tettevî, **Fethu'l-Vedûd fî Şerhi Süneni Ebî Dâvud**, thk: Muhammed Zeki el-Hûlî, Mektebetü Edvâi'l-Menâr, Medine 2010, c. III, s. 31.

⁹⁸ Tirmizî, "Fadâilü'l-Cihâd", 11 (H.no: 1637).

⁹⁹ Şâdî b. Muhammed b. Salim Âli Nu'man, **Câmi Tûrâsü'l-Allâme el-Elbânî Fî'l-Fıkhi**, thk: et-Türâsü ve't-Tercüme, Merkezü'n-Nu'man li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmî, Yemen 2015, c XVI, s. 423.

¹⁰⁰ A'râf 7/ 32.

¹⁰¹ Rahmân 55/ 10.

¹⁰² Nahl 16/ 8.

¹⁰³ Ebû Ishâk İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtibî el-Gırnâtî, **el-Muvâfakât**, thk: Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasen Âli Selman, Dâru İbn-i Afvân, Kahire 1997, c. III, s. 517.

المستحب) terkibi şeklinde kabul edilebilir.¹⁰⁴ Bu durumda, bu üç oyun ve eğlence dışındakiler yasak edilmemiş olur.

Kays b. Sa'd'den (ö. 60/680) gelen bir rivayette o, Rasûlullâh'ın bir bayram günü bir şeyler yaptığını, sadece onunla uğraştığını ve eğlence maksatlı o şeyle ilgilendiğini gördüğünü söylemiştir.¹⁰⁵ Hz. Âişe de kılıç-kalkan oyunu ile ilgili Rasûlullâhtan gelen rivayeti aktarmıştır.¹⁰⁶ İmam Gazzâlî bu ve buna benzer rivayetlere dayanarak farklı yorumlar yapmış, oyun, eğlence vb. şeylerin İslâm şeriatının sınırları aşılmadığı sürece caiz olduğunu fakat bunun aşırıya kaçmaması gerektiğini söylemiştir.¹⁰⁷

Bazı İslâm âlimleri oynanan oyunların ve yapılan sporların mükellef açısından hükmünü; meşru (mubah/müstehap) olan spor ve oyunlar, mekruh olan spor ve oyunlar, haram olan spor ve oyunlar şeklinde üçe ayırmışlardır:

- a. **Meşru spor ve oyunlar:** Bunlar mubah ve müstehap olan spor ve oyunlardır. Bunlar, içerisinde ahlaksızlık olmayan ve karşısındaki kişilere karşı büyüklenme ve küçük görme bulunmayan, namazdan, diğer farzlardan ve mühim görevlerden ve benzerlerinden alıkoymayan, yalan yere yemin ve iftira içermeyen, içerisinde herhangi bir insana veya hayvana zarar olmayan spor ve oyunlardır. Eğer bir oyunun veya sporun içinde karşılıklı zarar varsa veya buna yönlendirme ya da buna benzer diğer şeyler varsa bu haram kabul edilmiştir. Bununla birlikte mesela kişinin eşiyle ve çocuğuyla, onların da haklarını vererek oynaması ve spor yapması mubah görülmüştür. Yine, kişilerin cirit, mızrak ve atıcılık müsabakaları yapması da müstehap spor ve oyunlardandır.¹⁰⁸ Nitekim bununla ilgili Rasûlullâh: "(Üç kere) *Dikkat edin, iyi belleyin ki kuvvet, atmadır.*"¹⁰⁹ buyurmuştur. Bu kapsamda koşu yarışları yani atletizm vb. gemi yarışları yani yelken vb. güreş ve binicilik vb. spor

¹⁰⁴ Halîl b. Ahmed b. Mecîd Sehârenpûrî, **Bezlü'l-Mechûd fî Halli Sünen-i Ebî Dâvud**, thk: Takiyüddin en-Nedvî, Merkezü's-Şeyh Ebî'l-Hasen en-Nedvî Li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Hindistan 2006, c. IX, s. 68; Es-Sindî, **age**, c. III, s. 31.

¹⁰⁵ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, **Şu'abü'l-Îmân**, thk: Dr. Abdulali Abdulhamid Hâmid, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, c. VIII, s. 486-487.

¹⁰⁶ Buhari, "İdeyn", 13 (H.no: 950).

¹⁰⁷ İmam Gazzâlî, **age**, c. II, s. 283.

¹⁰⁸ Vizâratü'l-Evkâf ve eş-Şuûnü'l-İslâmiyye, **el-Mevsûatu'l-Fıkhıyyetü'l-Kuveytîyye**, Dâru's-Sufuvveti, Mısır 2006, c. XXXV, s. 268.

¹⁰⁹ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u's-Sahîh (Sahîh-i Müslim)**, Dâru'l Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2015, "İmara", 33 (H.no: 1917).

ve oyunlar mubah sayılmıştır. Güreş ve yerden taşı kaldırmak yani haltercilik de caiz olan, mubah sayılan spor ve oyunlardandır.¹¹⁰

- b. **Mekruh olan spor ve oyunlar:** Bunlar insanın mürüvvetine ve yiğitliğine yakışmayan, kişiye fayda vermeyen, boş zamanı verimsiz geçirmeye sebebiyet veren ve insanların kalbini kırmaya sebep olan spor ve oyunlardır. Bunun aşırısı ise haram sayılmıştır. Mesela güvercin ve kuş türü ile oynamak veya bunlara benzeyen şeyler ile oynamak mekruh olarak görülmüştür. Çünkü onlara olan tutkunluk ibadet ve taatten alıkoymaya sebebiyet verebilir.¹¹¹ Birisinin hoşuna gitmeyeceği şaka vb. şeyleri yaparak oynamak veya spor yapmak mekruh görülmüştür. Yine bazı âlimlere göre tavla ve satranç oynamak¹¹² mekruh sayılmıştır. Bunların dışında raks etmek, salıncak ile sallanmak, arkadaşına zarar içerebilecek taş fırlatma veya benzeri oyunları oynamak, savaş aletlerini bileyerek oynamak da¹¹³ mekruh görülen spor ve oyunlardan olmuştur.
- c. **Haram olan spor ve oyunlar:** Fakihlere göre haram olan spor ve oyunlar, içerisinde kumar türünü barındıran her türlü etkinliktir.¹¹⁴ Çünkü kumar, Allâh'ın kendisinden kaçınılmasını emrettiği bir şeydir.¹¹⁵ Kumarın her türüsü yasaklanmıştır. Spor, oyun ve eğlencede de bu kural geçerlidir. Bundan dolayı kumarın dâhil olduğu her şey yasaklanmıştır. İcra edilmesi ve oynanması, özünde helal olmakla birlikte içerisinde bahis bulunan spor ve oyunlar da haram kabul edilir.

Bazı İslâm âlimleri de spora sağlık açısından bakmışlardır. Mesela el-Belhî (ö. 322/934), "*Mesâlihu'l-Ebdân ve'l-Enfüs*" adlı eserinde, insanın kendi sıhhatini muhafaza etmesi için bedeninin sportif faaliyetlere ihtiyaç duyduğunu söylemiştir.¹¹⁶ Yine, İbn Sînâ (ö. 428/1037), "*el-Kânûn Fi't-Tıbb*" adlı eserinde sporun yararları ve çeşitleri üzerinde durmuş, vücudun

¹¹⁰ İmam Muhammed b. Bedreddin b. Bülban ed-Dımaşkî el-Hanbelî, **Muhtasarü'l-İfâdâti fî Rub'ı'l-İbâdâti ve'l-Âdâbi ve Ziyâdâti**, thk: Muhammed b. Nasiri'l-Acemî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyyi, Lübnan-Beyrut 1998, s. 414.

¹¹¹ Vizâratü'l-Evkâf ve eş-Şuûnü'l-İslâmiyye, **age**, c. XXXV, s. 269.

¹¹² Detaylı Bilgi İçin Bkz: "tavla" ve "satranç" bahsine.

¹¹³ el-Hanbelî, **age**, s. 414.

¹¹⁴ Vizâratü'l-Evkâf ve eş-Şuûnü'l-İslâmiyye, **age**, c. XXXV, s. 269.

¹¹⁵ Mâide 5/ 90.

¹¹⁶ Ebû Zeyd Ahmed b. Sehl el-Belhî, **Mesâlihu'l-Ebdân ve'l-Enfüs**, Merkezü'l-Mülk Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Riyad 2003, s. 120.

durumuna, organlara ve yaşa göre yapılması gereken sporlardan, bu sporların başlama zamanı ve bitiş zamanından söz etmiştir.¹¹⁷

1.3.3. Oyun ve Eğlence Ehlinin Şâhitliği

Bu kapsamda değerlendirilebilecek bir başka mevzu, oyun ve eğlence ehlinen olanların şâhitliklerinin kabul edilip edilmeyeceği konusudur. Konuyla ilgili görüşlere geçmeden önce şâhitliğin tanımını yapmak gerekir. Sözlükte "hazır bulunmak, haber vermek, bilmek, gözlemek" anlamlarındaki şehâdet kökünden türeyen şâhid, fıkıh terimi olarak bir olaya veya duruma tanık olan veya tanıklık eden kişiyi ifade eder. Şâhid çoğulu şühûd, şehîd çoğulu şühedâ' ve şehâdet kelimeleri Kur'ân-ı Kerim'de sözlük ve terim anlamıyla tanık ve tanıklık manasında geçtiği gibi bu kökten türeyen fiil kalıpları ayrıca eşhâd, meşhûd ve meşhed isimleri kullanılmıştır.¹¹⁸ Şâhitlik, zan ve tahmin olmaksızın gördüğü bir şeyi haber vermektir.¹¹⁹ Hanefî fakihi Kâsânî'nin (ö. 587/1191) yaptığı tanıma göre ise şâhitlik, birinin elindeki şeyin veya hakkın başka birine ait olduğunu haber vermektir.¹²⁰

Bu konu hakkında İslâm âlimleri arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İmam Mâlik (ö. 179/795), satranç ve tavla oynayanların şâhitliklerini kuvvetli görmeyeceğini, Allâh Teâlâ'nın Yunus Suresinin 32. Ayetinde, "*Haktan sonra sadece sapıklık vardır.*"¹²¹ buyurduğunu, bu oyunların ise haktan değil sapıklıktan olduğunu söyler. Mâlikî mezhebinin genel görüşü şöyledir: "*Her kim bu oyunları oynamayı tekrar ederse onun şâhitliği kabul edilmez.*" Hanbelî mezhebine göre, satrancı haram kabul ettikleri için, satranç oynayan kişinin şâhitliği mutlak olarak kabul edilmez. Eğer ki bu oyunda kumar yoksa oynayanın şâhitliğinin kabul edilmesi, o kişinin mukallit olmaması ile kayıtlıdır. Bu kişi bir mezhebi taklit ediyor ve o mezhep bu oyuna mubah diyorsa, o takdirde bu kişinin şâhitliği reddedilmez.¹²² Şâfiî mezhebine göre ise, hadiste zikri geçenleri yapanların şâhitliği reddedilmez. Çünkü onlar oyundan değildir. Yine, helal olan bir oyunla oynayan kimselerin şâhitlikleri reddedilmez. Ancak bu oyunda namazın vaktini kasten çıkaracak bir durum varsa hafife almak olarak değerlendirileceğinden bu kişinin şâhitliği kabul edilmez. Unutmaksızın veya akıl sağlığını kaybetmeksizin kasıtlı olarak namaza devam etmeyen

¹¹⁷ Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdullah b. Ali b. Sînâ, **el-Kânûn Fi't-Tıbb**, thk: Muhammed Emin ed-Denâvî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1999, c. I, s. 222-223-224; Nebi Bozkurt, "Spor", **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVII, s. 420.

¹¹⁸ Yunus Apaydın, "Şahit", **DİA**, Ankara 2010, c. XXXVIII, s. 278.

¹¹⁹ Ebû'l-Berekât Hâfizüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, **Kenzü'd-Dekâik**, thk: Said Bektaş, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye-Dâru's-Sirâc, Beyrut 2011, s. 471.

¹²⁰ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî el-Hanefî, **Bedâiu's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâ'i'**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Lübnan-Beyrut 1986, c. VI, s. 266.

¹²¹ Yunus 10/ 32.

¹²² Vizâratü'l-Evkâf ve eş-Şuûnü'l-İslâmiyye, **age**, c. XXXV, s. 271.

kimsenin de şahitliği kabul edilmez. Mizahla uğraşan kişinin veya mizah yapan kişinin şahitliği reddedilmez. Lakin mizah yaparken neseple dalga geçer veya açık saçık sözler vb. şeyler söylerse şahitliği reddedilir.¹²³ Hanefilerde ise, oyun ve eğlence için devamlı içki içenlerin şahitliği, kuşlar ile oynayıp eğlenenlerin şahitliği, satrançla kumar oynayanların şahitliği ve sokakta giderken bir şey yemek, yol üzerinde küçük abdest yapmak gibi insanın mürûetine yakışmayan işler yapanların şahitliği kabul edilmez.¹²⁴

Yine bu konuda gelen görüşlerden biri de, eğer satranç oynayan kişi namaz vaktini, bu oyunun gafletinden dolayı kılmaz ve vakitte çıkarsa bunu bir daha tekrar etmemesi kaydıyla bu kişinin şahitliği kabul edilir. Eğer bu durumu tekrar ederse şahitliği reddedilir.¹²⁵

1.3.4. Değerlendirme

Spor, oyun ve eğlencenin insan üzerindeki etkisi inkâr edilemez. Bu durum tarih boyunca bir vakıa olarak devam etmiş, toplumlar ve dinler kendi anlayışlarına, örf ve âdetlerine göre bu tür aktiviteleri uygulamışlardır. Modern zamanda ise teknolojinin de etkisiyle spor, oyun ve eğlenceye olan rağbet artmıştır. Durum böyle olunca İslâm'ın bu meseleye değinmemiş olması düşünülemez. Nitekim gerek Kur'ân-ı Kerim'de gerek hadislerde gerekse âlimlerin görüşlerinde doğrudan veya dolaylı olarak konuya temas edilmiştir. İslâm spor, oyun ve eğlenceye insana veya topluma sağladığı yarar veya zarar ekseninden bakar. Bu etkinlikler Kur'ân'da açık bir şekilde söylenmemiş olsa bile insanın fitratının güzel şeylere meyilli olduğunu vurgulamak için birtakım cennet tasvirleri yapılarak nefiste var olan, yaratılmış olan oyun ve eğlence duygusuna işaret edilmiştir. Hadislerde ise spor, oyun ve eğlenceye açıkça değinilerek uygulamaları ve sınırları belirlenmiştir. İslâm âlimleri de bu doğrultuda görüşlerini beyân etmişlerdir.

Gelen rivayetler değerlendirilecek olursa, İslâm hiç bir zaman mubah olan spor, oyun ve eğlenceyi yermemiş, yasaklamamış, insanın psikolojik ve fizyolojik gelişimini engellememiş, bilakis katkıda bulunmuş, onların dünya ve ahiret saadetlerini kazanmaları için yol göstermiştir. Allâh Teâlâ her zaman kullarının maslahatını düşünmüştür. Onların zararına olan şeyleri yasak etmiş, menfaatlerine olan şeyleri helal kılmıştır. Nitekim İslâm âlimlerinin kaideleştirdiği, "Celb-i menâfi' ve def-i mefâsıd" (Kötülüğü def etmek,

¹²³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, **el-Ûm**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1990, c. VI, s. 224.

¹²⁴ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî el-Hanefî, **el-İhtiyâr li-Ta'lîli'l-Muhtâr**, thk: Mustafa Bîcû, Dâru'l-Ravza, İstanbul ts, c. II, s. 475

¹²⁵ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdurrahim b. el-Hasen b. Alî el-Ümevî el-İsnevî, **el-Mühimmât fi Şerhi'r-Râfi'i ve'r-Ravza**, Dâru'bni Hazm, Beyrut 2009, c. IX, s. 324.

menfaati celbetmek)¹²⁶ kaidesi bu düşünceden hâsıl olmuştur. Şu durumda İslâm'ın istekleri insanın ruhuna uygun düşen, onları hem dünyada hem de ahirette mutlu edecek şeylerdir. O nedenle spor, oyun ve eğlenceye de bu noktadan bakmak daha doğru gözükmektedir. Bu çerçevede günümüzde ortaya çıkan bazı eğlenceleri, İslâm'ın ruhuna aykırı düşmediği sürece, belirlenecek sınırlar içerisinde uygun görmek gerekir. Mesela bir kişi spor müsabakası seyrederek rahatlıyor ve eğleniyor ise, İslâm şeriatının sınırlarını aşmadığı sürece bunu yapabilir. Çünkü insan oynayarak eğlendiği gibi izleyerek de eğlenilebilir. Bununla birlikte izlenecek şeylerin helal olması şarttır. Çünkü Allâh Teâlâ harama nazar etmeyi gerek tek başına olsun gerek toplum içerisinde olsun yasaklamıştır.¹²⁷

Ayrıca spor yapmanın sağlık açısından birçok faydası da vardır. Her geçen gün düzenli olarak yapılan beden egzersizlerin, sportif faaliyetlerin sağlık için önemi yadsınamaz. Çünkü düzenli spor aktiviteleri kasların, kemiklerin, eklemlerin, kalp-damar sistemi ve fonksiyonlarının en uygun şekilde çalışmasını sağlamaktadır. Yapılan spor sonucu kaslarda meydana gelen büyüme ile enerji depolarının büyümesi ve kılcal damarlarının genişlemesi kasın dayanıklılık yeteneğini geliştirir. Bunun sonucu olarak bireylerin günlük hayatlarında daha çabuk yorulmaları önlenir ve bireylerin yaşantısı daha verimli hale gelir. Ayrıca bu tür egzersizler ve aktiviteler yapılırken kalbi besleyen ve beyne kan götüren damarlarda dolaşım durumları incelenmiş ve egzersizlerin kalbe ve beyne daha fazla kan gitmesini sağladığı bulunmuştur.¹²⁸ Dolayısıyla yerinde yapılan sportif faaliyetlerin insan sağlığına müspet yönde etki ettiği söylenebilir.

İslâm dini insan sağlığına önem veren bir dindir. Öyle ki günde 5 vakit namaz için abdest almayı emretmiş,¹²⁹ taharetten ellerin yıkanmasına, ağız temizliğinden diğer bütün organların temizliğine kadar birçok konuda insanlığı uyarmış ve onlara yol göstermiştir.¹³⁰ Nitekim Rasûlullâh, "*İki nimet vardır ki insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: Sihat ve boş vakit.*"¹³¹ ve "*Temizlik imanın yarısıdır...*"¹³² buyurarak İslâm'da sağlığın, temizliğin önemini vurgulamıştır. "*...Peygamber onlara iyiliği emreder ve onları kötülükten men eder; yine onlara temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar...*"¹³³ âyeti ise

¹²⁶ Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Misrî el-Ma'rûf İbn Nuceym, **Eşbâh ve'n-Nezâir ala Mezhebi Ebî Hanifete'n-Nu'mân**, Dâru'l Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1980, s. 90; Ahmed b. eş-Şeyh Muhammed ez-Zerkâ, **Şerhu'l-Kavâ'idil-Fıkhiyye**, thk: Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, Dâru'l Kelam, Dimaşk 1989, s. 205.

¹²⁷ Nûr 24/ 30-31.

¹²⁸ Fatih Özgen, **agt**, s. 5-6.

¹²⁹ Mâide 5/ 6.

¹³⁰ Furkan 25/ 48-49; Bkz: Mustafa Çağrırcı, "Temizlik", **DİA**, Ankara 2011, c. XL, s. 427.

¹³¹ Buhârî, "Rikâk", 1 (H.no: 6412); İbn Mâce, "Zühd", 15 (H.no: 4170).

¹³² Tirmizî, "Daavât", 88 (H.no: 3517).

¹³³ A'râf 7/ 157.

âdeta temizliğin önemine dikkat çekerek pis şeylerin karşısında temiz olan şeylerin tercih edilmesi gerektiğini bildirmiş, bu durumun insanlığa sağlık açısından faydalı olacağına işaret etmiştir. Müddessir suresinin ilk âyetleri de insan sağlığına işaret etmesi açısından güzel bir örnektir: "*Elbiseni temiz tut. Her türlü pislikten uzak dur.*"¹³⁴ İslâm'da sağlığa bu kadar önem verilirken sağlığa müsbet yararları olan sportif faaliyetlerin yasaklanması düşünülemezdi. Nitekim gelen rivayetler bunu göstermiş, Müslüman doktorlar diyebileceğimiz İbn Sînâ ve el-Belhî gibi filozoflar da sporun sağlık açısından faydalarına tafsilatlı olarak değinmişlerdir.¹³⁵

Bütün bu bilgilerden sporun insanın fizyolojik ve bedensel gelişimine ve sağlığına müspet katkı sağladığını, oyun ve eğlenmenin ise psikolojik olarak rahatlamayı, paylaşma, sabır, dürüst davranma, gerektiğinde fedâkarlık yapma gibi erdemleri kazandırdığını söylemek mümkündür. Konunun ilgili yerlerinde geçeceği üzere, Rasûlullâh gerek çocukluğunda gerekse gençliğinde ve yetişkinliğinde oyun oynamış, spor yapmış ve eğlenmenin yöntemini, usul ve kaidelerini göstermiştir.¹³⁶

Bu söylenenlerden sonra genel kaniya varmak doğru olacaktır. Sporun, oyun ve eğlenmenin ister bizzat kendisi icra edilsin, ister bu tür organizasyonlar düzenlensin, isterse izlensin mubah olması için bazı kurallar olmalıdır. Bu kurallar şu şekilde sıralanabilir:

- İçki, kumar ve müstehcenlik gibi İslâm'ın yasakladığı unsurları içermemesi ve bunların teşvik edilmemesi,¹³⁷
- Kadınların kendi aralarında oynaması ve eğlenmesi, erkeklerin kendi aralarında oynaması ve eğlenmesi yani harama nazar edilmemesi,¹³⁸
- Avret yerlerini örtmeye dikkat edilmesi,¹³⁹
- Spor yaparken kendi takımına aşırı bağlı olunmaması ve karşı takıma düşmanlık beslenmemesi,¹⁴⁰
- Farz namazları ve farz olan diğer ibadetlerin aksatılmaması,¹⁴¹
- Anne, baba ve diğer yakınlarla karşı vazifelerin terk edilmemesi,¹⁴²
- İnsanlara, hayvanlara ve çevreye zarar verilmemesi,¹⁴³

¹³⁴ Müddessir 74/ 4-5.

¹³⁵ el-Belhî, **age**, s. 120; İbn Sînâ, **age**, c. I, s. 222-223-224.

¹³⁶ Nebi Bozkurt, **age**, s. 117-118.

¹³⁷ Mâide 5/ 90.

¹³⁸ Ebû Dâvud, "Libas", 37 (H.no: 4112).

¹³⁹ Nisâ 4/ 31.

¹⁴⁰ el-İşbîlî (İbnü'l-Harrât), **age**, c. III, s. 198.

¹⁴¹ Bakara 2/ 21.

¹⁴² Nisâ 4/ 36.

- Karşı takım veya tarafa Allâh Teâlâ'nın gazabını celbedecek iftira ya da suçlama yapılmaması,¹⁴⁴
- İcra edilecek spor, oyun veya eğlencenin insan haysiyetine yaraşır olması, karşı cinse benzemeyi özendirerek şekilde olmaması,¹⁴⁵
- İnsana fiziksel olarak güç kazanmasını sağlayacak veya ruhen fayda sağlayacak etkinlikler olması,¹⁴⁶
- Ses ve çevre kirliliğine yol açmaması, yani kul haklarına riayet edilmesi.¹⁴⁷

Tespit edilen bu genel kurallara uyulmadığı sürece spor, oyun ve eğlence yasak olur. Çünkü İslâm'ın koyduğu kurallar insanların menfatine olan ve onlardan zorluğu ve kötülüğü gideren normlardır.

O halde prensip, genel kural: "İslâm'ın ruhuna uygun, yasaklanmamış her eğlence ve spor veya her şey mubahtır." şeklinde olmalıdır. Bu noktada günümüzde spor, oyun ve eğlence içeren birçok şey vardır. Eğer Rasûlullâh'ın zamanındaki uygulamalara bakılır ise günümüzde ki aktivitelerin dîni açıdan anlaşılması ve değerlendirilmesi daha kolay yapılabilir. İkinci bölümde Rasûlullâh'ın önerdiği ve hatta bizzat uyguladığı spor faaliyetlerine değinilecek, günümüzde var olan belli başlı spor oyunları işlenmeye çalışılacaktır.

Şu da var ki, birçok şey kumara alet edilebilir. Çünkü kumar, yapısı itibariyle her şey üzerine oynanabilir. Konumuz açısından baktığımızda neredeyse bütün spor ve oyunlar kumar için araç olabilir. Mesela mubah olan herhangi bir spor veya oyun kumara veya kumar sayılabilecek bir şeye alet edildiğinde hükmü değişir. Bundan dolayı kumar bahsinin tanım ve hükmünü burada işlemek, ileride ele alınacak konuları anlamak için daha doğru olacaktır.

1.4. Kumar Kavramı

Kumar kelimesi Türkçe'ye Arapça "kimâr" kelimesinden geçmiştir. "Şans ve becerinin birlikte veya tek başına söz konusu olduğu bir olay yahut yarışmanın ya da belirsiz bir olayın sonucu üzerine bahse tutuşma ve bu yolla kazanç elde etme" şeklinde

¹⁴³ Müslim, "Birr", 133 (H.no: 2242); Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, **el-Muvatta'**, thk: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1985, "Akziye", 26 (H.no: 31).

¹⁴⁴ Ahzâb 33/ 58.

¹⁴⁵ Ebû Dâvud, "Libas", 31 (H.no: 4097).

¹⁴⁶ Nebi Bozkurt, "Spor", **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVII, s. 418.

¹⁴⁷ Trimizî, "Kiyâme", 2 (H.no: 2418-2419).

tanımlanabilen kumar, türü ve şekli toplumlara ve dönemlere göre değişiklik gösterse de esas itibariyle haksız kazanç, mal ve zaman israfı, irade zafiyeti ve toplumsal çözüme gibi bir dizi olumsuzluğa yol açtığı için dinler ve temel ahlak öğretileri tarafından yasaklanmış ve kınanmıştır. Hemen her toplumda farklı şekillerde de olsa görülen ve insanlık tarihinde kökü eski zamanlara kadar uzanan kumar, Kuzey Afrika, Mısır ve İran gibi bölgelerin yanı sıra İslâmiyet öncesi Hicaz toplumunda da hem oyun ve eğlence hem de kazanç aracı olarak yaygındı.¹⁴⁸ Daha açık bir ifadeyle kumar için, kişiye, bir emek harcamaksızın, zahmet ve meşakkat çekmeksizin, lehine veya aleyhine gelişecek şekilde zarara uğramasına veya haksız kazanç elde etmesine yönelik oynanan oyunlardır denilebilir.

Klasik dönem fıkıh literatüründe kumarı ifade etmek için meysir ve kımâr kelimeleri çok defa eş anlamlı olarak kullanılmıştır.¹⁴⁹ Mesela Serahsî (ö. 483/1090 [?]) kımârı, mal kazanımının riske bağlanması olarak tanımlar.¹⁵⁰ Cessâs (ö. 370/981) kımârı, kişinin malının ve ailesinin üzerine risk alarak oynaması şeklinde tanımlar.¹⁵¹ Kurtubî (ö. 671/1273) eserinde İbn-i Abbâs'ın (ö. 68/687-88) kımârı, kişinin malının ve ailesinin üzerine risk alarak oynaması şeklinde tanımladığını söyler.¹⁵²

Kumar kavramının kapsamını bazı sahâbîler çok geniş tutmuştur. Mesela Hz. Ali (ö. 40/661), "*Satranç kumardandır.*" demiştir.¹⁵³ Yine bazı tâbiîn âlimleri de Hz. Ali gibi kumar olabilecek oyunları geniş çerçevede ele almışlar hatta çocukların oynadıkları ceviz, aşık, bilye ve yumurta oyunları bilye kumar kapsamına girer demişlerdir.¹⁵⁴ Bu bilgilerden açıkça anlaşılıyor ki İslâm geleneğine kadar Araplar, cahiliye devrinde kumarın her türlüünü oynarlardı. Allâh Teâlâ onların bu çirkin alışkanlıklarını mezkûr ayetlerle yasaklamıştır. İmam Mâlik der ki; "*Cahiliye devri kumarı, bir kuzu veya iki kuzu mukabilinde etin satılmasıydı.*" Âyette¹⁵⁵ belirtilen husus, mal veya meyve üzerine ok atıp kumar oynamaktır. Kasım b. Muhammed (ö. 107/725 ?) der ki; "*Kişiyi namazdan ve Allâh'ın zikrinden alıkoyan herşey kumardır.*"¹⁵⁶ Sahâbe ve tâbiîn âlimleri kumarın

¹⁴⁸ Ali Bardakoğlu, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, c. XXVI, s.364.

¹⁴⁹ Ali Bardakoğlu, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, c. XXVI, s.365.

¹⁵⁰ Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, **el-Mebsût**, Dâru'l-Ma'rif, Beyrut 1993, c. XI, s. 18.

¹⁵¹ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, **Ahkâmü'l-Kur'ân**, thk: Muhammed Sâdık el-Gamhâvî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1985, c. II, s. 4.

¹⁵² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, thk: Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Etfîş, Dâru'l Kutubi'l-Mısriyye, Mısır 1964, c. III, s. 52.

¹⁵³ Muhammed Reşîd b. Ali Rızâ, **Tefsîrü'l-Menâr**, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kütüb, Mısır 1990, c. VII, s. 47.

¹⁵⁴ İbn Kesîr, **age**, c. III, s. 178.

¹⁵⁵ Mâide 5/ 90.

¹⁵⁶ İbn Kesîr, **age**, c. III, s. 178.

kapsamına giren oyunları geniş tutmuşlar, kazanma ve kaybetme riski taşıyan, haksız kazancın olduğu ve böylece bir kişinin ya da bir grubun lehine diğerlerinin aleyhine olan oyunları kumar olarak değerlendirmişlerdir. Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729) kumar için, "*Oynanan oyunun içinde tehlike ya da bir iddia vardır. Bu şekilde oynanan oyunlar meysirdendir.*" demiştir. Meysir kelimesi ise âlimlerin çoğuna göre kumardır. Süddî (ö. 127/745), Dehhâk (ö. 64/684) ve Katâde (ö. 117/735) gibi âlimler, "*Meysir, kumardır.*" demişlerdir.¹⁵⁷

Yukarıda çeşitli şekilde yapılan kumarın kapsam ve tariflerinden anlaşıldığı üzere birçok şey kumara alet edilebilir. Çünkü kumar, yapısı itibariyle her şey üzerine oynanabilir. Konumuz açısından baktığımızda neredeyse bütün spor ve oyunlar kumar için araç olabilir. Dolayısıyla icra edilecek spor ve oyunlara kumar karışması durumunda hükme etki edeceği durumlar meydana gelir.

Kumar, İslâm'ın kesin bir şekilde yasaklamış olduğu bir oyundur. Bu noktada kumar, içki gibi aşamalı olarak haram kılınmıştır.¹⁵⁸ Konumuzla ilgili ayetlere baktığımızda kumarın haramlığı açıklanırken meydana çıkardığı sonucun üzerinde de durulmuştur: "*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar ile sizin aranızda düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allâh'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçtiniz, değil mi?*"¹⁵⁹ Âyetin ibaresinden açık bir şekilde anlaşılıyor ki içki içmek, kumar ve şans oyunları oynamak, putlara tapmak yasaktır. Bunların yasaklanmasının sebebi ve illeti; bunlar ile şeytan, insanlar arasına fitne, fesat sokar ve bu yolla insanları birbirine düşürür. Ayrıca bu yollarla insanları Allâh'ı anmaktan ve ibadetlerini yapmaktan alıkoymaya çalışır. Açıkta ır ki kumar haksız kazançtır. Haksız kazanç İslâm'da yasak edilmiştir: "*Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günaha girerek yemek için onları hâkimlere (rüşvet olarak vermeyin).*"¹⁶⁰ Kumar malı telef eder. Kişiye, topluma ve ailelere büyük zararlar verir. Maddi ve manevi, bireysel ve toplumsal yıkımlara sebep olur. İslâm bu felaket ve zararları önlemek için kumarı yasak etmiş, onun yerine helal olan oyun ve eğlenceler inşa etmiştir.

Ayette geçen fal okları, cahiliye döneminde önemli iş ve sefere karar vermede kullanılan bir fal yöntemi idi. Ancak fal oklarının bir nevi kumar olan, dikili taşlar (putlar) için

¹⁵⁷ Et-Taberî, **age**, c. IV, s. 323-324.

¹⁵⁸ Sırayla: Bakara 2/ 219; Mâide 5/ 90-91.

¹⁵⁹ Mâide 5/ 90-91.

¹⁶⁰ Bakara 2/ 188; Ayrıca bu âyetin tefsiri için bkz: İbn Kesîr, **age**, c.I, s.521.

kesilen hayvanın parasını kimin vereceğine, etinin nasıl dağıtılacağına dair fal oku çekilmesi şeklinde kullanıldığı da olmuştur. Mesela o dönemde içki meclisleri ve benzer mekanlarda bu yolla fal okları vasıtasıyla kumar oynanıyordu. Bu anlamda fal okları, Arapların hayvanları aralarında paylaşırken başvurdukları bir oran ölçөгüydü. Herkes kendi okuna düşen orana bağlı olarak hayvandan bir pay alıyordu. Okunda 'üstün' yazılı olan, hayvanın en büyük payını alırdı. Bu sıralama okuna hiçbir pay düşmeyene kadar aşağıya inerdi. Payına hiçbir şey düşmeyen adam hayvanın sahibi de olabiliyordu. Bu durumda hayvanı hiçbir pay alamadan kaybetmiş olurdu.¹⁶¹ Burada olan şey para veya mal karşılığında hiç bir emek harcamadan bir veya birkaç kişinin menfaatine diğer kişilerin aleyhine, zararına olacak şekilde oynanan oyundur. Yani kişilerin parasını, her ne kadar rızasıyla veriyormuş gibi gözükse de, haksız yere alıkoymak, o parayı hakkı olmadığı halde başkasına herhangi bir emeği olmaksızın vermektir. Dolayısıyla bu olay: *"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin..."*¹⁶² âyetin kapsamına girer. Zira Allâh Teâlâ, *" Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında..."* buyurmuş, bu lafızla da âdetâ mal kazanma noktasında harama tevessül etmeyin, satıcı ve alıcının hoşnutluğu, karşılıklı rızası ile olan meşru ticareti ise yapın ve meşru ticaret ile kazanmaya çalışın¹⁶³ demek istemiştir. Zira Rasûlullâh: *"Satış karşılıklı rıza ile dir."*¹⁶⁴ buyurarak rıza dışında olan satış, alış-veriş yoktur demek istemiştir. Bu şekilde rıza olmaksızın yapılan satış, alış-veriş ise haksız kazanca yani kumara delalet eder. O halde günümüzde veya gelecekte bu olayın kapsamına giren yani herhangi bir emek harcamadan karşılıklı rıza olmaksızın haksız bir şekilde elde edilerek kazanç getiren oyunlar, gerek toplum önünde olsun gerekse gizli saklı olsun kumar olarak değerlendirilir.

O halde gerek Kur'ân'da gerekse hadislerde kumar ilke olarak yasaklanmış, nelerin kumar olduğu tek tek sayılmayıp kumar yasağı belli birkaç örnek üzerinden gösterilmiştir. Dolayısıyla bundan kumarın yalnızca zikredilen çeşitlerinin yasak olduğu sonucu çıkarılamaz. İslâm kumarı yasaklarken bunun götürdüğü sonucu hedef almıştır. Dinin bu yasağının iyi anlaşılabilmesi hem kumar yasağının dayandığı gerekçelerin bilinmesiyle hem de kumarın yapısal analiz ve tahlilinin yapıp onun benzeri işlerden farkının belirlenmesiyle mümkün olur. Bundan dolayı bazı fakihler nasslarda ilke olarak geçen

¹⁶¹ Seyyid Kutub, **age**, c. II, s. 973.

¹⁶² Nisâ 4/ 29-30.

¹⁶³ İbn-Kesîr, **age**, c. II, s. 268.

¹⁶⁴ İbn Mâce, "Ticârât", 18 (H.no: 2158); İbn Kesîr, **age**, c. II, s. 269; Ebû İbrahim İzzüddin Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl Emîr es-San'ânî, **et-Tenvîr Şerhu Câmi'i's-Sağîr**, thk: Muhammed ishak-Muhammed İbrahim, Mektebetü Dâri's-Selâm, Riyad 2011, c. IV, s. 167-168.

kumar yasağını kendi dönemlerinde yorumlamaya ve yasağın kapsamını belirlemeye çalışırken hem konuya ilişkin dîni emir ve yasakların amacını hem de içinde yaşadıkları toplumdaki kötü alışkanlıkları ve bunların yol açtığı olumsuz sonuçları göz önüne almışlar, bu zeminde kumar kapsamına sokulabilecek türleri ve bunların dîni hükümlerini açıklamaya çalışmışlardır. Doğrudan kumar oyunlarının yanı sıra esasında caiz olan olayların sonuçları üzerinde bahis tutuşmanın ve bu yolla kazanç sağlamanın caiz görülmeysi, başta Hanefiler olmak üzere fakihlerin önemli bir bölümünün kurayı hak kazandırıcı bir işlem olarak görmemesi de kumar yasağını ihlal etme endişesinden kaynaklanır.¹⁶⁵ Konuya ilişkin olarak belirlenen ölçü ve yaklaşımlar dikkatlice incelendiğinde İslâm'daki kumar yasağının Câhiliye'deki şekliyle veya sınırlı sayıdaki birkaç kişi arasında cereyan eden şans oyunuyla sınırlı olmadığı, günümüzde çeşitli isim ve tanıtım altında sürdürülerek kurumsallaşan ancak önceden belli olmayan bir sonuca ve şansa bağlı olarak müştereken bahisleşme içinde kazanmayı veya kaybetmeyi konu edindiği için kumar mahiyetinde olan çekilişler, şans oyunları ve yarış sonuçları üzerinde bahse tutuşma gibi yaygın uygulamaların da bu kapsamda olduğu anlaşılır. Dolayısıyla kazanan veya kura isabet eden şahsa verilmek üzere katılımcıların her birinin ayrı ayrı bedel koyması veya bir bedel vaadinde bulunması kumar sayılır.¹⁶⁶

Kumar birçok olumsuzluklara kapı aralamaktadır. Buna göre ekonomik gelişimini tamamlayamamış bölgelerde ve ülkelerde işsizliğin, fakirliğin, sınıflar arası dengesizliğin büyük çapta olduğu toplum ve kesimlerde âdeta bir umut sömürüsü olarak salgın bir hastalık hâlini almakta, her defasında hem büyük bir kesim mağdur olmakta hem de hak etmeden, emek vermeden ve alın teri dökmeden zengin olan birkaç problemlili kişi daha topluma eklenmektedir. Bu yönüyle kumar, toplumda sosyal dayanışmanın zayıflamasında ve bencilliğin ön plana çıkmasında da olumsuz bir rol üstlenmiş olur.¹⁶⁷ Böylece kişi çevresiyle uyumsuz hale gelir. Bu da kişiyi asosyal yapar ve toplumu olumsuz etkiler. Çünkü toplumlar yardımlaşma ve dayanışma üzerine kurulur. Bunu yitiren toplumlar ayakta kalamaz. Dolayısıyla kumar toplumun sosyal yapısına da tehdit oluşturur. Kumarın bir de psikolojik olumsuzlukları vardır. Kumar oynayan bireyler depresif olabilirler. Ayrıca bu bireyler kumardan elde edilebilecek parayı tüm sorunların çözümü olarak görebilirler. Aşırı rekabetçi, enerjik, huzursuz ya da sıkılğan olabilirler. Kumar oynamadıkları zaman

¹⁶⁵ es-Serahsî, *age*, c. VII, s. 75-76 / c. XV, s. 7-8.

¹⁶⁶ Ali Bardakoğlu, "Kumar", *DİA*, Ankara 2002, c. XXVI, s.365.

¹⁶⁷ Ali Bardakoğlu, "Kumar", *DİA*, Ankara 2002, c. XXVI, s.366.

da işkolik olabilirler.¹⁶⁸ Ayrıca kumar kişiyi yalnızlığa da sürükleyebilir. Bütün bu sayılanlar kumarın kişi üzerindeki psikolojik etkisini gösterir. Kumara bu açıdan bakmak, niçin yasak edildiğine dair farklı bir perspektif verir.

Özellikle günümüzde kumar oyunları yaygınlaşmıştır. Sadece yetişkinler değil ergen çocuklar ve gençler de bu oyunları oynamaktadır. Dolayısıyla kumarın yıkıcı etkisi ve dîni sorumluluğu genç nesillere, Müslüman bireylere anlatılmalıdır. Bununla birlikte İslâm'da mükellef kişi kendi yaptığından sorumludur. *"...Herkesin yaptığıının sonucu kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez..."*¹⁶⁹ âyeti buna işaret eder. O halde kumarın kapsamına giren oyunları oynayanlar oynamalarından, bu oyunları mekanlara veya internete süren kişi veya kuruluşlar bu oyunları oynatmaktan, çocuklarının bakımıyla mükellef olan anne-baba ilgisizliklerinden sorumludur. Bu problemin çözümü devlet kurumlarının kumar oynatmaması, kumar içerikli oyunları yasaklaması ve bunları sıkı denetlemesiyle başlar. Sonra ebeveynler çocuklarının bu kumar oyunlarını oynamalarına engel olmalıdırlar. Ayrıca kumar oynayanların eğitilerek ve gerektiğinde psikolojik yardımlarda bulunarak bu musibetten kurtulmalarına yardımcı olunmalıdır. Bütün bu kötü alışkanlıkları anlatmak, haramdan, Allâh'ın yasaklarından sakındırmaya çalışmak, "Emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker (iyiliği emredip kötülükten nehyetmek)"¹⁷⁰ emrine muhatab olan insanın vazifesidir. Ayrıca kumar oynayan kişinin bu işten vazgeçip tevbe etmesi İslâm'da istenen bir şeydir.¹⁷¹ Bununla birlikte kumar oynama teklifinde bulunan kişinin de buna keffaret olarak sadaka vermesi icab eder. Nitekim Rasûlullâh: *"Bir kimse arkadaşına gel kumar oynayalım derse, hemen tasadduk etsin(sadaka versin)."* buyurmuştur.¹⁷²

İslâm insanın aleyhine olan herşeyi yasaklamış, bu yolla insana gelebilecek maddi ve manevi zararlardan onu korumuş, toplumda maddi dengesizliği ve adaletsizliği önleyecek önlemler almıştır. Dolayısıyla kumar bu açıdan değerlendirilerek yasak edilmiştir.

¹⁶⁸ Ahmet Zihni Soyata, **Kumar Oynama Bozukluğu Tanılı Olgularda Transkraniyal Doğru Akım Uyarımı Uygulamasının Iowa Testi ve Bilişsel İşlevler Üzerine Etkisinin İncelenmesi**, Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul 2017, s. 13.

¹⁶⁹ En'âm 6/ 164.

¹⁷⁰ Âl-i İmrân 3/ 104.

¹⁷¹ Hûd 11/ 3; Tahrîm 66: 8.

¹⁷² Buhâri, "Edep", 74 (H.no: 6107).

İKİNCİ BÖLÜM

SPORTİF OYUNLAR

Tarih boyunca sportif faaliyetler her insan için önemli olmuştur. Eski Yunan medeniyetine ait eserlerde sporun tarihi ile ilgili çok fazla bilgi bulunmaktadır. Tarihi spor alanlarının dışında duvarlara resmedilen ve eşyalara kazılan tasvirler sporun tarihine ışık tutmaktadır. Mesela bu tasvirlerde iki kişinin güreştiği, iki kişinin boks yaptığı, at yarışlarının düzenlendiği görülmektedir.¹⁷³ Bunun dışında arkeolojik kazılar ışığında eski Mısır ve Babil halklarında ağırlık kaldırma sporunun yapıldığı, değişik kültürlerde koşu yarışlarının ve ok atma sporunun icra edildiği, vahşi hayvanlar arasında yapılan yarışların heyecanla takip edildiği görülmektedir.¹⁷⁴ Yine Antik çağda Yunanlıların koşma, atlama, disk ve mızrak atma ve futbol oynadıkları tespit edilmiştir. Eski Türklerde de spor oyunları önemli yer tutmuştur. Bunlar; okçuluk, binicilik, avcılık, kılıç oyunları, ağırlık kaldırma, ağırlık atma, koşu, güreş ve hokeyi andıran atlı sporlardır.¹⁷⁵ İcra edilen bu sportif faaliyetler her ne kadar o zamanın şartlarına göre geçim kaynağı ve hayatta kalma mücadelesi olarak görünse de geçmişten günümüze gelen spor oyunlarına ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Yukarıda sporun tanımı yapılmıştı. Fakat bir başka tanımla sportif faaliyetleri ifade etmek gerekirse; insanı dinç tutan, onu motive eden, ona zevk veren, fiziksel ve zihinsel gelişimine katkıda bulunan, sosyalleşmesini sağlayan ve başkalarıyla ilişkilerini düzenleyen, psikolojik olarak kişiyi rahatlatan ve ona özgüven veren, dinin yüklemiş olduğu ibadetleri yapmada kişiye güç veren ve motive eden her türlü etkinlik denilebilir. Geçmişte uygulanan sportif faaliyetler ile günümüzde uygulananlar arasında şekilsel ve biçimsel bazı farklılıklar bulunmaktadır. Günümüzde yaygın olan belli başlı spor dalları şunlardır: "Atletizm", "At yarışı", "Basketbol", "Beyzbol", "Bilardo", "Bisiklet Yarışı",

¹⁷³ Lan Jenkins, **Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi**, trc: Hasan Malay, Arkeoloji ve Sanat Yayinevi, İstanbul 1993, s. 29; Nebi Bozkurt, **age**, s. 27-28.

¹⁷⁴ Nebi Bozkurt, **age**, s. 35-36.

¹⁷⁵ Vecdi Akyüz, **age**, c. IV, s. 373.

"Boks", "Bowling", "Buz hokeyi", "Jimnastik", "Dağcılık", "Dalgıçlık", "Fitness", "Futbol", "Golf", "Güreş", "Bilek Güreşi", "Hentbol", "Kayak", "Motor Sporları", "Okçuluk", "Tenis", "Uzakdoğu Sporları", "Voleybol", "Yamaç Paraşütü", "Yelken", "Yüzme" ve "Ağırlık Kaldırma". Bu başlıklar daha da çoğaltılabilir.

Bu bölümde Rasûlullâh zamanında mevcut olan ve bizzat Rasûlullâh'ın önerdiği ve hatta icra ettiği spor faaliyetleri ile günümüzde yapılan sportif oyunların en çok bilinenleri üzerinde durulacaktır.

2.1. Rasûlullâh Zamanında Mevcut Olan Spor Oyunları

Rasûlullâh'ın rehberliği hayatın her alanını kapsamıştır. O, peygamberlik vasfının yanında bazen bir baba, bazen bir koca, bazen arkadaşı, bazen çocukla çocuk olmuş, bazen de sporcu kimliğiyle bilinir olmuştur. Bundan dolayı Rasûlullâh tebliğ vasfının da gereği olarak birçok şeye değindiği gibi sportif faaliyetlere de değinmiş; bunlardan bir kısmını teşvik etmiş, bazen bizzat kendisi uygulamış, bazen de kazananlara ödüller vermiştir. Böylece İslâm'da sporun caiz olduğu yapılan tahkik ve tetkikler sonucu şer'î deliller ile sabit olmuştur.

Bir defasında Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: "*Kuvvetli mümin Allâh nazarında zayıf müminden daha sevgili ve daha hayırlıdır. Aslında her ikisinde de bir hayır vardır. Sana faydalı olan şeye karşı gayret göster. Allâh'tan yardım dile, aczi izhar etme. Bir musibet başına gelirse, "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi!" deme. "Allâh takdir etmiştir. Onun dilediği olur!" de! Zira "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar.*"¹⁷⁶ Her ne kadar hadis-i şerif'in vurûd sebebiyle ilgili farklı rivayetler olsa da¹⁷⁷ kuvvetli müminden kastın, müminin hem fiziki olarak hem de ekonomik olarak güçlü olmasıdır denilebilir. Çünkü spor yapıp kendisini dinç ve kuvvetli tutan mümin bedeni ibadetlerini daha rahat yerine getirebileceği gibi zulme uğrayanlara yardım edebilecek, haksızlığa karşı çıkabilecek, dinin emrettiği "Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münker"¹⁷⁸ hitabını daha kolay yerine getirebilecek, savaş durumunda daha faydalı ve aktif olabilecektir. Bununla birlikte kuvvetli mümin statü ve ekonomik açıdan da kuvvetli olan mümindir. Zira bu durumda

¹⁷⁶ Müslim, "Kader", 46 (H.no: 2664).

¹⁷⁷ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el- Ezdî el-Hacrî el-Mısırî el-Ma'rûfî bi't-Tahâvî, **Şerhu Müşkili'l-Âsâr**, thk: Şuayip el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Lübnan-Beyrut 1994, c. I, s. 236-237; Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, **Keşfü Müşkili Hadîsi's-Sahîhayn**, thk: Ali Hüseyin el-Bevvâb, Dâru'n-Neşr-Dâru'l-Vatan, Riyad 1997, s. 1023; el-Üstâz ed-Doktor Musa Şahin, **Fethu'l-Menam Şerhu Sahîh-i Müslim**, Dâru's-Şürûk, Kahire 2002, c. X, s. 195; Abdulkâdir Şeybe el-Hamdi, **Fıkhu'l-İslâm Şerhu Bulûğu'l-Merâm min Cem'i Edilleti'l-Ahkâm**, Metâbiu'r-Reşîd, Medine 1982, c. X, s. 295.

¹⁷⁸ Âl-i İmrân 3/ 104.

olan bir mümin farz olan mali ibadetleri daha rahat yerine getirebileceği gibi yoksullara yardım edebilecek, yetimleri gözetebilecek, haksızlığa karşı koyabilecek, statüsünü kullanarak adaleti tesis edebilecektir. Hülâsa İslâm spor yapmaya izin vermiş, teşvik etmiş ve belli kurallara oturtmuştur. Aşağıda Rasûlullâh zamanında mevcut olan spor oyunlarına değinilecektir.

2.1.1. Atletizm

Atletizm, bir alanda veya pistte yapılan dünyanın en eski sportif faaliyetlerinden biridir. Atletizm, tek başına yapılan sporların genel adıdır. Atlet diye tanımlanan sporcular yürüyüş, koşu, atlama vb. alanlarda yarışarak veya yarışmaksızın spor yaparlar; böylece kendilerini geliştirir ve yeteneklerini keşfederek sağlıklı bir bedene sahip olmaya ve eğlenmeye çalışırlar. Bütün bu sportif faaliyetler kişinin çeviklik, dinçlik ve güçlülük gibi özelliklerini geliştirmeye yönelik yapılır. Çok eski bir tarihe sahip olan atletizm ilk olarak eski Yunanda düzenlenen olimpiyat oyunlarında uygulanmış, Mısır'da M.Ö. 3800'lü yıllarda, arkeolojik kazılar ve çalışmalarla tespit edilebildiğine göre, koşu yarışı sporları düzenlenmiştir.¹⁷⁹ Atletizm, günümüzde de eski çağlarda olan önemini korumaya ve yaygın olarak icra edilmeye devam etmektedir.

İslâm'ın neşet ettiği yıllarda özellikle Medine döneminde spor faaliyetleri daha çok görülmüştür. Bu durumun sebebi, Medine şehrinin daha yerleşik bir yaşama ve nizama kavuşmasıdır. Dolayısıyla Rasûlullâh döneminde de genelde atletizm, özelde koşuculuk sporu uygulanmıştır. Ebû Dâvûd (ö. 275/889) "*Sünen*" adlı eserinde "Cihad" kısmının "Yayalar arasında düzenlenen yarışlar" ve "Yarışma hakkında" babında bu konuyla ilgili hadisleri nakletmiştir. Yine İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849), "*el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*" adlı eserinde, "Seyr" kısmının "Koşu yarışları" ve "Deve yarışları" babında konuyla ilgili hadisleri nakletmiştir. Bu rivayetler Rasûlullâh'ın eşi Hz. Âişe ile zaman zaman koşu yarışı yaptığı, bu şekilde yarışları teşvik ettiği ve ashâbın da bu tür yarışmalar yaptığını göstermektedir. Bir defasında Hz. Âişe anlatır: "*Ben seferde Rasûlullâh ile beraber iken efendimizle koşu yarışı yaptık ve ben onu geçtim. Bir süre sonra kilo aldığımda onunla yine yarıştım fakat bu kez Rasûlullâh beni geçti ve : 'Bu, öncekinin karşılığıdır.'*"¹⁸⁰ Seleme b. Ekvâ (ö. 74/693) ensardan biriyle Medine'ye kadar yarışmak için Rasûlullâh'dan müsaade istemiş, Rasûlullâh da "*Dilerseniz koşu yarışı yapabilirsiniz.*" diyerek izin

¹⁷⁹ Vecdi Akyüz, *age*, c. IV, s. 379.

¹⁸⁰ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrahim el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*, thk: Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1989, "Seyr", 169 (H.no: 33588); Ebû Dâvud, "Cihad", 68 (H.no: 2578); El-Münzirî, *age*, c. II, s. 168.

vermiştir.¹⁸¹ Bu rivayetlerden anlaşılıyor ki Rasûlullâh hem spora ve eğlenceye önem veriyor hem psikolojik ve fizyolojik gelişime destek sağlıyor hem de beden ve ruh için sağlıklı olanları tercih ediyordu. Aslî delillerin ikincisi olan Sünnet şer'î delillerden bir delil sayılmıştır. Rasûlullâh'ın bu sporu bizzat icra etmesi ve yapılmasına izin vermesi bu sporun caiz olduğunu gösterir.

Sahâbeden koşmasıyla ünlü olanlar da vardı. Mesela Ebû Hırâş el-Hüzelî (ö. 15/636) süratli koşmasıyla meşhur idi. O, hem koşu sporu yapmış hem de bu hızını düşmandan kaçmak için kullanmıştır. Bir defasında kendisine pusu kuranlardan hızı sayesinde kurtulabilmiştir.¹⁸²

Günümüzde de icra edilen atletizm ve özelde koşu sporları, bazı kesimlerde İslâm şeriatının çizdiği sınırların dışında yapılmaktadır. Bazı muhakkiklerin tesettür kurallarının spora girmemesi gerektiği yönündeki iddialarının¹⁸³ aksine tesettür kurallarına uymayan kıyafetler ile bu tür sporların yapılması İslâm'da yasaklanmıştır.¹⁸⁴ Yine, müşterek bahis ve kumar gibi etkenlerin atletizm, koşu vb. sporlara dâhil edilmesi aslen caiz olan bu spor oyunlarını haram kılmaktadır.¹⁸⁵ Dolayısıyla atletizm ve özelde koşu sporu tesettür kurallarına riayet edildiği, kumara alet edilmediği, İslâm şeriatının sınırlarının dışına çıkılmadığı takdirde caizdir.

2.1.2. Güreş

Güreş, iki kişinin, belli kurallar çerçevesinde, güç kullanarak ve çeşitli oyunlara başvurarak birbirinin sırtını yere getirmeye çalıştığı spor dalıdır. Güreşten gaye, kişinin spor yaparak eğlenmesi ve bedenini dinç ve sağlıklı tutarak olası muharebelere hazırlıklı olmasıdır. Bundan dolayı çok eski zamandan bu yana yapılan bir spor olmuştur. M.Ö. 2500 tarihinden sonraya ait bulunan kalıntılar ışığında Mısırlı askerlerin güreş sporu ve savaş çalışmaları yaptığı görülmüştür. Eski Yunanda güreş çok revaçta olan bir spor olmuştur. Roma'da M.Ö. 648 tarihinde düzenlenen olimpiyat oyunlarında güreşe yer verilmiştir.¹⁸⁶

¹⁸¹ İbn Ebî Şeybe, **age**, "Megâzî", 38 (H.no: 37002); Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, **Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr**, thk: Usameddin es-Subâbetî, Dâru'l-Hadis, Mısır 1993, c. VIII, s. 103.

¹⁸² İbrahim Sarmış, "Ebû Hırâş el-Hüzelî", **DİA**, Ankara 1994, c. X, s. 158-159.

¹⁸³ Ebû Süfyan Mustafa Bâhhu es-Selâvî el-Mağribî, **el-İlmâniyye-el-Mefhûm ve'l-Mezâhir ve'l-Esbâb**, Cerîdetü's-Sebil, Mağrip 2011, s. 57.

¹⁸⁴ Nûr 24/ 31.

¹⁸⁵ Mâide 5/ 90-91.

¹⁸⁶ Vecdi Akyüz, **age**, c. IV, s. 375.

Eski Türklerde de güreş yaygındı. Dede Korkut Hikâyelerinde güreş tutanlar sık sık anlatılmıştır.¹⁸⁷

Güreş, İslâm fikhında, İslâm spor ve oyun anlayışında da önemli bir yere sahiptir. Rasûlullâh'ın bizzat güreştiği, o dönemin en güçlü pehlivanlarından biri olan hatta o zamanın güreş şampiyonu sayılan Rukâne adında biriyle güreştiği ve onu defalarca yendiği kaynaklarda geçmektedir.¹⁸⁸ Rasûlullâh'ın kendisiyle güreştiği Rukâne çok cesur, gözü pek, iri yarı ve oldukça kuvvetli biriydi. Asla sırtı yere gelmez, mağlubiyet almazdı. Zamanının en iyi güreşçisi ve şampiyonu idi. Onun vücudunun yumuşak, kıvrak ve derisinin deve gibi esnek olduğu biliniyordu. Bu denli güçlü ve yenilmez bir güreşçiydi. Bu maharetine ve gücüne güvenerek Rasûlullâh'ın kendisini İslâm'a davetine, "*Eğer beni yenersen sana iman ederim*" diye karşılık vermişti. Rasûlullâh bunu kabul etmiş, Rukâne ile güreşmiş ve nihayetinde onu defalarca yenmişti.¹⁸⁹ Bu rivayet gösteriyor ki Rasûlullâh meydan okumayı kabul etmiş ve böylece bunun caiz olduğuna işaret etmiştir. Aynı şekilde, güreş sporu yapmanın da İslâm şeriatının sınırları ve gayesi ışığında caiz olduğunu ashâbına ve ümmetine göstermiştir. Ayrıca Rasûlullâh'ın böylesi güçlü bir rakibin meydan okumasına herhangi bir ön hazırlık yapmadan hemen karşılık vermesi ve nihayetinde onu yenmesi, daima antrenmanlı, dinç ve güçlü olduğunu, tebliğin ve tebyinin bütün ağırlığına ve şartların zorluğuna rağmen sporu bırakmadığını gösterir. Zira böylesi güçlü bir rakibi meydan okur okumaz yenmek muhal bir durumdur. Bu rivayet güreşmenin caiz olduğunu, hatta imkân varsa zaruret olduğunu göstermiştir.

Rasûlullâh'ın bilinen bu güreşi dışında sahâbenin de güreştiğine dair haberler varit olmuştur. Öyle ki daha ergenlik çağında olan Semüre b. Cündeb (ö. 60/680) bir rivayete göre Uhud savaşına katılabilmek için Rasûlullâh'tan arkadaşıyla güreşmek için izin istemiştir. Rasûlullâh mücadele edince Semüre b. Cündeb arkadaşının sırtını yere getirmiş ve

¹⁸⁷ Muharrem Ergin, **Dede Korkut Kitabı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 61-90-139-213.

¹⁸⁸ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbni'l-Esîr, **Üsdü'l-Gâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe (Ahbârü's-Sahâbe)**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1989, c. II, s. 84.

¹⁸⁹ Ebü'l-Fazl Şihabüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, **el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe**, thk: Adil Ahmed Abdilmevcut-Ali Muhammed Mu'vad, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1994, c. II, s. 413; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânîel-Fâriki ed-Dımaşkî, **Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm**, thk: Ömer Abdusselam Tedmirî, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1987, c. IV, s. 50-51; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânîel-Fâriki ed-Dımaşkî, **Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl fi Esmâ'ir-Ricâl**, thk: Ganîm Abbas Ganîm, el-Fârûku'l-Hadîse, Kahire 2014, c. III, s. 253; Ebü't-Tayyib Takiyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hasenî el-Fâsî, **el-İkdü's-Semîn fi Târîhi'l-Beledi'l-Emîn**, thk: Muhammed Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1998, c. IV, s. 99.

böylece savaşa katılmaya hak kazanmıştır.¹⁹⁰ Bazı Müslümanların hicretten önce Mekke'de güreştikleri de rivayet edilmiştir.¹⁹¹

Bu rivayetler karşılıksız yapılan güreş sporunun ve müsabakasının cevazına işarettir. Şâfiîler, "*aticılık, at ve deve yarışı dışında ödüllü yarış yoktur.*"¹⁹² hadisin mefhumuna dayanarak, karşılık alarak veya başka bir şey karşılığında güreş sporu yapmayı caiz görmezler. el-Beğavi'ye (ö. 516/1122) göre de karşılık alarak veya bir başka şey karşılığında güreşmek caiz değildir. Çünkü bu durum düşmanlığı meydana çıkarır. Rivayetin devamında Rukâne ile Rasûlullâh'ın bir koyun karşılığında güreştikleri, nihayetinde Rasûlullâh kazanmasına rağmen koyunu almadığı bildirilmiştir.¹⁹³

Günümüzde de güreş sporu yaygın bir şekilde icra edilmektedir. Uluslararası arenalarda Müslüman güreşçiler şampiyon olmakta, Rasûlullâh'ın bu sünnetini yerine getirmektedirler. Yapılan güreş sporu İslâm şeriatının sınırlarının aşılmadığı,¹⁹⁴ kumara alet edilmediği,¹⁹⁵ kişiye benlik ve kibir getirmediği¹⁹⁶ sürece caizdir. Hatta sünnet olduğu söylenebilir. Gelen rivayetlerden Rasûlullâh'ın güreşi üç yönden tavsiye ettiği sonucu çıkar:

- Spor yapılarak hoş bir vakit geçirilip eğlenilsin,
- Bedeni güçlendirsin, böylece ibadatlere ve diğer vazifelerini yerine getirmesine yardımcı olsun,
- Herhangi bir muharebe sırasında düşmana karşı kuvvetli olunsun.

2.1.3. Binicilik

Binicilik, atı iyi durumda kullanma sanatı olup atı tam yerinde, sakin, zamanında, güven içinde ve olabildiğince işe uygun sarf ettirerek kullanma becerisidir. Dolayısıyla her sanat, spor ve bilim gibi devamlı gelişme durumundadır.¹⁹⁷ Biniciliğin tarihi çok eski zamanlara kadar uzanır. Çinliler M.Ö. 2600'de süvari birlikleri kullanmışlardır. Eski Yunanda M.Ö. 700 yıllarında düzenlenen olimpiyat oyunlarında arabalı veya normal at yarışları yapıldığı

¹⁹⁰ İzzeddin İbnü'l-Esîr, *age*, c. II, s. 302; Bünyamin Erul, "Semüre b. Cündeb", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2009, c. XXXVI, s. 501.

¹⁹¹ Reşîd Ahmed el-Gengühî, *el-Kevkebü'd-Dürri alâ Câmîi't-Tirmizî*, thk: Muhammed Zakeriyya b. Muhammed Yahya el-Kandehlevî, Nedvetü'l-Ulemâ, Hindistan 1975, c. II, s. 452.

¹⁹² Tirmizî, "Cihad", 22 (H.no: 1700).

¹⁹³ Şihabuddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Hüseyin b. Alî b. Raslân el-Mukaddesî er-Ramlî eş-Şâfiî, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud*, thk: Hâlid er-Ribâd, Dâru'l-Felâh, Mısır 2016, c. XVI, s. 308-309.

¹⁹⁴ Mâide 5/ 87.

¹⁹⁵ Mâide 5/ 90-91.

¹⁹⁶ Nahl 16/ 23.

¹⁹⁷ Ali Fuat Ünver, *Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Spor ve Türk Biniciliğinin Olimpik Gelişimi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2006, s. 28.

bilinmektedir. Romalıların, Perslilerin ve Türklerin de at yarışı yaptıkları bilinmektedir. Orta Asya'da M.Ö. 4. yüzyılda eyer kullanıldığını gösteren arkeolojik bulgular vardır.¹⁹⁸

At, Yakındoğu'ya sonradan gelmiş olmasına rağmen deve en eski zamanlardan beri Samiler tarafından kullanılan bir hayvan olmuştur.¹⁹⁹ Geçmişten günümüze Araplar nezdinde at ve deve çok önemli hayvanlar sayılmıştır. Öyle ki sadece at ve deve ismini karşılayacak onlarca kelime vardır.²⁰⁰

İslâm deveye ve ata cihad gayesi ve o zamanın ulaşım vasıtası olması hasebiyle büyük önem vermiş, kullanılmasına ve yetiştirilmesine vurgu yapmıştır. Nesâî (ö. 303/915), "Sünen" adlı eserinde 28. Kitap bölümünü atlar konusuna tahsis etmiş, "At Kitabı" (کتاب الخيل) başlığı altında konuyla ilgili sahih hadislere yer vermiştir. Deve ve at, cihad ve o zamanın ulaşım vasıtası olması hasebiyle büyük önem verilmesinin dışında, Rasûlullâh'ın teşvik ettiği, bizzat kendisinin de katıldığı, kazananlara ödülleri verdiği sportif bir faaliyet olarak da görülmüştür. Konunun bu yönüyle ilgili rivayet gelmiştir. Bir defasında Rasûlullâh: *"Atıcılık ve binicilikle uğraşın! Sizin yayı gerip oku atmanız ve ata veya deveye binmeniz bana sevimli gelir. Şu üç şey dışında eğlence yoktur, adamın atını eğitmesi, eşiyile oynaması, oku ve yayıyla atması. Kim isteyerek atmaya öğrendikten sonra onu terk ederse, o nimeti inkâr etmiş olur."*²⁰¹ buyurmuştur. Rasûlullâh burada atıcılığın ve ata binmenin mubah olduğuna işaret etmiştir. Çünkü bu ikisi Allâh yolunda cihad içindir. Rasûlullâh'ın şu üç şey dışında eğlence yoktur sözünden kasıt, cihad zamanı cihad sebebi olmayan spor, oyun, eğlence ve meşguliyettir. Zira Rasûlullâh'ın İslâm şeriatına uygun olan spor, oyun ve eğlenceyi yasaklaması muhaldir. Çünkü bizzat kendisi boş zamanlarında spor yapmış, eğlencelere katılmış ve böylece İslâm'da spor yapmanın ve eğlenmenin sınırlarını belirlemiştir. Nitekim bu hadis-i şerifte atıcılığın, ata binmenin ve yarışmanın caiz olduğunu, cihad gayesinin yanında spor yapma gayesinin de bulunduğunu ashâbına ve ümmetine göstermiştir.

Konuyla ilgili bir başka rivayette şöyledir: *"Şu şeyler dışında (ödüllü) yarış yoktur²⁰²: atıcılık, (koşu) deve ve at yarışı."*²⁰³ Hadiste geçen "سبق" kelimesi yarışmak, birinin diğerini geçmesi anlamına geldiği gibi yarışı kazanan için ortaya konan ödül, hediye anlamına da

¹⁹⁸ Vecdi Akyüz, *age*, c. IV, s. 376.

¹⁹⁹ Nebi Bozkurt, *age*, s. 114.

²⁰⁰ *Age*, s. 112.

²⁰¹ en-Nesâî, "Hayl", 8 (H.no: 3577).

²⁰² Nesâî'nin Süneninde "...لا يحل سبق..." "helal olmaz" şeklinde geçmektedir. Bkz: en-Nesâî, "Hayl", 28 (H.no: 3586).

²⁰³ el-Mevsilî, *age*, c. IV, s. 1029; Tirmizî, "Cihad", 22 (H.no: 1700).

gelmektedir. Nitekim bazı muhakkiklerin²⁰⁴ ve âlimlerin bir kısmı "سبق" kelimesini, "Yarışma üzerine maldan rehin kılınan şey" (ما يُجعل من المال رهنا على المسابقة) şeklinde tanımlamıştır.²⁰⁵ Hadis-i şerifte yarışmayı kazanan kişiye verilmek üzere ödül veya hediye koymanın sadece at ve deve gibi harpte kendilerinden istifade edilen hayvanların yaptıkları koşular, yarışmalar ve ok atma, cirit atma vb. yarışlar için caiz olduğu ifade edilmektedir. Hattâbî'nin beyânına göre eşekler ve katırlar arasında düzenlenen koşular da atlar arasında düzenlenen koşu yarışları gibidir.²⁰⁶ Günümüzde yapılmakta olan motor sporları ve yarışları, hadiste geçen at ve deve yarışlarına benzemektedir. Dolayısıyla bu sporların sonunda da ödül almak caiz olmalıdır.²⁰⁷

Konuyla ilgili bir diğer hadiste şöyle geçmektedir: *"İbn-i Ömer'den rivayetle: Rasûlullâh antrenmanlı atı el-Hafya'dan Seniyyetü'l-Veda'ya kadar koşturdu. Antrenmanlı olmayanı da Seniyyetü'l-Veda'dan Beni Züreyk Mescidine kadar koşturdu."*²⁰⁸ Bu hadis Rasûlullâh'ın at yarışını teşvik ettiği gibi atların antrenmanına da önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca rivayette geçen "el-Hafya" ile "Seniyyetü'l-Veda" arası 5 ya da 6 kilometre; "Seniyyetü'l-Veda" ile "Beni Züreyk Mescidi'nin" arası 1 veya 2 kilometredir.²⁰⁹ Rasûlullâh bu uygulamasıyla spora teşvik ettiği gibi aynı zamanda hayvanlara güçlerinin üzerlerinde yük yüklememiş, hayvanlara eziyet etmenin yasak olduğuna işaret etmiştir.

Rasûlullâh'ın biniciliğe ehemmiyet vermesinin arka planında o günün şartlarında, savaşlarda binek hayvanlarının önemli bir yer tutuyor olmasıdır. Nitekim, *"Allâh'ın ve sizin düşmanlarınızı ve onların gerisinde olup sizin bilmediğiniz ama Allâh'ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın..."*²¹⁰ âyet-i kerimesi buna işaret etmektedir.

²⁰⁴ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, **el-Hilâfiyyât Beyne's-Şâfi'i ve Ebî Hanîfe**, thk: Muhammed b. Abdulfettah Ebû Şiza en-Nihâli, er-Ravdatü Li'n-Neşri ve't-Tevzî, Kahire 2015, c. VII, s. 377; Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmet b. Ömer b. İbrahim el-Ensâri, **el-Müfhim limâ Eşkel Min Tahfisi Kitâb-i Müslim**, thk: Ahmed Muhammed es-Seydi- Yusuf Ali Bedîvî, Dâru İbn-i Kesîr-Dâru'l-Kelâmî-t-Tayyib, Beyrut-Dımaşk 1996, c. III, s. 701.

²⁰⁵ Esâme b. Saîd el-Kahtânî, Ali b. Abdilaziz b. Ahmed el-Hudîr, Zâfer b. Hasen el-Amrî vd., **Mevsûatü'l-İcmâi' fi'l-Fıkhı'l-İslâmî**, Dâru'l-Fadîle li'n-Neşri ve't-Tevzî', Riyad 2012, c. II, s. 799.

²⁰⁶ Hüseyin Kayapınar ve Necati Yeniel, **age**, c. X, s. 73-74.

²⁰⁷ Konuyla ilgili detaylı bilgi "Motor Sporları" bahsinde verilmiştir.

²⁰⁸ Buhârî, "Cihad", 56 (H.no: 2868).

²⁰⁹ Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, thk: Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, c. V, s. 72; Ebû Muhammed b. Mâhî es-Sa'dî el-Ensârî el-Mâlî, **el-İlmâm bi-Şerhi Umdeti'l-Ahkâm**, Matbaatü's-Seâde, Mısır 1972, c. II, s. 192.

²¹⁰ Enfâl 8/ 60; Haşr 59:6.

Rasûlullâh'ın çok sevdiği Adbâ adında bir devesi vardı.²¹¹ Rasûlullâh'ın bu devesi²¹² yarışlara katılır ve bütün yarışları kazanırdı. O deveyi kimse geçemez, her zaman birinci gelir ve sahâbe de bununla övünürdü. Yine Adbâ'nın yarıştığı müsabakaların birinde, deve üzerinde gelen bir bedevi Adbâ'yı geçti, bunu gören sahâbe çok üzüldü. Öyle ki bu üzüntüyü vücutlarında hissettiler. Bunun üzerine Rasûlullâh: "*Dünyada yükselen bir şeyi daha sonra zelil etmek yani alçaltmak Allâh Teâlâ'nın üzerine bir haktır; ilahi hikmetin gereğidir.*"²¹³ buyurarak sahâbeyi yatıştırdı. Bu hâdisede spora teşvik ve bunun caiz olduğunu göstermenin yanında bir spora ve neticesine bu kadar bağlanmanın ve aşırı üzülmünün yasaklığına dair bir inzâr ve itâb vardır. Aşırı derecede spor, oyun ve eğlenceye bağlanmak mubah olan durumu mekruh veya haram kılmaya götürür. Zira bir şeyin mubah olması onu sınırsız yapma ruhsatı vermez.

Belli şartlara ve usullere göre bu vb. spor yarışlarından ödül alınacağına dair sahih rivayetler varit olmuştur. Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: "*Kim, yarışı kaybedeceği önceden kesinlikle belli olmayan bir atı, iki atın arasına yarışmak üzere sokarsa, bu ödüllü yarışma kumar değildir. Eğer bir kimse, kaybedeceğinden kesinlikle emin olduğu bir atı, iki at arasına yarışmacı olarak sokarsa bu kumardır.*"²¹⁴ Buradan anlaşıldığı üzere, tarafların karşılıklı ödülleri koyarak düzenledikleri ödüllü at yarışlarına, yarışı kazanıp kazanamayacağı kesinlikle bilinmeyen ve binicisi veya sahibi tarafından hiçbir ödül konmayan üçüncü bir atın katılmasıyla bu koşular kumar olmaktan ve dolayısıyla ortaya konan ödülleri de kumar parası olmaktan çıkar. Fakat bu üçüncü atın yarışı kaybedeceği kesinlikle bilirse yarış kumara döner. Zira her iki tarafın karşılıklı olarak koyduğu ödülleri kazanmak için yapılan bir yarış kumardan başka bir şey değildir. Yarışmaya sonradan katılacağını farzettiğimiz üçüncü yarışmacının yarışı kazanacağını önceden bilinmemesi hâlinde ise, bu yarışmaların kumar olduğu söylenemez. Dolayısıyla üçüncü bir yarışmacının yarışmayı kazanma şansının esas yarışmacılara denk olması ve yarışı kaybedip kaybetmeyeceğinin önceden kesinlikle bilinmemesi hâlinde bu yarış kumar olmaktan çıkar.²¹⁵

²¹¹ Buhârî, "Cihad", 56 (H.no: 2871).

²¹² Adbâ isminin Kasvâ adlı devenin lakabı olduğu söylenir. O halde Rasûlullâh'ın yarıştığı devesi Kasvâ olmalıdır. Bkz: İbn Manzûr, **age**, c. XV, s. 185.

²¹³ Buhârî, "Cihad", 56 (H.no: 2872).

²¹⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbûrî, **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, thk: Mustafa Abdulkadir Ata, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1990, "Cihad", c.II, s.125, (H.no: 2536); Ebû Dâvud, "Cihad", 69 (H.no: 2579-2580); İbn Mâce, "Cihad", 4 (H.no: 2876).

²¹⁵ Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, **Şerhu Muhtasari't-Tahâvî**, thk: Said Bektaş Muhammed Ubeydullah Han, Dâru's-Sirâc-Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 2010, c.VII, s.369-370-371.

İbn Hacer'in (ö. 852/1449) beyânına göre ulema ödüksüz, karşılıksız olarak yapılan yarışların cevazında icma etmişlerdir.²¹⁶ Aynı şekilde Aynî'ye ve Şevkânî'ye (ö. 1250/1834) göre de ulema karşılıksız olarak yapılan yarışların cevazında icma etmişlerdir.²¹⁷ Fakat İmam Mâlik ile İmam Şâfiî (ö. 204/820) bu cevazın sadece at ve deve sporu yarışları ile ok atışı yarışmalarına ait olduğunu, ulemadan bir kısmı ise sadece at koşularına ait olduğunu söylemişlerdir. Atâ b. Ebû Rebâh (ö. 114/732) ise bu cevazın ödüksüz olarak yapılan tüm yarışlar için geçerli olduğunu söylemiştir. Ancak ödül karşılığında yapılan yarışmaların caiz olabilmesi için bu ödülün yarışmacıların dışında birisi tarafından konmuş olması ayrıca bu ödülü koyan kimsenin yarışmalara kendisi katılmadığı gibi kendisine ait bir atın da katılmaması gerekir. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise, yarışmacılardan birisinin "Sen beni geçersen sana şu kadar mükâfat vereceğim, ben geçersen senden bir şey almayacağım." diyerek ortaya koyduğu ödülü kazanmak için yapılan müsabakalar caiz olduğu gibi, iki kişinin karşılıklı olarak ödül koydukları bir yarışmada onları geçmesi mümkün olan üçüncü bir şahsın ödül koymadan yarışa katılmasıyla kumar olmaktan çıkar, mubah olur. İki taraftan yarış kazanana kimsenin ödülü alması her iki tarafın da ödül koyması şartıyla düzenlenen yarışmalar ise kumardır. Bunun kumar olduğunda ittifak vardır.²¹⁸ Yine konuyla ilgili İmam Muhammed (ö. 189/805) şöyle demiştir: *"Kişi bir yarışa dair tek taraflı bir iddia ortaya koyarak, sen beni geçersen sana şunu veririm dese, ben seni geçersen sen de bana şunu ver demese bunda bir sakınca yoktur. Bu konuda tahrimen mekruh olan şey, ben seni geçersen sen bana şunu vereceksin, sen beni geçersen ben sana şunu vereceğim şeklindeki ifadelerdir. Yarış düzenleyen kişi, yarışa katılan iki kişi dışında bir şahıs olup yöneticilerin yaptığı gibi, hanginiz kazanırsa ona şunu vereceğim vb. ifadeler kullanırsa bunda bir sakınca yoktur. Yarışma sonunda ödülü almak caizdir."*²¹⁹ Her ne kadar ortaya konan ödülü almak için yarışmada bir bahis sonunda maddi bir menfaat kazanma şansı varsa da, yarışmacıların spora teşvik ettiğinden ve cihada hazırlık amacı güdüldüğünden caiz kılınmış olmalıdır.

²¹⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *age*, c. VI, s. 72.

²¹⁷ Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Musa b. Ahmed el-Aynî, **Umdetü'l-Kârifî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts, c. XIV, s. 160; eş-Şevkânî, *age*, c. VIII, s. 88; Esâme b. Saîd el Kahtânî vd., *age*, c. II, s. 796.

²¹⁸ Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm el-Mübârekpûrî, **Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, Beyrut 2010, c. V, s. 286-287.

²¹⁹ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el- Ezdî el-Hacrî el-Mısrî el-Ma'rûfî bi't-Tahâvî, **Mukayeseli Hanefî Fıkhî Tahâvî Muhtasarı**, trc: Soner Duman, Beka Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 563.

İslâm sporu ve yarışmayı müşterek bahise tutuşma şeklinde olunmadığı, tutku derecesinde bağlı bulunmadığı ve İslâm şeriatının sınırları aşılmadığı sürece caiz kılmıştır. Böylece at ve deve yarışının ve günümüzde onlara benzerlerinin cevazlığı nass ile sabit olmuştur.

2.1.4. Atıcılık ve Okçuluk

Atıcılık; yivli tüfek, av tüfeği, toplu ve şarjörlü tabanca gibi ateşli silahlarla değişik türde hedefleri vurmaya dayanan spordur.²²⁰ Okçuluk ise, sivri uçlu çubukların, yayların yardımı ile cansız hedeflere atılması esasına dayanan, vücudun üst bölümünün ince motor kontrolünü, kuvvet, dayanıklılık ve dengesini gerektiren statik bir spor dalıdır.²²¹

Dünyanın her yerinde bulunan insanlar gibi İslâm dininin neşet ettiği Hicaz Bölgesindeki Araplar da atıcılığa önem vermişlerdir. Rasûlullâh risaletine başladıktan sonra çeşitli spor faaliyetleri düzenlemiş ve bunların cevazını göstermiştir. Atıcılık bu faaliyetlerden birisidir. Kaynaklarda bu konuyla ilgili sahih bilgiler gelmiştir. Bir defasında şöyle bir olay yaşanmıştır: "Rasûlullâh çarşıda ok yarışı yapan Beni Eslem'den bir grup ile karşılaştı. Onlara: *"Ey İsmail oğulları! Atın, zira atalarınız atıcı idiler. Atın! Ben falan oğullarını tutuyorum."* dedi. Bu söz üzerine bir grup atıştan vazgeçti. Rasûlullâh: *"Ne oldu, niye atmıyorsunuz?"* diye sorunca: *"Nasıl atalım! Siz diğer tarafı tutuyorsunuz."* diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasûlullâh: *"Atın ben hepinizi tutuyorum."* buyurdu.²²²

Sahâbeden de çok iyi atıcılar vardı. Ebû Talha (ö. 34/654-55)²²³ bunlardan biriydi. O, Bedir Gazvesi'ne katıldı. Uhud Gazvesi'nde deriden kalkanı ile vücudunu Hz. Peygamber'e (s.a.v) siper etti ve düşman kuvvetlerinin üzerine ok yağdırdı.²²⁴ Konuyla ilgili diğer bir hadiste: "Ukbe b. Âmir (ö. 58/678) şöyle anlatır: Rasûlullâh'ı minberde Enfâl suresinin, *"Siz de gücünüzün yettiği kadar onlara karşı her çeşitten kuvvet hazırlayın."*²²⁵ âyetini okuduğunu duydum. Sonra dedi ki: *"Dikkat ediniz! Muhakkak ki kuvvet atmaktır."* Bunu üç defa tekrar etti."²²⁶ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Sünen sahiplerinin, Ukbe b. Âmir'den rivayet ettikleri bir hadiste ise Rasûlullâh: *"Bininiz ve atınız; atmanız binmenizden daha hayırlıdır."*²²⁷ buyurmuştur. Hadis metninde geçen

²²⁰ Metin Sertoğlu-Ufuk Arman, "Atıcılık", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. I, s. 14.

²²¹ Serhat Turan, **Farklı Isınma Yöntemlerinin Okçulukta Atış Performansına Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya 2016, s. 5.

²²² Buhârî, "Cihad", 77 (H.no: 2899); İbn Mâce, "Cihad", 19 (H.no: 2815).

²²³ Hakkında bilgi için bkz: Yaşar Kandemir, "Ebû Talha el-Ensârî", **DİA**, Ankara 1994, c. X, s. 236-237.

²²⁴ Buhârî, "Cihad", 79 (H.no: 2902).

²²⁵ Enfâl 18/ 60.

²²⁶ İbn Mâce, "Cihad", 19 (H.no: 2813).

²²⁷ İbn Kesîr, **age**, c. IV, s. 80.

"الرمي" kelimesi atılan her şeye şamildir. Bu kelime, o günün ok, mızrak vb. silah aletlerini kapsadığı gibi günümüzde bulunan bütün silahları kapsar. Şu durumda gerek savaş talimi için olsun gerek spor için olsun her türlü silah aleti ile atış yapmak meşrudur. Eğer savaşa hazırlık içinse bu atış zorunlu olur. Spor maksatlı olursa kişi muhayyer bırakılır. Ayrıca atıcılığı öğrenen kişinin bunu unutmaması veya tamamen terk etmesi hoş değildir. Çünkü bu yönde Rasûlullâh'tan bir inzar ve tenbih gelmiştir. İlgili hadiste Rasûlullâh: "*Kim atmayı öğrenip sonra da onu terk ederse bana isyan etmiş, karşı çıkmış olur.*"²²⁸ buyurarak atıcılığın önemine vurgu yapmış, bunu ashâbına teşvik etmiş ve unutulmaması veya terk edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Rivayetlerden anlaşılıyor ki atıcılık sporu İslâm'ın ruhuna uygun olan, genel kurallara aykırı olmayan bir spordur. Bu spor insan vücudu için de faydalı ve onu dinç tutmaya yöneliktir. Aynı zamanda atıcılık sporu kişiyi zihinsel olarak rahatlatır; stresini giderir ve toplumsal bütünleşmeyi sağlar. O zamanın şartlarına göre ok, yay ve at kullanmak savaşlar için çok önemliydi. Rasûlullâh uygulamada bunu da düşünmüş olacak ki bir yandan spor olsun diğer yandan askerî bir eğitim olsun düşüncesiyle bu sporu teşvik etmiştir. Günümüzde yaygın olmamakla birlikte uygulama alanı bulan bu faaliyet de diğer sporlarda olduğu gibi İslâm'ın yasakladığı unsurları barındırmamak kaydıyla caizdir.

Atıcılık sporu her ne kadar mubah olan sporlardan biri olsa da hayvanların hedef alınması ve canlarının tehlikeye atılması durumlarında yasak olur. Çünkü canlı hayvanların boğazlanmadan canlı iken herhangi bir uzvunun kesilmesi, hedef tahtası gibi atışların yapılması, yüzüne vurularak dövülmesi, yüzünden, burunlarından dağlanması ve kesilmesi vb. davranışların hepsi hayvan bedenine eziyet ve işkence sayılarak İslâm'da yasaklanmıştır.²²⁹ Zira buna işaret eden rivayetler gelmiştir. Hayvan vücuduna zarar vermenin yasak edilmesiyle ilgili rivayetler şöyledir: Câbir'den rivayet olunduğuna göre Rasûlullâh'ın yanına yüzüne damga vurulmuş bir eşek getirilmiş, bunun üzerine Rasûlullâh: "*Benim hayvanların yüzünü (ateşle) damgalayan ve onların yüzüne vuran kimselere lanet ettiğim haberi size erişmedi mi?*" demiş ve bunu yasaklamıştır.²³⁰ Bu hadiste açıkça anlaşılıyor ki hayvanların yüzüne vurmak ve yüzünü ateşle damgalamak yasaklanmıştır. Hayvanlara bu gibi eziyetlerin yapılması yasaksa, en güzel biçimde

²²⁸ İbn Mâce, "Cihad", 19 (H.no: 2814).

²²⁹ Mehmet Dilek, "Hadislerde Hayvan Bedenlerine Eziyete Engel Olma Örnekleri", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 20 (2008), s. 202.

²³⁰ Ebû Dâvud, "Cihâd", 56 (H.no: 2564).

yaratılan insanlara²³¹ bunları yapmak, spor veya herhangi bir sebeple insan hayatını tehlikeye atmak kesin bir şekilde yasak olur. Yine şu hadis de hayvan vücuduna zarar vermenin yasak edildiğine işaret eder: Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: *"Hayvanlarınızın sırtını minberler edinmekten sakınınız. Çünkü Allâh Teâlâ sadece zorlukla varabileceğiniz yerlere sizi iletmeleri için onları sizin emrinize verdi. Arzı da sizin için yarattı. Öyleyse ihtiyaçlarınızı arzın üzerinde karşılayınız."*²³² Bu hadiste Rasûlullâh âdeta, işlerinizi veya sohbetinizi binekler üzerinde onlara eziyet verecek şekilde yapmayın, onların sırtlarından inerek yapın, böylece onlara eziyet etmeyin demek istemiştir. Nitekim metnin devamında geçen bir yerden bir yere sizi taşımaları anlamındaki söz, hayvanların fuzuli yere eziyet edilmeleri için değil de insana yardımcı olmaları için yaratıldığına işaret eder. Ebû Saîd el-Hudrî'den (ö. 74/693-94) rivayet edildiğine göre Rasûlullâh hayvanlara müsl (yani işkence ve azap) etmeyi yasaklamıştır.²³³

Hayvan bedeninin hedef tahtası edinilmesinin yasak olduğuna dair rivayetler ise şöyledir: Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: *"İçinde ruh bulunan hiçbir şeyi hedef etmeyiniz."*²³⁴ Câbir b. Abdullah'ın (ö. 78/697) rivayetine göre Rasûlullâh hayvanlardan herhangi birisini hedef yapmak suretiyle (yani işkence ve azab etmekle) öldürülmesini yasaklamıştır.²³⁵ Enes b. Mâlik'ten (ö. 93/711-12) rivayet edildiğine göre, Rasûlullâh hayvanları sabr (yani bağlayıp hedef alarak ölünceye kadar ok atışına, taşa ve benzerlerine tutma) işini yasaklamıştır.²³⁶ Bu rivayetler ister eti yenen hayvanlar olsun isterse eti yenmeyen hayvanlar olsun bütün hayvanlara yönelik yapılan eziyetin, onları bağlayıp hedef ederek ok, taş vb. şeyleri onlara atmak suretiyle işkence etmenin veya öldürmenin haramlığına işaret eder.

Konuyla ilgili bir başka mesele, atılmaya yarayan şeylerin yani silah aletlerinin ticareti ile ilgilidir. İslâm ticarete izin vermiş, hatta buna teşvik etmiştir. Nitekim Rasûlullâh: *"Güvenilir ve doğru sözlü tâcir; şehitler, sıddıklar ve nebilerle beraberdir."*²³⁷ buyurmuştur. Dolayısıyla yasaklanmayan şeylerin ticaretini yapmak kural olarak caizdir. O halde silah ticareti yapmak da caiz olmalıdır. Fakat bu cevazın birtakım kurallara bağlanması daha doğru gözükmektedir. Zira meçhul yerlere silah satmakla mefsedet meydana gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca şer'an yasak sonuca yol açması sebebiyle

²³¹ Tîn 95: 4.

²³² Ebû Dâvûd, "Cihâd", 60 (H.no: 2567).

²³³ İbn Mâce, "Zebâih", 10 (H.no: 3185).

²³⁴ İbn Mâce, "Zebâih", 10 (H.no: 3187).

²³⁵ İbn Mâce, "Zebâih", 10 (H.no: 3188).

²³⁶ İbn Mâce, "Zebâih", 10 (H.no: 3186).

²³⁷ Tirmizî, "Buyu", 4 (H.No: 1209).

aslen caiz olan fiillerin yasaklanması yani sedd-i zerâi', fer'i delillerden sayılmıştır.²³⁸ Dolayısıyla Müslüman'a doğrultacağı bilinen veya kuvvetle muhtemel olan kişilere silah satmak, fitne anında Müslümanlar arasında silah satmak ve silahı kötü bir yerde veya yolu kesip eşkiyalık yapmada kullanacağı bilinen veya tahmin edilen kişilere silah satmak vb. fiiller caiz değildir. Bu tür fiillerin yasaklanması gerektiği hususunda fakihler arasında görüş ayrılığı yoktur. Ancak Mâlikîler ve Hanbelîler gibi bir kısım fakihler bu yasağı sedd-i zerâi' deliline dayandırırken, Hanefîler ve Şâfiîler gibi diğer bir grup bunu başka bir temele, "...*Günah ve düşmanlık konusunda yardımlaşmayın...*"²³⁹ âyetindeki ilkeye dayandırır. ²⁴⁰ Buna karşın mefsedete yol açmayacağı için spor ve temrin amaçlı atıcılık yapılacağı bilinen veya kuvvetle muhtemel olan kişilere veya kurumlara silah ve benzeri şeyleri satarak ticaretini yapmak caiz olur.

Öyle anlaşılıyor ki atıcılık, spor yapmanın yanında çok ciddi bir savunma mekanizmasıdır. Şu durumda spor kabilinden atıcılığı öğrenmek meşru ve sünnet, buna karşılık cihad kabilinden atıcılığı öğrenmek zaruret olmalıdır.

2.1.5. Yüzme

Yüzme, suyun kaldırma kuvvetinden yararlanarak el ve ayakların hareket ettirilmesi yoluyla vücudun su içinde ilerletilmesine dayanan su sporudur. ²⁴¹

Yapılan arkeolojik bulgularda M.Ö. 9000 yıllarında yüzme sporunun yapıldığı ortaya çıkmıştır. Yapılan kazılarda Sori Vadisinde buna dair belgeler bulunmuştur. Bulunan resimler incelendiğinde kurbağalama yüzme tekniğinin uygulandığı anlaşılmaktadır. Atina, Pers gibi uygarlıkların kabartma resimleri incelendiğinde bireylere küçük yaşlardan itibaren yüzme öğretilmeye çalışıldığı görülmektedir. ²⁴²

Tarihi bulgulardan elde edilen bu bilgiler yüzme sporunun Rasûlullâh zamanında da mevcut olduğunu gösterir. Fakat o günün şartları ve coğrafi yapının çöl bölgelerinden oluşması bu sporun yapılmasını kısıtlamıştır. Buna rağmen konuyla ilgili birçok rivayet

²³⁸ Muhammed b. Abdüddâim b. Musa b. Abdüddâim b. Fâris b. Muhammed en-Nuaymî el-Askalâni el-Bermâvî el-Kâhîrî, **el-Fevâidü's-Seniyye fî Şerhi'l-Elfiyye**, thk: Abdullah Ramazan Musa, Mektebetü't-Tevîyyeti'l-İslâmiyye, Mısır 2015, c. V, s. 190; Zekiyüddin Şâban, **İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)**, trc: İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2017, s. 270.

²³⁹ Mâide 5/ 2.

²⁴⁰ Zekiyüddin Şâban, **age**, s. 270.

²⁴¹ Haluk Toygarlı- Yılmaz Özüak, "Yüzme", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. V, s. 206.

²⁴² Ebutalip İlkın, **Bireylerin Yüzme Sporunu Tercih Etmelerinin Nedenleri (Malatya İli Örneği)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 10-11.

vaki olmuştur. Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: "*İçinde Allâh'ın zikri olmayan her şey oyun ve eğlenceden ibarettir. Ancak dört şey bunun dışındadır;*

- *Kocanın eşiyle oynaması,*
- *Kişinin atını eğitmesi,*
- *Kişinin iki amaç arasında (temel ihtiyaçları ve gereksinimleri için) yürümesi,*
- *Kişinin yüzme öğrenmesi.*"²⁴³

Bu hadise dayanarak yüzmenin spor etkinliği olarak mubahlığı ortaya çıkmış olur. Çünkü Rasûlullâh âdeta yüzme sporuna teşvik etmiş, aynı zamanda boş vakitlerde nasıl bir sportif faaliyet, oyun ve eğlence yapılacağına alternatifini sunmuştur.

Bir kısım sahâbeye göre yüzme unutulmaması gereken ve öğretilmesi istenilen bir spordur. Yüzmeyle ilgili Hz. Ömer'in (ö. 23/644) Şam ehline yazdığı mektubun şu kısmı önemlidir: "*Çocuklarınıza yüzmeyi, ok atmayı ve ata binmeyi öğretiniz.*"²⁴⁴ Bu ifadeye görüldüğü gibi sahâbîler de yüzmenin öğretilmesine teşvik etmişlerdir. Hatta İbn Zübeyr'in (ö. 73/692) Kâbe'yi sel bastığında yüzerek tavaf ettiği nakledilmiştir.²⁴⁵

Yüzme sporunun caiz olması için birtakım kurallar da olmalıdır. Erkekler, diz kapağı ile göbeğinin arasını yani avret yerlerini örterek yüzme sporunu yapmaları gerekir. Bundan daha kısa veya vücudunu gösterecek kadar şeffaf elbiseyle suya girmesi caiz değildir. Kadınlar için de yüzme sporu caizdir. Burada iki ihtimal vardır: Birincisi, yüzme sporu yaparken erkeklerin bulunduğu bir ortamda değil de bayanlara tahsis edilmiş özel bir mekanda yüzme sporu yapılıyorsa, o takdirde kadının kadına karşı avret mahalli erkeklerde olduğu gibidir. Yani göbek ile diz kapağı arasındadır. İkincisi, deniz gibi erkeklerin de görme ihtimali olan bir yerde yüzecekse setr-i avret kurallarına uymaları gerekir. Kadınların yabancı erkeklere karşı örtünmesi gereken yerleri ise el ve yüzü dışındaki bütün bedenidir. İki durumda da kadının giydiği kıyafet üzerine yapışmamalı ve avret mahallin gösterecek kadar şeffaf olmamalıdır. Yüzme sporunu yaparken dar giyinmesi de yasaktır. Nitekim Rasûlullâh'ın: "*Erkek erkeğin haram olan avret yerlerine bakmamalı, kadın da kadının avret olan yerlerine bakmamalıdır. Bir örtü içerisinde yatarken erkek erkeğe sokulmamalı. Kadın da kadına bir örtü içerisinde yatarken sokulmamalı, vücutlarını birbirine*

²⁴³ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk: Hasen abdulmünam, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2001, İsratü'n-Nisâ 15, (H.no: 8889-8890).

²⁴⁴ Ebû Ya'kub İshâk b. İbrahim b. Muhammed el-Kerrâb es-Serahsî el-Herevî, **Fazâilu'r-Remy fî Sebîlillâh**, thk: Meşhur b. Hasen Muhammed Selmân, Mektebetü'l-Menar, Ürdün 1989, s. 55.

²⁴⁵ Ebû Abillâh Muhammed b. İshâk b. Abbâs el-Fâkihî, **Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadîsîh**, thk: Abdulmelik Abdullah Düheys, Dâru Hadara, Beyrut 1994, c.I, s. 251.

*dokundurmamalıdır.*²⁴⁶ ifâdesinden açık bir şekilde, kadının da kadına karşı erkeklerde olduğu gibi bir avretinin bulunduğu ve kadının ona bakmasının haram olduğu anlaşılmaktadır.

Şunu da ifade etmek gerekir, kadının erkeklerin kendisini görebileceği bir yerde yüzmesi her ne kadar tesettür kurallarına riayet ederek uygundur gibi gözükse de, bunda birtakım mahzurlar vardır. Çünkü hiçbir erkeğin yüzen kadına bakmayacağı ve böylece değişik duygular hissetmeyeceği bilinemez. O halde bu mefsetedi ortadan kaldırmak için sedd-i zerâi' fer'î delili gereğince kadınların böylesi bir ortamda yüzmesi uygun olmaz. Bir de kadının üzerindeki tesettür ne kadar bol olursa olsun suyun ağırlık kuvveti sebebiyle üzerine yapışacaktır. Bu durum İslâm açısından daha da mahzurludur. Çünkü bir elbisenin vücuda yapışması ve hatlarını belli etmesi tesettür kuralının ihlali sayılır. Ayrıca böylesi toplu yüzme yerlerinde açıktır ki insanların ekseriyeti tesettür kuralına uymaz. Bu durum günümüzde çok net ortadadır. O halde Müslüman bir kadının veya erkeğin Allâh Teâlâ'ya alenen isyan edilen bir yere gitmesi veya orada durması doğru değildir. Bizim bu görüşümüze karşılık, o halde kadın-erkek toplu olarak dışarıda da yürümesin veya kadınlar erkek doktorlara gitmesin gibi birtakım karşıt görüşler söylenecek olması yanlıştır. Çünkü İslâm'da zaruret ilkesi vardır. "*Meşakkat teysiri celbeder.*"²⁴⁷, "*Zaruretler yasaklanmış olan şeyleri mubah kılar.*"²⁴⁸ ve "*Zaruretler kendi miktarınca takdir olunur.*"²⁴⁹ gibi kaideler bu anlayıştan neşet etmiştir. Karşıt görüşte kullanılacak ifadeler bir zarurettir, fakat erkeklerin ve kadınların karışık olarak bulunduğu bir yerde kadınların yüzme sporu yapması zaruret değildir. Buna karşın toplu alanlarda yüzmenin sakıncası yoktur görüşü desteklenecekse Allâh Teâlâ'nın: "*İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun*"²⁵⁰ emrini görmezden gelmek gerekir. Zira böylesi yerlerde kişi kendisini korumaya dahi çalışsa etrafındaki onca kişiyi tesettür konusunda dîni açıdan uyarmakla mükelleftir. Bu nass ile sabittir. Fakat günümüzde böylesi alanlarda veya plajlarda bu uyarıyı yapmak çok zorlaşmıştır. Dolayısıyla erkeklerin görebileceği deniz kenarlarında veya plaj gibi alanlarda kadınların yüzmesi, en azından maslahat açısından uygun değildir. Çünkü mefsetete giden yolu kapatmak İslâm'da istenen bir şeydir.

Kadınların kadınlar önünde olsa bile giydiği mayo, yukarda değinilen ölçülere göre tesettüre uygun olmalıdır. Mesela günümüzde kullanılan haşema, tesettürlü bayanların

²⁴⁶ Tirmizî, "Edeb", 38 (H.no: 2793).

²⁴⁷ İbn Nüceym, **age**, s. 75; Ez-Zerkâ, **age**, s. 157.

²⁴⁸ İbn Nüceym, **age**, 85; Ez-Zerkâ, **age**, s. 185.

²⁴⁹ Abdulvehhâb Hallâf, **İlmü Usûli'l-Fıkh**, Dâru'l-Kalem, Dımaşk ts., s. 208; Ez-Zerkâ, **age**, s. 187.

²⁵⁰ Âl-i İmrân 3/ 104.

denize veya havuza daha rahat girmeleri için tasarlanmış bir mayo çeşididir. Diğer türlü tesettüre uygun olmayan yani göbek ile diz kapağı arası örtük olmayan mayo çeşitleri giymesi caiz değildir. Kişi tek başına olursa istediği model mayo giymesi caizdir. Yine, kişinin eşinin yanında da istediği model mayo giyip yüzmesi caizdir.²⁵¹

Bütün bu kuralların dışında tesettür ve mahremiyet kurallarına uymaksızın yapılan yüzme faaliyeti haramdır. Şu âyet-i kerime buna delil niteliğindedir: *"Mümin erkeklere söyle, bakışlarını indirsinler (haramdan sakınsınlar), ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için daha temizdir. Muhakkak ki Allâh yaptıkları şeylerden haberdardır. Ve Mümin kadınlara söyle, bakışlarını indirsinler (haramdan sakınsınlar) ve ırzlarını korusunlar. Görünen el, yüz ve ayaklar hariç, ziynetlerini açmasınlar. Ve başörtülerini yakalarının üzerine örtsünler. Ve kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınlar, ellerinin altında sahip oldukları cariyeler, erkeklerden- kadına ihtiyaç duymayan hizmetliler veya kadının avret yerlerinin farkına varmayan çocuklar hariç, ziynetlerini açmasınlar. Ve gizledikleri ziynetleri bilinsin diye ayaklarını vurmasınlar. Ey Müminler, hepiniz Allâh'a tevbe edin! Umulur ki böylece felâha eresiniz."*²⁵²

Yüzme bahsiyle ilgili olan bir mesele de içine bevledilen ya da içine pis şeyler karışan suya girilip girilmeyeceği veya yüzme sporu yapılıp yapılmayacağıdır. Suların hükmüyle ilgili kaynaklarda detaylı bilgiler vardır.²⁵³ Fakat konu itibariyle bu mesele hakkında mezheplerin ihtilaf ettikleri hususlara girilmeden, hangi sularda yüzme sporu mubah ya da yasak veya mahzurlu olur buna değinmek daha doğru gözükmektedir. Az veya çok, durgun ya da akıcı olsun içine düşen pislikten dolayı rengi, tadı veya kokusu değişen suyun temiz olmadığı hususunda fakihler görüş birliği içerisindedir. Öte yandan Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde domuz ve köpeğin artığı, Hanefî mezhebinde bunların yanı sıra eti yenmeyen yırtıcı hayvanların artığı olan sular da necis kabul edilir.²⁵⁴ Kapsamı daha da genişletmek gerekirse, bilhassa günümüzde sulara karışan kimyasal atık, çöp yığınları vb. şeyler de suyu temiz olma vasfından çıkarır. Dünya Sağlık Örgütünün günümüzde yaptığı araştırmalara göre yaklaşık 2 milyar insanın kanalizasyon suyu karışmış içme suyu tükettiğini, kirli içme sularının insan sağlığını doğrudan tehdit ettiğini ve dizanteri, kolera,

²⁵¹ Fadl b. Abdullâh Murâd, **el-Mukaddime fî Fıkhi'l-Asr**, el-Ceylü'l-Cedîd, Yemen-Sana 2016, c. I, s. 529.

²⁵² Nûr Suresi 24/ 30-31.

²⁵³ El-Mevsilî, **age**, c.I, s. 20-21-22-23; Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim er-Râfiî el-Kazvîni, **Fethu'l-Azîz fî Şerhi'l-Vecîz (eş-Şerhu'l-Kebîr)**, thk: Ali Muhammed Avd-Adil Ahmed Abdülmevcud, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Lübnan-Beyrut 1997, c. I, s. 7-27.

²⁵⁴ Hacı Mehmet Günay, "Su", **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVII, s. 434.

polio ve tifo gibi hastalıkların bulaşma riskinin yüksek olduğunu, her yıl yaklaşık 2 milyon insanın su ile bulaşan hastalıklar nedeniyle hayatını kaybettiğini bildirir.²⁵⁵ İslâm'ın normları ve sağlık kurumlarının raporları dikkate alındığında pis olan bu gibi sularda yüzmenin insan sağlığına zararları ortaya çıkmış olur. Çünkü İslâm, pis ve necis olan şeylerden kaçınılması gerektiğini bildirmiştir.²⁵⁶ O halde sağlığı tehdit eden kirli sularda yüzme caiz değildir. Buna karşın içine düşen pislikten dolayı rengi, kokusu ve tadı değişmeyen çok miktardaki suyun kural olarak temiz olduğu hususunda ittifak vardır. Fakihlerin çoğunluğu Rasûlullâh'ın: "*Su temizleyicidir. Onu hiçbir şey kirletmez.*"²⁵⁷ hadisinde geçen su kelimesini "çok su" olarak yorumlamaktadırlar.²⁵⁸ Dolayısıyla sayılan vasıfları değişmeyen suda, sağlığı tehdit eden bir zararın olmaması şartıyla yüzme mübah olur.

Özetlemek gerekirse yüzme faaliyeti, İslâm şeriatına aykırı olmadığı ve tesettür kurallarına uyulduğu sürece kadın, erkek, genç veya yaşlı her kesim için mübahtır.

2.1.6. Ağırlık Kaldırma (Halter)

Ağırlık kaldırma, günümüz tabiriyle halter, olimpiyat oyunlarında yer aldığından beri olimpik halter olarak isimlendirilmektedir. Halterde klasik kaldırışlar olarak koparma ve silkme teknikleri vardır. Koparma tekniği, bar yani kaldırılacak ağırlık yatay olarak kaldırıncının bacakları önüne yerleştirilir. Avuçlar içe bakacak şekilde kavranır ve tek harekette kollar başın üzerine tamamen açılana kadar kaldırılır. Silkme tekniği ise, bar'ı iki hamlede yukarı doğru kaldırmak olarak özetlenir.²⁵⁹

Halter, Osmanlı Türkleri arasında özellikle pehlivanlığa tutkun gençlerin kollarını güçlendirmek amacıyla yaptıkları çeşitli çalışmalarda ilkel şekliyle görülmüştür. Bu çalışmalar genellikle büyük bir taş ya da hayvanı kucaklayıp kaldırmak esasına dayanmıştır. Daha sonraları uygulanan ağırlık kaldırma sporunun amacı ise iyi kalkan kullanmak ve savaşta başarı elde etmek için olmuştur.²⁶⁰ Şüphesiz İslâm'ın neşet ettiği zamanlarda da bu spor icra edilmiştir.

²⁵⁵ **Mirwater Eysel ve Endüstriyel Su Arıtma Sistemleri**, < <https://www.mirwater.com.tr/kirli-su-icmenin-insan-sagligina-zararlari/>>, (ET: 21.03.2020).

²⁵⁶ Müddessir 74/ 5; A'râf 7/ 157.

²⁵⁷ Ebû Dâvud, "Tehâret", 33 (H.no: 66).

²⁵⁸ Hacı Mehmet Günay, "Su", **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVII, s. 434.

²⁵⁹ İzzet İnce, **Türk Halter Milli Takımının Postür Yapılarının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya 2008, s. 7-8.

²⁶⁰ **Türkiye Halter Federasyonu**, < <http://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisimi/>>, (ET: 08.10.2019).

Rasûlullâh, zamanında pek çok spora izin vermiş, teşvik etmiş ve bazılarına da onaylar nitelikte sükût etmiştir. O sporlardan birisi de ağırlık kaldırmadır. Rasûlullâh bir gün ashâbıyla giderken, içlerinde hangisinin daha güçlü, daha kuvvetli ve çevik olduğunu bilebilmek için büyük taşları yerden yükseğe kaldırmaya çalışan insanların yanından geçmiş ve onları bu sporlarından dolayı nehyetmemiştir.²⁶¹ Rivayetin metninde geçen "Onları reddetmedi." ifadesinden ağırlık kaldırmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Zira yasak olan bir şey karşısında Rasûlullâh'ın susması veya izin vermesi muhaldir. O halde küçük veya büyük taşları kaldırıp kendi aralarında yarışma yapmaları da caiz olmalıdır. Zira cumhur, bu gibi sporlarda iddiaya girip yarışmayı caiz görmezken, Şâfiî mezhebindeki bir kısım ulema buna cevaz vermiştir. Bunun cevazına delil olarak ise koşu yarışını, güreşi ve Rasûlullâh'tan gelen mezkûr rivayeti göstermişlerdir.²⁶²

Ağırlık kaldırma sporu ilk bakışta erkeklere caizmiş gibi görünse de kadınlar için de caizdir. Çünkü bedensel sportif faaliyetlerin kadınlar için de hak olması asıldır. Buna delil olarak Rasûlullâh'ın eşi Hz.Âişe ile koşu yarışı yapması verilebilir.²⁶³ Erkekler gibi kadınların da her sporda olduğu gibi ağırlık kaldırma sporunda da setr-i avrete dikkat etmeleri ve tesettür kurallarına riayet etmeleri gerekir. Bununla birlikte kadınların yaptığı sporun fitri özelliklerine uygun olması daha güzeldir. Ancak kadınlar için ağırlık kaldırma sporu her ne kadar onların fitratına uygun olmasa da belirlenen ölçüler doğrultusunda ve İslâm şeriatının sınırları aşılmadığı sürece caizdir.

2.1.7. Avcılık

Arapçada "Sayd" (الصيد), av kelimesinin karşılığıdır ve "avlanmak, avlanma fiili, avı ele geçirmek" manalarına gelir.²⁶⁴ Hanefîlere göre avdan kasıt avlanma fiilidir:²⁶⁵

Hiç şüphesiz İslâm'ın neşet ettiği zaman diliminde avcılık mevcut idi. Nitekim buna işaret eden ayetler nazil, hadisler varit olmuştur. Maide suresinde avlanmanın caiz olduğu şu ifadelerle bildirilmiştir: *"Ey iman edenler!... İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz..."*²⁶⁶

Ta'lim ettirilmiş hayvanlar ve keskin oklar vasıtası ile yenilmesi helal olan hayvanları

²⁶¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kayyim el-Cevziyye, **el-Fürûsiyye**, thk: Zâid b. Ahmed en-Neşîrî, Dâru Âlimi'l-Fevâid, Mekke 2007, s. 33-34.

²⁶² **Age**, s. 32-33.

²⁶³ Ebû Dâvud, "Cihad", 68 (H.no: 2578).

²⁶⁴ İbn Manzûr, **age**, c. III, s. 260-261.

²⁶⁵ El-Kâsânî, **age**, c. V, s. 35.

²⁶⁶ Mâide 5/ 1-3.

yemek için, helal olmayanları da derileri veya kılları için avlamak caizdir.²⁶⁷ İhramlı iken avlanmak yasaktır. Eğer kişi ihramlı iken avlanırsa kefarete gerekir.²⁶⁸

Avcılık geçim kaynağı olmanın yanında bir spor aktivitesi olarak da kabul edilmektedir. Konumuz gereği avlanmaya bu yönden bakmak gerekecektir. Öncelikle yukarıdaki bilgiler naslarda belirtildiği şekilde avlanmayı helal ve mubah kılar. Oyun ve eğlence maksatlı olmaksızın ihtiyacı gidermek veya satıp para kazanmak için avlanmada bir beis yoktur.²⁶⁹ Açlıktan ölme gibi bir tehlikenin söz konusu olduğu durumlarda avlanma yoluyla hayatta kalmaya çalışmak farzdır. Çünkü canı muhafaza İslâm teşrînin ana gayelerinden olan "zarûriyyât"ın bir cüzüdür.²⁷⁰ Dolayısıyla bu durumda olan kişinin avlanması farzdır. Buna karşın ayetten²⁷¹ anlaşılacağı üzere, kişinin harem veya hıll sınırları içinde avlanması haramdır. İhtiyaç söz konusu olmadan sadece oyun ve eğlence maksatlı avlanmayı bazı fakihler mekruh görmüşlerdir.²⁷² Bu durumda spor için yapılan avlar da mekruh olmalıdır. Rasûlullâh'ın, "*İçinde can (ruh) bulunan bir şeyi hedef yapmayın*"²⁷³ sözü oyun, eğlence ve spor için avlanmanın yasak olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Rasûlullâh, herhangi bir hayvanı nişan alıp öldürmek için hapsetmeyi veya bağlamayı yasaklamış²⁷⁴, hayvanları (keyfi olarak) hedef alanları lanetlemiştir. Nitekim Hz. Ömer bazı kimselerin bir tavuğu hedef alarak ok attıklarını görünce, "*Bunu kim yaptı? Rasûlullâh böyle yapanları lanetlemiştir.*" demiştir.²⁷⁵ Bu rivayetlerden de anlaşıldığı üzere bir canlıyı hedef yaparak av maksatı olmaksızın, oyun, eğlence veya spor maksatlı nişancılık talimi yapmak yasak olur. Çünkü böyle bir öldürüş şekli avcılık olmadığı gibi insanın idman kazanacağı bir spor veya eğlence çeşidi de olması mümkün değildir.²⁷⁶ İslâm her türlü canlıya zarar vermeyi yasaklamış, hayvanları işkence yapılsın diye değil istifade edilsin diye yaratıldığını bildirmiştir: "*Eti yenen büyük ve küçükbaş hayvanları da o yarattı. Onlarda sizin için soğuktan koruyucu şeyler ve başka yararlar vardır. Ayrıca onlardan beslenirsiniz.*"²⁷⁷ "Bu

²⁶⁷ El-Mevsilî, **age**, c. V, s. 1059; Celal Yeniçeri, **el-Mevsilî- İmam A'zâm'ın İctihâd ve Görüşleri-el-İhtiyâr Metni el-Muhtâr li'l-Fetvâ Arapça ve Türkçe**, Şamil Yayınevi, İstanbul 2016, c. V, s. 569.

²⁶⁸ Mâide 5/ 95; Detaylı bilgi için bkz: Ali Kara, **Mülteka Tercümesi Kelime Manası-Soru ve Cevaplar**, İfek Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1999, c. II, s. 204-208.

²⁶⁹ Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkî İbn Âbidîn, **Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992, c. VI, s. 462.

²⁷⁰ Eş-Şâtibî, **age**, c. I, s. 5; Zekiyüddin Şâban, **age**, s. 535.

²⁷¹ Mâide 5/ 1-3.

²⁷² İbn Âbidîn, **age**, c. VI, s. 462.

²⁷³ Müslim, "Sayd", 58 (H.no: 1957).

²⁷⁴ Müslim, "Sayd", 60 (H.no: 1959).

²⁷⁵ Müslim, "Sayd", 59 (H.no: 1958).

²⁷⁶ Ali Arslan, "Hz Peygamber'in Spora Getirdiği Anlayış Çerçevesinde Hayvanları Hedef Yapma Yasağı", **International Journal Of Sport Culture and Science**, 3 (2015), s. (448).

²⁷⁷ Nahl 16/ 5.

hayvanlar ancak kendinizi fazlasıyla yorarak ulaşabileceğiniz bir beldeye yüklerinizi taşıır... Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için atları, katırları, eşekleri de o yarattı..."²⁷⁸

şeklinde gelen âyetler bu hususa dikkat çeker.

2.1.8. Kurrek (Ayak Topu)

Kurrek, eski dillerde bir nevi ayak top oyunu anlamına gelmektedir. Bir diğer ismi "kücce" olan oyunların çok eski bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Arkeolojik kazılarda dışı deri kaplı toplar bulunmuş, eski Mısır mezar duvarları tasvirlerinde top oynayan figürler görülmüştür. Bazen de bez parçaları yuvarlak bir taşın etrafına sarılmak suretiyle bu top elde edilirdi.²⁷⁹ Top kelimesi farklı dil kitaplarında farklı isim, ima ve vasıflarla zikredilmiştir. Bu kelimelerin bazıları şunlardır: "Kücce" (الكجة)²⁸⁰, "Ukra" (الأكرة)²⁸¹, "Tûn" (التون)²⁸², "Savlecan" (الصولجان)²⁸³, "Bükse" (البكسة)²⁸⁴, "Hazefe" (الخرافة)²⁸⁵. Top oynama manasında kullanılan bu kelimelerin aynı anlama geldiğini bilmek önem arz etmektedir. Zira bu kelimelerden yola çıkarak günümüzde futbol denen spor oyununun caiz olup olmadığı anlaşılabilir. Çünkü bu spor İslâm'ın neşet ettiği zamanlarda da mevcuttu.

İslâm'dan önceki toplum olan cahiliye devrinde Mekkeliler, "Kurrek" (كرك)²⁸⁶ denilen bir tür ayak topu anlamına gelen günümüzde futbol denilen sporu eğlence maksatlı icra ediyorlardı. İslâmiyet zamanında ve sonrasında da Mekkeliler bu sporu oynamaya devam ettiler. Nitekim bir gün Hz. Ömer Mekke'ye uğradı ve Mekkelilerin topa benzer yuvarlak bir şeyle oynadıklarını gördü. Onlara: *"Eğer Rasûlullâh sizin bu oyununuzu onaylamamış olsaydı ben de onaylamazdım, kabul etmezdim."* demiştir. Mekkeliler bu oyun hakkında şöyle demiştir: *"Kurrek, Mekkelilerin kendisiyle oynamış olduğu eski bir (spor) oyunudur. Bu oyun 210 senedir kaybolmayıp âdetini sürdürdü."* Yine Mekke ehlinde olan bazılarının gelen rivayete göre Mekkeliler her bayram bu spor oyununu oynuyorlardı. Öyle ki Mekke mahallelerinden her bir mahalle bu oyunu biliyor, toplanıyorlar ve mahallelerinde bu spor oyununu oynuyorlardı. İnsanlar bu yerlere güzel hareketleri, at yarışlarını, kurrek sporu oyunlarını vb. oyunları izlemeye geliyorlardı. Bu spor oyunları her

²⁷⁸ Nahl 16/ 7.

²⁷⁹ Nebi Bozkurt, **age**, s. 128.

²⁸⁰ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhamed b. Ya'kub b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsü'l-Muhît**, thk: Muhammed Naim el-Araksûsî, Müessesetü'r-Risale, Lübnan-Beyrut 2005, s. 203; İbn Manzûr, **age**, c. II, s. 351.

²⁸¹ El-Fîrûzâbâdî, **age**, s. 344.

²⁸² **Age**, s. 1183.

²⁸³ **Age**, s. 196.

²⁸⁴ **Age**, s. 533.

²⁸⁵ Ziyab b. Sa'd Alî Hamdan el-Gâmîdî, **age**, s. 59.

²⁸⁶ Vecdi Akyüz, **age**, c. IV, s. 380.

bayram oynadıkları oyunlardandı. Bu oyunları oynamaya devam ettiler. Daha sonra uzun bir zaman bunu oynamayı terk ettiler.²⁸⁷ Gelen rivayetler bu spor oyununun Rasûlullâh zamanında da mevcut olduğunu gösterir. Rasûlullâh'ın, Allâh Teâlâ'nın yasak ettiği bir meseleyi yasak etmemesi muhaldir. Şu durumda Rasûlullâh kurrek adı verilen yuvarlak topa benzer şeyler ile oynamayı yasaklayıcı bir söz söylememiştir.

Rasûlullâh zamanında gerek savaşa hazırlık maksadıyla olsun gerek spor ve oyun maksadıyla olsun birçok oyun ve sporla doğrudan veya dolaylı uğraşmıştır. Bu konuda Rasûlullâh'ın teşvikleri bazen savaş gibi çok ciddi bir duruma karşı tedbir olarak görülmüş, bazen de sırf nefsi ve ruhu ferahlatmak, bedeni ve sağlığı iyileştirmek, kişiyi rahatlatmak maksadıyla olmuştur. Hangi durumda olursa olsun İslâm'ın sınırlarının aşılmadığı, kumarın karışmadığı, müstehcenliğin olmadığı, temel dîni ve sosyal vazifelerin ihmal edilmediği ve aşırı zaman israfına sebebiyet verilmediği ölçüde spor ve oyun caiz kabul edilmiştir.

2.2. Günümüzde Yaygın Olan Spor Oyunları

Rasûlullâh zamanında olmayıp veya olup da o zamanın insanları tarafından bilinmeyip daha sonra oynanan veya daha sonra neşet eden, geniş kitleleri etkileyen birçok spor ve oyun meydana gelmiştir. Dolayısıyla günümüzde birçok spor oyunu vardır.

Modern sporlara geçişin ardında sanayi devrimince desteklenen bilimsel ve ekonomik gelişmeler yatmaktadır. Girişimciler, sporların oyun ve eğlenceden ziyade pazarlanabilir bir ürün olarak modernleştirilmesinde önemli roller oynamıştır.²⁸⁸ Durum böyle olunca birçok spor meydana çıkmış ve o spora has federasyonlar kurulmuştur. Sistemleşmiş olan bu sporlar zamanla büyük kitleleri etkilemeye başlamıştır. Hayatın her alanına müdâhil olan İslâm'ın, spor alanında söz söylememesi düşünülemez. Dolayısıyla var olan veya yeni ortaya çıkan spor ve oyunların, İslâm açısından hükümlerini ortaya koymak gerekir.

Kısa bir giriş yaptıktan sonra günümüzde yaygın olan spor oyunların tahliline geçilebilir. Günümüzde en yaygın olan ve kitleleri etkileyen sportif faaliyetlerin başında futbol oyunu gelmektedir.

²⁸⁷ El-Fâkihî, **age**, c. III, s. 10.

²⁸⁸ Vecdi Akyüz, **age**, c. IV, s. 380.

2.2.1. Futbol

Futbol, iki takım arasında oynanan ve oyuncuların özel bir topu rakip kaleye sokmasına dayanan bir spor dalıdır.²⁸⁹ Futbol, topluma yeni bir eğlence ve spor kazandırmak olarak başlamış, ardından rekabetçi bir spor dalına dönüşmüştür. Bugün ise futbol, profesyonel bir çerçevede uluslararası alanda kabul görmüş kurallarla yönetilen, pek çok sektörü etkileyen bir endüstridir.²⁹⁰ Modern Arapça'da bu sporu ifade etmek üzere ayak topu anlamına gelen "küretü'l-kadem" terkihi kullanılmaktadır.

Futbolun tarihi çok eskilere uzanır. Arkeolojik kazılarda çok eski zamanlara ait dışı deri kaplı toplar bulunmuştur.²⁹¹ Amr muallakasında²⁹² savaştan söz ederken düşman kafalarının yerlerde yuvarlanmasını gürbüz çocukların geniş sahalarda oynadıkları topların yuvarlanmasına benzetiliyor.²⁹³

Kurrek bahsinde de işaret edildiği gibi İslâm'ın neşet ettiği çağlarda da futbol oyununa benzer oyunlar vardı. Mekkeliler çok eski zamandan beri bu oyunu bayram günlerinde oynarlar ve eğlenirlerdi.²⁹⁴ Fakat bununla ilgili bir hadis varit olmamakla birlikte Hz. Ömer'den gelen rivayet futbol oyununun yasaklanmadığına işaret etmiştir.²⁹⁵ Usul kaidelerinden biri olan: "*Eşyada aslolan ibahadır.*"²⁹⁶ kaidesine göre bu konu hakkında yasaklayıcı bir nass olmadığı için futbol oynamak ve izlemek kural olarak caizdir. Şu durumda futbol oynamak ve izlemek, içerisinde kumar olmamak şartıyla caiz olur.

Yüzme bahsinde de geçtiği üzere erkekler için futbol oyununda giyilmesi gereken elbisenin sınırı diz kapağı ile göbeğinin arasındadır. Kadınlar da ise kendi aralarında futbol oynuyorlarsa avret mahalli erkeklerde olduğu gibidir. Eğer erkeklerin görebileceği bir yerde oynuyorlarsa o zaman avret mahalli el ve yüzü dışındaki bütün bedenidir. Şu da var ki bayanlar futbol oynarken onları, kendilerine yabancı erkeklerin izlemesi doğru değildir.

²⁸⁹ Ergün Hiçyılmaz-Ali Kızılet, "Futbol", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. II, s. 100.

²⁹⁰ Volkan Uzunoğlu, **Futbol, Medya ve Siyaset Üçgeni-Futbolda Medya ve Siyaset Üçgeni Hakkında Vaka İncelemesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016, s. 1.

²⁹¹ Nebi Bozkurt, **age**, s.128.

²⁹² Amr Muallakası: Amr, kabile ismidir. Muallaka ise duvarlara asılan içerisinde birtakım şiir veya bilgilerin yer aldığı kağıda benzer yapraklardır. Şu durumda amr muallakası, bir kavmin yazıp duvarlara astıkları birtakım bilgileri içeren yapraklardır.

²⁹³ **Age**, s. 50.

²⁹⁴ El-Fâkihî, **age**, c. III, s. 10.

²⁹⁵ a.y. el-Fâkihî, **age**, c. III, s. 10.

²⁹⁶ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, **el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir fî Kavâ'id ve Fürû'i Fıkhi's-Şâfi'iyye**, Dâru'l Kutubi'l-İlmiye, Lübnan-Beyrut 1983, s.133; İbn Nüceym, **age**, s.66; Abdulvehhâb Hallâf, **age**, s.91-92; Ez-Zerkâ, **age**, s.481.

Çünkü futbol oynarken görülmesi haram olan yerler gözükebilir.²⁹⁷ Şu durumda kadınlar, İslâm'ın sınırlarını belirlemiş olduğu ve cevazına izin verdiği sporları yaparken dahi ihtiyatlı olmak zorundadır.

Aynı şekilde futbol sporunun caiz olabilmesi için kumara alet edilmemesi, namazdan, Allâh Teâlâ'yı anmaktan ve temel insani görevleri yapmaktan kişiyi alıkoymaması gerekir. Şayet futbol kişiyi bu sayılan şeylerden alıkoyarsa haram olur. Çünkü namaz kılmak, Allâh'ı her an hatırında bulundurmak, temel görevleri yerine getirmek farz; farzların terki ise haramdır. Bu kapsamda namaz vakti çıkmak üzere iken henüz namazını kılmayan kişinin futbol oynaması veya izlemesi yasak olur. Eğer mubah olan şey zararı kapsıyor ise haram olur. Eğer müsabaka olan şey cuma namazı vaktinde olursa o müsabaka da haram olur. Şayet müsabaka düşmanlığa, buğuz etmeye, haset etmeye, kızgınlığa, fitneye vb. şeylere sebep olursa yine yasak kapsamında olur. Çünkü Rasûlullâh'ın bununla ilgili tenbihi vardır: "*Birbirinize buğuz etmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin; Ey Allâh'ın kulları kardeşler olun...*"²⁹⁸

Bazı âlimler futbol oyununu caiz görmemişler hatta kücce²⁹⁹ adında bir nevi top oyunu olan ve çocukların oynadığı bu sporu dahi kumar saymışlardır.³⁰⁰ Buna karşın âlimlerin bir kısmı eğlence ve rahatlama da aslolan mubah olmasıdır, kaidesinden yola çıkarak futbol, yüzme, bilardo vb. sporların İslâm şeriatının sınırlarını aşmadığı sürece mubah olduğunu dile getirmişlerdir.³⁰¹ Selefilere göre futbol, boş bir işe vesile değildir. Aynı şekilde vakti boşa geçirmeye veya malı telef etmeye sebep değildir. Aksine Allâh'ın kural olarak koyduğu cihada yardımcı olan bir vesiledir.³⁰² Tefsir âlimlerinden bir kısmı elbisenin nizamlı ve avret yerlerini göstermeyecek şekilde olması şartıyla ve namaz vaktinde, en azından cemaat vaktinde olmaması kaydıyla futbol sporuna cevaz vermişler, hatta bu spor Müslüman'ın bedenine kuvvet vermesine yardımcı oluyorsa melâhi (eğlence) olmaz demişlerdir. Bu görüşlerini ise: "*Onlara karşı elinizden geldiği kadar güç hazırlayın*"³⁰³

²⁹⁷ Fadl b. Abdullâh Murât, *age*, c. I, s. 528.

²⁹⁸ Buhârî, "Edep", 57 (H.no:6065).

²⁹⁹ Kücce: Rasûlullâh döneminde çocuklar, bez parçalarını yuvarlayıp top hâline getirir ve bununla oynarlardı. Yapılan bu topa "kücce"; çocuğun bu topa oynamasına da "kecc" denirdi.

³⁰⁰ Ziyab b. Sa'd Alî Hamdan el-Gâmidî, *age*, s. 60.

³⁰¹ Fadl b. Abdullâh Murât, *age*, c. II, s. 1119.

³⁰² Ziyab b. Sa'd Alî Hamdan el-Gâmidî, *age*, s. 67.

³⁰³ Enfâl 8/ 60.

âyet-i kerimesine dayandırmışlardır.³⁰⁴ Yine bu doğrultuda gelen diğer bir görüşe göreyse ayaklarla ve taş atışlarıyla yapılan müsabakalar meşru sayılmıştır.³⁰⁵

Şu durumda futbol sporuna cevaz verilecekse bunu bazı kurallara bağlamak daha doğru olacaktır. Bu kuralları şöyle sıralayabiliriz:

- Erkeklerin kendi aralarında oynaması veya kadınların kendi aralarında oynaması,
- Tesettür kurallarına riayet edilmesi,
- Kişiyi farz olan ibadetlerden ve anne-babaya iyilik etmekten alikoymaması,
- Herhangi bir takıma taassup derecede bağlı olunmaması veya karşı takıma düşmanlık, buğuz, kin vb. şeylerin beslenilmemesi,
- Allâh Teâlâ'nın gazaplanmasına sebep olan iftira, küfür veya buna benzer şeylerin söylenmemesi,
- Eğlence maksadını aşacak tarzda olmaması ve ömrünün çoğunu bu sporla geçirmemesi,
- Kumarın veya müşterek bahisin bu spora sokulmamasıdır.

Selef ulemasına göre "Küre" yani futbol, şer'î bir gaye içinse övülen bir şey olarak görülmüştür. Bununla birlikte mutlak olarak mubahlığına izin verilmemiş, şer'î sınırlara muhalefet eder ve belirlenen sınırları aşarsa tahrim kabul edilmiştir. Kaynaklarda, İbn Teymiyye'ye (ö. 728/1328) müsabaka bahsinde futbol oynama hakkında soru sorulduğunda, onun şöyle cevap verdiği geçer: "*Eğer top oyunu, oynayana veya kişinin atına menfaat sağlıyor, kendini savunma tarzı olan vur kaç taktiğini öğrenmeye yardımcı oluyor, bir yere girmeye veya çıkmaya ve buna benzer cihad faaliyetlerine yardımcı oluyorsa, o şey iyidir. Dolayısıyla caizdir. Şayet kişiye veya atına ya da karşı tarafa zarar veriyorsa, o yasaktır.*"³⁰⁶ Anlaşılan İbn Teymiyye futbola cihad ekseninden bakmış, şayet Allâh'ın zikrinden ve cihattan alıkoyar ve içerisinde kendisine veya karşısındakine zarar içerirse bunu haram kabul etmiştir.

Diğer taraftan futbol, tarafların ortaya koyduğu bir mal üzerine yapılıyorsa caiz olmaz. Çünkü ortaya konan bu mal ödül değildir; yapılan işlem kumar olur. Kumar ise haramdır.

³⁰⁴ Şâdî b. Muhammed b. Salim Âli Nu'man, **age**, c. XVI, s. 432.

³⁰⁵ Hüseyin Kayapınar ve Necati Yeniel, **age**, c. 10, s. 73-74.

³⁰⁶ Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn b. Teymiyye Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecididdîn Abdisselâm el-Harrânî, **el-Müstedrek Alâ Mecmû' Fetâvâ Şeyhi'l-İslâm**, thk: Muhammed b. Abdurrahman b. Kâsım, Ebû Mihnedî'n-Necdî, Riyad 1998, c. IV, s. 58; Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Ömer b. Ya'la, -Ebû Abdillâh-, Bedreddin el-Ba'î, **Muhtasarü'l-Fetâvâ'l-Misriyye li-İbn Teymiyye**, thk: Abdülmecid Selim-Muhammed Hâmid el-Fakî, es-Sünnetü'l-Muhammediye, Mısır ts., s. 521; Ziyab b. Sa'd Alî Hamdan el-Gâmidî, **age**, s. 67-68.

Fakat ödül helaldir. Buna göre kendi aralarında yarışacak kimselerden kazananın, üçüncü kişi tarafından vaat edilen ödülü alması ile kaybedenin bir zarara girmemesi esasına dayalı meşru içerikli yarışmalara katılmak ve buradan kazanılacak ödülleri almak caizdir.³⁰⁷ Ayrıca oynanan oyun üzerine müşterek bahis oynanması da caiz değildir. Çünkü müşterek bahis ve kumar İslâm'da haram kılınmıştır.³⁰⁸

Futbol ve buna benzer müsabakalar kişi için bir ferahlık, beden için takviye güç ve mücadele ruhunu oluşturmaya sebeptir. Bu nedenle caiz kabul edilmiştir. Fakat daha önce de işaret edildiği gibi takımını destekleyen insanların karşı tarafı, taş, sopa veya eli ile darba varan ve fitneye sebebiyet veren müsabakalar yasaktır.³⁰⁹

2.2.2. Basketbol

Basketbol, beşer kişilik takımlar hâlinde elle oynanan ve topu, yüksekliği 3,05 m. olan pota adı verilen kısımdan geçirerek kazanmaya çalışılan spor dalıdır.³¹⁰ Arapça'da bu sporu ifade etmek üzere sepet topu anlamına gelen "küretü's-selle" terkihi kullanılmaktadır.

Basketbol oyununun bir Orta Amerika medeniyeti Mayaların bir kolu olan Toltek kavminde bin yıl önce oynandığı arkeolojik kazılarda ortaya çıktığı bu konuda yapılan haberlerden anlaşılmaktadır. Bugün oynanan basketbol ise 1891 yılında Amerika'da James Naismith tarafından ortaya çıkarılmıştır.³¹¹ Günümüzde futboldan sonra en çok izlenen ve oynanan spor basketboldur. Dolayısıyla dünyanın her yerinde yaygın olarak oynanmaktadır.

Bu spor dalı İslâm dünyasında da yaygındır. Fakat doğuşu yakın zamanlarda olduğu için bu konuda bir hadis veya sahâbenin uygulaması bulunmamaktadır. Yukarıda işaret edildiği gibi; *"Eşyada asıl olan mubahlıktır."*³¹² usul kaidesi gereğince bu konu hakkında da yasaklayıcı bir nass olmadığı için basketbol oynamak ve izlemek caizdir denilebilir. Ayrıca: *"Yeryüzünde ne varsa tamamını sizin için yaratan..."*³¹³ âyetini burada zikretmek yerinde olacaktır. Çünkü Allâh Teâlâ bu âyette nimetlerini insanlar için yarattığını haber vermiş, âdeta yasaklamadığı şeylerden istifade edilmesini istemiştir. Şu âyet-i kerime de

³⁰⁷ el-Kâsânî, *age*, c. VI, s.206.

³⁰⁸ Mâide 5/ 90.

³⁰⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleyman el-Useymîn et-Temîmî, *eş-Şerhu'l-Mümti' Alâ Zâdi'l-Müstakni'*, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad 2001-2007, c. X, s.94.

³¹⁰ Erol Erol-Faruk Akagün, "Basketbol", *Morpa Spor Ansiklopedisi*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. I, s. 108.

³¹¹ Hüseyin Buğra Coşkun, *Spor Takımı Oluşturmak İçin Sayısal Bir Yaklaşım: Basketbol Takımı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018, s. 13.

³¹² İbn Nüceym, *age*, s. 66.

³¹³ Bakara 2/ 29.

buna delildir: "*Deki: Allâh'ın kulları için yarattığı süsü, temiz ve iyi rızıkları kim haram kıldı...*"³¹⁴ Buradan maksat, Allâh'ın yasaklamamış olduğu içerisinde zarar olmayan şeylerden faydalanmaktır.³¹⁵ Dolayısıyla bir kısım güzel faaliyetlerin, faydalı sporların toplumda düzenlenmesinde ve diğer mubah olan şeylerde bir yasaklama olmamalıdır. Basketbol sporuna da bu açıdan bakmak gerekir.

Bazı âlimler de basketbol sporuna kıyafet ve tesettür açısından bakmış, şort diye tabir edilen ve diz üstü olacak şekilde giyilen kıyafetle yapılan sporun setr-i avrete riayet edilmediği için yasak olduğunu, dolayısıyla bu şekilde yapılan basketbol sporunun haram olduğunu söylemişler ve buna: "الفخذ عورة" "*Uyluk-baldır avrettir.(Örtülmesi gerekir)*"³¹⁶ hadis-i şerifini delil göstermişlerdir.³¹⁷ Hiç şüphesiz konuya örtünme açısından bakan âlimlerin iddia ve delilleri kabul edilmelidir. Lakin tesettür kurallarına riayet edildiği sürece, haramlığını gösteren bir karine bulunmadığı ve İslâm şeriatının sınırlarının aşılmadığı sürece basketbol sporu caiz olur.

Basketbol sporu ile uğraşanların bu sporun hükmünü merak etmelerinden başka merak ettikleri bir diğer mesele, basketbol elbisesiyle namaz kılmanın caiz olup olmadığıdır. Şort ile ilgili hüküm yukarıda açıklanmıştır. Basket müsabakasında giyilen kolsuz atletle namaz kılmak, göbek ve diz kapağının arası örtülmesi şartıyla caiz olur. Çünkü bu şekilde kılınan namaz setr-i avrete uygundur.³¹⁸ Dolayısıyla omuzun açılması namaza engel olmaz. Fakat Allâh Teâlâ'nın: "*Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin...*"³¹⁹ âyet-i kerimesi gereği mescide giderken basketbol kıyafetiyle veya herhangi bir spor kıyafetiyle gitmek hoş değildir. Ne var ki bu kıyafetlerle kılınan namaz setr-i avrete riayet edildiği zaman geçerlidir. Şu durumda caminin ruhuna yakışır kıyafetler giymek daha uygun gözükmektedir.

Futbolda olduğu gibi burada da dikkat edilmesi gereken husus, bu sporun kumar aracı hâline getirilmemesidir. Çünkü açıktır ki, kumarın kesin olarak haram kılınması nass ile sabit olmuştur. Şu durumda kişinin basketbol sporunu yalnız spor maksadıyla, ibadetlerini

³¹⁴ A'râf 7/ 32.

³¹⁵ Abdülkerim Câmûs b. Mustafâ, **Umdetü'n-Nâzir Ala'l-Eşbah ve'n-Nezâir Li'l-İmâmi's-Seyyid Muhammedi'l-Hüseyni**, Yüksek Lisans Tezi, Ezher Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi İslâm Şeriatı Bölümü Anabilim Dalı, Kâhire 2008, s. 257-258-259.

³¹⁶ Buhârî, "Salat", 12 (H.no: 371); Ebû Dâvud, "Hamâm", 1 (H.no: 4014).

³¹⁷ Şâdi b. Muhammed b. Salim Âli Nu'man, **age**, c. XVI, s. 427.

³¹⁸ Mezheplerin setr-i avretin asgari ölçüsü hakkındaki görüşleri için bkz: Fatih Okumuş, "Setr-i Avret", **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVI, s. 576

³¹⁹ A'râf 7/ 31.

ve gündelik işlerini aksatmadan, kumara alet etmeden ve İslâm şeriatının sınırlarını aşmadan yapması veya izlemesi mubah olur.

2.2.3. Boks ve Diğer Dövüş Sporları

Boks, özel bir ring içinde iki sporcunun ellerindeki boks eldivenleri ile belirli bir süre içerisinde ve kurallar çerçevesinde, vücudun sınırlı bölgelerine vurma ve savunma sporudur.³²⁰ Boks dışında da dövüş sporlarının pek çok çeşidi vardır. Onlardan birisi olan karate, kişinin silahsız olarak elleri ve ayaklarıyla yaptığı hareketler bütünüdür.³²¹ Kick boks, genellikle kendini savunma amacıyla tekme ve yumruğa dayalı ayakta yapılan bir dövüş sporudur.³²² Taekwondo, kelime anlamıyla el ve ayaklarla uygulanan savunma ve vuruş tekniklerinden oluşan bir spor dalıdır.³²³ Wushu ise savaşma sanatı ve fiziksel yetenek anlamına gelir. Çin savunma sanatlarının genel adıdır. Çin dışında genelde Kung-Fu olarak tanımlanan spor türleri de buna dâhildir.³²⁴

Bu tür müsabakalara ait ilk resim kabartması M.Ö. 2000 yılında antik Mısırlılar ve M.Ö. 300 yılında Sümerler tarafından yapılmış olup, her iki kabartmada da yumruk dövüşçüleri tasvir edilmiştir. Her iki tasvirde çıplak yumruklu müsabakaları göstermektedir. Herhangi bir boks eldiveniyle yapılan dövüslere ait elimizdeki ilk bulgular ise M.Ö. 1500-900 yılları arasında Minos, Grit ve Sardunya adasında bulunmuştur.³²⁵

Günümüzde boks vb. sporlar İslâm dünyasında da yaygınlaşmıştır. Bu nedenle hükmünün bilinmesi önem arz etmektedir. Rivayetlerde hususi olarak boks vb. sporlarla ilgili bilgiler gelmese de Rasûlullâh'ın birtakım zararları önlemeye yönelik sözlerinin değerlendirilmesi, boks vb. sporların hükmü hakkında bilgi verebilir. Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: "*Zarar ve zarara karşılık zarar vermek yoktur.*"³²⁶ Yani şeran hiç kimsenin hiç kimseyi zarara uğratması ve ona zarar verecek şeyi yapması caiz değildir. Dolayısıyla meşru bir sebep olmaksızın bir kişiye spor maksatlı zarar vermek yasak olmalıdır. Ayrıca Rasûlullâh şer'î cezaları uygularken yüze vurmaya yasaklayarak şunu demiştir: "*Sizden biriniz vurduğunda,*

³²⁰ Alp Bartu, "Boks", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005 c. I, s. 194.

³²¹ **Türkiye Karate Federasyonu**, <<http://karate.gov.tr/index.php?s=karate-do>>, (ET: 18.06.2020).

³²² **Türkiye Kick Boks Federasyonu**, <<https://kickboks.gov.tr/sayfa/tarihce.html>>, (ET: 18.06.2020).

³²³ **Türkiye Taekwondo Federasyonu**, <<https://www.turkiyetaekwondofed.gov.tr/default.asp?SayfaID=10>>, (ET: 18.06.2020).

³²⁴ **Türkiye Wushu Kung Fu Federasyonu**, < <https://www.twf.gov.tr/wushu-tarihce/>>, (ET: 18.06.2020).

³²⁵ Osman Kusan, **Güreş, Boks, Taekwondo Branşındaki Elit Düzeydeki Sporcuların Başarı Motivasyonunun Çeşitli Değişkenlere Göre Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s. 6-7.

³²⁶ en-Nisâbüri, **age**, Buyu', c.2, s.66, (H.no: 2345).

yüze vurmaktan sakınsın."³²⁷ Yani ne had cezalarında ne tazir cezalarında ne de mücerred olarak terbiye etmek için yapılan cezalarda yüze vurmaktan yasaktır. Yani hangi durumda olursa olsun yüze vurmaktan sakınmak gerekir. Çünkü yüz, insanın insânî özelliklerinin toplandığı, güzelliğinin veya korkularının belirdiği yerdir.³²⁸ Yani sevinmek, üzülme ve utanmak gibi duyguların belirgin olduğu yer yüzdür. Bundan dolayı yüz insan için en şerefli ve en önemli organ durumundadır. Dolayısıyla hem insanı rencide etmemek hem de yüzdeki organlara zarar gelmesini engellemek için Rasûlullâh yüze vurmamayı men etmiş olmalıdır. Yine, Rasûlullâh'ın (hayvanlar hakkında) yüze vurmaktan, yüzde damga ve dağlama yapmaktan nehyetmesinden³²⁹ insanların birbirlerinin yüzlerine vurmalarının yasaklandığı sonucu çıkarılabilir. Çünkü buradaki nehy insan yüzü hakkında daha şiddetli olmalıdır.

Yüze vurmanın İslâm dininde yasaklanması sünnet ile sabit olmuştur. O halde boks vb. sporlar da yasaklanmış olmalıdır. Çünkü bu tür müsabakalarda asıl amaç karşı tarafa zarar vermek, yüze veya muhtelif yerlere vurmaktır ve rakibini nakavt etmektir. Bu müsabakanın sonucunda, fiziksel zararın ötesinde ölümle sonuçlanan neticeler dahi görülmektedir. O nedenle bu tür müsabakalarda böylesi zararlar olduğundan bu sporları yapmak caiz değildir. Buna karşılık kişinin kendisini, ailesini ve dinini korumak için gelen saldırıları bertaraf etme kast ve niyetiyle boks, kick boks vb. spor antrenmanları yapması caizdir. Çünkü burada kişilerin vücut bütünlüğüne karşı bir saldırı söz konusudur. Bu saldırıyı bertaraf etmek, Rasûlullâh'ın ifadesiyle bu münkeratı eliyle düzeltmeye çalışmak,³³⁰ İslâm'da istenen bir durumdur.

2.2.4. Motor Sporları

Motor sporları, çeşitli güçte motorların takılmış olduğu araçlarla yapılan spor karşılaşmalarına genel olarak motor sporları denir. Motor sporları, otomobil yarışları ve motosiklet yarışları şeklinde ikiye ayrılır.³³¹ Hiç şüphesiz eski zamanların deve, at vb. vasıtalarıyla yapılan sporların yerini günümüzde motor sporları almıştır.

Rasûlullâh zamanında deve ve at yarışları yaygındı. Konuyla ilgili detaylı bilgi "Binicilik" bahsinde verilmişti. Ancak at ve deve yarışlarının günümüzdeki motor spor yarışlarına

³²⁷ Ahmed b. Hanbel, *age*, c. X, s. 196, (H.no: 5991); Ebû Dâvud, "Hudûd", 40 (H.no: 4493).

³²⁸ es-Sindî, *age*, c. IV, s. 350.

³²⁹ Müslim, "Libâs", 105-106-107.

³³⁰ Tirmizî, "Fiten", 11 (H.no: 2172).

³³¹ Mümtaz Tahincioğlu, "Motor Sporları", *Morpa Spor Ansiklopedisi*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. IV, s. 78.

benzerliğini hatırlamak adına burada birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. İbn Ömer'den (ö. 73/693) rivayetle: Rasûlullâh antrenmanlı atı el-Hafya'dan Seniyyetü'l-Veda'ya kadar, antrenmanlı olmayanı da Seniyyetü'l-Veda'dan Beni Züreyk Mescidine kadar koşturmuştur.³³² Rasûlullâh Adbâ adlı devesini yarışlara sokardı.³³³ Birbirlerine at veya deve sırtında yarışma konusunda meydan okuyan sahâbeye de Rasûlullâh'ın "*Eğer isterseniz (yarışabilirsiniz).*"³³⁴ diyerek izin vermesi vb. rivayetlere kıyas ederek günümüzde icra edilen motor sporlarının caiz olduğunu söylemek mümkündür. Zira hadislerden anlaşıldığı üzere at ve deve yarışından maksat, cihada hazırlık gayesinin yanında bazen spor yapmak olarak görülmüştür. Günümüzde motorlu sporların spor maksatlı yapıldığı göz önüne alınırsa, bu sporların caizliği ortaya çıkar. Motor sporları yarışları neticesinde ödüller verilebilir,³³⁵ bunda bir sakınca yoktur.³³⁶ Şu da var ki motor sporlarını izlerken veya icra ederken kumara alet edilmemesi, İslâm şeriatının sınırlarının aşılması, İslâm'ın emir ve nehiyelerine uygun hareket edilmesi şartı vardır. Bu kapsamda değerlendirilen motor sporları caizdir denilebilir.

Şunu da ifade etmek gerekir, günümüzde motor sporlarına devasa oranda paralar harcanmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerinde bilhassa Afrika kıtasında açlıktan ölen milyonlarca insan düşünüldüğünde, sadece bir yarış otomobiline, pistlerde en iyi derece ile yarışıp müsabakayı kazansın diye milyon dolarların harcanması İslâm'da asla kabul edilebilir bir durum değildir. Dolayısıyla bu denli israfa sebep olan bir spora ihtiyatlı yaklaşmak daha doğrudur.

2.2.5. Hentbol

Hentbol, kapalı salonda 7, açık alanda 11'er kişilik iki takım arasında, topun elle oynanarak kaleye sokulmasına dayanan bir spor dalıdır.³³⁷ Hentbolu ifade etmek üzere Arapça'da el topu anlamına gelen, "küretü'l-yed" terkihi kullanılmaktadır.

Hentbolun tarihinin oldukça eski zamanlara dayandığı söylenebilir. Helenestik Dönem gezginlerinden Homeros, hentbol ile çok yakınlık gösteren bir oyunun oynandığını aktarmaktadır. M.Ö. 600'lü yıllarda ilk formuna rastlanan hentbolda, insanların düz bir

³³² Buhârî, "Cihad", 56 (H.no: 2868); Tirmizî, "Cihad", 22 (H.no: 1699).

³³³ Buhârî, "Cihad", 56 (H.no: 2872).

³³⁴ Ahmet b. Hanbel, **age**, c. XXVII, s. 74, (Hno: 16539).

³³⁵ Konuyla ilgili detaylı bilgi "Binicilik" bahsinde verilmiştir.

³³⁶ el-Cessâs, **age**, c.VII, s.369-370-371.

³³⁷ Rüştü Şahin, "Hentbol", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. III, s. 136.

yüzeve topu attıktan sonra aynı topu ele geçirme çabaları ve bu süreç içindeki mücadeleleri anlatır.³³⁸

Arkeolojik bulgular hentbol sporunun İslâm'ın neşet ettiği zamanda da var olduğunu gösteriyor. Fakat o zamanın insanları arasında pek bilinmiyordu. Bununla ilgili rivayet gelmemesi bilinmediğine işaret eder.

Günümüzde ise hentbol dünyada bilinen bir spordur. Mesela Türkiye'de ilk olarak 1927-1938 yılları arasında açık saha hentbolu olarak başlamıştır.³³⁹ 1976 yılında ise Türkiye Hentbol Federasyonu kurulmuştur.³⁴⁰ Yine günümüzde gençleri farklı alanlara yönlendirmek ve geliştirmek için Riyad, Cidde, Mekke, Medine, Taif vb. yerlerde genel spor kurulları ve kulüpleri kurulmuştur. Hentbol bu spor kulüplerinden biridir.³⁴¹ Buradaki amaç, İslâm şeriatının sınırlarını aşmadan sportif faaliyetleri gençlere aşılacak, vasıflı sporcular yetiştirmek, seviyelerini arttırmak ve böylece kötü davranışlardan ve suçlardan onları uzaklaştırmak olmalıdır.

Günümüzde bu derece resmi kurumlarca desteklenen ve yaygınlaşan hentbol sporunun hükmünü İslâm açısından belirlemek gerekir. Buna göre hentbol sporu, kaynaklarda yasaklayıcı bir nass olmadığı için asli olarak mubahtır. Buna karşılık kişi hentbol sporunu icra ederken veya izlerken İslâm'ın mahzur gördüğü; avret yerlerinin açılması, namazın, ibadetlerin ve dünyevi vazifelerin ihmal edilmesi, nefret edilen veya men edilen lafızların söylenmesi, müşterek bahislerin oynanması vb. şeylerden kaçınılması şart olmalıdır. Çünkü bir şeyin mubahlığı İslâm'ın çizdiği sınırı aşmamak kaydıyla.

Ayrıca devletin veya kulüplerin ortaya koyduğu ve hediye olarak görülen bir ödülü almada veya meslek olarak icra edildiği için karşılığında para almada bir sakınca yoktur. Çünkü İslâm'da caiz olan bir işi yapma karşılığında alınan kazanç helaldir. Rasûlullâh'ın: "*Allâh bir topluma bir şeyi yemeyi haram ettiğinde onlara parasını da haram eder.*"³⁴² sözü her ne kadar Yahudiler hakkında haram yemeyle ve haram şeyin satımının yasaklığıyla ilgili³⁴³ ise de konumuzla bağlantısı, bir şey haram ise onu satmak haramdır; bir şey helal ise onu satmak helaldir. Dolayısıyla haram bir spordan onu icra ettiği için ücret almak haram,

³³⁸ Murat Çaycı, **Erkekler Hentbol Süper Ligi Oyuncularının Spora Katılım Motivasyonları ve Hedef Yönelimleri Arasındaki İlişki**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya 2019, s. 5-6.

³³⁹ Murat Çaycı, **agt**, s. 6.

³⁴⁰ **Türkiye Hentbol Federasyonu**, < <http://www.thf.org.tr/thf/hakkında/tarihçe/1> >, (ET: 11.02.2020).

³⁴¹ Ziyab b. Sa'd Alî Hamdan el-Gâmidî, **age**, s. 166-167.

³⁴² Ebû Dâvud, "Buyu", 66 (H.no: 3488).

³⁴³ İbn Raslân, **age**, c. XIV, s. 427.

mubah bir spordan onu icra ettiği için ücret almak caiz olur. Hakkında nass bulunmayan meselelerin hükmünü hakkında nass bulunan benzeri meselelerin hükmüne kıyaslayarak bulmak caiz olduğu için, mubah spordan, onu icra ettiği için para almak caizdir sonucuna ulaşılabilir.

2.2.6. Voleybol

Voleybol, belirli ölçü ve yüksekliklerde file ile ortadan ayrılmış iki ayrı sahada altışar kişilik iki takımın voleybol topunu üç vuruş hakkı sınırlandırması ile rakip alana düşürmeye çalıştığı veya rakibe çarptırarak oyun alanının dışına göndermeye çalıştığı birtakım spordur.³⁴⁴

Son yüzyılda ortaya çıkan voleybol sporu İslâm devletlerinde de yaygınlaşmaya başlamıştır. Durum böyle olunca şer'î açıdan hükmünün belirlenmesi önem arz etmektedir. İslâm, yasaklanmayan her şeyi itidal ölçüsünde mubah görmüştür. Nitekim bununla ilgili birçok kaide geliştirilmiştir. Daha evvel de işaret edildiği üzere o kaidelerden biri: "*Eşyada aslolan ibahadır.*"³⁴⁵ kaidesidir. Bu kaide, hilafına delil bulunmadıkça bir şeyin mubahlığına işaret eder. Voleybol sporu bu kapsamda değerlendirilerek caizdir denilebilir.

Buna karşılık voleybol sporunun şekilsel olarak İslâm açısından mubah sınırının dışına çıkmaması için bazı genel kurallar belirlenmelidir. Şayet bayanlar özel bir mekanda kendi aralarında, tesettür kurallarına riayet ederek voleybol sporunu oynuyorlarsa bunda bir beis yoktur. Lakin antrenör erkek olursa veya erkek-kadın beraberce voleybol sporunu oynar ve tesettür kurallarına da riayet etmezlerse bu durum şer'î bir mahzur olarak görülür. Çünkü günah olan herhangi bir şeye, mesela tesettür ve mahremiyet kurallarına riayet edilmeden yapılan sporu olağan görmek caiz değildir. Dolayısıyla mubah olan spor Allâh'ın sınırlarının aşılmadığı spordur. Voleybol sporuna da bu perspektiften bakmak doğru olacaktır.

Kadınlar veya erkekler kendi aralarında dahi olsa diz üstü şortlar ile veya daha kısa bir elbiseyle herhangi bir sporu icra etmeleri yasaktır. Ayrıca günün çoğunu sporla geçirmek de hoş değildir. Çünkü insan bir amaç için yaratılmış, başıboş bırakılmamıştır: "*Sizi sırf boş yere yarattığımızı ve sizin artık huzurumuza geri getirilemeyeceğinizi mi sandınız?*"³⁴⁶

³⁴⁴ Cengiz Avşar, "Voleybol", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. V, s. 136.

³⁴⁵ İbn Nüceym, **age**, s. 66; Abdulvehhâb Hallâf, **age**, s. 91-92; Ahmet ez-Zerkâ, **age**, s. 481.

³⁴⁶ Mü'minûn, 23/ 115.

âyeti bu duruma işaret eder. Dolayısıyla temel görevlerini ve dîni vazifelerini yaptıktan sonra belirlenen çizgiler dâhilinde voleybol sporu yapmak caizdir.

2.2.7. Bilardo

Bilardo, kişiler arasında kapalı salonlarda oynanan, yüzeyi dikdörtgen şeklinde tamamen düz ve yatay bir masadan oluşan, küçük toplar ve toplara vurmaya yarayan ıstaka gibi malzemelerden meydana gelen bir spor çeşididir.³⁴⁷ Bilardo sporunda amaç, topları yuvarlak deliklerden geçirip veya topları kendi eksenlerinden geçirip puan almak ve böylece oyunu kazanmaktır. Bilardo kombinasyonları, fizik yasaları ve insan beyni ile vücut hareketleri arasındaki gözle görülür dikkat çekici bağlantının birleşiminden oluşan algılanması belki de en güç mükemmelliğin oyunudur.³⁴⁸

Bilardonun başlangıç tarihi ile ilgili kesin bulgular bulunmamakla birlikte bu konudaki en eski kayıt, bir düşünürün M.Ö. 400'de Yunanistan'da bilardoya benzer bir oyun gördüğünü söylemesidir. M.S. 2. yüzyılda İrlanda kralının öldükten sonra pirinçten yapılmış 55 top ile aynı malzemeden yapılmış masa ve ıstakalar bırakmış olduğu yazılı kayıtlarda bulunmaktadır.³⁴⁹

21. yüzyılı yaşadığımız günümüzde bilardo sporu, İslâm dünyası da dâhil küresel dünyada oynanmaya devam etmektedir. Birçok İslâm ülkesinde bilardo sporu müstakil olarak veya küçük grup ya da organizasyonlar şeklinde düzenlenir olmuştur. Bilardo sporu kişinin zihnini ve kabiliyetlerini geliştirdiği gibi kişiye fiziksel olarak güç de sağlar. İslâm dini insanın menfaatine, maslahatına olan hiçbir şeyi yasak etmemiş bilakis teşvik etmiştir. Aslında menfaat kavramı çok geniştir. "*Kimine bineniz, kiminden yiyecek elde edesiniz diye sizin için hayvanları yaratan Allâh'tır. Onlarda sizin için daha nice menfaat vardır...*"³⁵⁰ âyeti eşya üzerinden menfaat elde etmeye işaret eder. "...*Ey Osman Allâh'tan kork! Muhakkak ki ailenin senin üzerinde hakkı vardır, misafirin senin üzerinde hakkı vardır, nefsinin senin üzerinde hakkı vardır...*"³⁵¹ hadisi ise kişinin nefesine yani bedenine fayda getirecek, ona menfaat sağlayacak olan şeyleri yapması gerektiğine işaret eder. Şu durumda İslâm, insanların şer'î sınırlar dâhilinde eşyanın menfaatlerinden ve vücudunu dinç tutmaya yarayan menfaatlerden faydalanmalarına izin vermiştir sonucu çıkar.

³⁴⁷ Hüseyin Avni Köksal, "Bilardo", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. I, s. 152.

³⁴⁸ **Türkiye Bilardo Federasyonu**, <<https://www.bilardo.gov.tr/bilardonun-tarihcesi>>, (ET: 23.03.2020).

³⁴⁹ A.y.

³⁵⁰ Mü'min 40/ 79-80.

³⁵¹ Ebû Dâvud, "Salat", 315 (H.no: 1369).

Dolayısıyla bilardo oynamak kişiye zihinsel ve fiziksel menfaat sağladığı ve hakkında da yasaklayıcı bir nass olmadığı için aslen caizdir denilebilir. Buna karşın bilardo sporunu yapan kişiler kendilerini bu spora kaptırıp dîni ve sosyal vazifelerini, görev ve sorumluluklarını aksatıyorlarsa bu spor yasak olur. Çünkü İslâm kişinin hayatını kendisinde başlayıp kendisinde biten bir olay olarak görmemiş, bir yandan bireyi toplum karşısında sorumlu kılarken bir yandan da topluma insanların iyiliği uğruna çaba harcama sorumluluğu yüklemiştir.³⁵² Rasûlullâh'ın: "*Hepiniz idarecisiniz ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz...*"³⁵³ hadisi kişilerin etrafına karşı sorumlu olduğuna işaret eder niteliktedir.

Bilardo sporu da diğer sporlarda olduğu gibi kumara aracı edilmemelidir. Mesela bilardo sporu turnuva olarak düzenlendiğinde şayet girişte bütün katılımcılar para verip etkinliğe katılır ve sadece kazanan ödülü veya ortaya konan bedeli alırsa bu kumar olur. Şayet bilardo sporu organizasyonu özel bir kurum ya da kuruluşun önderliğinde veya devletin müsaadesi ile düzenlenir ve ödül spor organizasyonunu düzenleyen kurumca veya devlet eliyle, kaybedenlerin zarara uğramamaları kaydıyla kazanana verilirse caiz olur.

Bilardo sporunda dikkat edilmesi gereken husus, İslâm şeriatının sınırlarını aşmadan, çok fazla zaman israfına sebebiyet vermeden, temel insani görevleri aksatmadan ve tembelliğe mahal vermeden bu sporu icra etmektir. Bu durumda bilardo sporu caiz olur. Çünkü İslâm'da yasaklanmayan her şey sınırı aşmadan ve itidal ölçüsünde mubah sayılmıştır. Şu âyet-i kerime buna delil niteliğindedir: "*Ey iman edenler! Allâh'ın size helâl kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram saymayın, sınırı da aşmayın. Allâh sınırı aşanları sevmez.*"³⁵⁴

2.2.8. Golf

Golf, üzerinde doğal ve yapay engellerden oluşan parkurlar bulunan bir çim arazide, özel bir topu sopalar yardımıyla her parkur sonundaki deliğe en az sayıda sıralı vuruşla sokma esasına dayanan açık alan sporudur.³⁵⁵

Asıl olarak, Allâh Teâlâ'yı anmaktan alıkoyan her spor ve oyun, alış-veriş veya ticari maksatlı dinin mubah kıldığı şeyler dahi olsa men edilmiş, yasaklanmıştır. Şu âyet-i kerimeler buna delildir: "*Ey iman edenler! Mallarınız da çocuklarınız da sizi Allâh'i*

³⁵² Kemal Yıldız, "Sorumluluk", **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVII, s. 380.

³⁵³ Buhârî, "Nikâh", 89 (H.no: 5200).

³⁵⁴ Mâide 5/ 87.

³⁵⁵ Atilla Güvenç, "Golf", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. III, s. 16.

anmaktan alıkoymasın. Bunu yapanlar mutlaka hüsrana uğramışlardır."³⁵⁶, "Ticaretin de satımın da kendilerini Allâh'ı anmaktan, namazı hakkıyla kılmaktan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı..."³⁵⁷ Görüldüğü üzere bu âyetlerde Allâh Teâlâ'yı unutturan ve onu anmaktan yani ibadetlerden ve her türlü iyilikten kişiyi alıkoyan şeyler yasaklanmıştır. Dolayısıyla insanın bu şekilde golf sporunu ya da herhangi bir sporu yapması yasak olmalıdır.

Ne var ki golf sporunu kesin bir şekilde yapmak yasaktır demek doğru değildir. Zira işaret edilen âyet, "Allâh'ı anmaktan alıkoymak" şartıyla kayıtlanmıştır. Dolayısıyla bu şart aşılmadığı takdirde bu sporu yapmakta bir beis olmamalıdır. Ayrıca rivayetlerde gelen Rasûlullâh'ın, kişinin atış yaptığı aletler ile meşgul olup oyalanması, atının bakımıyla uğraşması ve kişinin hanımıyla oynaşp meşgul olması dışında kalan, kişinin oyun ve oyalanma olarak yaptığı şeyler batıl ve anlamsızdır,³⁵⁸ yönündeki hadisinde zikredilen "باطل" (batıl) kelimesini de doğru anlamak gerekir. İmam Gazzâlî, Şevkânî³⁵⁹ ve İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350)³⁶⁰ gibi âlimler hadis-i şerifte geçen: "...فهو باطل..."³⁶¹ cümlesinin, hadiste sayılan oyunlar dışında kalan spor ve oyunların haram olduğuna değil, herhangi bir menfaat ve yarar içermediğine delil olarak görmüşlerdir.³⁶² Golf sporuna bu açıdan bakmak daha doğru görünmektedir. Bundan dolayı golf sporu, İslâm şeriatının sınırlarının aşılmadığı, temel görev ve ibadetlerin aksatılmadığı, müşterek bahise ve kumara alet edilmediği sürece mubah sayılır.

2.2.9. Tenis

Tenis, düzgün ve sert zeminin üzerinde oynanan bir spordur. Raket denilen bir araç ve üzeri kaplanmış olan topla oynanan sahanın ortasına yerleştirilmiş 991 cm yüksekliğe sahip bir filenin üzerinden atılan topları karşılması en zor şekilde rakibin ya da rakip takımın sahası içine göndermeye dayalı sportif bir oyundur.³⁶³

Tenis sporunun tarihine bakıldığında bin yıl öncesine kadar dayandığı bilinmektedir. İlk ortaya çıktığı zamanlarda tenis, topu alıp koşmak şeklinde oynanmış sonrasında 10. yy'da

³⁵⁶ Münâfikûn 63/ 9.

³⁵⁷ Nûr 24/ 37.

³⁵⁸ Tirmizî, "Fedâilü'l-Cihad", 11 (H.no: 1637).

³⁵⁹ eş-Şevkânî, **age**, c. VIII, s. 118.

³⁶⁰ el-Cevziyye, **age**, c. I, s. 103.

³⁶¹ Ulvî Abdulkâdir es-Sekkâf, **el-Müntekibu min Kütübi Şeyhi'l-İslâm b. Teymiyye**, Dâru'l-Hidâ, Riyad 1998, s. 346; Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn b. Teymiyye Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecididdîn Abdisselâm el-Harrânî, **Mecmû'u'l-Fetâvâ**, thk: Enver el-Bâzi - Amir el-Cezar, Dâru'l Vefâ, Mısır 2005, c. XXXII, s. 223.

³⁶² Ziyab b. Sa'd Alî Hamdan el-Gâmidî, **age**, s. 103-104.

³⁶³ Osman Kermen, "Tenis", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. V, s. 70.

Fransa'da kort içinde oynanmaya başlanmıştır. 13. yy'da ise yine Fransa'da kralın huzurunda oynanmıştır. Bu oyun sadece kraliyet aileleri tarafından oynanan bir oyun şekli olarak bilinmektedir.³⁶⁴ Daha sonra günümüze kadar oynanmaya devam eden bu spor, dünyada önemli spor oyunlarından biri olarak sayılmaktadır.

Günümüzde İslâm dünyasında muhtelif mahfillerin etkisiyle birçok spor oyunu neşet etmiştir. Tenis sporu bu oyunlardan biridir. İslâm'da sınırların aşılmadığı ve yasaklanmayan her şey itidal ölçüsünde mubah sayılmıştır. Tenis sporu da bu noktada eğer tesettür kurallarına riayet edilerek ve müşterek bahislere ortak edilmeyerek oynanırca caizdir denilebilir. Rasûlullâh dönemindeki birçok spor faaliyeti incelendiğinde mutlak bir amaca hazırlık gayesi olmuş ve İslâm dininin kural ve çizgisinden ayrı düşünülmemiştir. Bazı kimseler sporun dinden ayrılması gerektiğini, dolayısıyla tesettür kurallarının spora girmemesi gerektiğini ileri sürmektedir.³⁶⁵ Lakin İslâm dini bir bütün görülmüş, itikadî ve amelî hükümleri zamana ve mekana göre değişmemiş³⁶⁶ ve muhtevası parçalanarak bir kısmı kabul edilip bir kısmı reddedilme yoluna gidilmemiştir. Buna göre tenis sporu dâhil bütün sporların İslâm açısından değerlendirmesi yapılırken temel ilke ve kaidelere uyması gerekir. Buna göre tenis sporu oynanırken kadınların veya erkeklerin tesettür kurallarına uymadan bu sporu yapmaları haram olur. Buna karşılık tesettür kurallarına riayet edilen veya erkelerin ya da kadınların kendi aralarında icra ettikleri, çok fazla zaman harcamadan rahatlama maksatlı oynanılan, kumar ve müşterek bahislere konu olmayan, ibadetlerin aksatılmadığı ve İslâm şeriatının kural ve sınırlarının aşılmadığı tenis sporu mubah olur.

2.2.10. Beyzbol

Türk kültüründe sopa turu, Amerika'da yaygınlığıyla günümüzde beyzbol olarak bilinen bu spor, en az 6 en fazla 12 kişi ile iki takım hâlinde her hangi bir süre olmaksızın sayı ve oyun sistemine göre belirlenmiş geniş bir açık alan üzerinde top ve sopa ile oynanan bir oyundur. Beyzbol sporunun tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır. İncelemeler yapıldığında bu sporun kökenlerinin Eski Mısır'da top ve sopa ile oynanan bir oyuna

³⁶⁴ Hüseyin Güner, **Tenis Sporcularında Seçili Biyomotor Özellikler ile Proprioepsiyon Değerlendirmeleri Arasındaki İlişkinin Keşfedilmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması**, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Malatya 2019, s. 3-4.

³⁶⁵ Es-Selâvî, **age**, s. 57.

³⁶⁶ Bazı durumlarda ahkâmın değişmesi ile ilgili meseleler için şu çalışmaya bkz: Mehmet Erdoğan, **İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, s. 87-88-898-90-91-92-95-96-97-98-99-100-101...

dayandırıldığı görülmektedir. Ayrıca 2000 yıl öncesinden kaldığı bilinen buna benzer bir topun Londra'daki bir müzede sergilendiği bilinmektedir.³⁶⁷

Beyzbol sporu İslâm dünyasında çok fazla popüler olan bir spor değildir. Dolayısıyla İslâm dünyasında fazla yaygınlaşmamış, hakkında hüküm içerecek kelimeler edilmemiştir. Bundan dolayı beyzbol sporunu şekilsel ve zihinsel değerlendirmek, ahkâma ve ahlaka ters düşmeyen yorumlar yapmak gerekir. İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu Allâh Teâlâ'nın koyduğu bütün hükümlerde mutlaka birtakım ana gayeleri hedeflediği ve bu gayelerin sonuç itibarıyla insanlar için fayda sağlama, onlardan zararı savma ve dünyayı şerlerden temizleme noktasında birleştiği hususunda fikir birliği etmişlerdir. Dolayısıyla beyzbol sporu için böyle bir şerden veya zarardan söz etmek mümkün değildir. Buna göre şer ve zarar içermemek kaydıyla, İslâm şeriatının sınırlarını aşmayan, tesettür kurallarına dikkat edilen, kumara ve müşterek bahise konu yapılmayan beyzbol sporu caizdir. Bu ölçülerde izlenmesi ve oynanması mubahtır denilebilir.

2.2.11. Hokey

Hokey sporu buz hokeyi ve çim hokeyi olmak üzere iki kısma ayrılır. Buz hokeyi, süratli bir ekip tarafından patenlerle tabii veya sünî olarak temin edilmiş buz üstünde oynanan bir spordur.³⁶⁸ Çim hokeyi ise, zemini çim olan ortadan ikiye bölünmüş bir alanda, 11'er kişilik iki takım arasında oynanan ve sahanın kısa kenarlarında karşılıklı iki kalesi olan, her kalenin önünde bir şut alanı bulunan, sol yanında düz bir yüzeyi olan sopalar kullanılarak toplara vuruşlar yapılmak suretiyle karşı takıma gol atılmaya çalışılan bir spor oyunudur.³⁶⁹

Çoğu tarihçi buz hokeyinin 500 yıldan fazla bir zaman önce Kuzey Avrupa ülkelerinde oynanmaya başladığını ileri sürmektedir. Günümüzde dünyanın ilk hokeyi ligi 1885'te Kingston'da yapılmıştır.³⁷⁰ Çim hokeyinin tarihi hakkında ise ortaya çıktığı yer ve zaman belirleyecek kesin kanıtlar olmamasına karşın, hokeyin geçmişinin en eski uygarlıklara kadar uzandığı sanılmaktadır. Tarihi süreçte ara ara çim hokeyine benzer olarak oynanan ve günümüzde son şeklini alan çim hokeyi, İngilizlerden sonra Pakistanlılar tarafından sıkça oynanmaktadır.³⁷¹ Geçmişten günümüze varlığını sürdüren hokeyi sporu günümüzde

³⁶⁷ Metin Bayram, Serkan Tevabil Aka, Gökhan Bayraktar, Kenan Şebin, "Türk Kültüründe Topa Dara (Sopa Topu)", **Ağrı İbrahim Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5 (2019), s. 18.

³⁶⁸ Alptekin Güven, "Buz Hokeyi", **Spor Ansiklopedisi**, Serhat Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 1087.

³⁶⁹ Sefa Şahan Birol, **Türkiye'deki Çim Hokeyi ve Buz Hokeyi Sporcularının Sosyo-Ekonomik Yapıları, Branşlara Katılım Nedenlerinin ve Beklentilerinin Araştırılması**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007, s. 10.

³⁷⁰ Sefa Şahan Birol, **agt**, s. 19-20.

³⁷¹ **Agt**, s. 11-12.

İslâm devletlerinde çok fazla revaçta olmamış, hatta bazı beldelerde spor müsabakası olarak dahi görülmemiştir. Fakat Pakistan ve Türkiye gibi ülkelerde son zamanlarda bilinir ve oynanır olmuştur.

İslâm'da yasaklanmayan şeyler itidal ölçüsünde mubah sayılmıştır. Bundan dolayı buz hokeyi sporu aslen caizdir. Buz hokeyi sporu veya diğer sporlar için şayet Rasûlullâh'ın: "*Kim bir kavme benzerse ondandır.*"³⁷² hadis-i şerifi delil gösterilirse bu isabetli olmaz. Çünkü burada kastedilen benzeme şekli kıyafet ve bazı yasak olan fiiller noktasında cereyan eden özentî şeklindeki benzemedir.³⁷³ Eğer bu hadisi bu mefhumda anlamazsak Rasûlullâh'ın cahiliye âdetlerinde güzel olan ve İslâm'a zıt olmayan şeyleri almasını açıklayamayız. Zira Rasûlullâh, Sâib adındaki bir sahâbîye Mekke'nin fethi gününde: "*Ey Sâib! Cahiliyye çağında yaptığın faziletli şeylere İslâm devrinde de devam et; misafiri ağırla, yetime ikram et ve komşuna iyi davran!*" buyurmuştur.³⁷⁴ Yine, cahiliye devrinde âdet olan Kâbe'ye gelen hacılara su ve yemek ikramının³⁷⁵ Mekkenin fethinden sonra da İslâm devletinde devam etmesi bu duruma örnektir. Hatta bu âdet günümüzde dahi bilhassa Ramazan aylarında devam etmekte, uzun sofralarda ikramlar sunulmaktadır. Dolayısıyla buz hokeyi sporunu da bu anlayışla değerlendirmek daha doğrudur. Bundan dolayı diğer milletlerden alınan ve icra edilen spor veya oyunlar, İslâm şeriatının sınırlarını aşmadığı sürece mubah olarak değerlendirilir. Buz hokeyi sporu da bu bağlamda değerlendirilecek olursa caizdir denilebilir.

2.2.12. Bilek Güreşi

Bilek güreşi, eşit kilodaki iki sporcunun düz bir platformda dirseklerini dayayarak ve elleri kavuşmuş olarak tek kollarıyla yaptığı güç denemesi ve yarışma sporudur.³⁷⁶ Araştırmacılar bilek güreşi tarihinin antik Mısır'a kadar dayandığını bildirmektedir. M.Ö.

³⁷² Emîr es-San'ânî, **age**, c. X, s. 178; Abdülkâdir Şeybe el-Hamdi, **age**, c. X, s. 215; Ebû Dâvud, "Libas", 5 (H.no: 4031).

³⁷³ İbn Raslân, **age**, c. XVI, s. 208; İbn Battâl el-Kurtubî, **age**, c. IX, s. 88.

³⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, **age**, c. XXIV, s. 258-259, (H.no: 15500); Fethullah Zengin, "Cahiliye Araplarında Bazı İyi Ahlak Örnekleri ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme", **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 7(2017), s. 55.

³⁷⁵ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdümelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk: Mustafa es-Sakâ-İbrahim el-Beyârî-Abdülhafiz es-Selbî, Şirketü Mektebe-Mustfâ'l-Bâbi'l-Halebî, Mısır 1955, c. I, s. 136.

³⁷⁶ Remzi Yılmaz, "Bilek Güreşi", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. I, s. 160.

yaklaşık 2000'li yıllara ait olan bir Mısır mezarında bulunan bir tür bilek güreşini tasvir eden tablodan yola çıkarak bu sonuca varılmıştır.³⁷⁷

Bilek güreşi sporu, hakkında yasaklayıcı bir nass olmadığı için özünde mubah olan bir spordur. Çünkü güce dayalı bir spor olarak gözükmektedir. Rasûlullâh güce dayalı olan güreş³⁷⁸ sporuna müsaade etmiştir. Dolayısıyla sanki güreşe benzeyen bilek güreşi sporu da İslâm şeriatının sınırları aşılmadığı, kumara ve müşterek bahis'e alet edilmediği sürece caiz olmalıdır.

Ayrıca bilek güreşi sporuna sağladığı menfaat ve yarar açısından da bakmak gerekir. Zira bu spor kişinin kaslarını ve vücudunu geliştirdiği gibi hem ibadetlere hem de İslâm'da karşılaşılabilecek menfi durumlara müdahale etmede kolaylık sağlar. Rasûlullâh'ın: "*Bir kötülük gördüğünüz zaman elinizle, gücünüz yetmezse dilinizle, ona da gücünüz yetmezse kalben buğuz ediniz.*"³⁷⁹ buyurması bu gerçeğe işaret eder. Bu açıdan bakıldığında bilek güreşi vb. güce dayalı sporları yapmak zaruret hâline gelir. Buna karşılık eğer bu sporu yaparken niyet ve maksat İslâm'da yasaklanmış olan bir şeye meyletmek ise bu durumda haram sayılır. Bundan dolayı bu gibi sporlarda niyet önemlidir. Son cümleyi biraz daha açmak gerekirse, İslâm'da kibir ve kendini beğenme yasaktır.³⁸⁰ Buna karşın alçak gönüllülük ve mütevazılık övülme sebebidir. Dolayısıyla kişinin kendisini kibre götürecektir spordan veya herhangi bir davranıştan uzak olması gerekir. Bilek güreşi sporunu sadece spor maksatlı yaparak, belirlenen ölçülerde İslâm'ın sınırları içinde kalınması şartıyla yapmak gerekir. Bu şartlarda mubah olur.

2.2.13. Kış Sporları

Kış sporlarının içine dâhil edilebilecek birçok spor vardır. Fakat konunun amacından sapmamak için en çok icra edilenlerin tanımını vermekle yetinmek daha doğru gözükmektedir. Bu doğrultuda öncelikle kayak sporunun tarifini yapmak gerekir. Kayak sporu, farklı kategorileri olsa da genel olarak pist üzerine yerleştirilen kapılardan kayarak

³⁷⁷ Gamze Uşaç, **Profesyonel, Amatör Bilek Güreşi Sporcuları ve Sedanterlerde Mstn Geninin Rs1805086 ve Rs1805056 Poliimorfizmleri İle Antropometrik Özelliklerinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilecik 2018, s. 22.

³⁷⁸ Faysal b. Abdülaziz b. Faysal b. Hamdilmübarek el-Harîmlî en-Necdî, **Bustânu'l-Ahbâr Muhtasar Neylü'l-Evtâr**, Dâru İşbilyâ, Riyad 1998, c. II, s. 521; Es-Sindî, **age**, c. IV, s. 115; el-Beğavî, **age**, c. II, s. 225.

³⁷⁹ Tirmizî, "Fiten", 11 (H.no: 2171).

³⁸⁰ Nisâ 4/ 36.

geçip en hızlı şekilde pisti tamamlamaya dayalı bir spor şeklinde tarif edilir.³⁸¹ Kayak sporuna benzeyen kızak sporu ise, açık bir karlı arazide belirlenmiş iki nokta arasında, özel olarak yetiştirilmiş ve eğitilmiş köpeklerin koşulu olduğu kızaklarla yapılan ve belirlenen mesafeyi en kısa zamanda tamamlamaya dayanan kış sporudur. Ayrıca kızak sporu, düz ve dar iki ayağa sahip tekerleksiz araçlarla karlı ve buzlu yüzeylerde kayılarak yapılan kış sporudur şeklinde de tarif edilmiştir.³⁸² Kış sporlarından bir diğeri olan snowboard, karla kaplı yüzeylerde kaymak amacıyla her iki ayak için tek, geniş olarak tasarlanmış ahşap, plastik, fiber ve çelik gibi maddelerden yapılmış tek parçalı spor aracı ile snowboardlarda farklı eğitim ve zorluk seviyelerine sahip pistlerde kayan kişilerin yarıştığı veya eğlence için kaydığı kış sporudur.³⁸³ Buz pateni ise, kendi içerisinde türlere ayrılrsa da genel olarak müzik eşliğinde buz zeminde yapılacak dansın ya da gösterinin konusuna uygun kostümlerle gerçekleştirilen yarışma sporu şeklinde tarif edilir.³⁸⁴

İslâm'ın neşet ettiği Arap yarımadası coğrafi olarak kurak ve sıcak bir yapıya sahiptir. Karın düşmesi veya yerde kalma süresi oldukça kısadır. Bundan dolayı geçmişte olduğu gibi günümüzde de İslâm devletlerinin çoğunda kış sporları çok fazla yaygınlık kazanmamıştır. Fakat son yıllarda bilhassa Türkiye'de kış sporları gelişmiş, 1939 yılında "Dağcılık ve Kış Sporları" adı altında federasyon kurulmuştur.³⁸⁵

Kış sporlarını tanımlardan da yola çıkarak, İslâmî açıdan şu hususlara yer vererek değerlendirmek gerekir:

- 1. Sağladığı fayda açısından:** İslâm'ın meselelere yaklaşımı şayet şer'î bir delil yoksa daima maslahat üzerinden olmuştur. Fıkıh literatüründe maslahat, "جلب المنفعة و دفع المضرة" celb-i menfaat ve def-i mazarrat yani faydalı olanı elde etmek, almak ve zararlı olanı gidermek anlamında kullanılmıştır.³⁸⁶ Buradaki maslahat; spor yapmaya, vücudu dinç

³⁸¹ Derya Tama, **Kayak Sporunda Kullanılan Giysilerin Giyim Konforu Açısından Değerlendirilmesi ve Fonksiyonel Ürün Geliştirilmesi**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2016, s. 28; Ahmet Kıbil, "Kayak", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005 c. IV, s. 8.

³⁸² Tolga Eski, **Kastamonu Yöresi Geleneksel Kayık (Kızak) Sporunun Meteryal-Teknik ve Uygulama Bakımından İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2004, s. 24-26.

³⁸³ Davut Budak, **Kayak Alanlarının Güvenliği: Kayak ve Snowboard Eğitimcilerinin Kayak Alanlarının Güvenliğine İlişkin Görüşleri**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Erzurum 2018, s. 53.

³⁸⁴ Pınar Eken, **Buz Pisti Salonlarında Aydınlatma ve Ankara Belpa Buz Pateni Salonu Aydınlatmasının İrdelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2010, s. 9-10.

³⁸⁵ **Türkiye Kayak Federasyonu**, < <https://www.tkf.org.tr/turkiye-kayak-federasyonu-tarihcesi/> > (ET: 24.03.2020).

³⁸⁶ Ebû Muhammed İzzüddîn Abdilaziz b. Abdisselâm b. Eb'îl-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkî, **el-Fevâ'id fi'htisâri'l-Kavâ'id (el-Kavâ'idü's-Suğrâ)**, thk: İyâd Hâlid et-Tıbâ', Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1995, s.50;

tutmaya ve İslâm'ı savunmaya veya haksızlığı gidermeye yardımcı olmasıdır. Zira kış sporları bütün vücut mafsallarının hareketi ile meydana gelen bir spordur. Dolayısıyla kişi kendisine, dinine veya bütün insanlığa fayda sağlayacak dinçlikte ve güçte olur. Bu yönüyle bakıldığında kış sporları, İslâm şeriatının sınırlarının aşılmadığı, kumara ve müşterek bahis'e alet edilmediği sürece itidal ölçüsünde mubah olur.

2. **Tesettür kurallarına riayet edilip edilmemesi açısından:** Gelen tanımlardan da anlaşılacağı üzere kış sporlarının alt dalı olarak değerlendirilen bazı sporlarda özel tasarlanmış kıyafetler kullanılır. Günümüzde bilhassa artistik buz pateni ve buz dansı gibi kış sporlarında kullanılan kıyafetler özellikle bayanların giydiği kıyafetler İslâmî açıdan tesettür kurallarına aykırıdır. Dolayısıyla bu şekilde yapılan kış sporları caiz değildir. İzlemek de yasak kapsamındadır. Buna mukabil tesettür kurallarına riayet edilerek icra edilmesi durumunda kış sporları mubah olur.
3. **Hayvan hakları açısından:** Bilhassa kızak sporunda bazen köpekler kullanılmakta ve köpeklerin çektiği kızaklarla yarışlar düzenlenmektedir. İslâm ahlakı, İslâm medeniyeti ve müeyyideleri insan haklarını gözettiği gibi hayvan haklarını da gözetmiş, hayvanlara eziyet ve işkence edilmesini kesin bir şekilde yasaklamıştır.³⁸⁷ Dolayısıyla hayvanların eziyete uğraması kuvvetle muhtemel olan kızak gibi sporlar bu yönüyle caiz olmaz. Buna karşın herhangi bir hayvan kullanılmadan yapılan kızak vb. kış sporları, hakkında yasaklayıcı bir nassın bulunmadığı, İslâm şeriatının sınırlarının aşılmadığı, canın tehlikeye atılmadığı, temel dîni ve sosyal vazifelerin ihmal edilmediği sürece mubahtır denilebilir.

2.2.14. Bisiklet

Bisiklet, insan gücüyle çalışan bir mekanizmayla iki tekerlek üzerinde yol alan ve motorsuz bir taşıt olan spor dalıdır.³⁸⁸ Bisiklet yarışı ise, birkaç kategoriye ayrılrsa da genel olarak yol bisikleti olarak tabir edilen bisikletler ile bisikletçilerin grup hâlinde veya bireysel olarak start aldıkları bir spordur. Parkurlar değişik mesafelerde olur. Parkuru en hızlı zamanda tamamlayan ya da yarışı en önde bitiren sporcu yarışı kazanır.³⁸⁹

Abdurrahman b. Sâlih el-Abdülazîz, **el-Kavâid ve'd-Devâbidü'l-Fıkhiyyetü'l-Mütedammine li't-Teyşîr**, İmâdetü'l-Bahsi'l-İlmî bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Medine 2003, c.I, s. 91-92-93.

³⁸⁷ Ebû Dâvud, "Cihâd", 60 (H.no: 2567) / "Cihâd", 56 (H.no: 2564).

³⁸⁸ Bülent Birson, "Bisiklet", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. I, s. 182.

³⁸⁹ Fatih Harmancı, **Sporda Zihinsel Dayanıklılık Bisiklet Sporcuları Üzerinde Bir Çalışma**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Konya 2019, s. 4-5.

Bisiklet kullanımı zaman içinde değişime uğramıştır. Mesela günümüzde bisikletler; şehir içinde, bozuk yollarda, dağlarda, arazilerde, şehirlerarasında veya uzun yollarda gezi ve spor amaçlı veya yarışma amaçlı olarak kullanılmaktadır.³⁹⁰ Bu noktada konuya spor amaçlı kullanılan bisikletler ve yarış amaçlı kullanılan bisikletler şeklinde iki farklı açıdan bakarak değerlendirme yapmak daha doğru olur. İslâm'da, belirlenen çerçeveler ekseninde spor yapmanın caiz olduğu daha evvel belirtilmişti. Dolayısıyla bisiklet sporu hakkında yasaklayıcı bir nass olmadığı için caizdir denilebilir. Fakat şu kadar var ki bisiklet sporu kişinin canını tehlikeye atacak yerlerde mesela dağlarda, yamaçlarda, tehlikeli yollarda vb. yerlerde yapılırsa canı tehlikeye attığı için yasak olur. Çünkü İslâm kişinin canını tehlikeye atmasını yasaklamıştır.³⁹¹

Bisikletlerin yarış amaçlı kullanılmasına ise Rasûlullâh zamanındaki uygulamalara bakarak cevap vermek uygun olur. At, deve vb. vasıtalarla yarışmak mubahtır. Rasûlullâh bu vasıtalarla yarışmış, yarışılmasına izin vermiş, hatta galip gelenlere ödülleri vermiştir.³⁹² Günümüzde yaygınlaşan bisiklet yarışları, at ve deve ile yapılan yarışlara benzemektedir. Rasûlullâh zamanında ve sonrasında yapılan at ve deve yarışları cihada hazırlık olmasının yanında spor yapıp bedeni dinç tutmak, nefsi rahatlatmak ve eğlenmek maksatlı olmuştur. Günümüzdeki bisiklet yarışlarından cihada hazırlık gayesini çıkarmak güçtür. Fakat bisiklet yarışlarını Rasûlullâh'ın izin vermiş olduğu spor, oyun ve eğlence kapsamında değerlendirmek mümkündür. Bu kapsamda değerlendirilecek olan bisiklet yarışları caiz olur.

Bununla birlikte bisiklet sporunu veya bisiklet yarışlarını icra ederken gerek erkeklerin gerekse bayanların setr-i avret kurallarına dikkat etmeleri gerekir. Çünkü bir sporu ya da sanatı icra ederken görülmesi yasak olan yerleri göstermek İslâm açısından tolere edilemez. Dolayısıyla setr-i avrete dikkat edilen, kumar ve müşterek bahise konu edilmeyen bisiklet sporu veya bisiklet yarışları kadın ve erkekler için mubah olan sporlardandır.

2.2.15. Bowling

Bowling, özel dizaynlanmış dar ve uzun bir yolun sonunda bulunan bir grup kukayı, ağır bir topu yol boyunca yuvarlayarak devirmek amacına dayanan bir spor oyunudur.³⁹³

³⁹⁰ **Agt**, s. 2.

³⁹¹ Bakara 2/ 195; Nisâ 4/ 29.

³⁹² Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz: "Binicilik".

³⁹³ Alptekin Güven, "Bowling", **Spor Ansiklopedisi**, Serhat Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 1188.

Bowling, günümüz dünyasında özellikle büyük mağazalarda amatörce, özel mekanlarda ise profesyonelce oynanan, İslâm dünyasında da rağbet gören bir spor olmuştur.

İslâm'da zaman çok önemlidir. Boş zamanı boş işlerle değerlendirmek yasaklanmıştır. Bunu tenbih eden hadisler varit olmuştur. Bir defasında Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününde insanoğlu şu beş şeyden hesaba çekilmedikçe Rabbinin huzurundan bir yere kımlıdayamaz: ömrünü nerede tükettiğinden, gençliğini nerede çürüttüğünden, malını nereden kazanıp nereye harcadığından, bildiği ile amel edip etmediğinden."*³⁹⁴ Dolayısıyla insanın menfaatine olmayan ve fuzuli zaman harcanmasına sebep olan spor ve oyunlar kerih sayılır, hatta tahrimliğe kadar gider. Hayatın en önemli unsuru olan zamanı boşa geçirecek bütün yanlışlardan, boş ve faydasız şeylerden uzak durmak kişinin menfaatine olacaktır. İslâm'da spordan maksat; bir hedef, gaye ve zaruret ölçüsünde değerlendirilmiştir. Bu noktadan bakıldığında bowling sporunun gayesi sırf eğlenmektir. Sınırlar aşılmadığı ölçüde eğlenmek ise İslâm'da caizdir. Dolayısıyla aşırı zaman harcanmaması, ilim öğrenmekten veya dünyalık görevlerden alıkoymaması, kumara ve müşterek bahise konu edilmemesi şartıyla bowling sporu caizdir denilebilir.

2.2.16. Su Sporları

Su sporlarının içine dâhil edilebilecek birçok spor vardır. Bunlardan bir kısmı şunlardır: Yüzme konusu daha evvel işlenmişti. Dolayısıyla yelkenin tanımı yapılarak başlanabilir. Yelken, küçükü büyüklü tekneler içinde suda yapılan bir spordur.³⁹⁵ Bu sporda amaç, takımların birbirini geçerek yarışı kazanmalarıdır. Sörf, daha çok rüzgar sörfü olarak ifade edilir ve su üzerinde spor amacı ile rüzgarın etkisiyle yapılan su sporu şeklinde tanımlanır. Dalgalara karşı yapılan yarışları da vardır.³⁹⁶ Kano, farklı türleri olsa da genel olarak, zorluk derecesi yüksek nehirlerde yapılan 500 m. veya 1000 metrelik mesafede tamamlanan bir yarış sporu şeklinde tanımlanabilir.³⁹⁷ Su topu ise, özel bir havuz içinde oynanan, fiziki ve teknik zorlukları olan birtakım spordur.³⁹⁸

Su sporlarını daha iyi anlayabilmek için Kur'ân ve sünnette denizciliğe ne gibi bir önem verildiğini anlamak gerekir. Bu doğrultuda deniz ve denizcilikle ilgili âyetler nazil,

³⁹⁴ Tirmizî, "Sıfatü'l-Kıyâme", 1 (H.no: 2416).

³⁹⁵ Alptekin Güven, "Yelken Sporunu", **Spor Ansiklopedisi**, Serhat Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 912.

³⁹⁶ Ufuk Sönmez, **Rüzgar Sörfünün Yayılması Açısından, Sörf Tüketicisinin Profilinin Belirlenmesi ve Sörf Okullarının Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa 2006, s. 8-10.

³⁹⁷ Cafer Erdoğan, **Spor Terimleri Sözlüğü**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008, s. 92.

³⁹⁸ **Agt**, s. 17.

hadisler varit olmuştur. Burada birkaçını örnek vermek, konuyu vuzuha kavuşturmak için yeterli olacaktır. Örneklere geçmeden evvel Rasûlullâh'ın denize kıyısı olan pek çok yeri ziyaret ettiğini söylemek gerekir. Bu durum Rasûlullâh'ın denizcilik faaliyetlerini yakından tanıdığını gösterir.³⁹⁹ Zaten bunu gösterir nitelikte rivayetler de gelmiştir. Bir defasında Rasûlullâh: *"Denizde başı dönüp istifra edene bir şehit sevabı var, boğulana ise iki şehit sevabı var."*⁴⁰⁰ buyurmuştur. Âyet-i kerimede ise: *"...gemilerde taşıyorsunuz."*⁴⁰¹ ifadesi geçmektedir. Denizden Allâh'ın izniyle istifade ediyorsunuz yani taşımacılık için denizi kullanıyorsunuz anlamına gelen bu âyet de denizciliğin İslâm'ın yayıldığı zamanlarda biliniyor olduğunu gösterir. Nitekim Rasûlullâh zamanından sonra denizciliğin askerî anlamda Hz. Osman'ın (ö. 35/656) hilafeti zamanında başladığı bilinmektedir.⁴⁰² Rivayetlerden anlaşılan, denizciliğin daha çok cihat ve taşımacılık için kullanıldığıdır. Konumuzla bağlantısı olan nokta, denizciliğin ve denizdeki faaliyetlerin yasaklanmadığıdır. Her ne kadar deniz ve denizcilik kavramı Kur'ân'da Nuh (a.s)'ın kıssasında⁴⁰³ olduğu gibi bazı yerlerde olumsuz bir anlamda⁴⁰⁴ karşımıza çıksa da, bu durum asi olan kişilere ceza ve ibretlik bir kıssa niteliğindedir. Dolayısıyla denizcilik faaliyetleri naslarda yerilmemiştir. Bundan dolayı denizde yapılan sporlar da belli çerçevede mubah olmalıdır. Ayrıca Rasûlullâh'ın su sporlarından olan yüzme sporuna izin verdiğine⁴⁰⁵ ve Hz. Ömer'in yüzmeye teşvik içerikli mektubuna⁴⁰⁶ bakılırsa su sporlarının diğer türlerinin de caiz olduğu anlaşılır. Dolayısıyla İslâm şeriatının sınırlarının aşılmadığı, canın tehlikeye atılmadığı, tesettür kurallarına riayet edildiği, ibadetler, dîni ve sosyal vazifelerin aksatılmadığı sürece yapılan su sporları mubahtır sonucuna ulaşılabilir.

2.2.17. Fitness

Fitness'in karşılığı olarak ülkemizde, fiziksel uygunluk veya kondisyon kelimeleri kullanılmaktadır. Fiziksel uygunluk yani fitness, kalp solunum dayanıklılığı, kassal dayanıklılık, kas gücü, sürat, esneklik, çeviklik, denge, reaksiyon zamanı ve beden kompozisyonunun parametrelerini içeren bir spordur.⁴⁰⁷ Fitness, belirli aletler ve çalışma

³⁹⁹ Erşahin Ahmet Ayhun, "Asr-ı Saadet'te Denizcilik", Vecdi Akyüz (Ed.), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2017, c.IV, s. 367.

⁴⁰⁰ Ebû Dâvud, "Cihad", 9 (H.no: 2493).

⁴⁰¹ Mü'minûn 23/ 22.

⁴⁰² İsmail Yiğit, "Osman", **DİA**, Ankara 2007, c. XXXIII, s. 439.

⁴⁰³ A'râf 7/ 64.

⁴⁰⁴ Kehf 18/ 71.

⁴⁰⁵ en-Nesâî, **age**, "İşratü'n-Nisâ", 15 (H.no: 8889-8890).

⁴⁰⁶ el-Kerrâb, **age**, s. 55.

⁴⁰⁷ Oktay Yiğit, **Rekreasyon Faaliyetlerinden Fitness-Aerobik Çalışmalarına Katılan Bireylerin Fiziksel Değişimlerinin Araştırılması**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010, s. 20-21.

sistemleri ile kişiyi bedenen sağlıklı tutan ve ruhen rahat insan kitleleri oluşturmayı amaçlayan bir spor dalıdır.⁴⁰⁸

Daha evvel ağırlık kaldırma sporuna (halter)⁴⁰⁹ ve koşu sporuna⁴¹⁰ Rasûlullâh'ın müsaade ettiği bildirilmişti. Fitness sporu, içerisinde çeşitli sporları barındıran bir spor olması sebebiyle mezkûr sporların cevazlığı fitness sporunu da caiz yapar. Şu kadar var ki, kişi fitness sporunu yaparken karşısındakine kibirlenir veya böbürlenirse ya da bu maksat ve niyetle bu sporu yaparsa haram olur. Çünkü kibirin her türlü yerilmiştir.⁴¹¹ Buna karşılık vücudunu dinç tutmak, cihada hazır olma, ibadetlerini rahat yapma veya haksızlığı önleme niyetinde olması şartıyla caizdir. Zira İslâm niyete çok önem vermiştir. Rasûlullâh'ın: *"Ameller ancak niyete göredir. Herkes için niyet ettiği şeyin karşılığı vardır..."*⁴¹² hadisinden bu anlaşılır. Dolayısıyla insanın kendisini kontrol etme mekanizması olan vicdanın üzerinde dîni duyguların, emir ve yasakların etkisi vardır. O halde yapılan her işte olduğu gibi spor aktivitelerinde de niyeti İslâm'ın razı olduğu şekilde almak gerekir.

2.2.18. Dağcılık

Dağcılık sporu, arazi ve iklim koşullarının son derece ağır olduğu dağlık bölgelerdeki yüksekliklere ulaşmak ya da tırmanmak amacına dayanan doğa sporudur.⁴¹³ Dağcılık sporu birçok yerde yapıldığı gibi İslâm beldelerinde de yapılan bir spordur.

Dağcılık sporu birçok tehlikeyi içerisinde barındıran bir etkinliktir. Yapılan araştırmalar dağcılık sporu yapan kişilerin birtakım hastalıklara yakalandığını belirtir. Yüksek irtifada insanlar çoğu zaman oksijen azlığından etkilenerek nefessiz kalma, çarpıntı, halsizlik, baş ağrısı ve uykusuzluk gibi bedensel belirtiler yaşarlar.⁴¹⁴ Ayrıca bu tarz sporlar ciddi yaralanma ve ölümlü kazalara sebebiyet verdiği için sporcularda yoğun kaygıya ve korkuya neden olmaktadır.⁴¹⁵ Şu noktada dağcılık sporuna yarar-zarar açısından bakmak daha doğru gözükmemektedir. Bu sporun yararları göz ardı edilemeyecek kadar çok olmasının

⁴⁰⁸ Mehmet Küçükler, "Vücut Geliştirme", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005 c. V, s. 174.

⁴⁰⁹ el-Cevziyye, **age**, s. 33-34.

⁴¹⁰ İbn Ebî Şeybe, **age**, c. XII, s. 508.

⁴¹¹ Tirmizî, "Birr", 60 (H.no: 1999-2000).

⁴¹² Ebû Dâvud, "Talâk", 11 (H.no: 2201).

⁴¹³ Tayfun Tercan, "Dağcılık ve Mağaracılık", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005, c. II, s. 58.

⁴¹⁴ Sümmani Ekici, Tekin Çolkoğlu ve Akan Bayraktar, "Dağcılık Sporuyla Uğraşan Bireylerin Bu Spora Yönelme Nedenleri Üzerine Bir Araştırma", **Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 2 (2011), s. 111.

⁴¹⁵ Özgür Bostancı, Emre Karaduman ve Kenan Şebin, "Dağcıların Özgüven Seviyelerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", **Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 3 (2018), s. 151.

yanında, yukarıda sayılan tehlikeleri de görmezden gelmek doğru olmaz. Daha evvel de geçtiği üzere İslâm bireyin gerek kendi canını gerekse başkasının canını tehlikeye atmasını yasaklamıştır. Bu spor faaliyetinde kişi her ne kadar kendisini öldürmeye niyet etmemiş olsa da canını tehlikeye atmış olur. Âyet-i kerimede: "...*kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın...*"⁴¹⁶ buyurularak, nüzul sebebi farklı da olsa⁴¹⁷, bu hususa işaret edilmiştir. Kişi bu şekilde ölürse suç kendisinde sayılır. Çünkü kişi, Allâh indinde kendi canını korumakla mükelleftir. Zarûriyyâtta olan canı muhafaza bu hususa dikkat çekmektedir.⁴¹⁸ Dolayısıyla bu şartlarda yapılan dağcılık sporu şayet güvenlik tedbirleri alınmadan uygulanırsa mekruh hatta haram derecesine çıkar. Fakat dağcılık sporu yapmak isteyen kişi, âyette de belirtildiği gibi kendisini tehlikeye atmadan bu sporu yapması gerekir. Dolayısıyla gerekli tedbir ve önlemlerin alınması durumunda daha evvel sayılan birtakım tehlike ve zararlar önlenebileceğinden, bu sporun beden ve ruh sağlığına olumlu katkı ve yararları da göz önüne alınarak, hakkında yasaklayıcı bir nass da olmaması sebebiyle mubah olur.

Ayrıca Kurân-ı kerimde geçen: "...*dağlarda size sığınaklar yarattı...*"⁴¹⁹ ifadesinden dağlara tırmanıp oralara yerleşmenin veya bir müddet orada konaklamanın mümkün olabileceği vurgulanıyor. Zira Rasûlullâh ilk vahiy gelmeden evvel Hira dağına gider orada tefekküre dalıp Allâh Teâlâ'yı düşünerek günlerce orada kalırdı. Bu sürecin nihayetinde ise ilk vahiy⁴²⁰ orada nazil olmuştu.⁴²¹ Daha sonraki süreçte de hicret yolunda Rasûlullâh ve yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) Sevr mağrasına tırmanarak 3 gün orada kalmışlardı.⁴²² Bu bilgilerden hareketle dağları mesken edinmek veya spor amaçlı oralara tırmanmak gerekli tedbirler alınması koşuluyla caizdir denilebilir.

2.2.18. Paraşüt Sporü

Serbest atlama paraşütü, uçaktan atlamak suretiyle paraşüt açarak hafif bir şekilde yere inmeye dayanan bir spordur. Yamaç paraşütü ise, ilk bakışta serbest atlama paraşütüne

⁴¹⁶ Bakara 2/ 195.

⁴¹⁷ İbn Kesîr, **age**, c. I, s. 528.

⁴¹⁸ eş-Şâtibî, **age**, c. IV, s. 257; Zekiyüddin Şâban, **age**, s. 535; Nureddin b. Muhtâr el-Hâdimî, **el-İctihâdü'l-Makâsîdî Hüceyته Davâbitahu Mecâlâته**, Riâsetü'l-Mühâkimi's-Şer'iyye ve's-Şuûni'd-Dîniyye, Katar 1998, s. 53.

⁴¹⁹ Nahl 16/ 81.

⁴²⁰ Alak 96/ 1-5.

⁴²¹ Buhârî, "Vahiy", 1 (H.no: 3).

⁴²² el-Kurtubî, **age**, c. X, s. 159-160.

benzeyen bir paraşüt ile uçak yerine yüksek bir tepeden koşulmak suretiyle havalanmaktadır. Yani belirli bir teknik ve uçuş araçları kullanılarak havada uçmaya dayanan spor dalıdır.⁴²³

Daha evvel de belirtildiği üzere İslâm'ın koyduğu emir ve yasaklar insanlığın maslahatıdır. İslâm insanları tehlikeye atacak, onları zor duruma düşürecek emirler koymamış, bilakis insanlığın menfaatine olan hüküm ve kurallar koymuştur. Bu durum spor oyunlarını da kapsamaktadır. Tariften anlaşılacağı üzere paraşüt sporu tehlikeli bir spordur. Şu durumda bu sporun caiz olması için belirli şartlar çerçevesinde olması gerekir. Şayet paraşüt sporu gerekli bütün önlemler alınarak canı tehlikeye atmadan yapılır ve profesyonel olan kişilerden eğitim alınarak icra edilirse caiz olur. Ayrıca İslâm kişinin kendi canına kıymasını ve buna kapı aralayacak şeyleri yapmasını yasak etmiştir.⁴²⁴ Dolayısıyla mefsedete götüren bu fiilin önüne set çekmek şartıyla bu sporu yapmak mubah olur.

Yine, savaşa hazırlık gayesiyle yapılan paraşüt sporu da caizdir. Günümüzde savaş araçları değiştiği için gökten paraşütle savaş alanına sızmak savaş taktiklerindedir. Rasûlullâh spor faaliyetlerini icra ederken spor ve eğlence olmasının yanında savaşa hazırlık gayesi de götüğünden paraşüt sporuna bu eksenden bakılarak caizdir denilebilir.

2.2.19. Trekking (Doğa Yürüyüşü)

Trekking, doğada bir noktadan diğer bir noktaya varmak amaçlı yapılan, genelde hafif tempolu sportif yürüyüşlerdir. Türkçe'ye İngilizce'den geçen "trekking" sözcüğü doğal engellerle dolu bir arazi parçasını herhangi bir ulaşım aracı olmaksızın yürüyerek aşmak anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, belirli bir noktadan diğer bir noktaya bir dağın zirvesinden geçerek en az üç-dört gün süre ile yürüyerek ulaşılmasıdır.⁴²⁵ Tanımdan da anlaşılacağı üzere trekking bir doğa sporudur.

Yapılan araştırmalar trekking vb. doğa sporlarının insan sağlığına olumlu etkilerini ortaya koymuştur. Buna göre doğa sporlarının kişiye yararları; özgüvenin ve yaşam doyumunun artması, psikolojik sağlamlığın ve yaşam kalitesinin artması, bireysel karar verebilme, öfke ve saldırganlığın azalması, iyi olma hâlinin oluşması, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik kaynaklı rahatsızlıkların şiddetinin azalması, grup dinamiklerini öğrenme, liderlik, risk yönetimi, sorumluluk üstlenebilme, kişilik ve fiziksel gelişime olumlu etki,

⁴²³ Halit Keyf, "Havacılık", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005 c. III, s. 108

⁴²⁴ Buhârî, "Tıbb", 55 (H.no: 5778).

⁴²⁵ Sebahat Açıkgöz, Mehmet Topay ve Hakan Aydın, "Bartın-Arıt Beldesi Trekking Potansiyelinin Belirlenmesi", **ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, 10 (2006), s. 81.

başkalarına olan güveni olumlu etkileme, kendini mutlu ve huzurlu hissetme, başkaları ile olumlu etkileşim ve sosyalleşme olarak tespit edilmiştir.⁴²⁶

İslâm'ın insanın ruhsal sağlığına önem verdiği gibi beden sağlığına da önem verdiği daha evvel anlatılmıştı. İslâm beden sağlığına o kadar önem vermiştir ki farz olan bazı ibadetlerin, şayet sağlığa zararı varsa geçici de olsa terkedilmesini istemiştir. Mesela her mükellefe farz olan namaz ve oruç ibadeti kadınların hayız ve nifas hallerinde bir sağlık engeli olarak bedenleri halsiz düştüğünden, hayız ve nifas için belirlenen süre bitene kadar kendilerinden bu ibadetler kalkar. Bu süreçte kılamadıkları namazları kaza etmezler; fakat tutamadıkları oruçları daha sonraki bir zamanda kaza ederler.⁴²⁷ Yine, ayakta durmaya güç yetiremeyen veya ayakta durması hastalığın uzamasına ya da artmasına sebep olacağı anlaşılan bir hasta oturarak namaz kılar; oturmaya da gücü yetmezse yanı üzerine veya arkası üstüne yatarak ima ile namazını kılar.⁴²⁸ Yolculuk hâli insan bedenine meşakkat getireceğinden, seferi olan kişilerin bu zaman zarfında ramazan oruçlarını tehir edebilecekleri, dört rekatlı farz namazlarını ikişer rekat kılabilecekleri, mest müddetlerinin üç gün üç geceye çıkabileceği vb. kolaylıklar yolcu kişiye sağlanmıştır.⁴²⁹ Bu vb. örnekler İslâm'ın insan bedeninin sağlığına büyük önem verdiğini gösterir. Dolayısıyla İslâm'da insanın ruhsal, psikolojik, bedensel ve fiziksel gelişimine müspet katkılar sağlayan, bedene ve ruha menfi zararları olmayan sportif aktiviteler mubahtır. Doğa sporlarından olan trekking sporu bu açıdan değerlendirildiğinde mubahtır denilebilir.

⁴²⁶ Ali İlhan Barut, Abdurrahman Demir, Ersin Ballıkaya ve Ferhat Çifçi, "Doğa Yürüyüşü ve Yamaç Paraşütü Sporu Yapan Bireylerin Yaşam Doyumu ve Özyeterliliklerinin İncelenmesi", **Spor Eğitim Dergisi**, 2 (2019), s. 143.

⁴²⁷ Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslâm İlmihali**, Bilmen Yayınevi, İstanbul ts., s. 70-71-72.

⁴²⁸ **Age**, s. 172.

⁴²⁹ **Age**, s. 175; Fahrettin Attar, "Sefer", **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVI, s. 295.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OYUN VE EĞLENCE

Toplumlarda, gelenek ve kültürlerinden gelen çeşitli oyun ve eğlence uygulamaları vardır. Bunların birtakım yararları olduğu gibi zararları da yadsınamaz. Bu bölümde günümüzde yaygın olan oyun ve eğlenceler üzerinde durulacak ve İslâmî açıdan hükümleri değerlendirilecektir. Ayrıca oyun ve eğlence kapsamına giren uygulamalar alt başlıklar hâlinde ele alınacak, günümüzdeki uygulaması ve İslâmî açıdan değerlendirilmesi yapılacaktır.

3.1. Oyun

Oyun ve eğlence kavramlarının tanımı birinci bölümde yapılmıştır. Fakat hatırlanması açısından tekrar etmede ve farklı tanımlarla oyun kelimesinin manasını ifade etmede fayda vardır. Türkçe'de oyun kelimesi, vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence, kumar, şaşkınlık uyandırıcı hüner, genellikle müzik eşliğinde yapılan hareketler bütünü, temsil, piyes, fizik gücünü ve zekâyı geliştirmek amacıyla yapılan yarışma, hile, düzen gibi anlamlara gelmektedir.⁴³⁰

Farklı bir perspektif ile yapılan bu tanımda oyun kavramının içine birçok madde girmektedir. Dolayısıyla bu oyunların hükümleri İslâmî açıdan değerlendirilmeye muhtaçtır. Mesela "Kumar" oyundur ve açık bir şekilde Kur'ân'da yasak edilmiştir. Lakin hangi oyunların kumarın kapsamına girdiğini belirlemek gerekir. Vakti geçirmeye yarayan ve ruhu dinlendiren şeyler oyundur. Lakin bütün vakti oyunla geçirmek caiz midir, değil midir? Bunu belirlemek gerekir. Müzik eşliğinde yapılan hareketler bütünü de oyundan sayılmıştır. Lakin müzik mubah mıdır? Bunların hükmünü İslâm açısından belirlemek gerekir.

⁴³⁰ Nebi Bozkurt, "Oyun", **DİA**, Ankara 2007, c. XXXIV, s.15.

Kur'ân'da oyun manasında yirmi ayette laib ve türevleri geçmektedir. Fakat buralarda hakiki anlamda oyun oynamak değil mecâzi olarak dîni oyun ve eğlenceye alma anlamlarında menfi bir şekilde kullanılmıştır.⁴³¹ Konu itibariyle hakiki anlamda oyun kapsamına giren oyunlar incelendiğinden bu âyetler üzerinde durulmayacaktır.

Gerek geçmişte olsun gerek günümüzde olsun oyunların büyük bir kısmını çocuk oyunları oluşturmaktadır. Çünkü çocuklar mizaçları gereği oyun oynamak isterler. Kaynaklarda çocuk oyunlarından bahsedilmiştir. Mesela bir nevi tahterevalliye benzeyen iki ucuna çocukların oturup birbirlerini kaldırdıkları oyunlar,⁴³² kazılan bir yere bir şeylerin saklanması ve bulan kişinin kazanmasına yönelik oyunlar, topraktan küme yaparak etrafında koşmaya yönelik oyunlar, iki ellerin arasında bir şeyler taşıyarak yarışa benzeyen oyunlar, tiyatroya benzeyen oyunlar, dairesel bir çizgi çizerek etrafında ya da içerisinde toplanıp dışarda ya da içerde olan şeyi almaya yönelik oyunlar⁴³³ bunlardan bazılarıdır. Çocukların oynadığı oyunlar yöreseldir. Her toplum ve yörenin kendine has ve kendi dönemlerine mahsus oyunları vardır. Günümüzde ortaya çıkmış çok sayıda çocuk oyunlarını da bu perspektiften değerlendirerek anlamak gerekir. Çocukların oynadıkları oyunlara teklifi hükümlere muhatap olmadıkları için helaldir ya da haramdır demek doğru olmaz. Zaten yaşları ve mizaçları itibariyle dinin yasak ettiği şeyleri oynayacak kapasitede değillerdir. Çocukların oyunları daha masum ve daha sadedir. Bundan dolayı çocuk oyunlarını ayrı bir başlık altında incelemeyeceğiz.⁴³⁴

Oyun hakkında bazı âlimler kanaatlerini belirtmişlerdir. Bu âlimlerden olan İmam Şâfî bazı oyunları mekruh görmüştür. Herhangi bir meşru menfaat içermeksizin satranç ile oynamayı hoş görmemiştir. Yine, boş sözler söyleyerek kahkaha atmak da ona göre mekruhtur. Bu tür oyun ve eğlenceler mürüvvet sahibi ve din ehli insanların işi değildir. Bundan dolayı İmam Şâfî bu tür oyunları oynayıp vakit namazlarını kaçıran kişinin şâhitliğini, namaz vakitlerini bilerek kaçırdıkları için hafife aldıkları gerekçesiyle kabul etmemiştir. Bunun dışında o, kişinin ehliyle oynamasını, atını eğitmesi -günümüzdeki anlamıyla arabasının bakımını yaptırması için zaman ayırması ya da arabasıyla dolaşması-, atıcılığı öğrenmesi -günümüz ifadesiyle silah ve benzeri ateşli aletleri öğrenip uygun

⁴³¹ A.y.

⁴³² Ahmet Teymur Paşa, **age**, s. 9.

⁴³³ **Age**, s. 13, 15, 17, 20.

⁴³⁴ Detaylı bilgi için bkz: Nebi Bozkurt, **age**, s. 50-54; Ahmet Teymur Paşa, **age**, s. 9-53.

yerlere atmasını-, oyun kapsamında görmemiş bunlar hakkında yasaklama yoktur demiştir.⁴³⁵

Öyle anlaşılıyor ki İmam Şâfiî'nin oyun oynamayı kerih görmesinin arka planında o zamanın şartlarında örf'e uygun olmadığı ve ilme engel olduğu düşüncesi yatmaktadır. Zira kendi ifadesiyle bu tür oyunların din ve mürüvvet ehlerinden olan ve ibadete düşkün olan kişilere yakışmayacağını söylemesi bunu göstermektedir.

Bu kısa girişten sonra oyunları kategorilere ayırıp değerlendirmelerini yaparak hükümlerini incelemeye geçebiliriz.

3.1.1. Zekâ Oyunları

Zekâ oyunları bireylerin kendi potansiyellerinin farkına varabilmeleri, hızlı ve doğru karar verebilmeleri, problem karşısında kendilerine özgü çözüm yolu üretebilmeleri ve en önemlisi de kendilerini sürekli yenileyebilmeleri için sunulan etkinlikler olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle zekâ oyunları, bireylerin sadece matematik alanındaki gelişmelerini değil işlem ve strateji gücünü geliştirecek oyunlar yoluyla mantık, sözel ve uzamsal (görsel) zekâ, problem çözme, çözüm yolları üretme, üç boyutlu düşünme, kendine özgü yaklaşım geliştirme, tasarım yapma ve taktik geliştirme gibi eleştirel düşünme ve üretebilme becerilerini de geliştirecek oyunları kapsamaktadır.⁴³⁶

İslâm aklın korunması için onun selim kalmasını sağlayacak ve aktivitesini arttıracak her şeyi mubah kılmış, bozulmasına ve zaafa uğramasına yol açacak içki vb. sarhoş edici ve uyuşturucu maddeleri yasaklamış, bunları alanlar için cezai hükümler koymuştur.⁴³⁷

Nasslarda akıl cevherine çok defa değinilmiştir. Buna göre insanı insan yapan, onun her türlü aksiyonlarına anlam kazandıran ve ilâhi emir karşısında insanın yükümlülük ve sorumluluk altına girmesini sağlayan akıldır. Kur'ân'da akıl kelimesi biri geçmiş, diğerleri geniş zaman kipinde olmak üzere kırk dokuz yerde fiil şeklinde geçmektedir. Bu âyetlerde genellikle akletmenin yani aklı kullanarak doğru düşünmenin önemi üzerinde durulmuştur.⁴³⁸ Mesela Allâh Teâlâ: "*Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda akıselim sahipleri için elbette ibretler vardır.*" buyurmaktadır.⁴³⁹ Bu âyet her ne kadar evrenin yaratılışına, Allâh'ın varlığına delil sunmasına yönelik olsa da akla ve

⁴³⁵ eş-Şâfiî, *age*, c. VI, s. 224.

⁴³⁶ Yasemin Devecioğlu ve Zekeriya Karadağ, "Amaç Beklenti ve Öneriler Bağlamında Zekâ Oyunları Dersinin Değerlendirilmesi", *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (2014), s. 43.

⁴³⁷ Zekiyüddin Şâban, *age*, s. 536.

⁴³⁸ Süleyman Hayri Bolay, "Akıl", *DİA*, Ankara 1989, c. II, s. 238.

⁴³⁹ Âl-i İmrân 3/ 190.

zekâyâ vurgu yapması ve akli kullanarak doğruyu bulmaya işaret etmesi bakımından önemlidir. Akıl insan için vazgeçilmez bir cevherdir. Öyle ki Rasûlullâh: "*Kişiyi ayakta tutan aklıdır. Akli olmayanın dini de yoktur.*"⁴⁴⁰ buyurmuştur. Yani din ancak akıl ile tamam olur; hakikatler akıl ile kavranır; Allâh Teâlâ delilleri ancak akıl sahiplerine getirir.⁴⁴¹ Dolayısıyla aklın gelişimine katkı sağlayan hatta ilim öğrenmesinde akla yardımcı olan bu gibi zekâ oyunları caiz olur.

Bilhassa günümüzde sayısız zekâ oyunu üretilmiş, hatta resmi olarak okullarda ders şeklinde işlenmeye başlanmıştır. Mesela Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı Tâlim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 14/09/2012 tarihli ve 163 sayılı kararı ile 2012-2013 eğitim-öğretim yılından itibaren 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda seçmeli bir ders olarak okutulmak üzere ortaokul eğitim programına "Zekâ Oyunları Dersi" adında bir ders eklemiştir.⁴⁴² Bu dersin içeriğinde ise zekâ oyunu olarak adlandırılan birçok oyun vardır. Bunların hepsine değinmek bir süre sonra tekrara sebebiyet vereceği için burada belli başlı olanları işlemek uygun olacaktır.

3.1.1.1. Satranç

Satranç, iki kişi arasında altmış dört kareli bir tahta üzerinde, değerleri ve adları değişik otuz iki taşla oynanan zekâ, bilgi ve dikkate dayalı bir oyundur.⁴⁴³ Diğer bir tarifte satranç, iki kişi tarafından savaş taktiklerinin karelere bölünmüş özel bir tahta üzerinde ve belirli taşlarla uygulanması şeklinde oynanan bir masa başı oyunu olarak geçmektedir.⁴⁴⁴

Bazı hadislerde geçen "nerd/nerdeşir" kelimesi bir kısım âlim tarafından tavlâ, zar olarak anlaşılırken⁴⁴⁵, bazı âlimler onun satranç olduğunu kabul etmişlerdir.⁴⁴⁶

Âlimler, gelen rivayetlere verdikleri anlam doğrultusunda satranç vb. oyunların hükümleri hakkında görüş beyân etmişlerdir. Bazı sahâbîler satrancı kumar (meysir) olarak nitelendirmişlerdir.⁴⁴⁷ Abdullah b. Ömer (ö. 106/725) satrancın tavlâdan daha kötü

⁴⁴⁰ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfî, **el-Câmiu'l-Kebîr (Cem'u'l-Cevâmi')**, thk: Muhtâr İbrahim el-Hâic-Abdulhamid Muhammed Nidâ, el-Ezherü's-Şerif, Kahire 2005, c. V, s. 38.

⁴⁴¹ Emîr es-San'ânî, **age**, c. VI, s. 119.

⁴⁴² Mustafa Aslan, "Zekâ Oyunları Dersine Giren Öğretmenlerin Derste Yaşadıkları Problemlerin İncelenmesi", **Scientific Educational Studies**, 1 (2019), s. 58.

⁴⁴³ Sevgi Özel, Afet Kutlu, Sedat Yaşayan, Hülya Küçükaras ve Kamil Özdemir, **Türkçe Sözlük**, Dil Derneği Yayınları, Ankara 2012, s. 1479.

⁴⁴⁴ Ramazan Altınay "Satranç", **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVI, s. 178.

⁴⁴⁵ Konuyla ilgili detaylı bilgi "Tavlâ" bahsindedir.

⁴⁴⁶ Kemalüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamid es-Sîvâsî el-İskenderî el-Ma'rûf İbnü'l-Hümâm, **Fethu'l-Kadir li'l-Âcizi'l-Fakîr**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk ts, c. VII, s. 413.

⁴⁴⁷ Ali Bardakoğlu, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, c. XXVI, s.366.

olduğunu söyler. Hz. Ali ise, "O, kumardandır." demiştir. Ubeydullah b. Ömer (ö. 37/657) ve Abdullah b. Amr b. Âs'a (ö. 65/684-85) göre de satranç oynamak haramdır.⁴⁴⁸ Ebû Hanife (ö. 150/767), İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel onun haram olduğunu ifade etmiş,⁴⁴⁹ Ebu Yusuf (ö. 182/798) ise satranç ile oynayanları tahkir ederek, bu oyunu oynayanları engellemeye çalışmıştır.⁴⁵⁰ Hanefî fakihlerinden olan el-Kuhistânî'ye (ö. 962/1555) göre nerdeşir oynamak adalet vasfını düşürdüğü için icma ile haram olduğu kabul edilmiştir.⁴⁵¹ Yine Hanefî fakihlerinden olan İbn Âbidin (ö. 1252/1836) mezhepte meşhur olan görüşün, satrancın haram kabul edildiği yönünde olduğunu söyler.⁴⁵² Gelen diğer rivayetlerde ise Mâlikî mezhebinde hâkim olan görüş, satrancın nerdeşir gibi olduğu dolayısıyla hadisin kapsamına girdiği için haram olduğu yönündedir.⁴⁵³ Hanbelî mezhebi de Mâlikî mezhebinin görüşündedir.⁴⁵⁴ Şia, özellikle İmamiyye tavla ve satranç konusunda katı bir tutum sergilemiş, bunları kumar aleti olarak gördüğünden kumar dışı amaçla oynanmasına da izin vermemiştir.⁴⁵⁵

Satrancı haram kabul eden âlimlerden başka onu mekruh görenler de vardır. Sahâbîden olan Ebû Mûsa el-Eş'arî (ö. 42/662-63), Hz. Âişe, İbn Abbâs ve Ebû Saîd (ö. 74/693-94) satrancı mekruh görmüşlerdir. Yine Şâfiî fakihi olan İmam Nevevi (ö. 676/1277), "Satranç bize göre haram değildir fakat mekruhtur." demiştir.⁴⁵⁶

Şâfiî mezhebine göre namazı unutturmayan ve herhangi bir baskı olmaksızın oynanan satranç haram değildir. Çünkü anlayışı kuvvetlendirir. Fakat mekruhtur. Çünkü âyetin ibaresindeki kumardan maksat, kumarın malı giderdiği; malı telef ettiği; Halbuki satrançta böyle bir şey söz konusu değildir.⁴⁵⁷ Nitekim İmam Şâfiî "el-Um" adlı eserinde, neredi kural olarak haram görürken kavramayı keskinleştirmesi, muhakemeyi güçlendirmesi, savaş taktiklerine ve savaşın hilelerine alıştırması bakımından eğitici

⁴⁴⁸ el-Beyhakî, **age**, c. VIII, s. 462-463-464; Vizâratü'l-Evkâf ve eş-Şuûnü'l-İslâmiyye, **age**, c. XXXV, s. 269.

⁴⁴⁹ İbn Kesîr, **age**, c. III, s.179.

⁴⁵⁰ el-Kâsânî, **age**, c. V, s. 127.

⁴⁵¹ Sa'dî Ebû Habîb, **el-Kâmûsü'l-Fıkhî Lüğaten ve Istılâhen**, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk 1988, s. 350.

⁴⁵² İbn Âbidîn, **age**, c. V, s. 483 ve c. VI, s. 404.

⁴⁵³ Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmet b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî el-Endelüsî, **el-Beyân ve't-Tahsil ve's-Şerh ve't-Tevcih ve't-Ta'lîl Li-Mesâilil-Müstahrece**, thk: Muhammed Hacî, Dâru'l-Mağribi'l-İslâmî, Beyrut 1988, c. XVII, s. 577-578.

⁴⁵⁴ Ebû'l-Hasen Alâüddin Alî b. Süleymân b. Ahmed el Merdâvî, **el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcih Mine'l-Hilâf Alâ Mezhebi'l-İmâmî'l-Ahmed b. Hanbel**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1998, c. XII, s. 40.

⁴⁵⁵ Ali Bardakoğlu, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, c. XXVI, s.367.

⁴⁵⁶ eş-Şevkânî, **age**, c. VIII, s. 107-108.

⁴⁵⁷ Zeynüddîn b. İbrahim b. Muhammed el-Mısri el-Ma'rûf İbn Nuceym, **el-Bahrü'r-Râik Şerh Kenzü'd-Dekâik**, Dâru'l-Kütübî'l-İslâmî, Beyrut ts, c. VIII, s. 235; Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el- Hâzin el-Bağdâdî, **Tefsîrül-Hâzin (Lübâbü't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzil)**, thk: Muhammed Ali Şahin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1995, c. I, s.151.

olduğunu ve bu yönüyle atıcılık ve biniciliğe benzediğini ileri sürerek satrancı nerdden daha sakıncasız görmüş ve oynamaya ruhsat vermiştir.⁴⁵⁸

Mâlikî mezhebinin genelinin satranç hakkındaki olumsuz kanaatine karşın Mâlikî fakihî olan Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), satrancı mubah görmenin sapıklık sayılmayacağını, bir şeyi mubahın dışına çıkarabilmek için delilin gerektiğini belirtip nerdeşir hakkında olan yasağın Allâh'ı zikretmekten alıkoyduğu takdirde satrancı da kapsayacağını ifade eder.⁴⁵⁹

Bu konudaki bilgilere topluca bakıldığında nerd/nerdeşir ve satrancın dîni hükmü ve yasaklık ölçüsünün ne olduğunun fakihler arasında tartışmalı olduğu, nerdin mahiyetinde ve nerdeşir adlandırmasının anlam ve kaynağı konusunda farklı açıklamaların bulunduğu anlaşılır.⁴⁶⁰ Dolayısıyla âlimler farklı anlayışlarına göre satranç, nerdeşir vb. oyunlar hakkında farklı anlam ve hüküm içerecek görüşler beyân etmişlerdir.

Sonuç olarak İslâm'da kumarın yasaklandığı, maddi kazanç ve kaybın şansa ve bilinmez bir sonuca bağlandığı her türlü bahise tutuşma ve talih oyununun kumar mahiyetinde olduğu, bu ögenin bulunmadığı oyunların ise doğrudan değil de kumara vesile olma ve alıştırmaya yönüyle sakınca taşıdığı görülür. Şu durumda satranç vb. oyunlar hakkında bazı âlimlerin yasaklığına dair bir delil olmadığı, dolayısıyla haram olmadığı yönündeki görüşleri ve bu oyunun zekâyı geliştirdiğine dair menfaati de dikkate alınarak, kumara alet edilmemesi, Allâh'a, aileye ve topluma karşı görevleri aksatmaya yol açmaması ve insanların aralarına fitne sokmaya sebebiyet vermemesi şartıyla caizdir denilebilir.⁴⁶¹

3.1.1.2. Dama

Dama, karelere ayrılmış zemin üzerinde on altı taşla iki kişi arasında karşılıklı oynanan oyundur.⁴⁶²

Dama oyunu bir zekâ oyunudur. Daha önce de değinildiği gibi Kur'ân'da zekâyı işaret eden, akılla ilgili âyetler gelmiştir: "...*Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?*"⁴⁶³, "...*Bunda düşünüp taşınan bir kavim için büyük ibret vardır.*"⁴⁶⁴, "...*Düşünesiniz diye delilleri bir bir*

⁴⁵⁸ eş-Şâfiî, **age**, c. VI, s. 224.

⁴⁵⁹ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2003, c. III, s. 10; Ali Bardakoğlu, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, c. XXVI, s.366.

⁴⁶⁰ Ali Bardakoğlu, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, c. XXVI, s.367.

⁴⁶¹ A.y.

⁴⁶² Sevgi Özel, vd., **age**, s. 392.

⁴⁶³ En'âm 6/ 32; A'râf 7/ 169.

⁴⁶⁴ Nahl 16/ 12-13.

açıklamışızdır."⁴⁶⁵ Bu âyetler her ne kadar konuyla alakalı değil gibi görünse de İslâm'ın akla verdiği değeri ortaya koyması açısından önemlidir. Çünkü akıl ve zekâ kişiye birtakım sorumluluklar yükler. Mükellefiyet açısından bütün ibadetlerde akıl ön şarttır. Nitekim Rasûlullâh: "*Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyan kimseden, akıl bâliğ oluncaya kadar çocuktan, aklî dengesi yerine gelinceye kadar deli ve benzeri kişilerden.*"⁴⁶⁶ buyurarak bu hususu açıklamıştır.

Akıl kişiye doğuştan verilen bir kapasite, bir yetidir. Bu yeti zamanla kaybolabilir veya yeniden yerine gelebilir. Zekâ ise zamanla geliştirilebilen bir meleke, bir yetenektir. Nitekim zekâ için kavrayış ve anlayışın süratli olmasıdır denilmiştir.⁴⁶⁷ İslâm kişinin menfaatine olan zihinsel ve fiziksel gelişimine katkı sağlayan şeyleri itidal ölçüsünde mubah kılmıştır. Zekâ oyunu olarak adlandırılan dama oyunu kişinin zihinsel kabiliyetini ve muhakeme gücünü arttırarak kişiye menfaat sağlayabilir. Dolayısıyla dama oyununa bu açıdan bakılacak olursa, kumara alet edilmediği, ibadet ve diğer vazifelerin aksatılmasına sebebiyet verilmediği sürece oynanması mubahtır denilebilir.

3.1.1.3. Sudoku

Sudoku oyunu, standart olarak bilinen bir karenin 9×9 boyutlara bölünmesi ve her sütuna, her satıra ve 3×3'lük karelerin her birine 1'den 9'a kadar rakamların birer kere yazılarak tamamlanması gereken bir zekâ oyun türüdür.⁴⁶⁸ Yani bu oyunda zihin çok fazla enerji harcayarak sayıları doğru yerlere birer kere olmak üzere yazarak bulmaya çalışır.

İslâm dininin akla ve zekâyâ önem vermesi birçok filozofu etkilemiş, özellikle Kindî (ö. 252/866 [?]), Fârâbî (ö. 339/ 950), İbn Sînâ ve İbn Rüşd (ö. 595/1198) gibi İslâm Meşşâîleri bu hususta görüşler beyân etmişlerdir. Bu filozoflar aklın mertebeleri, fonksiyonları ve bilginin kaynağı konusunda insan aklının faal akılla olan ilişkisini yorumlamışlardır.⁴⁶⁹ Günümüzdeki bazı muhakkikler filozofların akıl hakkındaki görüşlerini özet şeklinde makaleler hâlinde işlemişlerdir. Onlardan birisi Süleyman ez-Zâhir'in "Fârâbî'ye Göre Akıl Nazariyesi" (نظرية العقل عند الفارابي) başlıklı makalesidir. Bu makalede Fârâbî'nin akıl nazariyesine değinilmiştir. Bu noktada konuya işaret etmesi açısından Fârâbî'nin görüşüne kısaca değinmek yerinde olacaktır. Fârâbî akli mertebelere ayırmış, nazari aklın içinde saydığı "potansiyel akıl" (العقل بالقوة), "fiilî akıl" (العقل بالفعل),

⁴⁶⁵ Hadid 57/ 17.

⁴⁶⁶ Tirmizî, "Hudûd", 1 (H.no: 1423).

⁴⁶⁷ El-Fîrûzâbâdî, *age*, s. 1285.

⁴⁶⁸ **3M Akademi**, < <https://3makademi.com/sudoku-nedir-nasil-cozulur/>>, (ET: 29.03.2020).

⁴⁶⁹ Süleyman Hayri Bolay, "Akıl", *DİA*, Ankara 1989, c. II, s. 240.

"müstefâd akıl" (العقل المستفاد) ve "faal akıl" (العقل الفعال) kavramlarını açıklamıştır. Buna göre potansiyel akıl, nefis veya nefsin bir parçası ya da herhangi bir gücü ve fonksiyonudur.⁴⁷⁰ Fiilî akıl, potansiyel aklın aktif hale geçmesidir. Ve bu safhada kavramlar akılla özdeşir.⁴⁷¹ Yani akıl mevcut olan herhangi bir şeyi alıp işlerse bu fiilî akıl olur. Müstefâd akıl, varlığa ait formların maddeden soyutlanarak akılla özdeşip tam bağımsız, mücerred hale gelişidir.⁴⁷² Fârâbî insan aklı ile faal akıl arasındaki ilişkiyi ise güneşle göz arasındaki ilişkiye benzetir. Buna göre güneş ışığını gönderip çevreyi aydınlatmadıkça göz varlığa ait renk ve şekilleri algılayamadığı gibi faal akıl da feyzini göndermedikçe insanda hiçbir bilgi meydana gelemez.⁴⁷³ Fârâbî âdeta bilgiyi, akıl ve zekâ ile yoğurmuş ve birbirlerinden ayrılmaz parçalar olarak görmüştür.

İslâm dininin akla ve zekâyâ önem vermesi ve İslâm filozoflarının akıl konusunu tafsilatlı bir şekilde işlemeleri akıl cevherinin önemini ortaya koymuştur. Dolayısıyla akli ve zekâyî harekete geçirecek ve onları kuvvetlendirecek etkinlikler İslâm'da istenilen bir şeydir. Şu noktada sudoku vb. zekâ oyunları oynamak tavsiye edilen hatta istenilen bir durum olarak görülebilir.

3.1.1.4. Kelime Oyunu ve Sözcük Merdiveni

Kelime oyunları, sözlerin çok anlamlı olmasından veya benzerliklerinden yararlanarak yapılan nükte veya aykırı anlamlandırma olarak tanımlandığı gibi iki veya daha çok kişinin her defasında bir harf ekleyerek anlamlı kelime oluşturmaya dayanan zekâ oyunu şeklinde de tanımlanmıştır.⁴⁷⁴ Kelime oyununa çok benzer bir başka zekâ oyunu ise sözcük merdivenidir. Sözcük merdiveni, en alttaki kelimedden başlamak üzere sorulara doğru cevaplar verilip bir üst basamağa geçilerek ve her basamakta sadece bir harf değiştirilerek en üst basamağa kadar ulaşmayı hedefleyen bir zekâ oyunudur.⁴⁷⁵

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere bu oyunlar kelime hazinesini geliştirerek ve eğlenerek öğrenmeye yarayan, her yaşta insana bilhassa çocuklara olumlu yönde katkıları olan bir zekâ oyunudur. Doğru ve etkili konuşmak, bir konuyu veya herhangi bir görüşü savunmak için kelime hazinesinin zengin olması çok mühimdir. İslâm doğru ve yerinde konuşmayı

⁴⁷⁰ Süleyman ez-Zâhir, "Fârâbî'ye Göre Akıl Nazariyesi", **Dımaşk Üniversitesi Dergisi**, 2+1 (2014), s. 454-455.

⁴⁷¹ **Agm**, s. 456.

⁴⁷² **Agm**, s. 456-457.

⁴⁷³ Ebû Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzluğ el-Fârâbî et-Türkî, **el-Medînetü'l-Fâzıla**, Müessesetü Hindâvî, Mısır-Kahire 2012, s. 56-60; Süleyman ez-Zâhir, **agm**, s. 460-461; Süleyman Hayri Bolay, "Akıl", **DİA**, c. II, s. 240-241.

⁴⁷⁴ **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**, < <https://sozluk.gov.tr/>>, (ET: 31.03.2020).

⁴⁷⁵ **3M Akademi**, < <https://3makademi.com/sozcuk-merdiveni/>>, (ET: 31.03.2020).

tavsiye etmiş, Rasûlullâh etkili ve düzgün konuşmasıyla ashâbına örnek olmuştur. Hiç şüphesiz Rasûlullâh'ın bu şekilde konuşmaları onun kelime hazinesinin zengin olduğuna işaret eder. Zira bizzat Râsûlullâh kendisinin "Cevâmiu'l-Kelim" ile gönderildiğini söylemiştir.⁴⁷⁶ Cevâmiu'l-Kelim, Rasûlullâh'ın veciz sözlerini ve kendisinin veciz konuşma özelliğini ifade eden bir tabirdir. Hadis ilminde ise az sözle çok mana ifade etme şeklinde tanımlanmıştır.⁴⁷⁷ Her ne kadar "kelime hazinesi" kavramı ile "az sözle çok mana ifade eden kelimeler" kavramı birbirine tezatmış gibi dursa da, Rasûlullâh'ın hayatı ve sözleri incelendiğinde onun binlerce kelimeye vakıf olduğu görülür. Zaten az sözle çok mana ifade eden kelimeler söylemek de ciddi bir kelime hazinesine sahip olmayı gerektirir. Sahâbe de Rasûlullâh'ın kelamı hakkında sözler söylemişlerdir. Bir defasında Hz. Âişe, "*Rasûlullâh fasih, açık ve tane tane konuşurdu. Kendisini her dinleyen konuşmasını rahatlıkla anlardı.*" demiştir.⁴⁷⁸ Câbir b. Abdillâh ise, "*Rasûlullâh'ın konuşmasında (devamlı olarak bir) açıklık ve rahatlık vardı.*" demiştir.⁴⁷⁹ Şu da var ki akıllar takatleri derecesinden fazlasını taşıyamazlar. O takatlerinin üzerine çıkılırsa doğru olan hakikatler kavranamadığından fesat çıkabilir. Bundan olmalıdır ki Rasûlullâh insanlara hitap ederken açık, fasih ve net konuşmuştur. Bununla ilgili Hz. Ali: "*İnsanlara anlayabilecekleri şeyleri söyleyiniz. Siz, Allâh ve Rasûlünün yalanlanmasını arzu eder misiniz?*"⁴⁸⁰ diyerek âdeti bu duruma işaret etmiştir. Buna benzer bir ifadeyi Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53) da kullanmıştır: "*Sen akıllarının ermeyeceği bir sözü herhangi bir zümreye söyleyici değilsin. Çünkü o söz onlardan kimi üzerinde ancak bir fitne olmuştur.*"⁴⁸¹

Bu bilgilerden İslâm'ın konuşmaya ve kelime bilgisine önem verdiği sonucuna ulaşılabilir. Nitekim Rasûlullâh tarafından Kur'ân, "*Sözlerin en güzeli, Allâh'ın kitabıdır.*"⁴⁸² şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla kelime hazinesini geliştirmeye yardımcı olan ve kişiye menfaat sağlayan kelime oyunları İslâm'da istenilen bir durum olarak görülebilir.

3.1.1.5. Diğer Zekâ Oyunları

Zekâ oyunlarının sınıflandırılmasına ilişkin literatürde farklı kategoriler mevcuttur. Milli Eğitim Bakanlığına göre zekâ oyunları şu şekilde sıralanmıştır:

⁴⁷⁶ Buhârî, "Ta'bîr", 22 (H.no: 7013); Ahmed b. Hanbel, **age**, c. XII, s. 366, (H.no: 7403).

⁴⁷⁷ Yaşar Kandemir, "Cevâmiu'l-Kelim" **DİA**, Ankara 1993, c. VII, s. 440.

⁴⁷⁸ Ebû Dâvud, "Edep", 21 (H.no: 4839).

⁴⁷⁹ Ebû Dâvud, "Edep", 21 (H.no: 4838).

⁴⁸⁰ Buhârî, "İlim", 49 (H.no: 127).

⁴⁸¹ Müslim, "Mukaddime", 5.

⁴⁸² Buhârî, "Edep", 70 (H.no: 6098).

- Akıl yürütme ve işlem oyunları: Sudoku, abc bağlamaca, çit, çarpmaca, kapsül vb. oyunlar,
- Sözel oyunlar: Kelime avı, anagram vb. oyunlar,
- Geometrik-mekanik oyunlar: Soma küpü, t-puzzle, tangram vb. oyunlar,
- Hafıza oyunları: Resim eşleşme, resim hatırlama vb. oyunlar,
- Strateji Oyunlar: Mangala, go, sayı bulmaca, tactix, üç taş vb. oyunlar.⁴⁸³

Toplumlarda deyimleşen sözler vardır. "Müslümanlar kardeştir."⁴⁸⁴ şîârıyla birbirine yakınlaşan milletler, kendilerini diğerlerinden ayrı görmemişler, birbirlerinin bazı âdetlerini ve deyimlerini iktibas etmişlerdir. Onlardan birkaçı ise hem Araplarda hem de Türklerde kullanılan: "Zekinin cevabı hazırdır." (الذكي جوابه تحت إبطه)⁴⁸⁵, "Akıllı bir genç, cahil bir yaşlıdan iyidir." (غلام عاقل خير من شيخ جاهل)⁴⁸⁶ ve "Akıl cevherdir." (العقل جوهرة)⁴⁸⁷ şeklinde deyimleşen meşhur sözlerdir. Bu sözlerin ve deyimlerin ifade ettiği anlam Rasûlullâh'ın şu hadisinde kendini gösterir niteliktedir: "*Kuvvetli mümin, Allâh nazarında zayıf müminden daha sevgili ve daha hayırlıdır....*"⁴⁸⁸ Bu hadis mü'minlere her açıdan kuvvetli olmalarını tavsiye etmektedir ki buna zekâ ve akıl ile elde edilecek kuvvetler de dâhildir. Zira Kur'ân akıl sahiplerine inmiş, muhatabın anlam kabiliyetine göre misaller vererek akıllarını kullanıp Allâh'ı bilmelerini istemiştir.⁴⁸⁹ Ayrıca peygamberlere üstün zekâ özelliği verilmiştir. Bundan dolayı Rasûlullâh'ın sıfatlarından birisi de "üstün zekâ gücüne sahip olma" anlamına gelen fetanet vasfıdır.⁴⁹⁰ İslâm'ın akla ve zekâyâ bu denli önem vermesi insanın hem fiziksel hem de zihinsel gelişimine katkı sağlaması göz önünde bulundurularak bu tür zekâ oyunları kumara alet edilmemesi şartıyla mubahtır denilebilir.

3.1.2. Şans Oyunları (Masa Oyunları)

Masa oyunları kendine ait tahtası, taşları hatta kendine özgü zarı bulunan oyunlardır.⁴⁹¹ Masa oyunları içerisinde en yaygın olanları; kağıt (iskambil), tavla, okey, domino vb.

⁴⁸³ Erman Ergün, **Zekâ Oyunları Dersine Giren Öğretmenlerin Oyun Tercihleri ve Zekâ Oyunlarının Uygulanabilirliğinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri 2018, s. 17-18.

⁴⁸⁴ Hucurât 49/ 10.

⁴⁸⁵ Azmi Yüksel ve Lütfi Yılmaz, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (İngilizce-Türkçe-Arapça)**, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 1993, s. 93.

⁴⁸⁶ **Age**, s. 16.

⁴⁸⁷ **Age**, s. 48.

⁴⁸⁸ Müslim, "Kader", 46 (H.no: 2664).

⁴⁸⁹ Âl-i İmrân 3/ 190; Ra'd 13/ 4.

⁴⁹⁰ Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", **DİA**, Ankara 2007, c. XXXIV, s. 259; "Fetanet" **DİA**, c. XII, s. 437.

⁴⁹¹ Muhammed Yüksel, **Masa Oyunlarının Etileşim İlkelerine Göre İncelenmesi: Bir Oyun Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 38.

oyunlardır. Masa oyunları genel itibariyle zevk için ve zaman geçirmek için oynanır. Özellikle kumar oyunlarında vazgeçilmez malzemelerdir. Masa oyunlarının kapsamına giren oyunlar şans oyunları olarak da bilinmektedir. Buna karşın şans oyunları, yapılacak tanımdan da anlaşılacağı üzere, masa oyunlarının kapsamına giren oyunlara ek olarak birçok oyunu daha kendi kategorisine dâhil eder. Dolayısıyla "Şans Oyunları" başlığı altında bu oyunları incelemek daha doğru olacaktır.

Şans oyunları kumarın başka bir çeşididir. Çünkü ifade ettiği anlam ve uygulama biçimi kumar türündendir. Şans oyunları tamlamasının birinci kelimesi olan ve dilimize daha çok olumlu anlamıyla giren şans sözcüğü, raslantı demektir. Kişinin istek ya da tasarımından bağımsız olarak ortaya çıkan durumları anlatır. Rastlantılara dayalı oyunların kurulması ise insanlık tarihi kadar eskidir. Öteden beri çakıl taşı, aşık kemiği, sopa, zar, kağıt parçası, rulet, kart vb. şeyler çekerek ya da atarak ödüller paylaşan düzenekler getirilmiştir.⁴⁹² Şu durumda şans oyunları, kişinin rastlantı sonucu herhangi bir emek harcamaksızın elde ettiği kazanç veya zarara uğrayacağı oyun anlamına gelir.

Bilhassa günümüzde yaygınlık kazanan ve yaygınlıkla oynanan şans oyunlarından; İskambil, tavla vb. oyunlarla birlikte sayısal loto, milli piyango, iddaa, at yarışı, internet üzerinden oynanan çeşitli isimlerdeki bahis içerikli oyunları da bu kapsamda değerlendirmek gerekir.

3.1.2.1. Tavla

Tavla, bölümlere ayrılmış iki yanlı tahta üzerinde on beşerden otuz pul ve iki zarla iki kişinin karşılıklı oynadığı oyundur.⁴⁹³

Bu konuyla ilgili hadislerde birçok rivayet gelmiştir. Öncelikle bu rivayetlerin verilmesi yerinde olacaktır. Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: "*Kim nerd oynarsa Allâh ve Rasûlune isyan etmiş gibi olur.*"⁴⁹⁴ "*Kim nerdeşir ile oynarsa sanki o domuz eti ve kanyla elini boyamış gibidir.*"⁴⁹⁵ "*Rasûlullâh nerd oynayan bir topluluğun yanından geçti ve: "Kalpler boş işlerle, eller uğraşta ve diller boş sözlerle uğraşmakta" buyurdu.*"⁴⁹⁶ "*Nerd ile oynayıp*

⁴⁹² İrfan Ertürk, **İslâm Hukuku Açısından Şans Oyunları ve Piyango**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008, s.32.

⁴⁹³ Sevgi Özel, vd., **age**, s. 1664.

⁴⁹⁴ Ebû Dâvud, "Edeb", 63 (H.no:4938); İbn Mâce, "Edeb", 43 (H.no: 3762); Ahmet b. Hanbel, **age**, c. XXXII, s. 287, (H.no: 19522).

⁴⁹⁵ İbn Mâce, "Edep", 43 (H.no: 3763).

⁴⁹⁶ el-Beyhakî, **age**, c. X, s. 365.

sonra namaz kılmaya kalkan kişi, irin ve domuz kanı ile abdest almış ve namaz kılmış gibidir."⁴⁹⁷

Bu rivayetlerde geçen "nerd/nerdeşir" kelimesini açıklamak gerekir. Daha evvel geçtiği üzere bazı âlimlerin bu kelimedeki anlamın satranç oyunu olduğunu söyledikleri aktarılmıştır. Buna karşın bazı âlimler ise "nerd" veya "nerdeşir" ve "kiâb" kelimelerini tavla, zar olarak anlamışlardır. Mesela İmam Nevevî nerdeşir için, "*O, tavla oyunu, zar oyunudur.*" demiştir. Nerdeşir tarif edilirken, kendisiyle oynanılan yüzük taşı büyüklüğünde küçük odun parçasıdır ve nerdeşir diye isimlendirilmiştir denilmiştir. Çünkü onun mücidi yani nerdeşir oyununu ortaya koyan kişi İran krallarından olan "Erdeşir b. Bâbik"dir. Bu kişiye nisbeten bu ismi almış olmalıdır.⁴⁹⁸ Kumar ile ilgili âyetin⁴⁹⁹ hükmünden kastedilen şey hakkında âlimlerin bir kısmı, bütün kumar çeşitlerinin meysirden olduğu, böylece bahis cinsinden olan her şeyin kumar olduğu, hatta çocukların zar, bilye ve ceviz oyununa varıncaya kadar oynanan oyunların kumar olduğu kanaatindedir.⁵⁰⁰ Hz. Ali de şöyle buyurmuştur: "*Nerdeşir ve satranç kumar oyunlarından*."⁵⁰¹ Hz. Ali burada "ve" bağlacını kullandığı için öyle anlaşılıyor ki nerdeşirden tavla yani zarla oynanan oyun olarak bahsetmiştir. Nitekim satrancı da ayrı olarak zikretmiştir.

Bu hususta Hz. Osman'dan gelen rivayet de dikkat çekicidir: O bir gün minberde iken: "*Ey İnsanlar! Kim evinde neri bulunduruyor ise onu yaksın veya kırıp atsın.*" Sonra yine minberde olduğu bir gün: "*Sizlerle daha evvel nerd hakkında konuşmuştum. Hâlâ onu evlerinizden çıkartmadığınızı görüyorum. Aklımdan, nerd bulundurulmuş evlere bir odun yığını gönderip de başlarında yakmayı geçiriyorum.*" demiştir.⁵⁰² Nerd kelimesinin Farsçadan alındığı ve tavla anlamına geldiği göz önünde bulundurulursa, Hz. Osman'ın nerd kelimesinden kastının tavla vb. oyunlar olduğu anlaşılır. Ayrıca Cahiliye devrinde Araplar gerek kendilerinden ve gerekse Acemlerden ve diğerlerinden belledikleri "nerd" yani tavla, "satranç" vb. oyunlarla kumar oynarlardı.⁵⁰³ Bir de Yemen dilinde nerd, "kûbe" kelimesiyle ifade edilmekte ve tavla anlamına gelmektedir.⁵⁰⁴

⁴⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, **age**, c. XXXVIII, s. 215-216, (H.no: 23138).

⁴⁹⁸ eş-Şevkânî, **age**, c. VIII, s. 107.

⁴⁹⁹ Mâide 5/ 90-91.

⁵⁰⁰ el-Hâzin, **age**, c.I, s.151.

⁵⁰¹ A.y; Ayrıca Bkz: Fahreddin er-Râzî, **age**, c. VI, s. 400.

⁵⁰² el-Beyhakî, **age**, c. X, s. 364.

⁵⁰³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli ve Abdullah Yücel, Zehraveyn, İstanbul ts., c. II, s. 90.

⁵⁰⁴ Nebi Bozkurt, **age**, s. 130; Ahmet Teymur Paşa, **age**, s. 52.

Yine bazı sahâbe ve tâbiînden olan âlimler nerdî hoş görmez, bunun ile oynayanlara selam dahi vermezlerdi. Mesela Hz. Ali ve İbn Ömer nerd ile oynayan kişileri gördüklerinde onlara selam vermezlerdi.⁵⁰⁵ Yine Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713[?]) bu gibi kimselerin yanından geçer nerd ile oynadıklarını gördüğünde onlara selam vermezdi.⁵⁰⁶ Buradaki nerdî tavla olarak anlamak daha doğru olur. Nerd kavramı ile Saîd b. Cübeyr zarla atılan oyunu kastetmiş olmalıdır.

Gelen rivayetlerden anlaşıldığı üzere bazı sahâbe ve ulema nerd/nerdeşir ve kiâb kelimelerini kendi zamanlarındaki mefhumu ile zarla oynanan oyun olarak anlamışlar ve buna kesin bir şekilde karşı çıkarak hadis metninde geçen, "*Kim nerd oynarsa Allâh ve Rasûlune isyan etmiş gibi olur.*"⁵⁰⁷ ifadesinin haramlığı ifade ettiğini söylemişlerdir. Buna karşın sahâbenin çoğunluğu nerdî mekruh saymışlardır.⁵⁰⁸

Günümüzdeki bazı muhakkikler bu rivayetlerden birtakım sonuçlar çıkarmışlardır. Buna göre sahâbe uygulamalarına bakıldığında onların tavlayı kumar aracı olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Onların, yakınlarının tavla vb. şeyler ile oynadıklarını gördüklerinde onlara hadis zikretmedikleri, bu gibi oyunlar karşısında takınmış oldukları tutumdan haram kabul ettikleri görülmektedir. Ancak İbn Ömer gibi takvasıyla ün yapmış bir sahâbînin çocuklarının bu tür oyunları oynaması da bunların haram değil de hoş görülme bir durum gibi kabul ettiklerini gösterir veya o günkü toplumda bu oyunu oynayanlar çoğalmaya başlayınca caydırıcı olması açısından önde gelen sahâbîlerin böyle davrandıkları düşünülebilir. Çünkü Hz. Osman'ın devlet başkanı olarak tavla hakkında kullandığı sözlerden, tavlanın Medine'de kullanıldığı ve uyarılara rağmen bir kısmının bunu oynamaya devam ettiği anlaşılır.⁵⁰⁹

Günümüzdeki tavla oyunu hakkında değerlendirme yapmak gerekirse şunlar söylenebilir: Öncelikle günümüzdeki tavla oyununun o zamanın tavla oyununa benzemediği, bundan dolayı dinen bir sakıncası olmadığını söylemek⁵¹⁰ mahzurlu durmaktadır. Çünkü Hz. Osman, Hz. Ali gibi sahâbîler ve ulemânın bir kısmı nerd oyunundan zarla oynanan oyun olarak anlamışlar ve kumara alet edilme olasılığından dolayı, Rasûlullâh'ın hadisine dayanarak bunu haram görmüşlerdir.

⁵⁰⁵ el-Mevsilî, **age**, c. IV, s. 1021.

⁵⁰⁶ İbn Battâl el-Kurtubî, **age**, c. IX, s. 37.

⁵⁰⁷ Ebû Dâvud, "Edeb", 63 (H.no:4938); İbn Mâce, "Edeb", 43 (H.no: 3762).

⁵⁰⁸ eş-Şevkânî, **age**, c. VIII, s. 107.

⁵⁰⁹ Harun Reşit Demirel, "Tavla İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2 (2007), s. 129-130.

⁵¹⁰ İrfan Ertürk, **agt**, s. 36.

Genelde Hanefî âlimleri nerdin kumar veya en azından faydasız oyun olduklarını öne sürerek neredi oynamanın mekruh, bir kısmı ise haram olduğunu söylemişlerdir. Hanefî fakihî Kâsânî bu konuda sert tutum sergilemiştir. Ona göre nered ve satranç kumar ise, "*Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar) ve şans okları birer şeytan işi pisliktir.*"⁵¹¹ âyetinden ve, "*Sizi Allâh'ı anmaktan alıkoyan her şey meysirdir.*"⁵¹² hadisinden hareketle haram olmalıdır. Ancak Hanefî kaynaklarının çoğunda ifade edildiği şekilde tavla ve satrancın kumara vesile kılınmamak şartıyla haram olmadığı, fakat zamanı boşa geçirme gibi noktalardan hareketle mekruh kabul edildiği söylenebilir.⁵¹³

3.1.2.2. İskambil

İskambil, oyun kartlarıdır. Bir miktar kartın (genellikle 52) belirli kurallar içerisinde kullanılarak oluşturulmuş, çeşitli şekiller ve sayılar ile uygulanan kart oyunudur.⁵¹⁴

İskambil oyunları genellikle ortaya para konarak oynanan şans oyunlarından. Bu şekilde oynanan oyunlar kumara girer. Kumar ise açık bir şekilde haram edilmiştir. Diğer taraftan iskambil oyunları kişiye bağımlılık yapabilir. Bunun yanında kişiler arasında kin, nefret ve düşmanlık sokabilir. Ayrıca bu oyunların kişiye herhangi bir fiziksel veya zihinsel menfaati de yoktur. İslâm insanın lehine olan şeyleri mubah kılmış, aleyhine olan şeyleri yasak etmiştir. İnsanın aleyhine olan birçok olumsuzluk iskambil oyunlarında mevcuttur. Dolayısıyla bu tür oyunlar meydana getireceği zararlardan dolayı yasak olur.

İskambil oyunları özü itibariyle kumar oyunlarından. Dolayısıyla ortaya herhangi bir mal konarak oynanması haram olur. Çünkü ortaya mal konularak oynanan her türlü şans oyunu kumar kapsamındadır ve kumarın bütün türevleri yasaktır.⁵¹⁵ Ortaya konan malın az veya çok olması hükmü değiştirmez. Çünkü haram kılınan şeyin azlığı veya çokluğu birdir. Rasûlullâh'ın: "*Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır.*"⁵¹⁶ ifadesinden bu husus anlaşılır. Dolayısıyla içki gibi kumarın da her türlü, azlık-çokluk gözetmeksizin, haram sayılmıştır. Şu durumda mesela, kaybeden tarafın oyun araçlarının kira bedelini ödemesi, meşrubatların veya yiyeceklerin bedelinin kaybeden kişi tarafından ödenmesi, kaybedenin üzerinde bulunan takı, saat gibi değerli sayılabilecek herhangi bir eşyayı kazanana vermesi

⁵¹¹ Mâide 5/ 90.

⁵¹² Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylâî, **Nasbü'r-Râye li-Tahrîci Ehâdîsi'l-Hidâye**, thk: Muhammed Avâme, Dâru'l-Kıble li's-Sakâfeti'l-İslâmiyye, Cidde 1997, c. IV, s. 275; el-Mevsilî, **age**, c. IV, s. 1021.

⁵¹³ el-Kâsânî, **age**, c. V, s. 127/ c. VI, s. 269/ c. VI, s. 206; el-Mevsilî, **age**, c. IV, s. 1020; Ali Bardakoğlu, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, c. XXVI, s. 366.

⁵¹⁴ Muhammed Yüksel, **agt**, s. 40.

⁵¹⁵ Mâide 5/ 90-91; İbn Kesîr, **age**, c. III, s. 178.

⁵¹⁶ Ebû Dâvud, "Eşribe", 5 (H.no: 3681).

vb. şeyler kumar kapsamında değerlendirir. Buna karşın haram kılınan şeyin azının yapılması veya tercih edilmesi ancak zaruret durumunda mümkündür. Nitekim zaruret durumuna işaret eden âyetler⁵¹⁷ ve hadisler⁵¹⁸ gelmiş, İslâm âlimleri de dîni-hukukî hükümlerin genelliği ve sürekliliği içinde özel ve geçici durumlara mahsus birtakım kolaylıkların getirilmiş olmasını, "*Meşakkat teysiri celbeder.*"⁵¹⁹, "*Zaruretler yasaklanmış olan şeyleri mubah kılar.*"⁵²⁰ vb. külli kaidelerle özetlemişlerdir.⁵²¹ Kumarda böyle bir zaruret de söz konusu değildir.

Ayrıca ortaya mal konulmasa dahi zaman israfına yol açacağından ve kişiler arasında düşmanlığa sebebiyet vereceğinden yasak olması gerekir. Çünkü İslâm'da israfın her türlü yasak edilmiş,⁵²² kişiler arasına düşmanlık sokmak ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak yasaklanmıştır.⁵²³ Dolayısıyla ortaya herhangi bir mal koymadan iskambil oyunu vb. oyunları oynamakta sakınca yoktur gibi bir düşünceye kapılmak doğru değildir.

Bilhassa günümüzde gazino, kulüp, kahvehane vb. özel mekanlarda iskambil gibi oyunlar çok fazla oynanmaya başlanmıştır. Bundan dolayı olsa gerek Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde, mesela kahvehane, "çay, ihlamur, bira ve nargile içilen tavla, domino, bilardo, kağıt oyunları vb. oyunların oynandığı yer" şeklinde tarif edilmiştir.⁵²⁴ Bu tür mekanlarda oynanan mezkûr oyunlar kişiyi namazdan, ibadetten ve Allâh'ı anmaktan alıkoymaya, zaman israfına ve düşmanlığa sebebiyet verir. Dolayısıyla yasak kapsamına girer.

Şu da var ki, günümüzde iskambil vb. oyunların oynanması sadece belli mekanlarda olmasının yanında tablette, bilgisayarda ve telefonda internet aracılığıyla online oynanabilmesi, bu tür oyunların hükmünü değiştirmez. Dolayısıyla yukarıda sayılan gerekçeler, tablet, telefon, bilgisayar vb. cihazlar aracılığıyla internet üzerinden oynanan bu gibi oyunları da kapsar.

3.1.2.3. Okey ve Domino

Okey; plastik, tahta, mika vb. maddelerden yapılmış taşlarla oynanan ve konkene benzeyen bir oyun türüdür.⁵²⁵ Domino ise, üzerleri noktalarla işaretli dikdörtgen biçiminde yirmi

⁵¹⁷ Bakara 2/ 173; Mâide 5/ 3; En'âm 6/ 119.

⁵¹⁸ Buhârî, "Libâs", 29 (H.no: 5839); Buhârî, "Teyemmüm", 6 (H.no: 345-346).

⁵¹⁹ İbn Nüceym, *age*, s. 75; ez-Zerkâ, *age*, s. 157.

⁵²⁰ İbn Nüceym, *age*, 85; ez-Zerkâ, *age*, s. 185.

⁵²¹ Halit Çalış, "Zaruret", *DİA*, Ankara 2013, c. XLIV, s. 141.

⁵²² A'râf 7/ 31.

⁵²³ Şuarâ 26/ 183; Mâide 5/ 91.

⁵²⁴ Sevgi Özel vd., *age*, s. 909.

⁵²⁵ **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**, < <https://sozluk.gov.tr/> >, (ET: 19.08.2020).

sekiz taşla masa üzerinde oynanan bir oyundur.⁵²⁶ Bu oyun tanımdanda anlaşılacağı üzere en az 2 kişi arasında oynanarak kazanılmaya çalışılan bir oyun türüdür.

İslâm'da itikad ve ibadet esaslarının yanı sıra ferdin beşeri ilişkilerinin ve sosyal hayatının belli ölçüler ve düzen içinde olması ve kötülüklerden korunması da önemlidir. Bunu sağlamak için de Kur'ân'da ve hadislerde, davranışlarda hâkim olması gereken temel hukuk ilkelerine ve ahlâki değerlere sıkça atıfta bulunulmuş, kötü davranışlardan belirli örnekler yasaklanmıştır. Kazançta karşılıklı rızanın esas alınması, kötü alışkanlıkların kınanması, haksız yollarla kazanmanın ve zamanı boşa harcamanın, bunun uygulama örneklerinden biri olarak da kumarın yasaklanması böyledir.⁵²⁷ Dolayısıyla okey, domino vb. oyunlar, ortaya bir para konarak oynanırsa haram olur. Ortaya konan malın büyük veya küçük, az veya çok olması hüküm değiştirmez.

Buna karşın ortaya herhangi bir değeri olan mal konmasa dahi bu tür oyunlar insanın fiziksel ve zihinsel gelişimine faydası olmayan ve zaman israfına sebebiyet veren oyunlardır. İslâm zamana çok önem vermiş, insanın boş işler için yaratılmadığını bildirmiştir. *"Öyleyse, (önemli) bir işi bitirince hemen diğerine koyul."*⁵²⁸ ve *"Onlar ki faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler."*⁵²⁹ âyetleri bu hususa işaret eder niteliktedir. Rasûlullâh'ın: *"Kişinin mâlâyânîyi terk etmesi Müslümanlığının (İslâm'ının) güzelliğindedir."*⁵³⁰ hadisi, İslâm ahlakını teşkil eden temel prensiplerinden biridir. Kaynaklarda hadiste geçen mâlâyânî tabiri, açıkca haram kılınmış veya haram olup olmadığı şüpheli söz ve davranışların yanında mekruhları hatta yapanına göre gereksiz olan mubahları da kapsayacak şekilde açıklanmıştır. Rasûlullâh'ın mâlâyânîyi terketmeyi kişinin Müslümanlığının güzelliğinden sayması, bir davranışın mâlâyânî olup olmadığının nefsi arzu ve isteklere göre değil İslâmî ilkelere ve bu ilkelerle uyuşan akli ve örfî hükümlere göre belirlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu ilkelere ve hükümlere göre insanların dünya ve ahiretleri için yararlı olan söz ve davranışlara "mâyânî" (kişiyi ilgilendiren şey), faydasız olanlarınada mâlâyânî (kişiyi ilgilendirmeyen şey) denilmiştir.⁵³¹ Dolayısıyla gelen bilgiler ışığında bu tür oyunların kişiye herhangi bir fayda sağlamayacağı ve boş zaman israfına sebep olacağı cihetinden değerlendirerek yasak kapsamına gireceği söylenebilir.

⁵²⁶ Sevgi Özel vd., **age**, s. 469; **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**, < <https://sozluk.gov.tr/> >, (ET: 01.04.2020).

⁵²⁷ Ali Bardakoğlu, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, c. XXVI, s.364.

⁵²⁸ İnşirâh 94/ 7.

⁵²⁹ Mü'minûn 23/ 3.

⁵³⁰ İbn Mâce, "Fiten", 12 (H.no: 3976).

⁵³¹ el-Aynî, **age**, c. I, s. 299; Mustafa Çağrıç, "Mâlâyânî" **DİA**, Ankara 2003, c. XXVII, s. 480-481.

3.1.2.4. Piyango

Piyango, düzenleyenlerce bastırılmış numaralı kağıtları satın alanlar içinden kazananların kura ile belirlendiği şans oyunudur. Ayrıca piyango, şans oyunu için hazırlanmış kağıtlardan birini bulunduğu yerden almak, ikramiye kazanmak, beklenmedik bir yerden büyük kazanç sağlamak gibi anlamlara da gelmektedir.⁵³²

Piyango, Türkiye'de 620 sayılı kanun hükmünde kararnamede, "Bastırılan numaraların biletleri satılarak, adet ve tutarları önceden belirlenmiş ikramiyeleri kazanacak numaraların belirli günde çekilecek kura (çekiliş) ile saptanması esasına dayanan şans oyunu" şeklinde tarif edilmektedir.⁵³³

Arapça sözlükte "يا نصيب" (Yâ nasîp) şeklinde geçen piyango bu ifadeyle Türkçe'ye, şans sonucu gelen herhangi bir şey, bir kazanç anlamında geçmiş ve halk arasında "Ya nasip" ifadesiyle meşhur olmuştur.

Piyangonun tarihi eski zamanlara kadar uzanır. Mesela devlet sponsorlu piyangolar Kral Sezar'a kadar gitmektedir. Sezar, o dönemde Roma şehrinin yeniden inşa ve imarı için kumarı kanunlaştırmıştır. Avrupa'da ise ilk piyango 1566 yılında İngiltere'de, Fransa ile olan savaşı finanse etmek için çıkarılmış, 1612-1620 yılları arasında piyango biletleri satılarak Virginia şirketi finanse edilmiş, 1820'li yıllara kadar bazı kamusal işler piyangolardan elde edilen gelirle sağlanmıştır.⁵³⁴ Piyangoya tarihi süreçte bu açıdan bakılarak günümüzde çeşitli ülkelerdeki piyango idareleri kuruluş ve görevlerini, piyango biletlerini basmak, piyango, sayısal loto vb. şans oyunlarını tertiplemek ve ikramiyeleri dağıtmak şeklinde ifade etmelerinin yanında kamu payına destek şeklinde sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya yönelik hizmetlere sunulan ödenek veya katkı şeklinde ifade etmişlerdir.⁵³⁵

Bu tanım ve kısa tarihçeden sonra piyangonun hükmünü İslâm fihki açısından belirtmek gerekir. Bu noktada nasslarda kumar ve türevleri kesin bir şekilde yasaklanmıştır.⁵³⁶ Piyango da yapılan tariflerden ve uygulama biçiminden anlaşıldığı üzere kumar kapsamındadır. Ayrıca piyango, bazı tefsirlerde "يا نصيب" (Ya Nasib) şeklinde geçerek

⁵³² Sevgi Özel, vd., *age*, s. 1398.

⁵³³ **Milli Piyango**, < <http://www.mpi.gov.tr/node/1>>, (ET: 03.04.2020); Cevdet Yavuz, **Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2014, s. 1490-1491.

⁵³⁴ Alparslan Uğur, "Kamusal Finansman açısından Devlet Piyango Kurumlarının Analizi: Özelleştirme Sürecinde Milli Piyango İdaresi'nin Değerlendirilmesi", **Ekonomik ve Sosyal Araştırma Dergisi**, 2 (2015), s. 2-3.

⁵³⁵ **Milli Piyango**, < <http://www.mpi.gov.tr/node/5> >, (ET: 03.04.2020).

⁵³⁶ Bakara 2/ 219; Mâide 5/ 90-91.

meysirden sayılmıştır.⁵³⁷ Dolayısıyla piyango oyununun oynanması veya tertiplenmesi gerek kamu eliyle olsun gerek özel işletmeler eliyle olsun haramdır. Bu noktada piyanonun haram olmadığı görüşünü ortaya atanlar⁵³⁸ ve buna cevap mahiyetinde deliller sunarak piyango vb. şans oyunların haram olduğunu savunanların görüşlerine⁵³⁹ yer verilmeyecektir. Bununla birlikte tanımlarda ve tarihçede geçen bazı ifadeleri değerlendirmek akıldaki şüpheleri gidermesi açısından önemlidir.

İlk olarak piyango gelirlerinin sosyal yardımda veya kamu inşaatının yapımında kullanımının üzerinde durmak gerekir. İslâm'da zekât ve sadaka toplumsal bütünlüğü sağladığı gibi sosyal adaleti ve sosyal yardımlaşmayı da temin için kurulmuş bir sistem, bir müessesedir. Zira bu kurum sayesinde yoksul olan kişilere veya ihtiyaç olan yerlere Allâh'ın emri ile yardımlar yapılmaktadır. Ayrıca zekât, yapılıp yapılmaması kişinin isteğine bırakılmış bir yardım değil, aksine fakirin hakkı ve zengin kişilerin yerine getirmesi gereken mecburi bir görevdir.⁵⁴⁰ Nitekim Allâh Teâlâ: *"Onların mallarında muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır."*⁵⁴¹ buyurarak bu gerçeği ortaya koymuştur. Ayrıca İslâm zekâtın sarf yerlerini de belirlemiş, sosyal yardım kapsamında kimlere verileceğini söylemiş, kamu yararına da kullanılabileceğine işaret etmiştir. Zekâtla ilgili âyetlere baktığımızda bu husus daha net anlaşılır: *"Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, azat edilecek köleler, borçlular, Allâh yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allâh'ın kesin buyruğu budur..."*⁵⁴² Bazı İslâm bilginleri ülke savunması ve kamu harcamalarını zekâtın sarf yerleri arasında yer alan "fî sebîlillâh" kapsamında değerlendirmiştir.⁵⁴³ Nitekim Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) tefsirinde, Muhammed b. Ali el-Kaffâl'den (ö. 365/976) bazı fakihlerin, "Allâh yolunda" mefhumunu daha da genişleten ve bütün hayır müesseselerini buna dâhil ederek kaleler yapma, mescitleri bina ve imar etme gibi hayır işlerinde zekât mallarının harcanabileceğine, çünkü "Allâh yolunda" tâbirinin böyle olan her şeyi kapsayacak şekilde umûmi bir ifade olduğuna dair bir görüş

⁵³⁷ Abdülkâdir b. Molla Huveysî Mahmud Âli Gâzî el-Ânî, **Beyânü'l-Meânî**, Matbaatu't-Terakkî, Dimaşk 1965, c. V, s. 176.

⁵³⁸ Reşîd Rızâ, **age**, c. II, s. 264-265; Ahmed Mustafa el-Merâğî, **Tefsîrü'l-Merâğî**, Şirketü Mektebe ve Matbaatü Mustafâ'l-Bâbi'l-Halebî, Mısır 1946, c. II, s. 143.

⁵³⁹ Necdet Ünal, "Kur'ân'da Meysir Kavramı ve Günümüzdeki Bazı Kumar Türlerinin Bu Çerçeve Değerlendirilmesi", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 3 (2010), s. 257-258-259-260-261.

⁵⁴⁰ Lütfî Şentürk ve Seyfettin Yazıcı, **İslâm İlmihali**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018, s. 291.

⁵⁴¹ Zâriyât 51/ 19.

⁵⁴² Tevbe 9/ 60.

⁵⁴³ Hayrettin Karaman, **age**, c. I, s. 147.

nakletmiştir.⁵⁴⁴ Dolayısıyla günümüzde piyango idarelerinin, haram olan şans oyunları düzenleyerek elde ettiği gelirlerin bir kısmını sosyal yardımlaşma ve kamu hizmetleri için harcaması bu kuruluşların İslâm açısından caiz olduğunu göstermez. Çünkü piyango, şans oyunları ve kumar ile elde ettiği haram kazançla yapmaya çalıştığı bu faaliyetleri İslâm zekât müessesesi ile daha önce yerine getirdiği gibi günümüzde de yerine getirmeye muktedir bir yapıdadır. Nitekim vakıflar, hayır kurumları vb. müesseseler aracılığıyla sosyal yardımlar ve kamu harcamaları finanse edilmekte, ihtiyaç sahiplerine yardımlar ulaşmaktadır.

Şu da var ki, İslâm'da haram yollardan kazanılan mallar ile hayır yapmak doğru değildir. *"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın iyilerinden verin kendinizin ancak içiniz çekmeye çekmeye alabileceğiniz âdi şeyleri hayır diye vermeye kalkışmayın..."*⁵⁴⁵ âyeti bu duruma dikkat çeker. Nitekim bazı müfessirler bu âyetteki ifadeden maksatın, infakta bulunmak üzere helal malı bırakıp da harama yönelmeyin anlamında olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴⁶ Ayrıca burada şu hadis-i şerifi de zikretmek yerinde olacaktır: *"Allâh Teâlâ azıklarınızı aranızda paylaştığı gibi huylarınızı da aranızda bölüştürmüştür. Allâh dünyayı sevdiğinide sevmediğinede verir. Dini ise sadece sevdiğine verir. Allâh kime din vermiş ise muhakkak ki onu sevmiştir. Nefsim kudret elinde olan Allâh'a yemin ederim ki kul, kalbi ve dili Müslüman olmadıkça Müslüman olmuş olmaz. Komşusu kendisinin kötülüklerinden emin olmadıkça kişi iman etmiş olmaz."* Ey Allâh'ın peygamberi kişinin komşusuna kötülükleri nedir? sorusu üzerine Rasûlullâh: *"Onu aldatması ve zulmüdür."* buyurarak şöyle devam etti: *"Kul haram yollardan bir mal kazanırda ondan infakta bulunursa kendisine bereketli kılınmaz, ondan tasadduk ederse kabul edilmez, arkasında bıraksa bile o ancak kendisini cehenneme götüren bir azık olur. Allâh kötüyü kötü ile silmez; kötüyü ancak iyi, güzel ile siler. Kötü de kötüyü silmez, yok etmez."*⁵⁴⁷ Bu hususta İmam Gazzâli de iki cihete dikkat çekmiştir. Buna göre haram mal elinde olan kimse o parayla hacca gidemez, malî ibadetlerini yerine getiremez, o maldan zekât verilemez, çünkü o haram maldır. Buna karşın eğer eldeki haram malın kime ait olduğu bilinmiyorsa tümünün fakirlere sarf edilmesi gerekir.⁵⁴⁸ Bu hususta, eğer bu para sadaka olarak verilecekse bu paradan herhangi bir ecir ve sevap

⁵⁴⁴ Fahreddin er-Râzî, **age**, c. XVI, s. 87.

⁵⁴⁵ Bakara 2/ 267.

⁵⁴⁶ İbn Kesîr, **age**, c. I, s. 697.

⁵⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, **age**, c. VI, s. 189, (H.no: 3672); en-Nisâbü'rî, **age**, c. I, s. 88, (H.no: 94-95); İbn Kesîr, **age**, c. I, s. 697.

⁵⁴⁸ İmam Gazzâli, **age**, c. II, s. 134.

beklemenin doğru olmadığı söylenebilir. Sadece haram olan para en uygun bir şekilde elden çıkarılmış olur.

İkinci olarak, piyango yapılan tariflerinden anlaşılacağı üzere bu oyunu oynayan bütün bireylere ya menfaat sağlaması veya onları zarara sokmasıdır. Bu açıdan piyango oyunu menfaat sağlayanlara haksız bir kazanç getirmektedir. Zira piyango oyunlarında büyük ödüller olduğu gibi küçük ödüller de vardır ve bu ödülü kazanan kişi hiçbir emek sarf etmeden haksız yere bu ödülü kazanmış olur. Daha evvel de işaret edildiği üzere haksız kazanç İslâm'da yasak edilmiştir.⁵⁴⁹ Piyango oyunu zarara uğrayanlara ise psikolojik, sosyolojik ve ekonomik açıdan birtakım olumsuzluklar getirmektedir. Ekonomik açıdan kişilerin malını gidermekte, sosyal açıdan kişiler arasında kin ve düşmanlık sokmakta, psikolojik açıdan bireylere birtakım ruhsal bozukluklar, düzensizlikler ve huzursuzluklar aşılacaktır. Dolayısıyla her yönüyle insanlara zararı olan piyango gibi oyunlardan kaçınmak, kişiye büyük menfaat sağlayacaktır. Bundan olmalıdır ki İslâm bu gibi oyunları yasak etmiştir.

3.1.2.5. Sayısal Loto, Spor Toto, Hemen Kazan, İddaa vb. Şans Oyunları

Sayısal loto, ilgili idare tarafından düzenlenen, katılımcıların 1-49 sayı kümesi içinde çekilişle belirlenecek olan 6, 5, 4 ve 3 sayının doğru tahmin edilmesine dayanan şans oyunudur.⁵⁵⁰ Spor toto, çeşitli sayıları veya futbol maçlarındaki beraberlikleri önceden tahmin edip para ödülü kazanma temeline dayanan bir oyundur.⁵⁵¹ Hemen kazan, bastırılan bilet, kart, kupon vb. özel bölümlerin kazanılması ya da açılması ile belirli kurallara göre şekil, resim, motif, tutar, rakam ve benzerinin bulunmasına dayalı ikramiye kazandıran talih oyunudur.⁵⁵² İddaa ise, bilinen anlamı dışında sözlükte, bir şeye tutuşmak, girmek veya kalkışmak, karşıt şartlarda bahse girmek gibi muhtelif anlamlara gelmektedir.⁵⁵³ İddaa kelimesi günümüzde şans oyunu kavramı olarak "iddaa" şeklinde telaffuz edilerek, sözlük manasına da paralel bir şekilde, futbol, basketbol vb. müsabakaların sonuçlarını tahmin etmeye yönelik oynanan bir bahis oyunu olarak tarif edilebilir.

İslâm'ın yasak ettiği kumarın illeti diğer şans oyunlarında olduğu gibi sayısal loto, spor toto, iddaa vb. şans oyunları için de geçerlidir. Kur'ân-ı Kerim'de hükümlerin illeti hep veciz ifadelerle zikredilmiştir. İçki ve kumarla ilgili hükümlerin illetleri ise tafsilatlı olarak

⁵⁴⁹ Bakara 2/ 188.

⁵⁵⁰ Milli Piyango, < <http://www.mpi.gov.tr/node/33> >, (ET: 03.04.2020).

⁵⁵¹ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, < <https://sozluk.gov.tr/> >, (ET: 04.04.2020).

⁵⁵² Milli Piyango, < <http://www.millipiyango.gov.tr/node/73> >, (ET: 02.02.2020).

⁵⁵³ Sevgi Özel vd, *age*, s. 816.

beyân edilmiştir. Çünkü içki ve kumarın haramlık sebepleri arasında mü'minler arasında düşmanlık ve kin düşürmek olduğu gibi onları Allâh'ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak da vardır. İçki ve kumarın "murdar" ve "şeytanın işlerinden" olduğunun bildirilmesi de en büyük ziyan ve günahın bu iki çirkin fiilde olduğunu göstermektedir. Ayrıca âyetin sonundaki "kaçının" tabiri "haram kılma" tabirinden daha şümullüdür. Zira kaçınmanın anlamı yasaklanan şeyden tamamen uzaklaşmaktır. Buradakine benzer bir tâbir İsrâ suresinin zinayı yasaklayan 32. âyetinde de geçmektedir. Bu âyette de zina yasaklanırken "zina etmeyin" denilmemiş, "zinaya yaklaşmayın" tabiri kullanılmıştır. Dolayısıyla zinaya yaklaşmak haram kılınca bilfiil zinanın kesin biçimde haram olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Zaten bu Kur'ân'ın umumi bir üslubudur. Bir şeyin haramlığının şiddeti bildirileceği zaman "kaçının" tabiri kullanılmaktadır.⁵⁵⁴ Ayrıca kumar içtimai günahların en büyüğüdür; aileleri dağıtan, ekonomiyi sıfıra indiren içtimai bir hastalıktır.⁵⁵⁵ Bu durum sosyal barışı bozmaya, kine, hırs ve tamaha sebebiyet verdiği gibi tembelleğe de neden olur.⁵⁵⁶ Durum böyleyken sayısal loto, spor toto, iddaa vb. kumar sayılan şans oyunlarını oynamak kesin bir şekilde yasak olur. Çünkü hem kişiler bizzat mükellefiyetleri sebebiyle haram işlemekte, hem de bu tür şans oyunlarını kurumsallaştıran veya özelleştiren kişiler buna teşvik ettikleri için dîni açıdan vebal altına girmektedirler. Şu da var ki, şans oyunlarının resmi veya özel kurumlarca onaylanması ve organize edilmesi onun haramlığını düşürmez. Çünkü dinde hüküm koyma yetkisi Allâh'a aittir. Nitekim: *"Bir mümin erkeğin veya bir mümin kadının, Allâh ve Rasûlü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık işlerinde bundan başkasını seçme hakları yoktur. Allâh'ın ve Rasûlünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır."* âyet-i kerimesi bu duruma işaret eder.⁵⁵⁷

Bir de bu tür haram kazanç sağlayan muamelelerde bir taraf hiç çaba sarf etmeden para kazanmakta, diğer taraf veya gruplar ise zararına işlem yapmış olmaktadır. Buna karşın alışverişte, meşru kazanç yollarında her iki tarafa veya topluma birtakım faydalar vardır. Mesela alışverişte veya ticarete ortada üretilen bir emek, bir mal vardır. Bunu üreten, satan ve alıp tüketen bir fayda görür. Dolayısıyla her taraf kendi lehine meşru bir şekilde kazanç elde etmiş olur. Nitekim: *"...Halbuki Allâh alım satımı, alışverişini helal, faizi ise haram*

⁵⁵⁴ Muhammed Ali es-Sâbûnî, **Revâiü'l-Beyân Tefsîr Âyâtü'l-Ahkâm**, Müessesetü Menâhi'l-İrfân, Beyrut 1980, c. I, s. 561-562.

⁵⁵⁵ **Age**, c. I, s. 567.

⁵⁵⁶ **Age**, c. I, s. 568.

⁵⁵⁷ Ahzâb 33/ 36; Ayrıca bkz: Yûsuf 12/ 40; Nisâ 4/ 59.

kılmıştır..."⁵⁵⁸ âyeti bu duruma işaret mahiyetindedir. Buna karşın sayısal loto, spor toto, iddaa gibi kumar oyunundan sayılan işlemlerde sadece tek taraflı bir kazanç vardır ve diğer taraf için zarardan başka bir şey yoktur. Bu tür oyunlarda herhangi bir üretim yoktur; sadece hırs, kin ve düşmanlık vardır.⁵⁵⁹

3.1.3. Eğlendirici Oyunlar

3.1.3.1. Taklit Oyunu

Basitçe bir şeyi ya da birini taklit etme yolu ile oynanan bu oyunlar, birer -miş gibi yapma-oyunu olarak tanımlanabilir. Taklit oyunları özellikle çocuklara içerisinde yaşayacağı topluma, örf ve dine nasıl adapte olacağını en iyi aktaran oyun türleridir.⁵⁶⁰

Tanımdan da anlaşılacağı üzere taklit oyunları, bireyler için eğlence olmanın yanında bilhassa çocukların kişilik özelliklerini geliştirmede, onları örf ve dine uyumlu bireyler olarak eğitmede ve topluma entegre etmede yardımcı olmaktadır. İslâm hayatın bütün alanlarına değindiği gibi çocuk eğitimi alanına da değinmiştir. Bunun en güzel örneklerini gösteren Rasûlullâh bir defasında, "*Çocuklarınıza ikram ediniz ve onlara güzel terbiye veriniz*" buyurmuştur.⁵⁶¹ Hiç şüphesiz çocuklara güzel terbiye vermek, onları evrensel ahlak kurallarına, İslâm'ın ahlak ilkelerine uygun yetiştirmek, onlara dinin, toplumun ve insanlığın değerlerini öğretmek anlamına gelir. Şu durumda bireylere bilhassa çocuklara bu değerleri vermenin en güzel yolu onlara canlı örnek olma, onların en çok hoşuna giden oyunları sunmakla olur. Nasıl ki görmeden tam anlamıyla ilim yapılamıyorsa, yani öğrenmek için görme organı büyük rol oynuyorsa aynı organın eğitimde de büyük değeri vardır.⁵⁶² Bu noktadan bakıldığında taklit oyunları birey veya çocuk eğitimi açısından İslâm'da istenen bir şeydir. Dolayısıyla taklit oyunu oynanırken bu perspektiften hareket etmek daha doğru gözükmektedir.

Ayrıca aile içerisinde oynanan birtakım taklit oyunları aile bağını kuvvetlendirmede, aile arasına ülfet ve muhabbet vermede önemli katkı sağlayabilir. Âl-i imrân suresinin 103. âyetinde geçen, "*...Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allâh aranızda ülfet verdi,*

⁵⁵⁸ Bakara 2/ 275.

⁵⁵⁹ Necdet Ünal, **agm**, s. 255.

⁵⁶⁰ Mimar Gizem Pilavcı, **Oyun Kavramı ve Mimari Tasarıma Kattığı Farklı Boyutları: Oyun Alanları ve Oyun Mekanları Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2014, s. 13.

⁵⁶¹ İbn-i Mâce, "Edeb", 3 (H.no: 3671).

⁵⁶² Osman Sezgin, "Eğitimde Psikolojik Terbiyenin Rolü ve İslâm'da Eğitim", **Sosyoloji Konferansları**, 0/22 (1988), s. 253.

*gönüllerinizi birleştirdi...*⁵⁶³ kelâmı, Müslümanların aralarında ülfet ve muhabbet sağlayacak şeyleri yapmasının mubahlığına işaret eder. Dolayısıyla İslâm'ın sınırlarını aşmadan bu tür taklit etkinlikleri ülfet ve muhabbeti arttırması için yapılabilir.

Buna karşın taklit oyunu karşısındakini rencide etme, onunla alay etme ve kötü vasıflarla aşağılama şeklinde olursa yasak olur. *"Ey iman edenler! Erkekler diğer erkeklerle alay etmesin, onlar kendilerinden daha iyi olabilirler; kadınlar da diğer kadınlarla alay etmesinler, alay edilen kadınlar edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi karalamasın, birbirinize kötü ad takmayın..."*⁵⁶⁴ ve *"Arkadan çekiştiren, ayıp kusur arayan her kişinin vay hâline!"*⁵⁶⁵ âyetleri bu duruma işaret eder.

3.1.4. Bilgisayar Oyunları

Bilgisayar oyunları, bilgisayar veya tablet kullanılarak eğlence ve neşelenmek amaçlı oynanan oyunlardır. Teknolojideki gelişmelerle birlikte bilgisayar oyunları da gelişme göstermiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak dünyanın her yerinde, çocuklar ve gençler arasında bilgisayar oyunlarını oynamada artış olmuştur.⁵⁶⁶

Tanımdan da anlaşılacağı üzere günümüzde en yaygın olan oyunlardan birisi bilgisayar oyunlarıdır. Bu oyunların birtakım faydaları olmakla birlikte birçok zararı vardır. Bu tür oyunların bağımlılık yaptığı uzmanlar tarafından dile getirilmektedir.⁵⁶⁷ Bağımlılık, bir maddenin veya nesnenin amacı dışında ve o maddeye karşı gelişen tolerans sonucu gittikçe artan miktarlarda alınması, kişinin yaşamında sorunlara neden olmasına rağmen kullanımının sürdürülmesi ve madde alımı azaltıldığında ya da bırakıldığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması ile oluşan tablodur.⁵⁶⁸ Nasıl ki alkol, kumar, sigara ve uyuşturucu kullanmak birer bağımlılıksa, günümüz dünyasında bu bağımlılıkların arasına bilgisayar-internet oyunları bağımlılığı da eklenmiştir. Bu bağımlılık da tehlikeli ve tedavisi gerekli olan bir bağımlılıktır. Çünkü zamanla artmakta, toplumu ve aileleri etkilemekte, kişilere olumsuz yansımaktadır.⁵⁶⁹ Bundan dolayı TDK'nin sözlüğünde Tarık

⁵⁶³ Âl-i İmrân 3/ 103.

⁵⁶⁴ Hucurât 49/ 11.

⁵⁶⁵ Hümeze 104/ 1.

⁵⁶⁶ Sümmani Aliç, **İnternetin, Televizyonun ve Bilgisayar Oyunlarının Üniversite gençliğine etkileri: Obezite, Tükenmişlik, Fiziksel Aktivite Eksikliği ve Uyku Düzensizliği**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 9.

⁵⁶⁷ Bünyamin Ayhan, Mihrali Köseliören, "İnternet, Online Oyun ve Bağımlılık", **Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying**, 1 (2019), s. 8-9.

⁵⁶⁸ Tuğçe Toker Uğurlu, Ceyhan Balcı Şengül ve Cem Şengül, "Bağımlılık Psikofarmakolojisi", **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, 1 (2012), s. 38.

⁵⁶⁹ Sümmani Aliç, **agt**, s. 10.

Dursun'a ait örnek bir cümle olarak, "*Bağımlılık bir süre mutlu eder, sonra alışkanlık olur, sonra baskıya dönüşür.*" şeklinde geçmiştir.⁵⁷⁰ Bilgisayar oyunu bağımlılığı ise, bilgisayar oyunlarının kontrolsüz ve uzun süre kullanımının sonucunda oluşan bağımlılık türüdür. Yapılan araştırmalar neticesinde bilgisayar oyun bağımlılığı son yıllarda psikolojik ve toplumsal sorun olarak değerlendirilmiştir.⁵⁷¹ Örneğin İngiltere'de yaşayan 20 yaşındaki video oyunu bağımlısı bir genç 12 saat boyunca durmadan oyun konsolunun başından kalkmayınca hayatını kaybetmiştir. Fransa'da bilgisayar oyun bağımlısı olan biri oynadığı oyuna kendisini fazla kaptırınca "Counter-Strike" isimli bilgisayar oyunundaki rakibini gerçek hayatta bulup göğsünden bıçaklamıştır. Kanada'da 15 yaşındaki bir genç ailesiyle bilgisayar oyunları yüzünden kavga etmesi sonucu evden firar etmiş, sonrasında ölü olarak bulunmuştur.⁵⁷² Yine son zamanlarda neredeyse tüm dünyayı tehdit eden "Mavi Balina" olarak bilinen bilgisayar oyununun Türkiye'de yaklaşık 150 civarında gencin intihar etmesine sebep olduğu yapılan araştırmalar neticesinde tespit edilmiştir.⁵⁷³ Ayrıca "Metin II", "Minecraft", "Pubg" gibi oyunların da bağımlılık yaptığı ve intiharlara sebebiyet verdiği yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur.⁵⁷⁴ Bu gibi örnekler işin ciddiyetini ve tehlike boyutunu net bir şekilde göstermektedir.

Buraya kadar yapılan tanım ve yorumlardan anlaşılıyor ki bilgisayar oyunlarına aşırı bağımlı olan çocuklar veya kişiler toplumsal hayattan kopar; derslerindeki başarısızlık çok bariz bir şekilde görülür; ileri derecede psikolojik bozukluklar gözlenir; uykusuz kalmalar artar. Ayrıca bu durum kişiyi hayatının her safhasında etkileyebilecek bir sorundur. Mesela evli ise evlilik hayatını etkileyecek, çalışıyor ise çalışma hayatını etkileyecektir. Bu oyunlara bağımlı olmanın nedenleri arasında sosyal nedenler, fiziksel nedenler ve ruhsal nedenler sayılabilir. Durum bu kadar ciddi ve tehlikeliyken bu gibi bilgisayar oyunlarının İslâm Hukuku açısından sınırlarının belirlenmesi elzemdir. Belirlenecek sınırlar, bilgisayar oyunlarına bağımlı olmanın nedenleri arasında sayılan sosyal, fiziksel, psikolojik ve ruhsal nedenler çerçevesinde değerlendirilecektir. Buna ek olarak İslâm dinine saldırı içerip içermemesi noktasından da incelenecektir.

1. Sosyal açıdan: Bilgisayar ve internet çok fazla yaygınlaşmıştır. Öyle ki cep telefonlarının çoğunda internet vardır ve uygulamalardan rahatlıkla oyunlar

⁵⁷⁰ Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <<https://sozluk.gov.tr/>>, (ET: 03.02.2020).

⁵⁷¹ Sümmani Alıç, *agt*, s. 19.

⁵⁷² Uzm. Psk. Dan. Ümit Akçakaya, *Milliyet Blog*, <<http://blog.milliyet.com.tr/cagimizin-gizli-tehlikesi--bilgisayar-oyunu-bagimliliği-/Blog/?BlogNo=396377>>, (ET: 17.04.2018).

⁵⁷³ BBC News Türkçe, <<https://www.bbc.com/turkce/41281200>> (ET: 12.08.2020).

⁵⁷⁴ Haber Turk, <<https://www.haberturk.com/gundem/haber/1590495-metin2-oyununun-bagimlilikleri-anlatti>>, (ET: 12.08.2020).

indirilebilmektedir. Ayrıca modern çağ, teknoloji çağı olarak değerlendirildiği için bilgisayar oyunlarına ulaşım daha da kolaylaşmıştır. Durum böyleyken kişiler tek başlarına online oyun oynamakta, dolayısıyla sosyal olarak içe kapanık olmakta hatta bazı zaruri vazifelerini dahi yerine getirememektedirler. Halbuki İslâm sosyal olguya dikkat çekmiş, insanların bir erkek ve bir kadından yaratıldığını, tanışıp kaynaşmaları gerektiğini, tüm yükümlülüklerini yerine getirmek ve her türlü ihtiyaçları gidermek için yardımlaşılması gerektiğini ifade etmiştir: *"Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık..."*⁵⁷⁵ Rasûlullâh da şöyle buyurmuştur: *"Hepiniz idarecisiniz ve hepiniz elinizin altındakinden sorumlusunuz. Yönetici bir idarecidir. Erkek, aile halkının idarecisidir. Kadın, kocasının evi ve çocukları için yöneticidir. Hepiniz yöneticisiniz ve hepiniz, yöneticilik yaptıklarınızdan sorumlusunuz."*⁵⁷⁶ O halde sosyal ilişkileri zayıflatacak veya olumsuz etkileyecek ve sorumluluk bilincini ortadan kaldıracak derecede oynanan bilgisayar oyunları caiz olmaz.

2. Fiziksel açıdan: Saatlerce bilgisayarın başında oturmak bazı fiziksel sorunlara, hastalıklara ve vücutta kalıcı rahatsızlıklara sebebiyet verir. İslâm, kişinin fiziksel olarak kendisini eğitmesine ve spor yapmasına mani olmamıştır. Buna karşın kişinin bedenine vereceği zararları da yasaklamıştır. Buna işaret eden âyet-i kerime şu şekilde gelmiştir: *"...Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın..."*⁵⁷⁷ Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: *"Zarar ve zarara mukabil zarar verme yoktur."*⁵⁷⁸ Şu durumda insanın bedeni kendisine emanettir. Çünkü geçici olan bir şey kişinin daimi mülkü olamaz. Beden de geçicidir. *"Eğer şaşılacak bir şey varsa o da onların 'biz toprak olduğumuz zaman gerçekten yeniden mi yaratılacakmışız?' demeleridir. Onlar Rablerini inkâr edenlerdir..."*⁵⁷⁹ âyeti bedenin geçici olduğuna dolayısıyla kişiye emanet olarak verildiğine işaret eder niteliktedir. Bu noktada Rasûlullâh'ın, Osman b. Maz'ûn adındaki sahâbîye yaptığı uyarıyı tekrar hatırlamak yerinde olacaktır. Onun, yaşadığı sürece her gün gündüzleri oruç, geceleri de namaz kılacağına yemin ettiğini duyan Rasûlullâh onu çağırarak: *"Bil ki ben uyurum, namaz kılarım, oruç tutarım, iftar ederim, kadınlarla evlenirim. Ey Osman Allâh'tan kork! Muhakkak ki ailenin senin üzerinde hakkı vardır; misafirin senin üzerinde hakkı vardır; nefsin senin üzerinde hakkı vardır. Bunun için oruç tut ve iftar et, namaz kıl ve uyu."*⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ Hucurât 49/ 13.

⁵⁷⁶ Buhârî, "Nikâh", 89 (H.no: 5200).

⁵⁷⁷ Bakara 2/ 195.

⁵⁷⁸ İbn-i Mâce, "Ahkâm", 17 (H.no: 2340).

⁵⁷⁹ Ra'd 13/ 5.

⁵⁸⁰ Ebû Dâvud, "Salat", 315 (H.no:1369).

buyurmuştur. O halde fiziksel rahatsızlıklara sebebiyet verecek derecede, Allâh'ı anmaktan alıkoyacak ve kişinin yükümlülüklerini yerine getirmesini engelleyecek şekilde bilgisayar oyunları oynamak yasak olur.

3. Psikolojik açıdan: Kişileri en çok etkileyen durum şüphesiz ki psikolojik durumlardır. Bilgisayar oyun bağımlılığı, bireylerin oyunun verdiği keyif vb. etkenlerle gündelik yaşam içerisindeki ödevlerini yerine getirmemesine ve ruhsal, psikolojik bozuklukların yaşanmasına neden olmaktadır.⁵⁸¹ Asli görevini yerine getiremeyen bu kişilerde kişilik değişimleri, öğrenme bozuklukları gibi birçok psikolojik problemler görülmektedir.⁵⁸² Halbuki İslâm, Allâh'a ve emirlerine iman eden bireylerin sağlıklı bir ruh hâline sahip olmalarını ve sorumlulukları yerine getirmelerini ister. Bunun içindir ki, *"Ey imanın huzuruna kavuşmuş nefis"*⁵⁸³ hitabını insana yönetmiş, bununla kişilerin olgun bir yaşayışla Allâh'ın emir ve yasaklarına uymaları sonucu elde edecekleri kazançları dile getirmiştir. Dolayısıyla psikolojik ve ruhsal dengesizliğe yol açabilecek şekilde bilgisayar oyunları oynamak yasak olur.

4. Dînî açıdan: Bilgisayar oyunlarında bir mantık ve olay örüntüsü içerisinde konular işlenmektedir. Bu konular bazen bir savaş alanında bazen de muhtelif yerlerde, sokak veya ülkelerde geçmektedir. Oyunu oynayan kişiler bu konu etrafında bölümleri bitirmek zorundadır. Bu açıdan bakıldığında oynanacak oyunun konusu İslâm'ın kutsal saydığı değerlere karşı hakaret, tahfif, alay vb. olumsuzluklar içermemelidir. Zira İslâm'ın değerlerine, Allâh'a ve Rasûlüne hakaret içeren ve İslâm'da olmayan pis ve kötü şeyleri İslâm'da varmış gibi göstererek iftira atarcasına hazırlanan oyunları oynamak yasaktır. Nitekim bu duruma işaret eden âyetler gelmiştir: *"Yalnız Allâh'a teslim olmaya çağırılıp dururken Allâh hakkında asılsız şeyler yakıştırmaya çalışandan daha büyük haksızlığı kim yapabilir? Allâh zalimlere hidayet nasip etmez. İsterler ki Allâh'ın nurunu ağızlarıyla söndürüversinler, ama inkârcılar hoşlanmasa da Allâh nurunu muhakkak tamamlatacaktır. Müşrikler istemese de, bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye Rasûlünü, doğru yol rehberi ve hak din ile gönderen O'dur."*⁵⁸⁴ Allâh Teâlâ bu âyetlerde müşriklerin ve inkârcıların her ne düşmanlık yapsalarda Allâh'a karşı kazanamayacaklarını bildiriyor. Âyette geçen "Allâh'ın nuru" ifadesi hakkında çeşitli görüşler de vardır. Bunları bilmek, İslâm'ın hangi değerlerine saldırı olduğunu anlamak açısından önemlidir. Birinci görüşe

⁵⁸¹ Bünyamin Ayhan, Mihrali Köseliören, **agm**, s. 8.

⁵⁸² **Agm**, s. 22.

⁵⁸³ Fecr 89/ 27.

⁵⁸⁴ Saf 61/ 7-8-9.

göre Allâh'ın nuru ifadesinden kastedilen Kur'ândır. Onlar Kur'ânı çürütmek, sözleriyle ve fiilleriyle yalanlamak isterler. İkinci görüşe göre Allâh'ın nuru ifadesinden kastedilen İslâm'dır. Onlar sözleriyle ve fiilleriyle onu bertaraf etmeye çalışırlar. Üçüncü görüşe göre Allâh'ın nuru ifadesinden kastedilen Rasûlullâh'tır. Onlar Rasûlullâh hakkında yalan söyleyerek ve dedikodu yaparak iftira atarlar. Dördüncü görüşe göre ise Allâh'ın hüccetleri ve delilleridir. Onlar Allâh'ın delillerini yalanlamak ve inkâr etmekle onları çürütmek isterler.⁵⁸⁵ O halde Kur'ân'a, İslâm'a, Rasûlullâh'a ve Allâh'ın emir veya yasaklarına saldırı içeren bilgisayar oyunlarını oynamak yasak olur.

Kural olarak bilgisayar oyunlarını oynamak, aksine yasaklayıcı bir nass olmadığı için caizdir. Fakat yukarıda sayılan sosyal, fiziksel ve psikolojik sebepler tahakkuk ettiği zaman ve İslâm'ın değerlerine saldırı içerikli olduğu zaman bu gibi oyunlar yasak kapsamına girer. Buna göre bilgisayar oyunları kişinin kendisine veya karşısındakine zarar vermemesi, kumara alet edilmemesi, ibadetlere, kişisel ve toplumsal görevlere engel olmaması, zaman israfına neden olmaması ve bilhassa İslâm'a saldırı içermemesi kaydıyla caizdir denilebilir.

3.2. Eğlence

Eğlence; vakit geçirmek, beklemek, kalmak, oyalanmak, durup dinlenmek ve ferahlamak anlamlarında kullanılmıştır.⁵⁸⁶ el-Cevheri'ye (ö. 400/1009) göre eğlence, kendisiyle eğlenilen herhangi bir şeydir. Bununla neşelenerek zikri yani ciddi işleri unutup eğlence meşguliyetine dalmaktır. İbn-i Manzûr'a (ö. 711/1311) göre eğlence, kendisiyle oynanılan, eğlenilen ve meşgul olunan her şeydir. İnsanların boş vakitlerini keyifli şekilde geçirmek için yaptığı çeşitli faaliyetlerdir.⁵⁸⁷ Eğlence kavramı çok geniş bir olgudur. Her türlü spor oyunlarından film veya tiyatro gösterimlerine, yarış etkinliklerinden düğün merasimlerine, bayram kutlamalarından bölgesel veya ulusal şenliklere kadar geniş bir yelpazede değerlendirilir. Gerek geçmişte gerek günümüzde eğlence türünün en yaygın olanları; müzik dinletileri, şenlikler, düğün merasimleri, sünnet merasimleri, bayramlar, tiyatro ve film gösterimleri, mizah amaçlı yapılan gösteriler, havai fişek gösterileri, lunapark etkinlikleri, sirk gösterileri vb. etkinliklerdir.

Cahiliye toplumu; kabile reisinin seçilmesi, evlilik, hastalıktan kurtulma, seferden dönme, zafer yıl dönümleri vb. vesilelerle eğlenceler tertipleyerek eğlenceye aşırı düşkünlüklerini

⁵⁸⁵ el-Kurtubî, **age**, c. XVIII, s. 85.

⁵⁸⁶ Nebi Bozkurt, **age**, s. 6.

⁵⁸⁷ Ziyab b Sa'd Alî Hamdan el-Gâmidî, **age**, s. 49-50.

gösterirlerdi.⁵⁸⁸ Öyle ki Kur'ân'da, "*Beytullâh'ın yanında onların namazı ıslık çalmak ve el çürpmaktan ibarettir...*"⁵⁸⁹ âyet-i kerimesi bu hususa dikkat çeker. Çünkü onlar bu hareketleri ibadet kastı ile Müslümanlarla eğlenmek, onlarla dalga geçip keyiflenmek için yapıyorlardı.⁵⁹⁰ Bu durum Allâh Teâlâ tarafından mezkûr âyet ile yerilmiştir. Rasûlullâh tarafından eğlencenin genel olarak İslâm açısından sınırları çizilmiş, İslâm'ın emir ve yasaklarına aykırı olmayan eğlenceler itidal ölçüsünde mubah sayılmıştır.

Emeviler ve Abbasiler daha çok müzik ve eğlence meclisleri düzenleyerek şarkılı ve oynamalı eğlenceler yapmışlardır. Osmanlılar; cülüs, doğum, sünnet, evlenme, bayram, kandil, hırka-i şerifin sergilenmesi vb. vesilelerle eğlenceler tertipleyerek eğlenmişlerdir. Ayrıca o dönemde ney, ud, kemençe, kopuz, tambur, zurna, zil vb. mûsiki aletleriyle müzik icra edilip raks edildiği de olmuştur.⁵⁹¹

Burada haram olan eğlenceleri de zikretmek yerinde olacaktır. Zira gerek geçmişteki gerek günümüzdeki toplumlarda İslâm açısından haram sayılan eğlenceler olmuştur. Bunların en meşhurları; içkili eğlenceler, kadınlı eğlenceler, kumar içeren eğlenceler, zinaya teşvik eden ve İslâm'da yasaklanan şeylerin kapsamına giren her türlü eğlencelerdir. Dolayısıyla İslâm şariatının çizdiği sınırın dışına çıkan her türlü eğlence haram kabul edilir.

Eğlence kavramının bazı araştırmacılar tarafından⁵⁹² haram-yasak kavramı çerçevesinden çıkartılıp salt ahlaki olarak değerlendirilmesi gerektiği iddiası mahzurlu görünmektedir. Zira İslâm hukukunun ana gayesi hususunda âlimlerin çoğu, yüce Allâh'ın koyduğu bütün hükümlerde mutlaka birtakım ana gayeleri hedeflediği ve bu gayelerin sonucu itibariyle insanlar için fayda sağlama, onlardan zararlı olanı savma ve dünyayı şerden temizleme noktasında görüş birliği etmişlerdir.⁵⁹³ İmam Şâtibî bu makâsıdı incelemiş ve şâriin gayelerini dört neviye ayırmıştır: Şer'î hüküm koyma maksadı,⁵⁹⁴ mükellefiyet yükleme maksadı,⁵⁹⁵ hükümleri kavratma maksadı,⁵⁹⁶ mükellefi şer'î ahkâmın altında tutma maksadı.⁵⁹⁷ Dolayısıyla eğlence kavramı haram-yasak veya helal-caiz kavramlarından ayrı

⁵⁸⁸ Nebi Bozkurt, "Eğlence", **DİA**, Ankara 1994, c. X, s. 484.

⁵⁸⁹ Enfâl 8/ 35.

⁵⁹⁰ İbn Kesîr, **age**, c. IV, s. 52.

⁵⁹¹ Nebi Bozkurt, "Eğlence", **DİA**, Ankara 1994, c. X, s. 485-486.

⁵⁹² İrfan Aycan, "İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1 (1998). s. 155.

⁵⁹³ Zekiyüddin Şâban, **age**, s. 534.

⁵⁹⁴ eş-Şâtibî, **age**, c. II, s. 17.

⁵⁹⁵ **Age**, c. II, s. 171.

⁵⁹⁶ **Age**, c. II, s. 101.

⁵⁹⁷ **Age**, c. II, s.289 .

değerlendirilemez. Ahlak kavramı ise, bu makâsıdın içinde var olmaktadır. Nitekim Allâh Teâlâ bu ahlaki görevi Rasûlullâh'a; "*Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin*"⁵⁹⁸ ifadesiyle vermiş, Rasûlullâh da her konuda, her yer ve zamanda bu ahlakı, İslâm ahlakını ashâbına, ümmetine ve bütün insanlığa göstermiştir.

Günümüzde eğlence kavramı İslâm'ın çizdiği sınırlar dışında kalan, İslâm'ı yaşamaya gayret eden insanları soyutlayan, hatta sanki onların hakkı değilmiş gibi bir algı oluşturmaya çalışan kişi ve kurumların tekeline hapsedilmeye çalışılmaktadır. Bunun nedenleri arasında eğlencenin sektör olması ve bu sektördeki sömürgeciliğin Müslümanlara bırakılmak istenmemesi yatmaktadır. Özellikle batı toplumlarında İslâmofobi'nin de etkisiyle Müslümanlar her alandan soyutlanmaya çalışıldığı gibi eğlence alanından da, sanki onların hakkı değilmiş gibi soyutlanmaya çalışılmıştır. Bu algının ortaya çıkmasında İslâmofobi'nin etkisi olduğu gibi Müslümanların yaşantısı da bu algıyı körüklemiştir. Dolayısıyla Müslümanların İslâm'ı doğru anlamaları ve yaşamaları her alanda olduğu gibi eğlence alanında da İslâm'ın belirlemiş olduğu çizgiyi yansıtacaktır. Çünkü İslâm her konuya değinmiş,⁵⁹⁹ ictihad kapısını tümünden kapatmamış,⁶⁰⁰ yeni meselelere çözümler üretilebilecek ilâhi bir yapıda var olmuştur.

Risaletten günümüze birçok eğlence türü meydana gelmiş, kimisi yapısını korumuş, kimisi değişikliğe uğramış, kimisi de zaman ve mekana göre yeni ortaya çıkmıştır. Bu eğlenceler içinde akla ilk gelen müziktir. Bunu, düğün merasimleri vb. etkinlikler takip eder.

3.2.1. Müzik

Müziğin tarih boyunca birçok tanımı yapılmıştır. Mesela İbn Sînâ'ya göre mûsiki, birbiriyle uyumlu olup olmadığı yönünden sesleri ve bu sesler arasındaki zaman sürelerini araştıran riyâzî bir ilimdir. Yapılan diğer tanımlara göre mûsiki, "sesleri kulağa hoş gelecek şekilde tertip edebilme sanatı" ve "çıkarığımız sesleri ölçülü bir zamanda bir usulün düzenine uyarak hareket edip belirli bir yerde karar kılıp durması ve işitme gücümüze zevk vermesi" olarak tanımlanmıştır.⁶⁰¹

Klasik fıkıh literatüründe mûsikiyi tam olarak karşılayacak Arapça bir kelime bulunmamakla birlikte güzel sesle yapılan hemen bütün icralar sözlükte, sesi yükseltmek, bir sözü mırıldanmak, şarkı, türkü, gazel, kaside vb. heyecan verici bir tarzda söylemek,

⁵⁹⁸ Kalem 68/ 4.

⁵⁹⁹ En'âm 6/ 59; Detaylı bilgi için bakınız: İbn Kesîr, **age**, c. III, s. 265.

⁶⁰⁰ Zekiyüddin Şâban, **age**, s. 570.

⁶⁰¹ Nuri Özcan- Yalçın Çetinkaya, "Mûsiki", **DiA**, Ankara 2006, c. XXXI, s. 257.

okumak anlamına gelen ğınâ ve bu icraların dinlenilmesi sema' ile ifade edilir; ğınâ ve teğannî kelimelerinin çalgı aletlerini kapsayacak biçimde kullanımlarına da rastlanır. Klasik fıkıh literatüründe yer alan mûsikiyle ilgili diğer belli başlı kavramlar şunlardır: "melâhi" (ملاهي), "lehv" (لهو), "meâzif" (معازف), "nasb" (نصب), "hezec" (هجز), "tağrîd" (تغريد), "neşîd" (نشيد), "savt" (صوت), "terennüm" (ترنم), "şiiir" (شعر) ve "tilâve" (تلاوة).⁶⁰²

Sözlükte şiiirin tanımını yaparken ğınâ, terennüm ve enşede kelimeleri kullanılmış, bunlarla müzik, şarkı ya da nağmeli beyit okumak kastedilmiştir.⁶⁰³ Ğına, vezinli kelimeleri söylemek, neşelenmek şeklinde tarif edilmiştir.⁶⁰⁴ Semâ'; iştirilen söz, güzel ses, şarkı, nağme, mûsiki ve raks gibi manaları çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır.⁶⁰⁵ Bir de, mi'zefin çoğulu olan meâzifin zaman içinde farklı türden çalgı aletleri, mizmârın çoğulu olan mezâmîrin ise daha çok üflemeli aletler için kullanıldığı bilinmektedir.⁶⁰⁶

İslâm âlimleri müzik konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu konuda bir kısım İslâm âlimi müziğe haram derken bir kısmı ise helal demektedir. Burada müziğin mubah olduğunu savunanların görüşleri ile müziğin haram olduğunu savunanların görüşleri kısaca verilip değerlendirme yapılarak sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

3.2.1.1. Müziğin Haram Olduğuna Dair Görüşler

Bir grup âlime göre nasslara baktığımızda bunun haram olduğuna dair işaretler vardır. Bu işaretler müzik dinlemenin helal olmadığını gösterir.

Allâh Teâlâ Kitâb-ı Mübîn'de şöyle buyurmaktadır: "*İnsanlardan kimi de vardır ki bilgisizce Allâh yolundan saptırmak ve onu eğlence yerine tutmak için laf eğlencesi, boş söz satın alırlar. İşte onlar için aşağılayıcı bir azap vardır.*"⁶⁰⁷ Abdullah İbn Mes'ûd'a: "*İnsanlar arasında bilgisizce Allâh yolundan saptırmak için gerçeği boş sözlerle değişenler vardır.*" âyeti sorulduğunda şöyle demiştir: "*Kendisinden başka ilâh olmayan Allâh'a yemin olsun ki bu (boş sözler) şarkıdır.*" İbn Mes'û bu sözünü üç kere tekrarlamıştır.⁶⁰⁸ Hasan el-Basri (ö. 110/728) de: "*İnsanlar arasında bilgisizce Allâh yolundan saptırmak için gerçeği boş sözlerle değişenler vardır.*" âyeti, "*Şarkı ve çalgı aletleri hakkında nazil olmuştur.*" demiştir. "*İnsanlar arasında bilgisizce Allâh yolundan*

⁶⁰² Yunus Apaydın, "Mûsiki", **DİA**, Ankara 2006, c. XXXI, s. 261.

⁶⁰³ el-Fîrûzâbâdî, **age**, s. 1299.

⁶⁰⁴ Sa'dî Ebû Habîb, **age**, s. 278.

⁶⁰⁵ Semih Ceyhan, "Semâ' " **DİA**, Ankara 2009, c. XXXVI, s. 455.

⁶⁰⁶ Yunus Apaydın, "Mûsiki", **DİA**, Ankara 2006, c. XXXI, s. 261.

⁶⁰⁷ Lokmân 31/ 6.

⁶⁰⁸ el-Begavî, **age**, c. VI, s.284; İbn Kesîr, **age**, c. VI, s. 330.

saptırmak için gerçeği boş sözlerle değişenler vardır." ayeti hakkında Katâde ise: "Vallâhi her halde o, bu değişim için herhangi bir mal harcayacak değildir. Fakat onun satın alınması onu sevmesidir. Kişinin batıl sözü hak söze, zarar vereni fayda verene tercih etmesi sapıklık olarak ona yeter." demiştir.⁶⁰⁹

Kadı Ebû't-Tayyib et-Taberî (ö. 450/1058); Şâfiî, Mâlikî, Ebû Hanife ve bir kısım ulemadan, semânın haram olduğuna dair rivayetleri derlemiştir. İmam Şâfiî'ye göre teğanni, ğınâ yani şarkı batıla benzeyen mekruh bir oyundur. Buna fazla devam eden kişi ahmaktır ve şahitliği kabul edilmez. Kadı Ebû't-Tayyib et-Taberî diyor ki, mahremi olmayan kadınlardan teğanni dinlemek, şarkı dinlemek Şâfiîlere göre hiçbir surette caiz değildir. Şarkı söyleyen kadın ister açıkta ister perde arkasında olsun, ister hür ve ister câriye bulunsun hepsi birdir. Yine Kadı Ebû't-Tayyib et-Taberî, İmam Şâfiî'nin, "Bir kimse halkı başına toplayıp cariyesine şarkı söyletir ve onları dinletirse, bu kimse sefih, yani akılsızdır ve şahitliği kabul değildir." dediğini nakleder.⁶¹⁰ Muhammed b. Rüşt (ö. 520/1126) İmam Mâlik'in, güzel ses ile nağme yaparak bir şeyler okuyan kişinin bu okumasını mekruh gördüğünü ve sanki bunun ğınâyâ, şarkıya benziyor dediğini bildirmiştir.⁶¹¹ Bundan olmalıdır ki İmam Mâlik türkü ve şarkıyı nehyeder, "bir kimse bir cariye satın aldıktan sonra şarkıcı olduğunu anlarsa onu iade etmeye hakkı vardır." derdi. İbrahim b. Sa'd (ö. 183/799) dışında Medine ehlinin görüşü de bu yönde olduğu rivayet edilmiştir.⁶¹² Ebû Hanife ise, "şarkı ve türkü dinlemek caiz değildir" der ve bunları kerih görerek günah sayardı.⁶¹³

3.2.1.2. Müziğin Mubah Olduğuna Dair Görüşler

Gınânın, müziğin haram olduğu görüşüne karşı çıkanlar, bu hususta nass olmadığını belirterek aslî ibâha ilkesine dikkat çekerler. Ayrıca yeryüzündeki her şeyin insanın emrine verildiğini bildiren, güzelliklerden yararlanmayı serbest bırakan veya teşvik eden nassları delil olarak zikrederler.⁶¹⁴ Mesela İmam Gazzâlî şunları söylemiştir: "Semâ haramdır demenin manası, Allâh Teâlâ bundan dolayı azap eder demektir. Bu ise yalnız akıl ile değil nakil ile bilinir. Dîni hükümler ya nassa ya da nass üzerine kurulan kıyasa bağlıdır. Nassdan gayemiz, Rasûlullâh'ın sözü veya işi ile sabit olan hükümlerdir. Kıyastan gayemiz ise Rasûlullâh'ın söz ve işinden anlaşılan manalardır. Şayet bir hükümde nass veya nassa

⁶⁰⁹ İbn Kesîr, **age**, c. VI, s. 331.

⁶¹⁰ eş-Şâfiî, **age**, c. VI, s. 226; İmam Gazzâlî, **age**, c. II, s. 268-269.

⁶¹¹ İbn Rüşt el-Kurtubî, **age**, c. I, s. 275.

⁶¹² İmam Gazzâlî, **age**, c. II, s. 269.

⁶¹³ el-Kâsânî, **age**, c. V, s. 128-129; İmam Gazzâlî, **age**, c. II, s. 269.

⁶¹⁴ Yunus Apaydın, "Mûsiki", **DİA**, Ankara 2006, c. XXXI, s. 262.

dayanan kıyas olmazsa, artık buna haram olarak hükmetmek batıldır. Bu iş, diğer mubahlar gibi kalır. Semânın haram olduğuna dair ne nass ne de kıyas vardır."⁶¹⁵ İbn Hazm (ö. 456/1064) ise bu konuda şöyle der: "Ameller niyetlere göredir, kişiye niyet ettiği şey vardır. Kim müziği günah işleme niyetiyle dinlerse günahkâr olur; Allâh'a kulluk davranışlarını güçlendirmek ve kendini hayır işlerine yönlendirmek niyetiyle dinlerse itaat ve ihsan üzeredir; bu fiili de dinin tasvip ettiği işlerdendir. İsyân veya taat niyeti taşımadan yaptığında ise bunun olumlu veya olumsuz bir hükmü yoktur; kişinin bahçesinde dolaşmak için çıkması, elbisesini yeşile veya istediği renge boyaması gibi işlenmesi serbest fiillerdendir."⁶¹⁶

Bir grup âlime göreyse Allâh Teâlâ'nın güzel ses vermesiyle insanları minnet altına alması, onun dinlenebilmesine delildir. Bu konuda yine İmam Gazzâlî'den gelen bir nakilde, o: "Bütün güzel şeyler karşılığında göz zevk alır. Koku hassasiyeti de bütün kötü kokular karşısında ne kadar güzel kokular varsa hepsinden zevk alır. Tat alma hassasiyeti, ne kadar tatlı, mayhoş şeyler varsa onlardan zevk alır. Ellemek; yumuşaklık ve nezaket hâlinde zevk alır ki bu da sertliğin ve katılığın karşılığıdır. Akıl da cehalet karşılığı olan zekâ, anlayış ve ilmin zevkini duyar. Bunun gibi kulak ile duyulan sesler, zevk veren bülbül ve çalgı sesleri, zevk vermeyen eşek ve benzerlerinin sesleri şeklinde ikiye ayrılır. Bu duyu organı ve onun zevklerinin, diğer organlara kıyaslanması çok açıktır, aralarında fark yoktur."⁶¹⁷ dedikten sonra müziğin mubah olduğu görüşünü temellendirmek için naslardan delil sunmuştur. Diğer bazı âlimler de İmam Gazzâlî gibi düşünmüşlerdir. Mesela, Allâh Teâlâ'nın: "...O yaratılıştta dilediğini arttırır. Muhakkak ki Allâh her şeye kâdirdir."⁶¹⁸ buyurmuş olduğu kelâmı için Zührî (ö. 124/742), Süddî, İbn Cüreyc (ö. 150/767), İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938) ve Zemahşerî (ö. 538/1144), "Yaratmada dilediği kadar fazlalaştırır." sözü ile güzel sesin kastedildiğini söylemişlerdir.⁶¹⁹ Rasûlullâh'ın: "Allâh Teâlâ gönderdiği her peygamberi güzel sesli göndermiştir."⁶²⁰ hadisini de bu görüşe dayanak olarak

⁶¹⁵ İmam Gazzâlî, *age*, c. II, s. 270.

⁶¹⁶ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Muhallâ Bi'l-Âsâr*, Dâru'l-Fikr ts, c. VII, s. 567.

⁶¹⁷ İmam Gazzâlî, *age*, c. II, s. 270-271.

⁶¹⁸ Fâtır 35/ 1.

⁶¹⁹ Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an-Hakâiki Gavâmizi't- Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut 1987, c.III, s.596; el-Kurtubî, *age*, c. XIV, s. 320; Bkz: İbn Kesir, *age*, c. VI, s.532.

⁶²⁰ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *eş-Şemâilü'n-Nebeviyye (el-Muhammediyye) ve'l-Hasâilü'l-Mustafaviyye*, thk: Seyyid b. Abbâs el-Cüleymî, el-Mektebetü't-Ticâriyye, Mekke 1993, s. 261; Ebû'l-Hasen Nûrüddin Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî, *Cem'u'l-Vesâil fî Şerhi's-Şemâil*, Matbaatü's-Şerfiyye, Mısır ts, c. II, s. 115; Muhammed b. Ali b. Adem b. Musa el-İtyûbî el-Vellevî, *el-*

sunmuşlardır. Aynı şekilde müziğin mubah olduğunu söyleyenler, Hz. Ebû Bekir'in Rasûlullâh'ın yanında şarkı söyleyenlere kızmasını, bunun üzerine Rasûlullâh'ın, "*Bırak onları ya Ebû Bekir! Bugün bayram günüdür.*"⁶²¹ demesini görüşlerine dayanak olarak sunmuşlardır.⁶²²

3.2.1.3. Değerlendirme

Bazı âlimler müzik anlamına gelen gınâ'yı 3'e ayırmışlardır. Buna göre mubah olan gınâ, mekruh olan gınâ ve haram olan gınâ şeklinde taksim edilmiştir. Haram gınâ ise iki yönden incelenir: Ya müziğin konusu fasid bir konudur; ya da haram olan çalgı aletleriyle müziğin icra edilmesidir. Konunun fasid olması içerisinde kadın vasıflarının, içki veya buna benzer şeyleri anımsatacak sözlerin olması anlamındadır. Ayrıca icra edilecek müzik, müşriklerin tanrılarını övme hususunda olursa yine haram olur. Mubah olan gınâ ise develeri harekete geçiren şarkı gibidir veya yorgunluğu gidermeye yardımcı olan mubah işler üzerine söylenen sözler gibidir.⁶²³ Nitekim Rasûlullâh sahâbe ile beraber mescidi inşa ederken - çalgı olmaksızın- güzel sözler ile, "*Ey Allâhım! Muhakkak ki ahiret hayrından başka hayır denecek bir şey yoktur. Öyleyse Ensar ile Muhacirlere yardım et.*" manasına gelen şiirler söylemişlerdir.⁶²⁴ Dolayısıyla şer'î bir maksada veya sahîh bir amaca yardımcı olan bir işte beis yoktur. Haram olan gınâ, ya bizatihi kötü sözler barındırır ya da haram olan bir fiile bağlantılı olur.⁶²⁵

Nitekim bu anlayışta olan İmam Gazzâlî şunları söylemiştir:

"Çalgılar, canlıların seslerine göre ayarlanmışlardır. Sanat hilkate benzetilmiştir. Zaten bütün sanatkârlar yaptıkları sanat eserlerini Allâh Teâlâ'nın yarattığı bir esere bakarak icat ederler. Bu sesleri dinlemenin haram olması cidden muhaldir. Çünkü bunların hepsi güzel sözlerdir. Bülbül ve diğer kuşların seslerini dinlemenin haram olduğunu söyleyen bir kimse yoktur. Yakışan, bülbül sesiyle âdemoğlunun kendi ihtiyarı ile diğer cisimlerden çıkan sesleri birbirine kıyas etmek ve aralarında fark gözetmemektir. İnsanın boğazından çıkması ile davul, def ve benzeri aletten çıkması arasında ne fark vardır? Yalnız zevk için değil de doğrudan doğruya dince yasak edilen oyunlar, telli ve nefesli çalgılar bu hükümden müstesnadır. Onlar yasaktır. Zira bunlar zevkleri yüzünden yasak edilseddi hepsinin yasak

Bahrü'l-Muhîtü's-Sicâc fî Şerhi Sahîhi'l-İmam Müslim b. El-Haccâc, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad 2005-2015, c. XI, s. 8.

⁶²¹ Buhârî, "İdeyn", 3 (H.no: 952).

⁶²² Yunus Apaydın, "Mûsiki", **DİA**, Ankara 2006, c. XXXI, s. 262.

⁶²³ el-Useymin, **age**, c. X, s. 18.

⁶²⁴ Müslim, "Mesâcid", 9 No: 524.

⁶²⁵ el-Useymin, **age**, c. X, s. 18-19.

edilmesi gerekirdi. Şarap yasak edilince insanlar o kadar ileri gittiler ki şarap küplerini de kırmağa kalkıştılar. Şarap haram olunca, sarhoşların çaldıkları telli ve nefesli çalgılarda şaraptaki hükme uyularak yasak edilmiştir. Bu gibi çalgıların şaraba uyularak yasak edilmesi üç sebeptendir:

- Zaten içki ile çalınması mu'tad olan çalgılar insanı içkiye teşvik eder. Çünkü bu gibi zevkler çalgı ile başlar,
- Çalgı, yakın bir geçmişte şarap içmiş olanın içmesini hatırlattığı için yasaktır. Çünkü bu gibi çalgılar çalınınca hemen içki hatırlanır. Şayet müzik dinleyen içkiyi hatırlarsa, bu yüzden ona da 'müzik dinlemek' haram olur,
- Onların başında toplanmaktır. Çalgıların başında toplanmak kötü kimselerin âdetleri olduğundan onlara benzemekten menedilmiştir.

İşte bu sebeplerden, ud (saz), zil, rebab (bir nevi telli çalgı), berbad ve benzeri Irak çalgılarının hepsi yasak edilmiştir. Fakat bunlardan başka sarhoşların kullanmaları mutad olmayan ve sarhoşlukla alakası bulunmayan vezinli güzel ses çıkaran davul ve benzeri çalgılar yasak değildir. Çünkü bunlar çalınırken içki hatırlanmadığı, ona teşvik edilmediği ve içkicilere benzetme olmadığı için bunlar kuşların sesine benzetilerek mubah olarak kalmışlardır.⁶²⁶

Lehte ve aleyhte görüşler mülahaza edildiğinde anlaşılan, bu gibi çalgıların ve şarkıların haram sayılmasının sebebi içeriğindeki anlam ve doğurduğu sonuçtan dolayıdır. Yani, müzik söylemek veya dinlemek, çalgı çalmak veya eşlik etmek kişiyi Allâh'ı anmaktan, namaz ve diğer ibadetlerden alıkoyuyorsa ve bunları dinlemek akla içkiyi, zinayı ve buna benzer şeyleri getiriyorsa yasak sayılmıştır. Bu sebeple bazı âlimler bu tür olumsuzluklar içermediği sürece müziği mubah görmüştür. Sahâbeden Abdullah b. Câfer (ö. 80/699); Abdullah b. Zübeyr, Muaviye (ö. 60/680) ve daha başkalarının semâ' ettiklerini, sahâbe ve tâbiünden birçok selefîn şiir söyleyip semâ' yaptıklarını ve Mekke'de Hicaz halkının bayram günlerinde semâ' dinlediklerini dile getirmişlerdir.⁶²⁷

Şu durumda müziğin mubah olduğunu söyleyenlerin delilleri ve yasaklığın gerekçeleri dikkate alındığında içerisinde dine, Allâh'a ve Rasûlüne isyan, şirk, hakaret içermeyen ve zamanın çoğunu değil de az bir kısmını meşgul eden, kalbe içki, kadın, zina ve İslâm'ın yasak ettiği diğer şeyleri getirmeyen müziği söylemek ve dinlemek caizdir denilebilir.

⁶²⁶ İmam Gazzâlî, *age*, c. II, s. 271-272-273.

⁶²⁷ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâbb. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, thk: Müfid Kumhiyye, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 2004, c. IV, s. 155-156; İmam Gazzâlî, *age*, c. II, s. 269.

Diğer taraftan mezhep imamlarının sözleri dikkate alındığında müzik konusunda ihtiyatlı olmak gerekir. Zira o zamanın şartlarına göre müzik ve aletleri fazla yaygın olmamasına rağmen mezhep imamları olumsuz kanaat bildirmişlerdir. Bu kanaatin her ne kadar zamanın ve şartların getirdiği durumlara göre verildiği sonucu çıkarılsa da günümüzdeki yüzlerce çalgı aletini ve bunların haram sözlerle veya birbirine karışmış boş sözlerle söylenmesi göz önüne alınırsa, mezhep imamların görüşleri daha isabetli durmaktadır.

3.2.2. Şölenler

Eski toplumların hayatlarında şölenlerin önemli bir yeri olmuştur. Mûsiki eşliğinde ziyafetlerin düzenlenmesi, saray eğlencelerinin tertiplenmesi önemli şenlikler idi. Mesela Mısır ve Asur tarihi eserlerinde şenliklerde kullanıldığı anlaşılan trompete tesadüf edilmiştir. Karatepe'de bulunan kabartmalardan birinde elinde şahini ve önünde ayısı ile insanları eğlendirmeye çalışan tasvirler bulunmuştur.⁶²⁸ Hitit kabartmalarında da bayram günlerini anımsatan tören alaylarında davullu eğlenceler yapıldığı tasvirler görülmüştür. Yine Mısır'da tarihi saray kalıntılarında folklorik malzemeler çizilmiş, özellikle spor, oyun ve eğlence kapsamında değerlendirilecek tasvirlerle rastlanmıştır.⁶²⁹

Bütün bu tasvirler akla, şölenlerin toplumun her kesiminin katılımıyla icra edildiğini getirir. Nitekim İslâmiyetten önceki dönemde de Araplar evlilik, sünnet, bir zaferin kutlanması ve bayramlar gibi çeşitli vesilelerle topluca şenlikler düzenleyip eğlenmişlerdir. Cahiliye döneminde hükümdarların tahta çıkışlarında, kabile liderlerinin seçilmesinde, evlilik merasimi, bir hastalıktan kurtulma ve kabilenin eskiden kazandığı bir zaferin yıl dönümlerinde eğlenceler tertiplenirdi. Medineliler ise İran etkisiyle bayram kabul ettikleri Nevruz ve Mihrican günlerinde eğlenceler tertiplerler, en yeni elbiselerini giyip süslenirler, bu vesilelerle ziyafetler verirlerdi.⁶³⁰ Asr-ı Saadet'te de şölenler düzenlenmiş, düğün ve sünnet merasimleri, bayram şenlikleri tertiplenmişti.

3.2.2.1. Düğün Merasimi

Düğün merasimi, evlenen çiftler için yapılan eğlencelerdir. Bu merasim gerek geçmişte gerek günümüzde en çok uygulanan eğlencelerden birisidir. Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan eğlenceli düğün; her dönemde, her yörede farklı farklı cereyan etmiş, yöresel bir yapıya veya ulusal bir boyuta bürünmüştür. Düğün merasimleri genelde her toplumun örf ve âdetine, düzen ve nizamına göre tertiplenmiş, dinin etkileri de az veya çok

⁶²⁸ Nebi Bozkurt, *age*, s. 20-21.

⁶²⁹ *Age*, s. 23-24.

⁶³⁰ *Age*, s. 38-39.

görülmüştür. Düğünlerin örf ve âdete göre uygulanması; toplumsal bütünleşmeyi sağlaması ve evliliğin toplumca meşruiyet kazanması için önem arz etmektedir.

Nikâhın kurulabilmesi için gerekli şartlar bölgelere göre değişiyor olsa bile çoğu toplumda ortak olan bir konu evliliğin ilan edilmesidir. İslâm hukukunda mezhepler evlenmenin iki kişi arasında gizlice yapılmış olmaması şartında birleşmiştir. İctihad farkları aleniyetin vasıtaları üzerinde meydana gelmiştir. Mâlikîlere göre akit esnasında şahitlerin bulunması şart olmayıp fi'lî evlilikten önce ilan şarttır. İki şahit huzurunda taraflar akit yapsalar ve şahitlerin de akdi gizlemelerini isteseler bu mezhebe göre nikâh sahih değildir. Mâlikîlerden Yahya b. Yahya'ya (ö. 234/849) göre nikâh sahihtir; fakat şahitlere ilan etmeleri emredilir, nikâhı gizlemeleri yasaklanır.⁶³¹ Çoğunluğu oluşturan diğer müçtehitler ise nikâhın ilan edilmesini ve insanlar arasında yayılmasını müstehap sayarlar.⁶³²

Her toplumun kendine göre örfî veya dîni birtakım düğün merasimleri olduğu gibi Müslüman toplumlarda da İslâmî kurallara uygun düğün merasimleri vardır. Bu noktada düğün merasiminin şeklini ve muhtevasını İslâm'a göre düzenlemek için Rasûlullâh'ın söz ve uygulamaları önem arz etmektedir. Rasûlullâh zamanın şartlarını ve toplumsal yapısını çok iyi bildiği için her konuda Allâh'ın emirleri doğrultusunda uygulamalar yapmış, dinin gayesi olarak görülen insanların maslahatına olan şeyleri itidal ölçüsünde icra etmiş ve onlara örnek olmuştur. Düğün merasimleri de bu açıdan değerlendirilmiştir. O günün şartlarıyla düğün merasiminin nasıl yapılması gerektiği hususunda Rasûlullâh'tan çok sayıda rivayet varit olmuştur. Bu rivayetleri değerlendirmek ve doğru analiz etmek günümüzde düğün merasimlerinin nasıl olması gerektiğini ortaya çıkaracak, gelecekteki düğün merasimlerine ışık tutacaktır.

Gelen rivayetlerin bir kısmı şu şekildedir: "*Nikâhı ilan edin, onu mescitlerde kıyın ve üzerine def çalın.*"⁶³³ Rasûlullâh'ın mescitlerde nikâhı kıyın ifadesinden, düğün merasimlerinin cami veya özel mekanlarda yapılabileceğinin cevazı çıkabileceği gibi toplumun daha kalabalık kesiminin nikâha şahitlik etmesini sağlamak şeklinde bir uygulama da anlaşılabilir. Şu durumda İslâm'ın yasak ettiği israf sınırlarını aşmadan ve

⁶³¹ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî el-Endelüsî, **Mukaddimât**, thk: Doktor Muhammed Hacî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut-Lübnan 1988, c. I, s. 479-480; Hayrettin Karaman, **age**, c. I, s. 333.

⁶³² Abdullah b. Muhammed b. Ahmed et-Tayâr, **Vebelü'l-Gamâme fî Şerh Umdeti'l-Fıkh li'bni Kudâme**, Dâru'l-Vatan, Riyad 2008-2011, c. VI, s. 31.

⁶³³ Tirmizî, "Nikâh", 6 (H.no:1089).

İslâm şeriatının çizgisini geçmeden bu gibi mekanlarda kalabalık kesimlerin katılımıyla düğün merasimi tertiplenebilir.

"*Nikâhta helali haramı ayıran fark def ve sestir.*"⁶³⁴ Rasûlullâh burada meşru ilişki ile zina ayrımını düğünün ilanına bağlamış ve bunu ifade etmek üzere ilan edilirken yapılan eğlenceyi zikretmiştir. Zira çiftlerin evli oldukları böylesi bir eğlenceli merasimle duyurulmazsa toplumda yanlış anlaşılmalara yol açabilir; çiftlerin evli olmadıkları zannı ortaya çıkabilir.

"*Nikâhı ilan edin ve üzerine kalbur, kevgir çalın.*"⁶³⁵ Bu hadiste geçen "الغربال" kelimesi def, kalbur veya kevgir anlamındadır. Kalbur veya kevgir, yuvarlak olup defe benzeyen ancak içinde küçük küçük delikleri olan seyrek telli elektir. Çıkardığı ses defe benzediğinden⁶³⁶ veya mecazen Rasûlullâh bu kelimeyi kullanmış olabilir. Dolayısıyla bu vb. aletlerle düğün merasimlerinde eğlenmek caiz olmalıdır.

Bir gün Hz. Âişe akrabasından olan bir kızı Ensardan biriyle evlendirmişti. Düğün bitince geri dönen Hz. Aişe'yi gören Rasûlullâh: "*Ey Âişe! Sizin beraberinizde def çalan, şarkı söyleyen şarkıcılarınız yok mu? Muhakkak ki Ensar böyle oyun ve eğlenceyi sever.*"⁶³⁷ buyurdu. Burada geçen eğlenceden kasıt, gizli saklı olmayan, herhangi haram unsur içermeyen eğlencedir.

"*Düğün yemeği, düğünün birinci gününde haktır; ikinci gününde sünnettir; üçüncü günü desinler içindir. Kim desinler diye iş yaparsa Allâh da ona göre muamele yapar.*"⁶³⁸ Bir gün Rasûlullâh Abdurrahman b. Avf'ı üzerinde yeni evlenen kişilere özgü sufre (koku) olduğu halde gördü ve dedi ki: '*Bu ne, evlendin mi?*' Abdurrahman b. Avf: '*Ey Allâh'ın Rasûlü, altın cinsinden bir çekirdek ağırlığı kadarıyla da olsa ona mehir verme karşılığında bir kadın ile evlendim.*' deyince Rasûlullâh: '*Allâh mübarek etsin, tebrikler. Bir koyun da olsa düğün yemeği ver.*' buyurdu."⁶³⁹ Son iki rivayette Rasûlullâh düğün merasiminin usulünü ifade etmek istemiştir. Buna göre gücü yetenlerin gösteriş yapmamak şartıyla düğün yemeği vermesi sünnet kabul edilmiştir. Hatta sahâbe bu uygulamaya elinden geldiği kadar riayet etmiştir. Hz. Ali, Hz. Fatıma (ö. 11/632) ile evleneceği zaman

⁶³⁴ Nesâî, "Nikâh", 72 (H.no: 3366-3367); Tirmizî, "Nikâh", 6 (H.no: 1088).

⁶³⁵ İbn Mâce, "Nikâh", 20 (H.no:1895).

⁶³⁶ Ebü'l-Hasen Nûruddin Muhammed b. Abdilhâdî es-Sindî et-Tettevî, **Hâşiyetü's-Sindî Alâ Süneni İbn Mâce**, Dâru'l-Ceyl-Dâru'l-Fikr, Beyrut ts, c. I, s. 586.

⁶³⁷ Buhârî, "Nikâh", 63 (H.no: 5162).

⁶³⁸ Tirmizî, "Nikâh", 10 (H.no: 1097).

⁶³⁹ Müslim, "Nikâh", 79 (H.no: 1427); Buhârî, "Nikâh", 56 (H.no: 5155); Ebû Dâvud, "Nikâh", 29 (H.no: 2109); Tirmizî, "Nikâh", 10 (H.no: 1094).

dağlardan topladığı otları devesiyle Medine'ye getirmiş, tâcir bir kuyumcuya satarak elde ettiği parayla düğün yemeği vermiştir.⁶⁴⁰

Düğünde en önemli hususlardan biri de davete icabet meselesidir. Nitekim Rsûlullâh: *"Sizden biriniz yemekli davete ve düğüne davet edildiğinde ona icabet etsin, gitsin."* *"Sizi kardeşiniz davet ettiğinde düğün olsun veya ona benzer bir şey olsun ona icabet edin."* *"Kim bir düğüne veya ona benzer bir şeye davet edilirse ona icabet etsin."* buyurmuştur.⁶⁴¹

Bazı Şâfiî fıkıhçıları konu hakkında gelen rivayetlerin zahirini almışlar ve ister düğün olsun ister ona benzer bir şey olsun mutlak manada davete icabet etmek vaciptir demişlerdir. Ayrıca sahâbenin ve tâbiî'nin genelinin sözünün böyle olduğu da söylenmiştir.⁶⁴² Bu görüşe paralel olarak Kâdî İyâz (ö. 544/1149) ve İmam Nevevî de düğün yemeğine icabetin vucûbiyeti hususunda ittifak etmişlerdir.⁶⁴³ Fakat Şâfiî fıkıhçıların ekseriyeti, Hanbelîler, Hanefîler ve Mâlikîler nikâh yemeği dışındaki davetlere icabet etmenin müstehap olduğunu ifade etmişlerdir. İbn Abdülberr (ö. 463/1071) velime olarak ifade edilen düğün yemeğine çağrılan kişinin, içerisinde eğlence olmasa da gitmesinin vucûbiyet ifade ettiğini söyler. Bu görüşe Mâlikîler ve Şâfiîler de katılır. Delil olarak Raûlullâh'ın: *"Çağrıldığınızda davete icabet ediniz."* sözünü getirirler.⁶⁴⁴ Bu hususta gelen diğer bir rivayete göreyse, Şâfiî ve Hanbelî ulemasının ekseriyeti düğün yemeğine icabet etmenin farz-ı ayn olduğunu, buna karşın bazı Şâfiî ve Hanbelî âlimleri ise bunun farz-ı kifâye ya da müstehap olduğunu söylemişlerdir. el-Lahmî (ö. 577/1181) de Mâlikî mezhebinin görüşünün bu yönde olduğunu söyler. Hanefî mezhebine göre de nikâh yemeği dışındaki yemeklere icabetin vacip olmadığı nakledilmiştir.⁶⁴⁵

Yine Şâfiî müçtehitlerinin çoğunluğu, Hanefîler ve bazı Hanbelî fakihleri, davete icabet eden kişi şayet nafil oruç tutuyorsa orucunu bozması ve davet edildiği yerdeki ikramları yemesi gerektiğini söylemişlerdir.⁶⁴⁶ Bu durum, nafil orucun tatavvu, davete icabetin ise vacip olduğunu düşünenlerin ictihadıdır. Zira vacip olan şey nafil olandan derece olarak üstündür.

⁶⁴⁰ Buhârî, "Buyû", 28 (H.no: 2089).

⁶⁴¹ İmam Mâlik, **age**, "Nikâh", 21 (H.no: 49-50); Bkz: El-Askalânî, **age**, c. IX, s.246-247.

⁶⁴² el-Mübârekpûrî, **age**, c. IV, s. 188; Bkz: el-Askalânî, **age**, c. IX, s. 247; Bkz: Muhammed el-Vellevî, **age**, c. XXV, s. 391.

⁶⁴³ eş-Şevkânî, **age**, c. VI, s. 213.

⁶⁴⁴ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, **el-Muğnî**, Mektebetü'l-Kahire, Kahire 1968, c. VII, s. 276-277; el-Askalânî, **age**, c. IX, s. 247.

⁶⁴⁵ eş-Şevkânî, **age**, c. VI, s. 213.

⁶⁴⁶ **Age**, c. VI, s. 214; el-Askalânî, **age**, c. IX, s. 247.

Ayrıca şu hususa da işaret etmek gerekir. Rasûlullâh'ın davetlere icabet etmeye yönelik sözlerinden, içerisinde haram bir unsuru barındıran davetlere de icabet etmek gerektiği sonucu çıkarılmamalıdır. Zira Rasûlullâh'ın İslâm şeriatının sınırlarını aşacak tarzda yapılan eğlencelere icabet etmeyi teşvik etmesi muhaldir. Dolayısıyla içerisinde içkili, çalgılı vb. unsurların bulunduğu davetlere icabet etmemek gerekir. Yine, ziyafet verenin zalim ve kötü bir kişi olarak bilinmesi veya ziyafette sunulacak yemeğin helal olmaması gibi bir şüphe ve endişe varsa böylesi bir davete de icabet etmemek gerekir.⁶⁴⁷ Bu konuda Hanefîler kişinin mukteda bih olup olmamasına göre farklı hüküm vermişlerdir. Buna göre, bir düğüne davet edilen daha önceden orada haram kabul edilen oyun ve eğlence olduğunu biliyorsa oraya gitmez. Haberi olmadan gidip orada bir oyun ile karşılaşmışsa gücü yettiğinde bu oyuna mani olur. Gücü yetmiyor ve oyun da sofraya karşı yapılıyorsa sofraya oturmaz. Davet edilen bu kimse; kendisine uyulan önde gelen bir kimse (mukteda bih) ise ve engel olmaya güç yetiremiyorsa, oyun sofranın yanında olsa bile o sofraya oturmaz; oradan çıkar. Şayet böyle biri değilse (mukteda), gücü yetiyorsa mani olmaya çalışır; eğer yetmiyorsa sabreder; bu durumda oturmasında bir sakınca yoktur.⁶⁴⁸ Bununla birlikte, *"...Hatırladıktan sonra artık zalimler topluluğu ile oturma!"*⁶⁴⁹ âyeti düşünüldüğünde bu gibi yerlerde oturmamak gerekir.

Gelen rivayetler Rasûlullâh'ın davetlerde yasakladığı durumlara işaret eder. Mesela, *"...üçüncü günü desinler içindir..."*⁶⁵⁰ hadisi gösteriş için düğün yemeği verenlere bir ikaz niteliğindedir. Çünkü desinler diye bir şeyi yapmak riyaya girer. Riya ise İslâm'da yasaklanmıştır.⁶⁵¹ Ayrıca davette zengin-fakir ayrımı gözetmek ve zengin kesimin davet edilip diğerlerinin çağrılmaması da yerilmiştir. Ebû Hüreyre'den (ö. 58/678) rivayet edilen şu hadis bu hususa işaret eder: *"Zenginlerin davet edilip fakirlerin terk olunduğu düğün yemeği ne kötü bir yemektir!"*⁶⁵² Yine, böylesi düğün veya buna benzer davetlere icabet edilmemesini yasaklayan rivayetler de gelmiştir: *"Her kim (özürsüz olarak) davete gitmezse muhakkak Allâh'a ve Rasûlüne isyan etmiş olur."*⁶⁵³ Bu anlatılanlardan hareketle düğün merasimlerinde yasak olan durumları özetlemek gerekirse:

⁶⁴⁷ Mustafa Çağrırcı, "Ziyafet", **DİA**, Ankara 2013, c. XLIV, s. 496.

⁶⁴⁸ Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî er-Rûmî el-Mısırî, **el-İnâye Şerhu'l-Hidâye**, Dâru'l-Fikr, Lübnan-Beyrut ts, c. X, s. 12-13-14; İbnü'l-Hümâm, **age**, c. X, s. 12; el-Mevsilî, **age**, c. IV, s. 1044.

⁶⁴⁹ En'âm 6/ 68.

⁶⁵⁰ Tirmizî, "Nikâh", 10 (H.no: 1097).

⁶⁵¹ Nesâî, "Cihad", 22 (H.no: 3134).

⁶⁵² Buhârî, "Nikâh", 72 (H.no: 5177).

⁶⁵³ Ebû Dâvud, "Et'ime", 1 (H.no: 3742).

- Gösteriş yapılması,
- Aşırıya kaçılarak israfa sebep olunması,
- Sadece zenginlerin ya da belli bir kesimin çağrılıp fakirlerin ya da belli bir kesimin çağrılmaması,
- Özürsüz olarak davete icabet edilmemesi,
- Mahremiyet kurallarına dikkat edilmemesi.

Râsulullâh'ın düğün merasimlerindeki eğlenceye yönelik teşviklerinden düğünde bütün çalgıların helal olduğunu düşünmek doğru olmaz. Zira hadisler incelendiğinde Rasûlullâh'ın def dışındaki bir aletle eğlenilmesini teşvik etmediği ve onlarla eğlenmediği anlaşılır. Bir defasında Rasûlullâh'a kıyamet alametleri sorulmuş o da, çalgı aletlerininin açığa çıkıp yaygınlaşmasının kıyamet alametlerinden biri olduğunu söylemiştir.⁶⁵⁴ Başka bir rivayette Rasûlullâh: "*Ümmetinden birtakım kimseler zinayı, ipeği, içkiyi, çalgıyı helal kabul edecektir...*"⁶⁵⁵ buyurmuştur. Gelen rivayetlerde geçen "المعازف" kelimesi telli çalgılar, ud ve müzik çalma aletleri olarak çevrilmiştir. Ayrıca mezhep imamlarının da müzik konusunda olumsuz tavır takınıp buna göre yorumlar yaptıkları daha evvel zikredilmişti. Şu durumda bu kelimenin kapsamına giren çalgı aletleri ile eğlenme konusunda ihtiyatlı davranmak gerekir. Dolayısıyla düğün merasimlerini herhangi bir sınır çizmeden, her türlü çalgı aleti ile yapılmasını meşru göstermeye çalışmak,⁶⁵⁶ İslâm'ın sınırlarını aşan bir değerlendirme olur. Rasûlullâh'tan sonra gelen bazı Emevi ve Abbasi halifelerinin eğlenceye düşkün olmaları ve bunu da İslâm'ın çizdiği sınırlar içerisindeymiş gibi göstermeleri,⁶⁵⁷ bütün çalgı aletleriyle eğlence düzenlemeyi mubah kılmaz.

Konumuza ışık tutması bakımından Rasûlullâh'ın ashâbı arasında geçen şu olay da önemlidir: Âmir b. Sa'd anlatır; "*Bir düğün gününde Ensardan olan Kurza b. Ka'b ve Ebî Mesûd'un yanına girdim. Onların yanlarında şarkı söyleyen cariyeler vardı. Bunu görünce dedim ki, 'siz Rasûlullâh'ın ashâbısınız ve Bedir ehliydensiniz, sizin yanınızda bu nasıl olur?' Dediler ki, 'Dilersen otur bizimle beraber dinle dilersen git. Bize düğünde eğlence olarak ruhsat verildi.'*"⁶⁵⁸ Bu rivayetten anlaşılan ruhsat, İslâm'ın emirlerini çiğnemeyecek

⁶⁵⁴ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali b. Musa el-Beyhakî, **el-Ba'sü ve'n-Nüşûr**, thk: Ebû Asım eş-Şevami el-Eseri, Mektebetü Dâru'l-Hicaz, Riyad 2014, s. 97.

⁶⁵⁵ Buhârî, "Eşribe", 6 (H.no: 5590).

⁶⁵⁶ Sümevra Güvendi, **Fıkıhta Lehv**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008, s. 20.

⁶⁵⁷ Nebi Bozkurt, "Eğlence", **DİA**, Ankara 1994, c. X, s. 485.

⁶⁵⁸ Nesâî, "Nikâh", 80 (H.no: 3380).

tarzda olan ve düğün veya davetlerde yasak kapsamına girmeyen şarkı ile eğlenceye müsaade edildiği yönündeki ruhsattır.⁶⁵⁹

Belli kuralara uymak şartıyla kadınların da düğün yemeklerine gitmede muhayyer bırakıldıkları, isterse gidebilecekleri vurgulanmıştır.⁶⁶⁰ İslâm'da teklif hükümler istisnaları olmakla birlikte bütün herkesi kapsar.⁶⁶¹ Bundan dolayı Allâh Teâlâ emirlerini hitaben, "*Ey iman edenler...*" veya "*Ey insanlar...*" diye seslenmiştir. Dolayısıyla İslâm şeriatının sınırlarını aşmayan ve genel ahlak prensiplerine uyulan düğün eğlencelerine her kesim katılabilir. Bir gün Rasûlullâh bir sahâbînin evine gitmiş ve oturmuştu. O sırada Bedir günü şehit edilen babaları için defne vurup sözler söyleyerek ağıt yakanlar vardı. İçlerinden biri: "*Aramızda yarın ne olacağını bilen Nebî var.*" dedi. Bunu duyan Rasûlullâh böyle dememelerini ve daha önce söyledikleri gibi söylemeye devam etmelerini istedi.⁶⁶² Öyle anlaşılıyor ki Rasûlullâh, insanların bu gibi merasimleri ölçülü bir şekilde icra etmelerine ve nağmeli söz söylerken sözün içeriğine dikkat etmeleri gerektiğine işaret etmiştir.

Zikri geçen bu vb. rivayetler İslâm'da düğün merasiminin nasıl olması gerektiğine ışık tutmaktadır. Bu hususta şu sonuçlar çıkarılabilir:

- Tesettür ve mahremiyet kurallarına dikkat edilmesi,
- Düğünlerin eğlenceli yapılması,
- İslâm'ın emir ve yasaklarını aşmadan, İslâm'ın ruhuna aykırı olmamak şartıyla eğlenilmesi,
- Düğün merasimlerinde yemek ikram edilmesi,
- Eşi-dostu, zengini-fakiri her kesimin tertiplenen düğün merasimine davet edilmesi,
- Eğlenceli oyunlar oynatılması,
- İmkân varsa eğlenceye yönelik spor etkinliklerinin ve yarışmaların yapılması,
- Güzel giyinilmesi, güzel kokular sürünülmesi,
- İmkân ölçüsünde harcama yapılması,

⁶⁵⁹ Hadisin şerhi için bkz: Ebü'l-Mecd Abdülhak b. Seyfiddin b. Sa'dillâh ed-Dihlevî, **Lema'âtü't-Tenkîh fi Şerhi Mişkâti'l-Mesâbîh**, thk: Takiyüddin en-Nedvî, Dâru'n-Nevâdir, Dımaşk 2014, c. VI, s. 55-56

⁶⁶⁰ el-Askalânî, **age**, c.9. s.248.

⁶⁶¹ Ramazan ayında hayızlı olan kadının orucu terketmesi gibi.

⁶⁶² Buhârî, "Nikâh", 49 (H.no: 5147).

- İsraktan kaçınılması,
- Tesettür ve mahremiyet kurallarına uyulması kaydıyla zeybek, horon gibi halk oyunlarının düzenlenmesi,
- Halk hikâyelerinin anlatılması,
- Mizahtan faydalanarak çeşitli güldürülerin sunulması.

Müslüman toplumlarda düğün merasimleri dîni ve örfî çerçevede düzenlenir olmuştur. Bazı İslâm coğrafyalarında farklı uygulamalar olmakla beraber -ki bu yöresel örf ve âdettir- genel çerçeve Rasûlullâh'ın belirttiği gibidir. Fakat günümüzde bu çerçeveden sapan, İslâm'ın ruhuna aykırı olan batı menşeli birtakım düğün merasimlerinin düzenlendiğine de sıkça rastlanmaktadır. Bunlar arasında, içkili eğlenceli düğünlerin yapılması, dansöz denilen ve bütün vücudunu teşhir eden kadınların oynatılması, kadınlı erkekli ismine halay denilen oyunun oynanması veya dans denilen ve birbirine helal olmayan kişilerin karşılıklı dans etmelerine dayanan eğlence türleri, kadın-erkek karışık bir şekilde karşılıklı el şakırdatarak oyunlar oynamaları en yaygın olanlardır. Bu durum İslâm'ın çizmiş olduğu mahremiyet kurallarına aykırıdır. Dolayısıyla bu şekilde icra edilen düğün eğlenceleri Allâh ve Rasûlünün çizdiği sınırı aşmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de Allâh Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Ey İman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."*⁶⁶³ *"Mümin erkeklere söyle gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar..."*⁶⁶⁴ *"Mümine kadınlara söyle gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar..."*⁶⁶⁵ Mezkûr âyet-i celilelerde içkinin haram olduğu, ırzı korumanın ise farz olduğu açıkça beyân edilmiştir. Şu durumda bu emirleri ihlal ederek düzenlenen düğün merasimleri haram olacaktır.

Neticede, İslâm mükemmel bir din olarak her alana değindiği gibi düğün ve benzeri merasimlerin nasıl kutlanması gerektiğine de değinmiş, belirlenmiş olan genel kaidelere aykırı olmamak şartıyla düğün merasimlerinde oyun ve eğlenceye müsaade etmiştir.

3.2.2.2. Sünnet Merasimi

Sünnet, erkek çocuklarının üreme organının ucundaki fazla derinin alınması ameliyesini ifade eder. Arapça'da hıtân kelimesiyle karşılanır. Hıtân, erkek ve kadının sünnet mahalli

⁶⁶³ Mâide 5/ 90.

⁶⁶⁴ Nûr 24/ 30.

⁶⁶⁵ Nûr 24/ 31.

ve sünnet için verilen yemek anlamındadır.⁶⁶⁶ Sünnet merasimi ise, bu işlemin ardından verilen yemekli eğlencelerdir. Bu günlerde ziyafet vermek ve eğlenceler düzenlemek her toplumda farklı uygulamalarla görülmüştür. İslâm gelmeden evvel de Arapların geleneğinde sünnet merasimi için eğlenceler düzenlenmiştir. Araplar daha çok sünnet yemeği vererek bu günleri kutlamışlardı. Nitekim sünnette verilen yemeğe "azîra" (العذيرة) denilirdi.⁶⁶⁷ Bu isim cahiliye döneminde çok bilinirdi. Bazen de sünnette verilen yemeği ifade etmek için "azâr" (العذار), "i'zâr" (الإعذار), "azîr" (العذير) kelimeleri kullanılırdı. Bu anlamda bazı sahâbeler, "كنا إعدار عام واحد، أي ختنا في عام واحد" "Aynı yılda sünnet olmuştuk." demişlerdir.⁶⁶⁸ Rivayette geçen "i'zâr" kelimesinin sünnette verilen yemek olduğu bilirse, kullandıkları ifadelerden dolayı bu sahâbîlerin sünnet merasimlerinde yemek verildiği anlaşılabilir.

İslâm geldikten sonra da sünnet olmaya ehemmiyet verilmiştir. Bir defasında Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: "İnsanların içinde ilk sünnet olan Hz. İbrahim idi..."⁶⁶⁹ Rasûlullâh'ın Hz. İbrahim'in ilk sünnet olanlardan olduğunu söylemesi sünnet olmaya verdiği ehemmiyeti gösterir. "5 şey insanın fitratındandır: Turnakları kesmek, bıyıkları kısaltmak, koltuk altı kıllarını temizlemek, kasık bölgesindeki kılları tıraş etmek ve sünnet olmak."⁶⁷⁰ Rasûlullâh'ın saydığı beş şeyden biri olan sünnet olma insanın fitratından sayılmıştır. Bundan dolayı İslâm sünnet olmaya önem vermiş, sünnet olmanın doğal sonucu olarak eğlence yapılmasına da itidal ölçüsünde müsaade etmiştir. Nitekim Hz. Ömer hilafeti zamanında bir def veya nağmeli bir ses duyduğunda, "Nikâh mı, sünnet mi?" diye sorar, eğer bunlardan biri söylenirse susardı.⁶⁷¹ Hz. Ömer'in susması Rasûlullâh zamanında da bu uygulamanın olduğunu gösterir. Ayrıca Hz. Ömer'in bu sükûtu sünnet merasiminde def veya nağmeyle bir şeyler söyleyerek eğlenmenin cevazını gösterir. Bir gün çocuklar sünnet olmuş, Hz. Ömer ise çocukların sünnet merasiminde yemek yedirmiştir.⁶⁷² Yine bir gün sahâbeden olan İbn Abbâs oğullarını sünnet ettirmiş, sünnet merasiminde eğlenceler düzenlemek için çocukları ve oradakileri eğlendirecek oyuncular çağırılmış ve onlara dörder dirhem vermiştir.⁶⁷³ Buna benzer sünnet merasimini Atâ b. Ebî Rebâh da yaptırmıştır. O, çocuğunu sünnet ettirmiş, ardından sünnet merasimi için yemek vermiş,

⁶⁶⁶ Salime Leyla Gürkan, "Sünnet", **DİA**, Ankara 2010, c. XXXVIII, s. 155.

⁶⁶⁷ Cevad Ali, **Mufasssal fî Târîhi'l-Arabi Kable'l-İslâm**, Dâru's-Sâkî, Beyrut 2001, c. IX, s. 70.

⁶⁶⁸ **Age**, c. IX, s. 72.

⁶⁶⁹ İmam Mâlik, **age**, "Sıfatu'n-Nebî", 3 (H.no: 4).

⁶⁷⁰ **Age**, "Sıfatu'n-Nebî", 3 (H.no: 3).

⁶⁷¹ el-Beyhakî, **age**, c. VII, s. 473.

⁶⁷² İbn Ebî Şeybe, **age**, "Nikâh", 56 (H.no: 17166).

⁶⁷³ el-Fâkihî, **age**, c. II, s. 385.

nağmeyle sözler söyleyen iki kişiyi çağırılmış ve onları güzel seslerinden dolayı överek memnuniyetini dile getirmiştir.⁶⁷⁴ Enes b. Mâlik anlatır: *"Bir sahâbî Rasûlullâh'ı yemeğe davet etti. Ben de Rasûlullâh ile beraber gittim. Yemeğe başladığımızda sofrada kabak ve ekmeğe vardı. Rasûlullâh ekmeği aldı, tabağa banarak kabağı yemeye başladı. Öyle ki tüm kabağı, içindeki et suyunu içene kadar yedi. O günden sonra kabak yemeğini hep sevdim."*⁶⁷⁵ Bu rivayet gösteriyor ki herkes gücü nispetinde yemekli davet vermelidir. Gerek düğün merasimi olsun gerek sünnet merasimi olsun aşırıya kaçmak İslâm'da hoş karşılanmamıştır. Zira İslâm israfı⁶⁷⁶ ve gösterişi⁶⁷⁷ yasaklamıştır. Böylece konuyla ilgili gelen rivayetler günümüzde de sünnet merasiminin nasıl olması gerektiğine ışık tutmuştur.

3.2.2.3. Bayramlar

Bayramlar, toplumlara özgü olan, milletlerin kendi örf, âdet ve geleneklerine göre şekillenen, içerisinde sevinç ve eğlence öğelerini barındıran, her kesim tarafından iştihak edilen, dîni ve milli açıdan özel önem addedilen ve toplum olarak neşeyle kutlanan günlerdir.⁶⁷⁸

Bayram kelimesinin Arapçası sözlüklerde âdet hâlini alan sevinç ve keder; bir araya toplanma günü anlamlarına gelen "îd" (عيد) kelimesidir. Bu kelimenin aslı ise "عود" olduğu ve "tekrar dönmek, yeniden başlamak, yinelemek" anlamlarını taşıdığı bilinmektedir. Bu anlamda İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) ve İbn Hişâm el-Lahmî gibi lügatçılar tarafından, *"Çünkü o, her yıl yeni bir sevinçle geri döner, tekrarlanır."* şeklinde "îd" kelimesinin kök anlamı ile ilişkisi ifade edilmiştir.⁶⁷⁹

İslâm'ın neşet ettiği Hicaz bölgesinde de bayramların ve o günde icra edilen eğlencelerin toplumda çok büyük bir değeri vardı. O zamanın dîni anlayışına göre hac bayramı dışında genel kabul edilen ve herkes tarafından kutlanan ortak bir bayram yoktu. Bununla birlikte her kabilenin ve şehrin kendilerine has bayramları ve tertipleedikleri eğlenceleri vardı. Her kabilenin en az bir putu ve her putun takdis edildiği muhtelif bayram ve kutlama günleri vardı. Hicretin yapıldığı yer olan Medine şehrindeki insanların kendilerine has bir milli bayramı yoktu. İran'dan aldıkları mecûsi bayramları kutlanıyordu. Bu bayramlar,

⁶⁷⁴ A.y.

⁶⁷⁵ İmam Mâlik, *age*, "Nikâh", 21 (H.no: 51).

⁶⁷⁶ A'râf 7/ 31.

⁶⁷⁷ Tirmizî, "Nikâh", 10 (H.no: 1097).

⁶⁷⁸ Sargon Erdem, "Bayram", *DİA*, Ankara 1992, c. V, s. 257.

⁶⁷⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Hişâm el-Lahmî es-Sebtî, *el-Medhal İlâ Taqvîmi'l-Lisân ve Ta'îfî'l-Beyân*, thk: Hâtim Salih ed-Dâmin, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, Beyrut 2003, s. 44; Sargon Erdem, "Bayram", *DİA*, Ankara 1992, c. V, s. 257.

ilkbaharın başladığını belli eden Nevruz ve sonbaharın başlangıcını işaret eden Mihrican bayramlarıydı. Bu günlerde eğlenceler tertipler, kutlamalar yaparlardı. Cahiliye devri Medineliler'in bunlardan başka "Yevmü's-Seb" ve "Yevmü's-Sebâib" gibi bazı bayramları daha vardı.⁶⁸⁰

Rasûlullâh Mekke'de ağır baskı ve eziyetlerden dolayı İslâm'ı tebliğ edemez hale gelince hicret yurdu olarak, Allâh'ın müsaadesiyle, Medine'yi seçti. Medine'ye hicret ettiğinde oranın halkı örf ve âdet olmuş bir halde mecûsi bayramları olan Nevruz ve Mihrican bayramlarını kutluyorlardı. Bu durumu öğrenen Rasûlullâh, *"Sizin için bayram olarak oyunlar oynayıp kutladığınız iki gün vardı. Allâh sizin için bu iki bayramı, onlardan daha hayırlı olan Ramazan ve Kurban bayramlarıyla değiştirdi."*⁶⁸¹ buyurarak İslâm'dan önce mevcut bulunan, kabile ya da şehirlere has olan yabancı menşeli bayramların kalktığını, bunun yerine Müslüman toplumların ortak bir duygu etrafında birleşip kutlayacakları bayramların geldiğini ve böylece toplumsal bütünleşmeyi sağladığını ümmetine bildirmiştir. Böylece İslâm kültüründe bayramların çok büyük önemi olmuş, öyle ki muhaddislerin bir kısmı eserlerinde "İdeyn" "İki Bayram" başlıkları altında sahih hadisleri nakletmişlerdir.⁶⁸²

Bayram günleri eğlence günleri olduğu için bu günlerde İslâmî açıdan nasıl eğlenceler tertiplenmesi gerektiğini ortaya koymak önemlidir. İslâmî açıdan belli bir standarta yerleştirilecek olan bayram eğlenceleri, diğer yöresel veya bölgesel bayram eğlencelerinin nasıl olması gerektiğine de ışık tutacaktır. Rasûlullâh, üstün ahlak sahibi olması⁶⁸³ ve tebliğ vasfının gereği olarak⁶⁸⁴ bayram eğlencelerine düzenlemeler ve sınırlamalar getirmiştir. Bir defasında Hz. Âişe anlatır: *"Bir bayram günü evimde Ensar'ın cariyelerinden nağmeyle sözler söyleyip def çalarak Buas gününe dair şiirler söyleyen kızlarla (eğleniyorduk). Rasûlullâh içeri girdi yüzünü onlardan çevirerek yatağına yattı. Bu arada Ebû Bekir içeri girdi ve 'Rasûlullâh'ın yanında şeytan mızmarları ha!' diye çıkışınca Rasûlullâh, 'Onları bırak ya Ebâ Bekir! Her kavmin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır.' dedi"*⁶⁸⁵ Rasûlullâh'ın son ifadesi bu bayram kutlamasının ramazan veya kurban bayramından birisi olduğunu gösterir. Ayrıca Hz. Ebû Bekir'in kızması ve bu şekilde eğlenilmesini haram

⁶⁸⁰ Sargon Erdem, "Bayram", **DİA**, Ankara 1992, c. V, s. 258.

⁶⁸¹ Nesâî, "Sâlatü'l-İdeyn", 1 (H.no: 1553).

⁶⁸² Buhârî'nin Sahihinde "كتاب العيدين" şeklinde, Nesâî'nin Süneninde ve Müslim'in Sahihinde "كتاب صلاة العيدين" şeklinde geçmektedir.

⁶⁸³ Kalem 68/ 4.

⁶⁸⁴ Mâide 5/ 67.

⁶⁸⁵ Buhârî, "İdeyn", 3 (H.no: 952); Müslim, "İdeyn", 16-17.

zannetmesini Rasûlullâh," *'Onları bırak ya Ebâ Bekir! Her kavmin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır.'* diyerek düzeltmiş, âdeti kızların ve kadınların kendi aralarında veya evlerinde itidal ölçüde bayram gününde veya başka bir günde eğlenebileceklerini göstermiştir. Buna benzer bir hâdise de Hz. Ömer ile mescitte mızrak oyunu oynayan Habeşliler arasında geçmiş, Hz. Ömer mescide girince Habeşlilerin eğlendiğini görmüş hiddetle yerden çakıl taşlarını alıp atmaya başlamış ve onları kovalamak isteyince Rasûlullâh, *"Bırak onları ya Ömer!"* diyerek uyarmıştır."⁶⁸⁶ Bu rivayetler gösteriyor ki Rasûlullâh bayram günlerinde İslâm şeriatının sınırları içerisinde eğlenilmesine müsaade etmiştir. Bu rivayetten erkeklerin gösteri yapan erkekleri izlemesinin caiz olduğu anlaşılır. Rasûlullâh'ın, eşi Hz. Âişe'ye bayram gününde mescitte mızrak oyunu oynayanları izlemesine müsaade etmesi de⁶⁸⁷ bayanların gösteri yapan erkekleri izlemesinin caiz olduğunu gösterir. Buna karşın erkeklerin gösteri yapan bayanları izlememesi daha doğrudur. Çünkü İslâm şeriatının yasak ettiği nefsi haram yollarla tatmin etme yani zina yasaklanmıştır. Dolayısıyla zinaya götürecek fiiller de yasak kapsamındadır. Aslında bu kural her nefis için geçerlidir. O halde kadının veya erkeğin karşı cinsi izlerken bu kuralı göz önünde bulundurması, zinaya kapı aralayacak her şeyin önüne set çekmesi gerekir.

Hz. Âişe'den gelen ve Taberânî'nin (ö. 360/971) eserine almış olduğu bir rivayette geçen Habeşlilerin mızrak oynamasına dair rivayeti, metinde bulunan "يلعبون" ve "يرقصون" kelimeleri ile "إنهن بنات ارفده" (Onlar Erfede'nin kız çocuklarıdır.) ifadesinden⁶⁸⁸, oynanan oyunun kadınlı erkekli olduğu ve raks edildiği yönündeki çıkarım⁶⁸⁹ oldukça mahzurlu gözükmektedir. Çünkü rivayet metninde geçen "بنات" kelimesi "بنت" kelimesinin çoğulu olup Arap dilinde daha çok 'kız çocuklarını' ifade etmek için kullanılmaktadır. Kadınlar için "İmraetün" (إمرأة) çoğulu "Nisâün" (نساء) ve "Ünsâ" (انثى) çoğulu "Ünâs" (أناث) kelimelerinin kullanımı daha yaygındır. Şu durumda İslâm şeriatına aykırı olan kadınlı-erkekli eğlence düzenlenmiş gibi yorumlar yapmak hatalıdır. Gösteri düzenleyen erkeklerle birlikte kız çocukları da aralarda koşuşturup oynayabilirler. Muhtemelen Rasûlullâh onları çok sevdiği için, *"Onlar Erfede'nin kız çocuklarıdır."* demiştir.

Bayram günlerinde itidal ölçüde eğlenmenin yanında güzel kıyafetler giymek, tesettür kuralları çerçevesinde ve helal olan elbiseler olması kaydıyla hoş elbiseler giyinmek ve

⁶⁸⁶ Müslim, "İdeyn", 22.

⁶⁸⁷ Müslim, "İdeyn", 19.

⁶⁸⁸ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, thk: Tarık b. Avdillah b. Muhammed- Abdülhasen b. İbrahim el-Hüseynî, Dâru'l-Harameyn, Kahire 1995, c. IX, s. 121, (H.no: 9303).

⁶⁸⁹ Nebî Bozkurt, **age**, s. 72.

böylece akraba ziyaretleri yapıp bayramlaşmak da bayram günlerinin âdetlerindedir.⁶⁹⁰ Allâh Teâlâ: *"Ey Âdemoğulları! Her namaz kılacağınızda güzelce giyinin, yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü Allâh israf edenleri sevmez."*⁶⁹¹ buyurmuştur. Bu âyet-i kerime, müşrik olan erkek ve kadınların Beytullah'ı çıplak tavaf etmeleri sebebiyle nüzul olmuştur. Allâh Teâlâ ziynetlerini alarak tavaf etmelerini söylemiştir. Ziyet, ayıp yerleri örten giysi olduğu gibi bunun dışında kalan güzel elbise ve eşyaları da kapsamaktadır. Bu âyet ve bunu destekler hadisler gereği özellikle cuma ve bayram günleri başta olmak üzere namaza giderken güzelleşmek, güzel elbiseler giyip hoş kokular sürünmek, misvak kullanıp sürme çekmek müstehabtır.⁶⁹²

Rasûlullâh bayram günleri ve cuma günlerinde kırmızı veya kırmızıyı andıran bir cübbe, elbise giydiği de gelen rivayetler arasındadır.⁶⁹³ Anlaşılan Rasûlullâh'ın kırmızı cübbe, elbise giyerek bayram namazına çıkmak istemesi, o günün önemli olduğunu zahir etmek, aynı zamanda neşeli bir gün olduğunu göstermek içindi. Rasûlullâh'ın bayram günü kırmızı elbise giymesi o zamanın toplumunda olağan karşılandığını gösterir. Nitekim Rasûlullâh'a gelerek Müslüman olan iki kişinin üzerinde kırmızı elbisenin olması ve Rasûlullâh'ın da bunu hoş görmesi bu duruma işaretir.⁶⁹⁴ Dolayısıyla günümüzde, İslâm şeriatının çizgisine uygun olacak şekilde kıyafet giyilmesi kaydıyla örfe göre olağan karşılanan renkte ve tarzda kıyafet giyilmesinde bir sakınca olmamalıdır. Mesela bir defasında da Rasûlullâh beyaz giymeyi tavsiye ederek: *"Elbisenin beyaz olanını giyiniz. Çünkü beyaz elbise daha temiz ve daha güzeldir."*⁶⁹⁵ buyurmuştur.

Gelen rivayetler gerek bayramlarda gerekse normal zamanlarda kıyafetlerin nasıl olması gerektiği ve hangi amaçla giyilip giyilmemesi gerektiği hususunda bilgiler içermektedir. Rivayetler şu şekildedir: *"Allâh, büyüklük taslayarak elbisesinin eteklerini yerde sürüyen kimsenin kıyamet gününde yüzüne bakmaz"*⁶⁹⁶, *"Kim meşhur olmaya vesile olan bir elbise giyirse Allâh kıyamet günü o kimseye zillet elbisesini giydirir."*⁶⁹⁷, *"Kim dünyada meşhur olmaya vesile olan bir elbise giyirse Allâh kıyamet günü o kimseye bir zillet elbisesini*

⁶⁹⁰ Nebî Bozkurt, "Bayram", **DİA**, Ankara 1992, c. V, s. 261.

⁶⁹¹ A'râf 7/ 31.

⁶⁹² İbn Kesîr, **age**, c. III, s. 405-406.

⁶⁹³ el-Mübârekpûrî, **age**, c. V, s. 319; el-Hasen b. Ahmed b. Yusuf b. Muhammed b. Ahmed er-Rubâî es-San'ânî, **Fethu'l-Ğaffârî'l-Câmi' li-Ahkâmi Sünneti Nebiyyine'l-Muhtâri**, thk: Ali el-İmran, Dâru Âlemi'l-Fevâid, Mekke 2006, c. I, s. 247.

⁶⁹⁴ Ebû Dâvud, "Libas", 20 (H.no: 4069).

⁶⁹⁵ İbn Mâce, "Libas", 5 (H.no: 3567).

⁶⁹⁶ Buhârî, "Libas", 1 (H.no: 5783).

⁶⁹⁷ İbn Mâce, "Libas", 24 (H.no: 3606).

giydirir; sonra o elbise içinde bir ateş alevlendirir."⁶⁹⁸ Hadislerin metninde geçen şöhret elbisesini biraz açmak gerekir. Bu hususta İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233), meşhur olmaya vesile olan elbise, herkesin giydiği elbisenin renginden farklı bir renkte olarak halkın dikkatini üzerine çeker ve böylece herkes ona bakmaya başlar ve bu kişi bundan dolayı kibirlenip kendini diğer insanlara karşı üstün görür, demiştir. İbn Raslân (ö. 868/1464) ise, "Dünya'da kibirlenmeye sebep olan ve herkesin dikkatini çeken elbiseyi giyen kimse, beslediği kibir ve gururdan dolayı ahirette zillet ve hakaret içine düşer. Çünkü ceza işlenen suçta uygun olur." demiştir.⁶⁹⁹ Mezkûr hadis, meşhur olmaya yani kibre ve övünce sebebiyet veren elbiseyi giymenin haramlığına delalet eder. Çünkü kibre götüren elbise olarak açıklanan şöhret elbisesinin karşılığında Allâh'ın o kimseye kıyamet gününde zillet elbisesi giydireceği söyleniyor. Bu çok şiddetli bir uyarıdır. Ayrıca şöhret elbisesi ifadesinden, halkın giysisinden farklı eski püskü bir kıyafetle halkın nazarında bir zâhid, bir derviş gibi görünüp manevi bir saygınlık kazanmak yoluyla meşhur olma sevdasına kapılanlar da hadiste geçen tehditlere maruz kalır.⁷⁰⁰ Dolayısıyla varit olan hadisten kibre sebebiyet veren elbiselerin giyinilmesinin yasak olacağı sonucu ortaya çıktığı gibi gösteriş ve nam niyetiyle dindarlık nişanesi olarak sayılan elbiseler giymenin de yasaklığı ortaya çıkar. Şu durumda gerek bayram günlerinde olsun gerekse diğer günlerde olsun bu niyet ve düşünceler ile bu tarz kıyafetleri giymek yasak olur. Buna karşın sayılan vasıflar olmadıkça ve İslâm'ın sınırları içerisinde kalmak şartıyla istenilen elbiseyi giymek caizdir. Nitekim Rasûlullâh'ın şu ifadesi bunu gösterir: "İsraf ve kibir karışmadığı sürece yeyiniz, içiniz, sadaka veriniz ve giyiniz."⁷⁰¹

Şu da var ki, gelen bazı rivayetlere bakarak⁷⁰² Rasûlullâh'ın sade giyinmesinden, onun giysisinin nizamına ve görüntüsüne önem vermediği yönünde yanlış bir düşünceye kapılmak doğru olmaz. Nitekim Rasûlullâh bir defasında nakışlı bir siyah abâ içinde namaz kılmış, bu abâ namazda dikkatini dağıtacak gibi olunca bunun yerine nakışsız bir abâ giymek istemiştir.⁷⁰³ Rivayette geçen nakışlı ve nakışsız elbisenin güzel ve düzgün bir elbise olduğu anlaşılır. Zira bir gün Rasûlullâh saç başı dağınık birini görünce: "Bu adam saçlarını düzelterek bir şey bulamamış mı?" demiş, buna benzer üzerinde kirli elbiseler

⁶⁹⁸ İbn Mâce, "Libas", 24 (H.no: 3607); Ebû Dâvud, "Libâs", 5 (H.no: 4029).

⁶⁹⁹ Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Ali ed-Diyânüvî Azîmâbâdî, **Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd**, thk: Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1968, c. IX, s. 1035.

⁷⁰⁰ Es-Sindî, **age**, c. IV, s. 91; İbn Raslân, **age**, c. XVI, s. 206.

⁷⁰¹ İbn Mâce, "Libâs", 23 (H.no: 3605).

⁷⁰² İbn Mâce, "Libâs", 1 (H.no: 3553).

⁷⁰³ İbn Mâce, "Libâs", 1 (H.no: 3550).

bulunan birini görünce de: *"Bu adam elbisesini yıkayacak bir şey bulamamış mı?"*⁷⁰⁴ diyerek âdeta giyinmenin adabını ashâbına ve ümmetine göstermiştir. Bu paragrafta aktarılan rivayetlerden Rasûlullâh'ın sade ama gayet temiz ve düzenli elbiseler giydiği ve bu yönde giyilmesini tavsiye ettiği sonucu çıkarılabilir.

İslâm'ın ilk yıllarından sonra İslâm dini, cihad ve fetih anlayışıyla büyük bir sahaya yayılmış ve birçok devletin ve milletin dini olmuştur. Bundan dolayı bu devletler İslâm'ın koymuş olduğu bayramları kutlamışlardır. Mesela Abbasiler, Fatimiler, Selçuklular ve Osmanlılarda kurban ve ramazan bayramları coşkuyla kutlanır, günler süren yemekli ikramlar verilip saray ve sokaklar rengarenk süslenir, çeşitli elbise ve eşyalar görevlilere ve yoksullara dağıtılır, eğlence mekanlarında nağmeyle şiirler okunduğu gibi Kur'ân tilaveti ve tekbirler de okunur, toplumun her kesimi bu eğlencelere ve şenliklere davet edilirdi. Padişahlar ya da halifeler bayram namazlarını kıldırır, onlar namazgâha gelirken karşılama alayları olur ve böylece halkla bayramlaşırlardı.⁷⁰⁵

İslâm, var olan birçok bayramın yerine ramazan ve kurban bayramlarını koymuş, bu günleri hem ibadet hem de eğlence günleri kılarak toplumsal bütünleşmeyi ve huzuru tesis etmiş, itidal ölçüsünde eğlenilmesine izin vermiştir. Böylece İslâm, kendisine karşı yöneltilen geri kalmışlık, zamana ayak uyduramama ve eski zamanı yaşayarak aşırıya giden bir din şeklindeki eleştirilere yine kendi bünyesinde cevap vermiştir.

3.2.2.4. Şenlikler

Genel olarak şenlik, değerli bir olayı, değerli bir günü, bir kahramanı veya bir ürünün hasatını kutlama, kısacası bir topluluk tarafından herhangi bir şey onuruna düzenlenen kamusal veya özel kutlamalardır.⁷⁰⁶

Tarih boyunca şenlikler hemen her toplumda dîni veya milli olarak düzenlenmiştir. Mesela Eski çağlarda Yunanda ve Batı Anadolu'da tanrılar adına kutlanan dîni içerikli şenlikler ayın evrelerine göre değil, kendi inanışları doğrultusunda tanrı ve tanrıçalara adanmış resmi takvime göre düzenlenirdi. Bu nedenle bir yıl takvim ayı olarak adlandırılan on iki bölümünden her biri olan aylar, büyük ve önemli şenliklerden adlarını aldığı için kentten kente farklılık göstermekteydi.⁷⁰⁷ Eski Ahit'te çeşitli vesilelerle yapılan eğlence, şenlik ve

⁷⁰⁴ Ebû Dâvud, "Libâs", 17 (H.no: 4062).

⁷⁰⁵ Nebi Bozkurt, "Bayram", **DİA**, Ankara 1992, c. V, s. 261-262.

⁷⁰⁶ Ayşen Sina, "Eskiçağda Atina'da Şenlikler", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1 (2015), s. 42.

⁷⁰⁷ **Agm**, s. 42.

merasimlerden, çalgılı ve çalgısız oyunlardan söz edilir.⁷⁰⁸ Cahiliye dönemi eğlence ve şenlik anlayışında ise panayırlarda söylenen şiirler önemli yer tutardı. Bunun dışında evlilik, sünnet, bir zaferin kutlanması ve bayram günlerinde, hükümdarların tahta çıkışlarında, kabile reislerinin seçilmesinde, uzun seferlerden dönüşlerde ve kabilenin eskiden kazandığı bir zaferin (eyyâmü'l-arap) yıl dönümlerinde şenlikler ve eğlenceler tertiplenirdi.⁷⁰⁹ İslâmiyet ortaya çıktıktan sonra bilhassa Medine döneminde örfî ve dîni şenlikler tertiplenmiştir. Mesela düğün ve sünnet merasimleri için eğlenceler düzenlenmiş, bayram günlerinde çeşitli etkinlikler yapılmış, şenlikler düzenlenmiştir. Bu şenliklerde çeşitli âdetler icra edilmiştir. Bu doğrultuda "saçı" denen, bazı düğün ve şenlik günlerinde ortaya saçılması âdet olan inci, madeni ya da kağıt para, şeker, hububat gibi şeyler bu âdetlerden sadece birisidir. Bu âdet birçok toplumda varlığını sürdürmüş hatta günümüze kadar devam etmiştir.⁷¹⁰ Türklerde ise şenliklerin temelini eski zamanlarda toylar ve günümüze kadar devam eden dîni ve milli bayramlar oluşturur.⁷¹¹ Bunun dışında kaynaklarda nevrüz eğlenceleri, yılbaşı ve hicri yeni yıl eğlenceleri, hıdırellez denilen bahar şenlikleri, Ramazan bayramı ve Kurban bayramı ile av şenlikleri⁷¹² Türklerin düzenlemiş olduğu bazı şenlikler olarak geçmektedir.

Bu bilgiler, tarih boyunca şenliklerin milli ve dîni içerikli olarak düzenlendiğini ve yüzlerce türünün olduğunu gösterir. İslâm'ın şenliklere, oyun ve eğlenceye bakışı daha evvel geçtiği üzere itidal ölçüsünde, belirlenen sınırlar aşılmadığı sürece mubah olduğu yönündedir. Dolayısıyla günümüzde düzenlenen veya yeni ortaya çıkmış olan şenliklere bu anlayışla bakmak, İslâm'ın emir ve yasaklarını koruyarak ve İslâm'ın amaç ve gayesi doğrultusunda bu gibi şenlikler düzenlemek gerekir.

3.2.3. Tiyatro, Film Gösterileri ve Meddahlık

Tiyatro doğası gereği, yaslandığı toplumun popilist eğlence ve kültür hayatının bir yansıması ve gösterimidir. Dolayısıyla konularını içerisinde yaşadığı toplumun anlayışına uygun olarak seçerek her dönem ve çağa göre kadim konuları tekrar işlemiş ve güncellemiştir. Halk önünde sergilenen tiyatronun trajedi, komedi, drama ve pandomim gibi türleri vardır.⁷¹³ Şu durumda tiyatro, farklı bir şekilde duyguların ve olayların hareket,

⁷⁰⁸ Nebî Bozkurt, *age*, s. 33.

⁷⁰⁹ *Age*, s. 37-38.

⁷¹⁰ *Age*, s. 66-67.

⁷¹¹ Tuncer Baykara, "Türklerde Şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlenceler", *Erdem*, 36 (2000), s. 867-868.

⁷¹² *Agm*, s. 875, 876, 877, 878, 879, 880, 884.

⁷¹³ Erkay Yavuz, *Geleneğe Dayalı Tiyatroya İki Örnek: Dario Fo Tiyatrosu ve Nejat Uygur Tiyatrosu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 12.

jest, mimik ve konuşmalarla anlatılmasıdır. İlk tiyatro şenlikleri Antik Yunan ve Roma kültüründe görülmüştür.⁷¹⁴

Tarihi çok eski zamana kadar ulaşan tiyatro gösterimi muhtemelen İslâm'ın neşet ettiği yıllarda da biliniyordu. Fakat o zamanın sıkıntılı ortamı tiyatro oyununun gösterimine müsait değildi. Fakat buna benzer bir uygulama olan panayırlarda veya başka mekanlarda şiirler söylenmesi ve şiir söyleyenleri halkın dinlemesi tiyatro oyununun bilindiğine delil olabilir. Nitekim Übey b. Ka'b (ö. 33/654 [?]) Rasûlullâh'ın, "*Şüphesiz şiirden bir kısmı hikmettir.*" buyurduğunu söylemiştir.⁷¹⁵ Buradaki hikmet kelimesinden kasıt, faydalı olan ve vakiya, gerçeğe uygun olarak söylenmiş sözlerdir. Ayrıca Rasûlullâh güzel ve hak olan şiirleri dinlemiş ve onaylamış,⁷¹⁶ bazılarını da söylediği şiirlerden dolayı dua etmiştir.⁷¹⁷ Şu durumda bir nevi şiir söyleme sanatını andıran tiyatro oyunu ve bu kapsamda değerlendirilebilecek film gösterimi içerisinde haram olan unsurlardan bir şeyin reklam edilmemesi, küfür olan sözlerin kullanılmaması, dîni değerleri aşağılayıcı rollerde bulunulmaması, yalan, iftira gibi kişinin ahlâkına ve onuruna yönelik hitap ve kasıtların olmaması, kadınların teşhir edilmemesi, zinaya ve faize teşvik etmemesi, alkollü içeceklere vb. şeylere özendirmemesi şartıyla caizdir. Buna karşılık, bu sayılanların tiyatro veya film gösteriminde var olması İslâm şeriatının sınırlarını aştığı için caiz olmaz. Çünkü tiyatro ve film gösterimindeki asıl hedef oyun oynayıp eğlenmenin yanında eğitici bir uslupla kişileri etkilemek ve ekonomik rant elde etmeyle birlikte kitlelerde dîni veya milli şuur oluşturmaktır. Şu da var ki, tarihte olan kötü bir karakter canlandırılacaksa mesela İslâm'ın doğuşunu ortaya koyan bir oyunda Ebû Cehil'i (ö. 2/624) canlandıran karakterin, bu kişinin gerçekteki vasfına uygun olarak küfür, şirk vb. sözler söylemesinde ve Müslümanlara iftira içeren menfur sözler kullanmasında bir beis olmamalıdır. Çünkü sergilenen kötü karakterin vasıfları ancak bu şekilde ortaya çıkar. Dolayısıyla sinema veya tiyatro gösterimlerinde bu ayrıma dikkat edilmesi önemlidir.

Günümüzde tiyatrodan ziyade sinema gösterimleri çok yaygın olmuş, hususi salonlarda hatta evlerde izlenmesi çoğalmıştır. Bu filmlerin bir kısmında doğrudan veya bilinçaltına işlenecek şekilde dolaylı olarak İslâm'ı ve değerlerini karalama, itibarsızlaştırma ve aşağılama söylemlerine dayalı konular işlenmektedir. Bu hususta günümüzde bilhassa

⁷¹⁴ Ramazan Kaya, "Tarihin Hayat Bulma Alanı: Tiyatro", **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 15 (2010), s. 242.

⁷¹⁵ Buhârî, "Edeb", 90 (H.no: 6145); Tirmizî, "Edeb", 69 (H.no: 2844).

⁷¹⁶ Buhârî, "Edep", 90 (H.no: 6147); Tirmizî, "Edeb", 70 (H.no: 2847- 2849).

⁷¹⁷ Buhârî, "Edeb", 90 (H.no: 6148).

yabancı menşeli yapımlarda bu tür filmler çekilmektedir.⁷¹⁸ Daha evvel de işaret edildiği üzere İslâm kendisine yapılan saldırılara sessiz kalmamış, bu gibi saldırılar karşısında nasıl davranılması gerektiğinin yöntemini göstermiştir. Nitekim Allâh Teâlâ'nın: "*Allâh'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut alaya alındığını işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze geçmedikçe kendileriyle beraber oturmayın; aksi takdirde sizde onlar gibi olursunuz.*"⁷¹⁹ ve "*Âyetlerimiz hakkında ileri-geri konuşmaya dalanları gördüğünde, onlar başka bir söze geçinceye kadar kendilerinden uzak dur. Eğer şeytan sana unutturursa, hatırladıktan sonra artık o zalimler topluluğu ile oturma!*"⁷²⁰ hitabı bu yöntemi açıklar niteliktedir. Buna göre Allâh'ın âyetlerinin doğrudan veya dolaylı olarak inkâr edildiği, Allâh ve Rasûlünün alay konusu yapıldığı, İslâm'ın kutsal saydığı değerlere saldırı içeren filmleri izlemek veya izletmek caiz değildir sonucu çıkar. Kişi bu tür filmleri izlemekle dîni açıdan sorumlu olur. Nitekim Rasûlullâh: "*Her kim kötü olarak bilinen bir şeyi görürse onu eliyle düzeltsin, buna gücü yetmezse dili ile düzeltsin, buna da güç yetiremezse kalbiyle buğuz etsin yani bu işin kötü olduğunu bilsin ki bu durum imanın en zayıf şeklidir.*"⁷²¹ buyurarak bu hususa dikkat çekmiştir. Dolayısıyla kişi bu gibi durumlarda kalben buğuzetmekle yetinmeyip kendisi bu tür filmleri izlememesi gerektiği gibi meşru ölçüler içerisinde şikâyet ve protesto hakkını da kullanmalıdır.

Şu da var ki, Müslüman yapımcılar ve oyuncular film, sinema vb. sahaları doldurmak ve bu alanlarda üretim yapmakla sorumlu olmalıdır. Zira günümüzde bu sektör ekonomik bir rant elde etme hatta dîni sömürü aracı olarak kullanma hâline gelmiştir. Medyayı etkili kullanmak günümüz Müslümanlarına zarurettir. Çünkü çağımızda saldırı teknikleri, savaş araçları ve taktikleri değişmiş, fiziki savaşların yanına psikolojik ve ekonomik savaşlar eklenmiştir. Dolayısıyla Müslümanlar her alanda olduğu gibi film, medya vb. kitle iletişim araçlarını kullanma noktasında da tedbirlerini almak zorundadır. Nitekim bu duruma işaret eden âyetler nazil olmuştur. Enfâl suresinde: "*Allâh'ın ve sizin düşmanlarınızı ve onların gerisinde olup sizin bilmediğiniz ama Allâh'ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın. Allâh yolunda harcadığınız her şeyin karşılığı, zerrece haksızlığa uğratılmadan size tastamam ödenecektir.*"⁷²² şeklinde geçmektedir. Bu âyet-i kerimede Allâh Teâlâ İslâm düşmanlarıyla

⁷¹⁸ Mesela bkz: Christopher McQuarrie (Yön.), **Görevimiz Tehlike 6 (Mission: Impossible 6)**, Panamount Pictures (Yap./Dağ.), ABD 2018.

⁷¹⁹ Nisâ 4/ 140.

⁷²⁰ En'âm 6/ 68.

⁷²¹ Tirmizî, "Fiten", 11 (H.no: 2172).

⁷²² Enfâl 8/ 60.

muharebe için güç, imkân ve takat ölçüsünde harb âletleri hazırlamayı emrediyor.⁷²³ Dolayısıyla Müslümanlar, İslâm'a yapılan saldırıları önlemek ve zafer kazanmak için gerekli olan pratik hazırlığı yapmak zorundadır. Bir Müslümanın gücü oranında İslâm'ı müdaafa için maddi hazırlık yapması cihad görevinin gerektirdiği bir görevdir. Mezkûr âyette "*Savaş atları*" ifadesi kullanılıyor. Çünkü bunlar, ilk defa Kur'ân'ın hitap ettiği sahâbe tarafından savaşta etkinlikleri ve önemi bilinen araçlardı. Şayet âyet-i kerime onlara o zaman için bilmedikleri, bir zaman sonra bulunacak araçları hazırlamalarını emretseydi, insanı şaşkırtan bilinmez şeyleri emretmiş olacaktı.⁷²⁴ Şu durumda, "*Onlara karşı elinizden geldiği kadar güç hazırlayın.*" âyetinin kapsamına günümüzdeki medya araçları ile yapılan savunma da dâhil olmalıdır. Çünkü buradaki amaç, İslâm düşmanlarını İslâm yurduna saldırmaktan caydırmak ve bu doğrultuda önlemler almaktır. Dolayısıyla Müslümanlar kitle gücü dâhilinde kuvvet sebeplerinin hepsini devreye sokmaktan geri kalmamalıdır.⁷²⁵ Bu cihetten bakılacak olursa film vb gösterimler İslâm için bir savunma aracı olarak kullanılabilir.

Film gösterimi veya tiyatro oyununun bir dalı olarak sayılabilecek meddah veya kıssahan,⁷²⁶ bir topluluk önünde çeşitli hikâyeler anlatan ve taklit sanatı yapan kişilere denir. Bu oyuna ise meddah oyunu denir. Bir tek oyuncunun çeşitli kılıklara girerek bir oyunu canlandırmasıdır. Meddah, genellikle bir konu içinde geçen farklı karakterlerin seslerini, mimiklerini ve hareketlerini canlandırarak taklit ve güldürmek amaçlı oyunlar yapar.⁷²⁷

İslâm'da bu oyunların sergilenmesiyle ilgili bazı tenbihler vardır. Mesela bir defasında insanları sırf güldürmek için yalan konuşan kişi hakkında Rasûlullâh, "*Yazık ona, yazık ona!*" ifadesini kullanmıştır.⁷²⁸ İslâm'da yalan söylemek haramdır. Yalan söze gülmek haramlığı artırır.⁷²⁹ Bu durum toplumda fitne çıkmasına ve toplumun karışmasına sebebiyet verebilir. Ayrıca zaruri haller dışında yalan söylemeye ruhsat yoktur. Yalan söyleyerek insanları güldürmek bir zaruret olmadığı gibi onlara herhangi bir faydası da yoktur. Bundan dolayı Rasûlullâh bu ifadeyi kullanmış olmalıdır.⁷³⁰ Buna karşılık

⁷²³ İbn Kesîr, **age**, c. IV, s. 80.

⁷²⁴ Seyyid Kutub, **age**, c. III, s. 1543.

⁷²⁵ **Age**, c. III, s. 1544.

⁷²⁶ Nebi Bozkurt, **age**, s. 108.

⁷²⁷ Erkay Yavuz, **agt**, s. 72.

⁷²⁸ Ebû Dâvud, "Edeb", 87 (H.no: 4990); Ahmed b. Hanbel, **age**, c. XXXIII, s. 244, (H.no: 20046).

⁷²⁹ Emîr es-San'ânî, **age**, c. XI, s. 48.

⁷³⁰ es-Sehârenpûrî, **age**, c. XIII, s. 390.

içerisinde yalan olmayan eğitici ve eğlendirici hikâyeleri anlatmak ve dinlemek caizdir. Yusuf suresindeki, "*Kıssaların en güzeli*"⁷³¹ ifadesi bu hususa işaret eder.

3.2.4. Mizah

Aslı, şaka ve latife yapmak anlamındaki mezh kökünden mastar ismi olan müzâhtır. Kelime, Kur'ân'da geçmemekle beraber hadislerde mezh kökünden çeşitli türevleri bulunmaktadır.⁷³² Şu durumda mizah, başkasına karşı, kırmadan ve eziyet vermeden espri yapma, güldürmeye çalışma, teveccüh kazanma ve sevecen olma gibi içerisinde şaka barındıran söz ve davranışlardır. İçerisinde istihza yani alay etme, dalga geçme ve ironi öğelerini de barındırır.⁷³³ Arapça'da şakacı anlamına gelen "دعب" kelimesi de mizah kapsamında değerlendirilir. Bunun için çok şaka yapan kimseye, "دعابة" "çok şaka yapan, çok şakacı" denir.⁷³⁴ Mizah için yapılan bir başka tanımda mizah, bir espiri sanatıdır; nefsin eğlencesidir; kalbin dörtte biridir; rahatlama sebebi ve sevincin kaynağıdır. İslâm'ın neşet ettiği Hicaz bölgesindeki Araplar arasında da mizah çok yaygındı. Mesela Araplar bir adamı övmek istediklerinde: "*Onun yüzü hep güler*"; yermek istediklerinde ise, "*Suratı asık, kötü görünüşlü*" derlerdi.⁷³⁵

İçerisinde yalanın ve hilenin olmadığı mizah insan için bir ihtiyaçtır. Çünkü insan her zaman aynı hal üzerinde kalmaz. Zamanın ve şartların zorlukları altında ezilen insan, ferahlamak, neşelenmek ve eğlenmek ister. Bazen en yakını olan ailesine veya arkadaşına espriler yapabilir, mizah dolu konuşabilir. Bu durum insanı rahatlatan etkenlerdendir. Nitekim Rasûlullâh bu hususa gerek sözleriyle gerek onaylarıyla dikkat çekmiş, hem kendisi hem de sahâbe bazen mizah ve şaka yoluna başvurmuşlardır. Bu konudaki örneklere geçmeden önce şu hususu aydınlatmak gerekir. Mizah konusuna delil gösterilen "*Zaman zaman kalpleri dinlendiriniz.*"⁷³⁶ hadisinin yorumlanması⁷³⁷ doğru olmakla birlikte eksiktir. Zira âyet-i kerimede, "*Onlar, inananlar ve kalpleri Allâh'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allâh'ı anmakla huzur bulur.*"⁷³⁸ buyurulmakta, kalplerin manevi huzurunun Allâh'ı anmakla mümkün olacağı ifade edilmektedir.

⁷³¹ Yûsuf 12/ 3.

⁷³² İsmail Durmuş, "Mizah", **DİA**, Ankara 2005, c. XXX, s. 205.

⁷³³ Muhammed Amîm el-İhsan el-Müceddidi el-Bereketi el-Hindî, **Kavâidü'l-Fıkhi**, es-Sadefü Bibliiraz, Pakistan-Karaçi 1968, s. 480.

⁷³⁴ el-Fîrûzâbâdî, **age**, s. 84.

⁷³⁵ en-Nüveyrî, **age**, c. IV, s. 4-5.

⁷³⁶ Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ'**, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire 1932, c. I, s. 435.

⁷³⁷ Akif Köten, "Asr-ı Saadet'te Mizah", Vecdi Akyüz (Ed.), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, c. IV, s. 386.

⁷³⁸ Ra'd 13/ 28.

Dolayısıyla manevi anlamda daralanların kalpleri Allâh'ı anmakla, bedenen yorulan insanların ise İslâm şeriatının sınırlarını aşmamak kaydıyla eğlenmekle huzur bulur, teskin olur. Fakat ikinci durumu âdet hâline getirmeden yeteri kadar yapmak gerekir. Zira bedenen yorulma hissettiğinde insanı rahatlatan şeylerden sayılan mizahın gereği olan gülmenin aşırısı men edilmiştir. Bu hususta Rasûlullâh: "*Gülmeyi çoğaltmayınız! Çünkü gülmenin çokluğu kalbi öldürür.*"⁷³⁹ buyurmuştur. Bu hadise dayanarak gülmenin yasak olduğunu söylemek yanlış olur. Zira burada gülmenin hepsi değil aşırısı yasak edilmiştir. Dolayısıyla eğlence ve diğer bütün işlerde olduğu gibi gülme hususunda da aşırıya kaçmak uygun olmaz.

Mizahın parçası olan gülme ve güldürmeyle ilgili birçok rivayet gelmiştir. Bu hususta Rasûlullâh mizah yaptığı gibi bazı mizahçı sahâbîlere de müsaade etmiş, hatta onların yaptığı şakalara gülümsemiştir. Esasen mizah yapmak bir zekâ işidir. İnsanların zekâ ve ahlak bakımından⁷⁴⁰ en üstünü olan Rasûlullâh, insanları kendisine çekmek, tebliğ görevini icra etmek ve yumuşak söz ile onların gönüllerini İslâm'a ısındırmak için⁷⁴¹ bazen mizah yolunu kullanmıştır.⁷⁴² Dolayısıyla İslâm'a aykırı olmayan şakalar sünnettir denilebilir.

Nitekim bazı zamanlarda Rasûlullâh ashâbına takılıp mizah yapmıştır. Bir defasında Enes b. Mâlik'e seslenirken, "*Ey iki kulak sahibi*"⁷⁴³ demiş sahâbeyi güldürmüştü. Yine bir gün yükleri için kendisinden deve isteyen bir adama; "*Sana deve yavrusu vereyim demiş*", adam hayretle; "*Ey Rasûlullâh! Deve yavrusunu ne yapayım*" deyince, "*Her deve bir devenin yavrusu değil midir?*"⁷⁴⁴ şeklinde cevap vererek mizah yoluyla espri yapmıştır. Başka birgün Rasûlullâh yanına gelen Ensar'dan bir kadına; "*Kocanın gözlerinde beyazlık var*" demiş, bunu duyan kadın korkuyla eşine gidince eşi; "*Sana ne oldu, ne bu telaş?*" diye sormuş, kadın da; "*Rasûlullâh bana, senin gözlerinde beyazlık var dedi.*" diye karşılık verince, adam; "*Bunda kötü ne var! Benim gözlerimde zaten beyazlık var*" diyerek Rasûlullâh'ın kadına mizah, espri yaptığını ima etmiştir.⁷⁴⁵ Yine, Ensar'dan yaşlı bir kadın Rasûlullâh'a gelerek; "*Ey Rasûlullâh! Allâh'ın beni cennetine koyması için bana dua et.*" dedi. Bunun üzerine Rasûlullâh; "*Bil ki bu yaşlı hâlinle cennete giremezsin.*" deyince kadın

⁷³⁹ İbn-i Mâce, "Zühd", 19 (H.no: 4193).

⁷⁴⁰ Kalem 68/ 4.

⁷⁴¹ Âl-i İmrân 3/ 159.

⁷⁴² Akif Köten, **age**, c. IV, s. 390.

⁷⁴³ Tirmizî, "Birr", 56 (H.no: 1991); Ebû Dâvud, "Edeb", 92 (H.no: 5002).

⁷⁴⁴ Tirmizî, "Birr", 56 (H. No: 1992).

⁷⁴⁵ en-Nüveyrî, **age**, c. IV, s. 5; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, **Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs**, thk: Muhammed Muhyiddin el-Esfer, el-Mektebetü'l-İslâmî-Müessesetü'l-İşrâk, Dimaşk-Lübnan 1999, s. 419.

ağlamaya başladı. Rasûlullâh gülümsedi ve *"Şüphesiz biz onları yepyeni bir yaratılışla yaratacağız. Onları bakire, eşlerine sevgiyle bağlı ve yaşıt kılacağız."*⁷⁴⁶ âyetlerini okudu.⁷⁴⁷ Böylece kadına latife ve mizah yoluyla cennette her zaman genç olacağını bildirdi. Rasûlullâh torunları Hasan (ö. 49/669) ve Hüseyin (ö. 61/680) ile de şakalaşmayı severdi. Bir defasında ashâbıyla yolda giderken oynamakta olan Hüseyin'e rastladı, topluluğun önüne geçerek kollarını açtı ve onu çağırды. Gelmek istemeyen Hüseyin sağa sola kaçınca Rasûlullâh gülererek onu yakalayınca kadar arkasından koştu ve yakaladı. Yakalayınca bir elini çenesinin altına, diğerini ensesine koyarak onu öptü.⁷⁴⁸ Başka bir gün Rasûlullâh kovadan ağzına su almış ve beş yaşında bir çocuk olan Mahmud İbnu'r-Rebi'in yüzüne püskürtmüştü.⁷⁴⁹ Bu rivayetlerden anlaşılacağı üzere Rasûlullâh çocuklarla da şakalaşmış ve bunu ashâbının önünde yaparak onları bu konuda teşvik etmiştir.

Sahâbe de Rasûlullâh'a mizah yoluyla takılmışlar, buna karşılık herhangi bir uyarı veya yasaklama da işitmemişlerdir. Mesela bir gün Avf b. Mâlik (ö. 73/692) Tebuk gazvesinde küçük bir çadırda bulunan Rasûlullâh'ın yanına gelir ve selam verir. Rasûlullâh selamı alır ve *"İçeriye gir"* der. Bunun üzerine Avf b. Mâlik; *"Bütün vücudumla mı gireyim ya Rasûlullâh"* deyince Rasûlullâh; *"Evet bütün vücudunla gir"* diye karşılık verir.⁷⁵⁰ Öyle anlaşılıyor ki Rasûlullâh, savaşın sıkıntılı günlerinde dahi sahâbenin yaptığı mizahları yasaklamamış, onları terslememiş ve böylece daralan nefislerini ferahlatmak için kendisiyle dahi böyle espriler yapılmasına müsaade etmiştir.

Rasûlullâh'ın seviyeli şakalarına karşın çok ağır şaka yapan sahâbîler de vardı. Mesela bu şekilde ağır şakalar yapan ve başka toplumlarda hiçte hoş karşılanmayacak olan şakaları Nuaymân adında bir sahâbî birden fazla yapmıştır. Nuaymân sahâbenin en şakacısı idi. Bir gün Hz. Ebû Bekir, Nuaymân ve arkadaşı Süveybit beraber ticaret için Busra'ya gitmişlerdi. Nuaymân, eşyaların başında bekleyen Süveybit'e gelerek ondan yiyecek bir şeyler istedi. Süveybit; *"Ebû Bekir gelmeden olmaz."* diye reddedince Nuaymân; *"Vallâhi seni kızdıracak bir iş yapacağım."* dedi ve az ileride bulunan deve tüccarlarına giderek onlara; *"Maharetli Arap bir kölem var. Onu satın alır mısınız? Fakat o çok konuşkan biridir, belki size, 'Ben hür bir insanım' diyebilir. Eğer almayacaksanız kölemi bana karşı ifsad etmeyiniz."* dedi. Onlar da; *"Hayır onu, on deveye satın alırız."* deyince Nuaymân

⁷⁴⁶ Vâkıa 56/ 35-36-37.

⁷⁴⁷ et-Taberânî, **age**, c. V, s. 357; en-Nüveyrî, **age**, c. IV, s. 6; İbn Kuteybe, **age**, s. 419.

⁷⁴⁸ İbn Mâce, "Mukaddime", 11 (H.no: 144).

⁷⁴⁹ Buhârî, "İlim", 18 (H.no: 77).

⁷⁵⁰ Ebû Dâvud, "Edeb", 91 (H.no: 5000).

develere doğru gitti, onları bağladı ve alıcıların yanına geldi. Süveybit'i göstererek; *"İşte bu, buyurun alın."* dedi. Tâcirler Süveybit'e kendisini satın aldıklarını söyleyince; *"O yalancıdır, ben hür bir insanım."* demesine rağmen kendisini inandıramadı ve tâcirler; *"Tamam, o senin durumunu bize bildirdi."* deyip ipi boynuna geçirerek götürdüler. Daha sonra Hz. Ebû Bekir gelince durumu öğrendi, develeri geri verip Süveybit'i kurtardı. Olay Rasûlullâh'a anlatılınca çok güldü. Rasûlullâh ve ashâbı yıl boyunca bu olaya her akıllarına geldiklerinde güldüler.⁷⁵¹ Yine Nuaymân'ın başka bir gün, Rasûlullâh'ı ziyarete gelen bir bedevinin devesini kesmesi ve bunu Rasûlullâh'a ödetmesi⁷⁵² onun şakalarındandır. Nuaymân'dan başka şakacı sahâbîler de vardı. Mesela ilmiyle tanınan Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665 [?]) ailesinin yanında insanların en şakacısıydı. Fakat o kavmiyle beraber oturduğunda insanların en suskunu ve ciddisiydi.⁷⁵³ Abdullah b. Huzâfe (ö. 35/655-56) de bir sefer esnasında Rasûlullâh'a şaka yapmak istemiş, bunun için Rasûlullâh'ın bineğinin yularını çözmüştü. Bu şakaya maruz kalan Rasûlullâh neredeyse düşecekti. İbn Vehb; *"Onu güldürmek için mi böyle yaptı?"* diye sorunca, *"Evet"* cevabını almıştır.⁷⁵⁴ Yine aynı sahâbî bir defasında da arkadaşlarına şaka yapmış, komutan olarak sefere çıktığında yanındakilere dinlenme sırasında, *"Şu yanan ateşe girin"* demiş, oradakilerin bir kısmı gerçekten ateşe girmek üzereyken şaka yaptığını söylemiştir.⁷⁵⁵

Mizah konusunda aşırıya gidilmesini yasaklar nitelikte hadisler de rivayet edilmiştir. Mesela bir defasında Rasûlullâh ashâbına şaka yapmış, bu duruma şaşırان Ebu Hüreyre, *"Ey Rasûlullâh sen bize şaka mı yapıyorsun."* dediğinde, *"Evet şaka, mizah yaparım ancak sadece doğruyu söylerim."* diye karşılık vermiştir.⁷⁵⁶ Bu hadisten Rasûlullâh'ın seviyeli şaka yapılmasına izin verdiği, yalan konuşulmasını yasakladığı sonucu çıkar. Dolayısıyla mizah yapma uğruna her türlü söz söylemek ve böylece karşısındakini güldürmeye çalışmak yasaklanmıştır. Bununla ilgili Rasûlullâh şöyle buyurmuştur; *"Doğruluk insanı halis iyiliğe götürür; halis iyilik de cennete götürür. İnsan doğruluk ede ede, doğruyu söyleye söyleye siddıklardan, doğru sözlülerden yazılır. Yalan konuşmak ise insanı fucûra, şerre götürür; şer de cehenneme götürür. İnsan yalancılık ede ede, yalan söyleye söyleye"*

⁷⁵¹ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, **el-İstîâb Fî Ma'rifeti'l-Ashâb**, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1992, c. IV, s. 1527; en-Nüveyrî, **age**, c. IV, s. 6; İbn Mâce, "Edeb", 24 (H.no: 3719).

⁷⁵² İbn Abdilberr, **age**, c. IV, s. 1527-1528.

⁷⁵³ **Age**, c. II, s. 539.

⁷⁵⁴ **Age**, c. III, s. 889-890.

⁷⁵⁵ **Age**, c. III, s. 890.

⁷⁵⁶ Tirmizî, "Birr", 56 (H.no: 1990).

Allâh katında yalancılardan yazılır."⁷⁵⁷ Bu hadiste yalan konuşmaya karşı bir uyarı ve tenbih vardır. Yine bu hususta gelen bir rivayette Rasûlullâh; "*Münafıklığın alameti üçtür: söz söylediğinde yalan konuşur...*"⁷⁵⁸ diyerek yalan söylemenin münafıkların vasıflarından biri olduğunu bildirir. Ayrıca Rasûlullâh'ın başkasına sövmeyi yasaklar yönündeki sözleri de⁷⁵⁹ mizah yaparken kötü söz konuşulmaması gerektiğine işaretler.

Buraya kadar örneklerini verdiğimiz mizah bahsinde mühim olan şey, mizahların yörelere, bölgelere veya milletlere göre değerlendirilmesi ve böyle anlaşılması gerektiğidir.⁷⁶⁰ Zira her toplumun kendi örf ve âdetine göre birtakım şakaları, mizahları vardır. Örneklerde de görüldüğü üzere o zamanın toplumunda başka bazı toplumlara ters gelebilecek mizahlar vardır. Zaten Rasûlullâh bunu düşünmüş olacak ki ağır yapılan mizahlara dahi şayet İslâm'ın yasak ettiği bir şey yoksa müsaade etmiş ve sahâbeyi bundan men etmemiştir.

İslâm her yönden insan tabiatına vurgu yapar. Gerek ibadetler yönünden olsun gerek beşeri ilişkiler yönünden olsun insana her zaman yol gösterir. Dolayısıyla İslâm bunun bir gereği olarak eğlence ve eğlencenin bir parçası olan mizah konusuna da değinmiş, onur kırıcı, aşağılayıcı ve içerisinde yalan olan mizahlara hoş bakmamış; yerinde yapılan ve toplumun kabul ettiği mizahlara izin vermiştir. Günümüzün insanına İslâm'da mizahın olduğunu anlatmak birtakım sorunları çözebilir. Zira bazı kesimlerde İslâm sadece ibadet dini olarak görülmekte, her türlü eğlenceyi veya mizahı yasakladığı algısı oluşmaktadır. Halbuki İslâm eğlenceyi veya mizahı değil, bunların içerisinde mahzurlu olan şeyleri yasaklamıştır. İslâm'ın bazı şeyleri yasaklaması insanın faydasıdır. İslâm insanın menfaatine olan şeyleri yasak etmemiştir. Nitekim bu gerçeği Allâh Teâlâ şöyle bildirmiştir: "*Ey iman edenler! Allâh'ın size helal kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram saymayın, sınırı da aşmayın. Allâh sınırı aşanları sevmez. Allâh'ın size verdiği helal ve temiz rızıklardan yiyeceğiniz...*"⁷⁶¹

3.2.5. Gölge Oyunu (Hacivat-Karagöz)

Bazı araştırmacılara göre hacivat-karagöz gölge oyunudur. Bu oyun, deriden kesilmiş birtakım şekillerin (insan veya hayvan gibi) arkadan ışık verilerek beyaz bir perde üzerine

⁷⁵⁷ Buhârî, "Edeb", 69 (H.no: 6094).

⁷⁵⁸ Buhârî, "Edeb", 69 (H.no: 6095).

⁷⁵⁹ Ahmet b. Hanbel, *age*, c. III, s. 367-368, (H.no: 1875); Ebû Dâvud, "Sünne", 11 (H.no: 4658); Buhârî, "Cenâiz", 95 (H.no: 1393).

⁷⁶⁰ Akif Köten, *age*, s. 394.

⁷⁶¹ Mâide 5/ 87-88.

yansıtılması temeline dayanır. Diğer bazı araştırmacılara göreyse hacivat-karagöz tarihin derinliklerinde, düşünülmüş bir hayal oyunudur.⁷⁶²

Gölge oyunlarının, hacivat-karagöz oyunlarının çıkışı ile ilgili gelen rivayetlerden, daha çok bu iki ismin gerçek hayatta birbirleriyle devamlı didiştikleri ve etrafında olanların onları izleyip güldükleri dolayısıyla zamanla oyun, güldürü ve düşündürücü sözler şeklinde perdeye aktarıldıkları sonucu çıkarılabilir.⁷⁶³

Türk edebiyatında yaygın olan gölge oyunları İslâm dünyasında ve Arap edebiyatında da yayılmış ve "Zıll-i Hayâl" (خيال الظل) şeklinde ifade edilmiştir.⁷⁶⁴ Mısırlı tarihçi Ahmet Teymur Paşa (ö. 1930) buna dair eserler yazmıştır. O eserlerin birinde insanların Mısır'da hicri 14. asrın başlarında gölge oyunlarına ilgi duymaya başladığını yazarak gölge oyununun tarihi ve çıktığı yerle ilgili birtakım muhtelif bilgiler verir.⁷⁶⁵

İslâm, sınırlarını belirlemiş olduğu eğlendirici oyunlara izin vermenin yanında bu tür oyunların düşündürücü ve ibret alıcı olmasını da ister. Bu durum çocukların oyun oynayıp eğlenirken aynı anda doğruyu, hakikatleri öğrenmesi ameliyesine benzer. Nitekim Kur'ân'daki kıssalar öğüt ve ibret almaya yönelik kıssalardır.⁷⁶⁶

Allâh Teâlâ evreni yaratmış ve âlemi kendisinin yarattığına dair delilleri göstermiştir. Nitekim: *"Gökleri görebileceğiniz bir direk olmaksızın yükselten, sonra arşa istiva eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allâh'tır; her biri belirlenmiş bir vakte kadar akıp gitmektedir. İşleri Allâh düzenliyor; âyetleri de açıklıyor ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız."*⁷⁶⁷ âyeti buna delildir. Gölge oyunlarına bu tefekkür şuuruyla bakmak, Allâh'ın varlığının delillerini düşünmeye yardımcı olarak görmek zorlayıcı bir yorum olmaz. Çünkü kainatta insanların gördükleri yegane gerçek varlık olan Allâh'ın bir zuhur âlemi olan bu âlemdeki hayalleridir. Bu geçici varlıklar tıpkı hacivat-karagöz perdesinde görünen hayaller gibi büyük hakikat'in gölgeleridir. Büyük hakikat ise bütün bu geçici hayallerin arasında, onların vâsıl olmaya çalıştıkları ebedî âlemedir.⁷⁶⁸ Dolayısıyla eğlendiren, eğlendirirken düşündüren, bununla birlikte Allâh'ın varlığına tefekkür vesilesi

⁷⁶² Ali İhsan Kürekçi, "Beyaz Perdede Yaşayan İki Gölge: Karagöz ve Sinema", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 52 (2014), s. 170.

⁷⁶³ **Agm**, s. 174-175.

⁷⁶⁴ **Agm**, s. 172.

⁷⁶⁵ Ahmet Teymur Paşa, **Hıyâlü'z-Zıllî ve'l-Laib ve't-Temâsilü'l-Musavvara İnde'l-Arab**, Müessesetü Hindâvî, Mısır 2017, s. 19-22.

⁷⁶⁶ Yûsuf 12/ 111; Bkz: Remzi Kaya, "Kur'ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2 (2002), s. 32-33.

⁷⁶⁷ Ra'd 13/ 2.

⁷⁶⁸ Ali İhsan Kürekçi, **agm**, s. 177.

olan veya toplumun sorunlarına çarpıcı ifadelerle güldürerek değinebilen gölge oyunlarının oynanmasında ve izlenmesinde İslâmî açıdan bir problem gözükmemektedir.

3.2.6. Havai Fişek Gösterisi

Havai fişekler ve türevleri, nitrat ve odun karışımıyla yapılan, gökyüzünde renkli basit veya büyük gösterilerde kullanılan kutlama araçlarıdır. Fizik, kimya formülleri ve teknikleri kullanılarak üretilmektedir. Havai fişeklerin el yapımı kapsülleri, patlama ve sesleri çıkaran kimyasal maddelerden oluşan tozları içermekte ve bunların içine giren farklı metaller de patlamayla çıkan renkleri belirlemektedir. Tarihi eski Romalılara dayanmaktadır.⁷⁶⁹

Günümüzde globalleşmenin etkisiyle her kültürün eğlence anlayışı kolaylıkla diğer kültürlere, televizyon veya bir başka vasıtayla anında geçmektedir. Bundan dolayı günümüzde Müslüman devletlerinde ve toplumlarında da bu tür eğlenceler tertip edilmekte, çeşitli organizasyonlara monte edilmektedir.

Havai fişek gösterileri tertip etmek, *"Aksine bir delil olmadıkça eşyada aslolan mubahtır."*⁷⁷⁰ vb. kaidelere⁷⁷¹ dayanarak ilke olarak aslen caizdir denilebilir. Fakat içeriği ve etki alanının belirlenmesi hükmünün daha sağlıklı bir şekilde ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Her şeyden önce dünya çapında icra edilen havai fişek gösterileri ciddi bir maddi külfet oluşturmakta, eğlenme maksatlı aşırı israfa sebep olmaktadır. Dünyanın birçok bölgesinde insanlar açlıktan can verirken havai fişek gösterimi gibi eğlencelere bu denli paraların harcanması mahzurlu görünmektedir. Nitekim Allâh Teâlâ: *"ولاتسرفوا..."* *"Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz. Muhakkak ki Allâh israf edenleri sevmez."*⁷⁷² buyurarak bu gerçeğe işaret etmiş, İslâm'da israfın yasak olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla israfa sebebiyet verecek şekilde yapılan havai fişek gösterileri mubah derecesinden çıkarak yasak derecesine girer.

Havai fişek gösterisinin kapsamıyla ilgili bir başka husus ise etrafa, hayvanlara ve insanlara zarar oluşturabilme tehlikesinin olmasıdır. Nitekim havai fişegin hayvanlar üzerinde olumsuz etkilerini belirlemek için araştırmalar yapılmış, kuşların havai fişek patlamalarından sonra yüksek ses sebebiyle 500 metre yüksekliğe kadar çok hızlı ve âni

⁷⁶⁹ Mert Karaçalı, **Düğün Salonlarında Kullanılan Havai Fişeklerin İç Ortam Havaındaki İnce Partiküllerde Metal İçeriklerinin Belirlenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa 2019, s. 21.

⁷⁷⁰ İbn Nüceym, **age**, s. 66; ez-Zerkâ, **age**, s. 481.

⁷⁷¹ Muhammed Amîm, **age**, s. 58-59.

⁷⁷² A'râf 7/ 31.

uçtukları gözlemlenmiştir. Bu durumun normalde çıktıkları yükseklikten çok daha fazla olduğu ve âniden yapıldığı için yön kaybı, yuvadaki yavruları geri bulamama, ağaç dalına veya elektrik direğine benzer herhangi bir objeye çarpma gibi sonuçları doğurduğu tespit edilmiştir.⁷⁷³ Bu bilgiler havai fişek etkinliklerinin hayvanlara zarar verdiğini gösterir. Ayrıca son yıllarda havai fişek depolarının patlamasıyla birçok can kaybı yaşanmış, maddi ve manevi etkileri toplumları etkilemiştir. Lübnan'da ve Türkiye'de olan patlamalar bu duruma örnek teşkil eder.⁷⁷⁴ İslâm dini kişinin kendisine zarar vermesini⁷⁷⁵ ve kendisini öldürmesini⁷⁷⁶ yasakladığı gibi hayvanlara,⁷⁷⁷ çevreye ve her türlü şeye zarar vermesini de yasaklamıştır.⁷⁷⁸

Rasûlullâh ve ashâbı hayvanları çok sever, onlara değer verirdi. Mesela Ebû Hüreyre kedileri çok sever, onları elbisesinin eteğine koyup oynardı. Bundan dolayı kendisine, Arapça ism-i taşğir olan ve kediciğin babası anlamına gelen Ebû Hüreyre dendi.⁷⁷⁹ Kur'ân'ın ifadesiyle âlemlere rahmet olarak gönderilen Rasûlullâh⁷⁸⁰ insanlara karşı olduğu gibi hayvanlara karşı da en merhametli olandı. Mesela bir keresinde Hz. Âişe hırçın bir deveye binmiş, hayvanı sakinleştirmek için onu sert bir şekilde ileri-geri götürmeye başlamıştı. Bunu gören Rasûlullâh Hz. Âişe'ye; "*Hayvana yumuşak davran! Kim yumuşak davranmaktan mahrum edilmişse bütün hayırlardan mahrum edilmiştir.*" buyurdu.⁷⁸¹ Rivayetler kişinin kendisine, hayvanlara ve etrafına zarar vermesini yasaklamıştır. Dolayısıyla havai fişek gösterilerinin bu tehlikeler göz önünde bulundurularak yapılmaması gerektiği ortaya çıkar. Aslen mubah olan havai fişek etkinlikleri sayılan etkenler sebebiyle yasak olur. Şayet bu etkenler kaldırılır ve gerekli tedbirler alınır, aynı zamanda itidal ölçüsünde aşırıya ve israfa kaçmadan yapılırsa yasak kapsamından çıkarak mubah kapsamına girer.

⁷⁷³ Oxford Academic, <<https://academic.oup.com/beheco/article/22/6/1173/218852>> (ET: 21.11.2019).

⁷⁷⁴ Anadolu Ajansı <<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sakaryada-havai-fisek-tasiyan-aracta-patlama-3-jandarma-personeli-sehit-oldu-/1904614>>, (ET: 18.08.2020); İhlas Haber Ajansı, <<https://www.ihb.com.tr/haber-beyrutta-havai-fisek-deposunda-siddetli-patlama-859646/>>, (ET: 18.08.2020).

⁷⁷⁵ İbn Mâce, "Ahkâm", 17 (H.no: 2340-2342).

⁷⁷⁶ Müslim, "Cenâiz", 37.

⁷⁷⁷ Buhârî, "Edeb", 27 (H.no: 6009).

⁷⁷⁸ ez-Zerkâ, *age*, s. 165.

⁷⁷⁹ Mehmet Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *DİA*, Ankara 1994, c. X, s. 160.

⁷⁸⁰ Enbiyâ 21/ 107.

⁷⁸¹ Müslim, "Birr", 23.

3.2.7. Sirk Gösterileri

Sirk; cambaz, akrobat, hayvan terbiyecisi ve palyaço gibi alanlarda uzmanlaşmış sanatçıların bazen komik, bazen güç ve tehlikeli gösterilerinden oluşan eğlence olarak tanımlanmaktadır. Bilinen anlamıyla ilk sirk gösterileri 18. yüzyılın başlarında Londra'da düzenlenmiştir.⁷⁸²

Daha önce de defaatle işaret edildiği üzere, İslâm'da ilke olarak benimsenen, "*Eşyada aslolan mubahtır.*"⁷⁸³ kaidesi bütün eğlenceleri kapsar. İslâm'ın sınırını aşmayan ve yasak edilmemiş olan her eğlence mubahtır. Dolayısıyla sirk gösterileri ilke olarak caizdir. Fakat bu gösterilerin uygulama ve muhtevasının bilinmesi bu yargıya varmak için daha doğru olacaktır.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere sirk gösterilerinde eğitilmiş olan hayvanlar bir usta tarafından birtakım hareketler yaptırılarak izleyicileri eğlendirmek amaçlanır. Burada hayvanlar hukuku devreye girer. Hayvan haklarını riayet eden İslâm, hayvanlara eziyet edilip aç bırakılmalarını yasaklamış,⁷⁸⁴ onlara güzel bir şekilde binilip yemlerinin güzel bir şekilde verilmesini emretmiştir.⁷⁸⁵ Bu doğrultuda sirklerde kullanılan hayvanlara eziyet edilmemesi, yemlerinin güzel bir şekilde verilmesi ve tehlikeye atılmaması şartıyla sirk gösterileri caiz olur denilebilir. Sirk gösterilerinin diğer kanadını oluşturan akrobasi hareketlerinde bulunan cambazları da bu anlayışla değerlendirmek gerekir. Dolayısıyla insan sağlığını ve canını tehlikeye atmayan gösteriler caizdir. Aksi durumda bu gösterileri yapmak veya izlemek canı tehlikeye attığı için yasak kabul edilir. Zira canı muhafaza İslâm'da zarûrât-ı hamseden sayılmış, yaşama hakkına yönelik tecavüzlere karşı kısas, diyet vb. önlemler alındığı gibi intihar ve buna götüren yolları kapatan tedbirler de alınmıştır.⁷⁸⁶

⁷⁸² Nuray Şekerusta, **Resim Sanatında Sirk Teması ve Palyaço Figürü**, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2008, s. 5.

⁷⁸³ İbn Nüceym, **age**, s. 66; ez-Zerkâ, **age**, s. 481.

⁷⁸⁴ Ebû Dâvud, "Cihad", 46 (H.no: 2549).

⁷⁸⁵ Ebû Dâvud, "Cihad", 46 (H.no: 2548).

⁷⁸⁶ Zekiyüddin Şâban, **age**, s. 535-536.

SONUÇ

Spor, fizik kondisyonu iyileştirmeyi amaçlayan, kuvvet ve çeviklik kazanmayı hedefleyen, oyun, yarışma ve mücadele anlayışıyla yapılan özel etkinliklerdir. Oyun, kişinin deneyimleyerek kendi kendine öğrenmesini sağlayan, eğlenmek amacıyla ve içsel olarak güdülenen, bazen kuralları belirlenmiş ve bilinen bazen de kendiliğinden gelişen ve mutluluk, coşku, heyecan, merak duygularını da içinde barındıran davranışlardan oluşan bir etkinliktir. Eğlence ise, insanların boş vakitlerini keyifli şekilde geçirmek için yaptığı çeşitli faaliyetlerdir. İnsan tabiatı gereği spor, oyun ve eğlenceye ihtiyaç duyar. Önemli olan bu ihtiyacı doğru bir şekilde yerine getirebilmektir. Her işte bir ölçü olduğu gibi spor, oyun ve eğlencede de bir ölçü vardır. Dolayısıyla İslâm dini bunların bir kısmını yasaklamıştır. İslâm'ın yasakladıkları şeylerin yapılması kişiyi rahatlatıyor gibi görünse de bunlarda birçok zarar vardır. Mesela kumar, müşterek bahisler vb. şans oyunları malı telef etmekte, kişiler arasına fitne, kin ve düşmanlık sokmakta; alkollü içecekler ile yapılan eğlenceler bireye, topluma, akla ve bedene zarar vermekte, aileleri yok etmektedir. Ayrıca bu ve buna benzer şeylerin hem dünyevi hem de uhrevi yaptırımları vardır.

Buna karşın İslâm, insanın fitratına uygun olan spor, oyun ve eğlenceyi mubah saymıştır. Hatta bu anlamda Rasûlullâh'ın birçok tavsiyeleri, teşvikleri ve uygulamaları olmuştur. O, yarışlara katılarak kişinin eğlenebileceğini göstermiştir. Eşi Hz. Aişe'nin kılıç-kalkan oyunu oynayıp eğleneni izlemesine izin vermiş ve kadınların da eğlenebileceklerini göstermiştir; torunları Hasan ve Hüseyin ile şakalaşmış, çocukların oyun ve eğlenceye düşkün olduklarını ve onlara da zaman ayrılması gerektiğini göstermiştir. Rasûlullâh bizzat kendisi güreşmiş, ashâbının da güreşmelerine izin vermiş ve böylece arkadaş arasında spor etkinliklerinin olabileceğini göstermiştir. Sahâbenin yaptığı şakalara izin vermiş hatta kendisine gelen yaşlı bir kadına espri yapmış, böylece mizah örneğini sunarak her yaştaki insanın ruhunu dinlendirmeye ihtiyacı olduğunu göstermiştir. Spor, Oyun ve eğlencelerin bazı zamanlarda mescitlerde yapılmasına izin vererek bu mekanların sadece ibadete has olmadığını ve buralarda veya buna benzer mekanlarda bu gibi etkinliklerin yapılabileceğini

göstermiştir. Buna karşın insanların onur ve haysiyetine zarar verecek spor, oyun ve eğlenceleri yasak etmiş, hayvanlara eziyet içeren etkinliklere izin vermemiştir. Rasûlullâh bunları yaparken ölçülü olmuş, ashâbına ve ümmetine spor, oyun ve eğlencenin sınırlarını göstermiştir. Ayrıca Rasûlullâh uyguladığı etkinlikleri belli bir amaca göre düzenlemiştir. Bazı zamanlarda yapılan atıcılık, binicilik, güreş, koşu vb. oyunları cihada hazırlık anlamında savunma aracı olarak düzenlemiş, hatta ashâbının vücut olarak daha sağlam ve dinç olmalarını hedeflemiş, kimi zaman da sırf eğlenmeye ve ruhu dinlendirmeye yönelik uygulamalar yapmıştır. Mesela, at, deve yarışları ya da bizzat efendimizin eşi ile yapmış olduğu koşu yarışları gibi etkinlikler incelendiğinde sırf eğlence amaçlı spor faaliyetleri yaptığı görülmektedir.

İslâm'a uygun olan ve mubah sayılan spor, oyun ve eğlenceler incelendiğinde onların birtakım şartlara bağlı olduğu görülür. Buna göre:

- Kişi spor, oyun ve eğlenceye dalıp, dîni ve sosyal vazifelerini ihmal etmemesi,
- Bununla birlikte bu gibi faaliyetlerin kumara ve türevlerine âlet edilmemesi,
- Etkinlikler sırasında dilin kötü sözlerden sakınılması,
- İnsânî ve ahlâki ölçüler içinde davranışta bulunulması,
- Giyim kuşamın dîni ölçülere uygun olması gerekir.

Bu sayılanları bir cümlede toplamak gerekirse; icra edilecek spor, oyun ve eğlencenin Allâh ve Rasûlü'nun emir ve yasaklarına, İslâm âlimlerinin icma ve görüşlerine aykırı olmaması gerekir. Bu sınırlar dâhilinde kalan etkinlikler mubahtır. Bu şartlara uymayan spor, oyun ve eğlencelerin mubahlık hükmü ortadan kalkmış sayılır.

Bütün bunlar gösteriyor ki İslâm spor, oyun ve eğlenceye karşı değildir. İslâm, insanın fitratına uygun olmayan etkinliklere karşıdır. İnsanın fitratına ve İslâm'ın ruhuna uygun olan ve temel ilkelerine aykırı olmayan spor, oyun ve eğlenceler meşru kılınmıştır. Bu konuyu bu çerçeveden anlamak, Müslüman bireylerin hayatını düzenleme noktasında onlara kolaylık sağlayacaktır.

Şunuda ifade etmek gerekir: Günümüzde, dünyada bilhassa Avrupa kıtasında İslâm'a karşı nefret söylemleri artmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında ve yaygınlaşmasında hiç şüphesiz film, sinema vb. kitle iletişim araçlarının ve medyanın etkisi vardır. Dolayısıyla gerektiğinde spor, oyun ve eğlence aletlerini kullanarak meslea film, sinema vb. kitle iletişim araçlarını kullanarak İslâm'ı müdaafa etmek günümüzdeki Müslümanların

görevleri arasında olması gerekir. Çünkü İslâm dini her zaman barışı emrettiği gibi kendisine yapılan menfur saldırılara da misliyle cevap vermeyi emretmiştir.

KAYNAKÇA

- ABDULKERİM CÂMÛS b. Mustafâ, **Umdetü'n-Nâzir Ala'l-Eşbah ve'n-Nezâir Li'l-İmâmi's-Seyyid Muhammedi'l-Hüseyni**, Yüksek Lisans Tezi, Ezher Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi İslâm Şeriatı Bölümü Anabilim Dalı, Kâhire 2008.
- ABDÜLKÂDİR B. MOLLA Huveys Mahmud Âli Gâzî el-Ânî, **Beyânü'l-Meânî**, Matbaatu't-Terakkî, Dimaşk 1965.
- ABDÜLKÂDİR ŞEYBE el-Hamdi, **Fıkhü'l-İslâm Şerhu Bulûğî'l-Merâm min Cemî' Edilleti'l-Ahkâm**, Metâbiu'r-Reşîd, Medine 1982.
- ABDÛLVEHHÂB HALLÂF, **İlmu Usûlü'l-Fıkh**, Dâru'l-Kalem, Dimaşk ts.
- ABDÛRRAZZÂK Ebû Bekr b. Hammâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Hımyerî, **el-Musannef**, thk: Habib'ir-Rahman el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1982.
- AÇIKGÖZ Sebahat, TOPAY Mehmet ve AYDIN Hakan, "Bartın-Arıt Beldesi Trekking Potansiyelinin Belirlenmesi", **ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi**, 10 (2006), s. (80-89).
- AHMED B. HANBEL Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. eş-Şeybânî el-Mervezî, **Müsned**, thk: Adil Mürşid ve Şuayip Erneût, Müessesetü'r-Risale, Lübnan-Beyrut 2001.
- AHMED Rada, **Mu'cem Metin el-Luğa**, Dâru'l-Mektebeti'l-Hayâtî, Beyrut 1960.
- AKYÜZ Vecdi, "Asr-ı Saadet'te Spor", Vecdi Akyüz (Ed.), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, İçinde, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 371-382.
- _____, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- ALIÇ Sümmani, **İnternetin, Televizyonun ve Bilgisayar Oyunlarının Üniversite gençliğine etkileri: Obezite, Tükenmişlik, Fiziksel Aktivite**

Eksikliği ve Uyku Düzensizliği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul 2019.

- ALİ Cevad, **Mufassal fî Târîhi'l-Arabi Kable'l-İslâm**, Dâru's-Sâkî, Beyrut 2001.
- ALÎ EL-KÂRÎ Ebü'l-Hasen Nûrüddin Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî, **Cem'u'l-Vesâil fî Şerhi'ş-Şemâil**, Matbaatü'ş-Şerfiyye, Mısır ts.
- ALTINAY Ramazan "Satranç", **DİA**, Ankara 2009, s. 178-181.
- **Anadolu Ajansı** <<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sakaryada-havai-fisektasiyan-aracta-patlama-3-jandarma-personeli-sehit-oldu-/1904614>>, (ET: 18.08.2020).
- APAYDIN Yunus, "Mûsiki", **DİA**, Ankara 2006, s. 261-263.
- _____, "Şahit", **DİA**, Ankara 2010, s. 278-283.
- ARSLAN Ali, "Hz Peygamber'in Spora Getirdiği Anlayış Çerçevesinde Hayvanları Hedef Yapma Yasağı", **International Journal Of Sport Culture and Science**, 3 (2015), s. (442-451).
- ASLAN Mustafa, "Zekâ Oyunları Dersine Giren Öğretmenlerin Derste Yaşadıkları Problemlerin İncelenmesi", **Sicientific Educational Sutudies**, 1 (2019), s. (56-73).
- ATTAR Fahrettin, "Sefer", **DİA**, Anakara 2009, s. 294-298.
- AVŞAR Cengiz, "Voleybol", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. V, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- AYCAN İrfan, "İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1 (1998), s. 155-193.
- AYHAN Bünyamin ve KÖSELİÖREN Mihrali, İnternet, "Online Oyun ve Bağımlılık", **Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying**, 1 (2019), s. 1-30.
- AYHUN Erşahin Ahmet, "Asr-ı Saadet'te Denizcilik", Vecdi Akyüz (Ed.), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2017, s. 359-370.
- AZÎMÂBÂDÎ Ebü't-Tayyib Muhammed Şemsü'l-Hak b. Emîr Ali ed-Diyânüvî, **Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd**, thk: Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1968.

- BARDAKOĞLU Ali, "Kumar", **DİA**, Ankara 2002, s. 364-367.
- BARTU Alp, "Boks", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C. I, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- BARUT Ali İlhan, DEMİR Abdurrahman, BALLIKAYA Ersin ve ÇİFÇİ Ferhat, "Doğa Yürüyüşü ve Yamaç Paraşütü Sporunu Yapan Bireylerin Yaşam Doyumu ve Özyeterliliklerinin İncelenmesi", **Spor Eğitim Dergisi**, 2 (2019), s. (137-145).
- BAYKARA Tuncer, "Türklerde Şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlenceler", **Erdem**, 36 (2000), s. 867-898.
- BAYRAM Metin, AKA Serkan Tevabil, BAYRAKTAR Gökhan, ŞEBİN Kenan, "Türk Kültüründe Topa Dara (Sopa Topu)", **Ağrı İbrahim Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5 (2019), s. (15-21).
- **BBC News Türkçe**, <<https://www.bbc.com/turkce/41281200>> (ET: 12.08.2020).
- BİLMEN Ömer Nasuhi, **Büyük İslâm İlmihali**, Bilmen Yayınevi, İstanbul ts.
- BİROL Sefa Şahan, **Türkiye'deki Çim Hokeyi ve Buz Hokeyi Sporcularının Sosyo-Ekonomik Yapıları, Branşlara Katılım Nedenlerinin ve Beklentilerinin Araştırılması**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2007.
- BİRSON Bülent, "Bisiklet", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. I, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- BOLAY Süleyman Hayri, "Akıl", **DİA**, Ankara 1989, s. 238-242.
- BOSTANCI Özgür, KARADUMAN Emre ve ŞEBİN Kenan, "Dağcılarının Özgüven Seviyelerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", **Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 3 (2018), s. (145-154).
- BOZKURT Nebi, "Bayram", **DİA**, Ankara 1992, s. 261-263.
- _____, "Eğlence", **DİA**, Ankara 1994, s. 483-488.
- _____, "Oyun", **DİA**, Ankara 2007, s.15-16.
- _____, "Spor", **DİA**, Ankara 2009, s. 418-241.
- _____, **Hadis'te Folklor Eğlence**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.
- BUDAK Davut, **Kayak Alanlarının Güvenliği: Kayak ve Snowboard Eğitmenlerinin Kayak Alanlarının Güvenliğine İlişkin Görüşleri**, Yüksek

Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Kış Sporları ve Spor Bilimleri Enstitüsü, Erzurum 2018.

- BULMUŞ Mehmet Sinan, **Küresel Spor Ekonomisi ve Uluslararası Sporcu Emek Göçü: Türkiye'deki Devşirme Sporcular Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018.
- CEYHAN Semih, "Semâ' ", **DİA**, Ankara 2009, s. 455-457.
- COŞKUN Hüseyin Buğra, **Spor Takımı Oluşturmak İçin Sayısal Bir Yaklaşım: Basketbol Takımı Örneği**, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018.
- ÇAĞRICI Mustafa, "Temizlik", **DİA**, Ankara 2011, s. 427-428.
- _____, "Mâlâyâni" **DİA**, Ankara 2003, s. 480-481.
- _____, "Ziyafet", **DİA**, Ankara 2013, s. 495-496.
- ÇAKIR Vedat, **Bir Sosyal Etkinlik Olarak Eğlence ve Televizyon**, Yüksek Lisans Tezi Özeti, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Konya 2005.
- ÇALIŞ Halit, "Zaruret", **DİA**, Ankara 2013, s. 141-144.
- ÇAYCI Murat, **Erkekler Hentbol Süper Ligi Oyuncularının Spora Katılım Motivasyonları ve Hedef Yönelimleri Arasındaki İlişki**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya 2019.
- DEMİREL Harun Reşit, "Tavla İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 2 (2007), s. 109-131.
- DEVECİOĞLU Yasemin ve KARADAĞ Zekeriya, Amaç Beklenti ve Öneriler Bağlamında Zekâ Oyunları Dersinin Değerlendirilmesi, **Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1 (2014), s. (41-61).
- DEVECİOĞLU Sabahattin, "Sporun Ekonomik Boyutu", **Standart Ekonomik ve Teknik Dergi T.S.E**, 511 (2004), s. 1-11.
- DİLEK Mehmet, "Hadislerde Hayvan Bedenlerine Eziyete Engel Olma Örnekleri", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 20 (2008), S. (201-210).

- DURMUŞ İsmail, "Mizah", **DİA**, Ankara 2005, s. 205-206.
- EBÛ DÂVUD es-SİCİSTÂNÎ Suleyman b. el-Eş'as b. İshak el-Ezdî, **es-Sünen**, thk: Şuayip el-Erneut- Muhammed Kamil, Dâru'l-Risaleti'l-Âlemiye, Beyrut-Lübnan 2009.
- ed-DİHLEVÎ Ebü'l-Mecd Abdülhak b. Seyfiddin b. Sa'dillâh, **Lema'âtü't-Tenkîh fî Şerhi Mişkâti'l-Mesâbîh**, thk: Takiyüddin en-Nedvî, Dâru'n-Nevâdir, Dimaşk 2014.
- EKEN Pınar, **Buz Pisti Salınlarında Aydınlatma ve Ankara Belpa Buz Pateni Salonu Aydınlatmasının İrdelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2010.
- EKİCİ Sümmani, ÇOLKOĞLU Tekin ve BAYRAKTAR Akan, "Dağcılık Sporuyla Uğraşan Bireylerin Bu Spora Yönelme Nedenleri Üzerine Bir Araştırma", **Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 2 (2011), s. (110-119).
- EL ENSÂRÎ İSMÂİL b. MUHAMMED Ebû Muhammed İsmail b. Muhammed b. Mâhî es-Sa'dî el-Mâlî, **el-İlmâm bi'Şerhi Umdeti'l-Ahkâm**, Matbaatü's-Seâde, Mısır 1972.
- el-ABDÜLAZİZ Abdurrahman b. Sâlih, **el-Kavâid ve'd-Devâbidü'l-Fikhiyyetü'l-Mütedammine li't-Teysîr**, Imâdetü'l-Bahsi'l-İlmî Bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Medine 2003.
- el-ACLÛNÎ Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el-Cerrâhî, **Keşfü'l-Hafâ'**, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire 1932.
- el-AYNÎ Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Musa b. Ahmed, **Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts.
- el-BÂBERTÎ Ekmelüddin Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed er-Rûmi el-Mısırî, **el-İnâye Şerhu'l-Hidâye**, Dâru'l-Fikr, Lübnan-Beyrut ts.
- el-BEGAVÎ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', **Şerhu's-Sünne**, thk: Şuayip el-Erneût, Mektebetü'l-İslâmî, Dimaşk-Beyrut 1983.
- _____, **Meâlimü't-Tenzîl**, Thk: Muhammed Abdullah en-Nemri, Dâru't-Tayyibe, Dimaşk 1997.

- el-BEGAVÎ Ebü'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdilazîz b. El-Merzübân, **Mu'cemü's-Sahâbe**, thk: Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Cuknî, Mektebetu Dâru'l-Beyan, Kuveyt ts.
- el-BELHÎ Ebü Zeyd Ahmed b. Sehl, **Mesâlihu'l-Ebdân ve'l-Enfüs**, Merkezü'l-Mülk Faysal li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Riyad 2003.
- el-BERMÂVÎ Muhammed b. Abdüddâim b. Musa b. Abdüddâim b. Fâris b. Muhammed en-Nuaymî el-Askalâni el-Kâhirî, **el-Fevâidü's-Seniyye Fî Şerhi'l-Elfiyye**, thk: Abdullah Ramazan Musa, Mektebetü't-Tevdiyyeti'l-İslâmiyye, Mısır 2015.
- EL-BEYHAKÎ Ebü Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, **El-Ba's ve'n-Nüşûr**, thk: Ebü Asım eş-Şevami el-Eseri, Mektebetü Dâru'l-Hicaz, Riyad 2014.
- _____, **el-Hilâfiyyât Beyne's-Şâfi'î ve Ebî Hanîfe**, thk: Muhammed b. Abdulfettah Ebü Şiza en-Nihâli, er-Ravdatü Li'n-Neşri ve't-Tevzî, Kahire 2015.
- _____, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk: Muhammed Abdülkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 2003.
- _____, **Şu'abü'l-Îmân**, thk: Dr. Abdulali Abdulhamid Hâmid, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003.
- el-BUHÂRÎ Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-Cu'fî, **el-Câmi'u's-Sahîh**, thk: Muhammed Züheyir b. Nâsiri'n-Nâsir, Dâru Tevki'n-Necât, Beyrut-Lübnan 2001.
- el-CESSÂS Ebü Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, **Ahkâmü'l-Kur'an**, thk: Muhammed Sâdık el-Gamhâvî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- _____, **Şerhu Muhtasari't--Tahâvî**, Thk: Said Bektaş-Muhammed Ubeydullah Han, Dâru's-Sirâc-Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 2010.
- el-FÂKİHÎ Ebü Abdillâh Muhammed b. İshâk b. el-Abbâs, **Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehr ve Hadîsihi**, thk: Abdulmelik Abdullah Düheys, Daru Hadara, Beyrut 1994.
- el-FÂRÂBÎ Ebü Nasr Muhammed b. Muhammed b. Tarhan b. Uzlu et-Türkî, **el-Medînetü'l-Fâzıla**, Müessesetü Hindâvî, Mısır-Kahire 2012.
- el-FÂSÎ Ebü't-Tayyib Takiyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Alî el-Hasenî, **el-İkdü's-Semîn fî Târîhi'l-Beledi'l-Emîn**, thk: Muhammed Abdulkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1998.

- el-FÎRÛZÂBÂDÎ Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhamed b. Ya'kub b. Muhammed, **el-Kâmûsü'l-Muhît**, thk: Muhammed Naim el-Araksûsî, Müessesetü'r-Risale, Lübnan-Beyrut 2005.
- el-GÂMÎDÎ Ziyab b Sa'd Alî Hamdan, **Hakikatu Küreti'l-Kadem**, Kutubu İslâmiyye, Dünya Fıkıh Kütüphanesi 2008.
- el-GAZZÂLÎ Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî, **İhyâü Ulûmi'd-Dîn**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts.
- el-GENGÛHÎ Reşîd Ahmed, **el-Kevkebü'd-Dürrî alâ Câmi't-Tirmizî**, thk: Muhammed Zekeriyya b. Muhammed Yahya el-Kandehlevî, Nedvetü'l-Ulemâ, Hindistan 1975.
- el-HÂDİMÎ Nureddin b. Muhtâr, **el-İctihâdü'l-Makâsidî Hüceyتهu Davâbitahu Mecâlâتهu**, Riâsetü'l-Mühâkimi's-Şer'iyye ve's-Şuûni'd-Dîniyye, Katar 1998.
- el-HANBELÎ İmam Muhammed b. Bedreddin b. Bülban ed-Dımaşkî, **Muhtasarü'l-İfâdâti fî Rub'l'l-Ibâdâti ve'l-Âdâbi ve Ziyâdâti**, thk: Muhammed b. Nasiri'l-Acemî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyyi, Lübnan-Beyrut 1998.
- el-HATTÂBÎ Ebû Süleyman Hamd Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Hattâb el-Büstî, **Garîbü'l-Hadîs**, thk: Abdulkerim İbrahim el-Azbâvî, Câmiatu Ümmü'l-Kurâ, Mekke 1981.
- el-HÂZİN Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm el-Bağdâdî, **Tefsîrü'l-Hâzin (Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl)**, Thk: Muhammed Ali Şahin, Darul Kutubul İlmiyye, Beyrut 1995.
- el-İSNEVÎ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdurrahim b. el-Hasen b. Ali el-Ümevî, **El-Mühimmât fî Şerhi'r-Râfi'i ve'r-Ravza**, Dâru'bni Hazm, Beyrut 2009.
- el-KAHTÂNÎ Esâme b. Saîd, EL-HUDÎR Ali b. Abdülaziz b. Ahmed, EL-AMRÎ Zâfer b. Hasen vd., **Mevsûatü'l-İcmâi' fî'l-Fıkhı'l-İslâmî**, Dâru'l-Fadîle li'n-Neşri ve't-Tevzir', Riyad 2012.
- el-KÂSÂNÎ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, **Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâ'i'**, Dâru'l Kutubi'l İlmiye, Beyrut 1986.
- el-KERRÂB Ebû Ya'kub İshâk b. İbrahim b. Muhammed es-Serahsî el-Herevî, **Fazâilu'r-Remy fî Sebîlillâh**, thk: Meşhur b. Hasen Muhammed Selmân, Mektebetü'l-Menar, Ürdün 1989.

- el-KURTUBÎ Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmet b. Ömer b. İbrahim el-Ensâri, **el-Müfhim limâ Eşkel Min Tahlîsi Kitab-ı Müslim**, thk: Ahmed Muhammed es-Seydi- Yusuf Ali Bedîvî, Dâru İbn-i Kesîr-Dâru'l-Kelâmi't-Tayyib, Beyrut-Dımaşk 1996.
- _____, **İhtisâru Sahîhi'l-Buhârî ve Beyânu Garîbihî**, thk: Rifat Fevzi Abdülmuttalip, Dâru'n-Nevâdir, Suriye-Dımaşk 2014.
- el-KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh **el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân**, Thk: Ahmed el-Berdûnî-İbrahim Etfîş, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Mısır 1964.
- ELMALILI MUHAMMED HAMDÎ Yazır, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Boelli ve Abdullah Yücel, Zehraveyn, İstanbul ts.
- el-MERÂĞÎ Ahmed Mustafa, **Tefsîrû'l-Merâğî**, Şirketü Mektebe ve Matbaatü Mustafâ'l-Bâbi'l-Halebî, Mısır 1946.
- el-MERDÂVÎ Ebü'l-Hasen Alâüddin Alî b. Süleyman b. Ahmed, **el-İnsâf Fî Ma'rifeti'r-Râcih Mine'l-Hilâf Alâ Mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1998.
- el-MEVİLÎ Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd el-Hanefî, **el-İhtiyâr li-Ta'fîli'l-Muhtâr**, thk: Mustafa Bîcû, Dâru'l-Ravza, İstanbul ts.
- el-MÜBÂREKPÛRÎ Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, **Tühfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî**, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiye, Beyrut 2010.
- el-MÛNZİRÎ Ebû Muhammed Zekiyyüddin Abdülazim b. Abdülkavî, **Muhtasar Sünen-i Ebî Dâvud**, thk: Muhammed Suphi b. Hasen Hallak, Mektebetü'l-Meârif, Riyad 2010.
- el-USEYMÎN Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlih b. Muhammed b. Süleyman et-Temîmî, **eş-Şerhu'l-Mümte' alâ Zâdi'l-Müstekni'**, Dâru İbni'l Cevzî, Riyad 2001-2007.
- el-VELLEVÎ Muhammed b. Ali b. Adem b. Musa el-İtyûbî, **el-Bahrü'l-Muhîtü's-Sicâc fî Şerhi Sahîhi'l-İmam Müslim b. El-Haccâc**, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyad 2005-2015.

- EMÎR ES-SAN'ÂNÎ Ebû İbrahim İzzüddin Muhammed b. El-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl, **et-Tenvîr Şerhu Câmi'i's-Sağır**, thk: Muhammed ishak-Muhammed İbrahim, Mektebetü Dâri's-Selâm, Riyad 2011.
- en-NESÂÎ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, **es-Sünen**, thk: Ahmed Şemseddin, Dâru'l-Kutubi'l- İlmiye, Beyrut 2013.
- _____, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, thk: Hasen abdulmunam, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2001.
- en-NESEFÎ Ebü'l-Berekât Hâfızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, **Kenzü'd-Dekâik**, thk: Said Bektaş, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye-Dâru's-Sirâc, Beyrut 2011.
- en-NÎSÂBÛRÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim, **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiye, Beyrut 1990.
- en-NÛVEYRÎ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâbb. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî, **Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb**, thk: Müfid Kumhiye, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2004.
- ERDEM Sargon, "Bayram", **DİA**, Ankara 1992, s. 257-259
- ERDOĞAN Mehmet, **İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2016.
- ERDOĞAN Cafer, **Spor Terimleri Sözlüğü**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008.
- ERGİN Muharrem, **Dede Korkut Kitabı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- ERGÜN Erman, **Zekâ Oyunları Dersine Giren Öğretmenlerin Oyun Tercihleri ve Zekâ Oyunlarının Uygulanabilirliğinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri 2018.
- EROL Erol ve AKAGÜN Faruk, "Basketbol", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C. I, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- er-RÂFÎÎ el-KAZVÎNÎ Ebü'l-Kâsım Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim, **Fethu'l-Azîz fî Şerhi'l-Vecîz (eş-Şerhu'l-Kebîr)**, thk: Ali Muhammed Avd-Adil Ahmed Abdülmevcud, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Lübnan-Beyrut 1997.
- ERSOY Bernur Açıkgöz, OECD Ülkelerinde Eğlence Vergisi Uygulamaları, **Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2 (2010), s. (1-11).

- ERTÜRK İrfan, **İslâm Hukuku Açısından Şans Oyunları ve Piyango**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008.
- ERUL Bünyamin, "Semüre b. Cündep" **DİA**, Ankara 2009, s. 501-502.
- ESKİ Tolga, **Kastamonu Yöresi Geleneksel Kayık (Kızak) Sporunun Meteryal-Teknik ve Uygulama Bakımından İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2004.
- es-SÂBÛNÎ Muhammed Ali, **Revâiü'l-Beyân Tefsîr Âyâtî'l-Ahkâm**, Müessesetü Menâhi'l-İrfân, Beyrut 1980.
- es-SEKKÂF Ulvî Abdulkâdir, **el-Müntekibu min Kütübi Şeyhi'l-İslâm b. Teymiyye**, Dâru'l-Hidâ, Riyad 1998.
- es-SELÂVÎ Ebû Sufyan Mustafa Bâhhu el-Mağribî, **el-Âlmâniyye el-Mefhûm ve'l-Mezâhir ve'l-Esbâb**, Cerîdetü's-Sebîl, Mağrip 2011.
- es-SERAHSÎ Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, **el-Mebsût**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1993.
- es-SİNDÎ Ebü'l-Hasen Nûruddin Muhammed b. Abdilhâdî et-Tettevî, **Fethu'l-Vedûd fî Şerhi Süneni Ebî Dâvud**, thk: Muhammed Zeki el-Hûlî, Mektebetü Edvâi'l-Menâr, Medine 2010.
- _____, **Hâşiyetü's-Sindî Alâ Süneni İbn Mâce**, Dâru'l-Ceyl-Dâru'l-Fikr, Beyrut ts.
- es-SÜYÛTÎ Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, **el-Câmiu'l-Kebîr (Cem'u'l-Cevâmi')**, thk: Muhtâr İbrahim el-Hâic-Abdulhamid Muhammed Nidâ, el-Ezherü's-Şerîf, Kahire 2005.
- _____, **el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir fî Kavâ'id ve Fürû'i Fikhi's-Şâfi'iyye**, Dâru'l Kutubi'l-İlmiye, Lübnan-Beyrut 1983.
- eş-ŞÂFÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, **el-Üm**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1990.
- eş-ŞÂTİBÎ Ebû Ishâk İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî, **el-Muvâfakât**, thk: Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasen Âli Selman, Dâru İbn-i Afvân, Kahire 1997.
- eş-ŞEVKÂNÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San'ânî el-Yemenî, **Neylü'l-Evtâr Şerhu Münteka'l-Ahbâr**, thk: Usameddin es-Subâbetî, Dâru'l-Hadis, Mısır 1993.

- et-TABERÂNÎ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, **el-Mu'cemü'l-Evsat**, thk: Tarık b. Avdillah b. Muhammed- Abdülhasen b. İbrahim el-Hüseynî, Dâru'l-Harameyn, Kahire 1995.
- et-TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmulî el-Bağdâdî, **Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, thk: Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetü'r-Risale, 2000.
- et-TAHÂVÎ Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el- Ezdî el-Hacrî el-Mısrî, **Şerhu Müşkili'l-Âsâr**, thk: Şuayip el-Erneût, Müessesetü'r-Risâle, Lübnan-Beyrut 1994.
- _____, **Mukayeseli Hanefî Fıkhı Tahâvî Muhtasarı**, çev: Soner Duman, Beka Yayıncılık, İstanbul 2013.
- et-TİRMİZÎ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, **el-Câmi'u's-Sahîh (Sünen-i Tirmizî)**, thk: Hâlid Abdulgani Mahfûz, Dâru'l-Kutübi'l-İlmiye, Beyrut-Lübnan 2016.
- _____, **eş-Şemâilü'n-Nebeviyye (el-Muhammediyye) ve'l-Hasâilü'l-Mustafaviyye**, thk: Seyyid b. Abbâs el-Cüleymî, el-Mektebetü't-Ticâriyye, Mekke 1993.
- ez-ZÂHİR Süleyman, "Fârâbî'ye Göre Akıl Nazariyesi", **Dımaşk Üniversitesi Dergisi**, 2+1 (2014), ss. (439-479).
- ez-ZEHABÎ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânîel-Fâriki ed-Dımaşkî, **Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm**, thk: Ömer Abdusselam Tedmirî, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Lübnan-Beyrut 1987.
- _____, **Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâ'i'r-Ricâl**, thk: Ganîm Abbas Ganîm, el-Fârûku'l-Hadîse, Kahire 2014.
- ez-ZEMAŞERÎ, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, **el-Keşşâf an-Hakâiki Gavâmizi't- Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vücûhi't-Te'vîl**, Dâru'l-Kütübil Arabi, Beyrut 1987.
- ez-ZERKÂ Ahmed b. eş-Şeyh Muhammed, **Şerhu'l-Kavâ'idi'l-Fıkhıyye**, thk: Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, Dâru'l Kelam, Dımaşk 1989.
- ez-ZEYLAÎ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed, **Nasbü'r-Râye li-Tahrîci Ehâdisi'l-Hidâye**, thk: Muhammed Avâme, Dâru'l-Kible li's-Sakâfeti'l-İslâmiyye, Cidde 1997.

- FAHREDDİN ER-RÂZÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistânî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2000.
- FAYDA Mustafa, "Câhiliye", **DİA**, Ankara 1993, s. 17-19.
- FAYSAL B. HAMDİLMÜBÂREK Faysal b. Abdülaziz el-Harîmlî en-Necdî, **Bustânu'l-Ahbâr Muhtasar Neylü'l-Evtâr**, Dâru İşbîliyâ, Riyad 1998.
- GÜNAY Hacı Mehmet, "Su", **DİA**, Ankara 2009, s. 432-437.
- GÜRER Hüseyin, **Tenis Sporcularında Seçili Biyomotor Özellikler İle Proprioepsiyon Değerlendirmeleri Arasındaki İlişkinin Keşfedilmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması**, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Malatya 2019.
- GÜRKAN Salime Leyla, "Sünnet", **DİA**, Ankara 2010, s. 155-157.
- GÜVEN Alptekin, "Bowling", **Spor Ansiklopedisi**, Serhat Yayıncılık, İstanbul 1982.
- _____, "Buz Hokeyi", **Spor Ansiklopedisi**, Serhat Yayıncılık, İstanbul 1982.
- _____, "Yelken Sporunu", **Spor Ansiklopedisi**, Serhat Yayıncılık, İstanbul 1982.
- GÜVENÇ Atilla, "Golf", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. III, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- GÜVENDİ Sümeyra, **Fıkıhta Lehv**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008.
- **Haber Turk**, < <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1590495-metin2-oyununun-bagimlilari-anlatti>>, (ET: 12.08.2020).
- HARMANCI Fatih, **Sporda Zihinsel Dayanıklılık Bisiklet Sporcuları Üzerinde Bir Çalışma**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.
- HİÇYILMAZ Ergün ve KIZILET Ali, "Futbol", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C. II, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- İLKİM Ebutalip, **Bireylerin Yüzme Sporunu Tercih Etmelerinin Nedenleri (Malatya İli Örneği)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

- İBN ABDİLBERR en-NEMERÎ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, **el-İstîâb Fî Ma'rifeti'l-Ashâb**, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1992.
- İBN ABDÜSSELÂM Ebû Muhammed İzzüddîn Abdilaziz b. Ebî'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkî, **el-Fevâ'id fî'htisâri'l-Kavâ'id (el-Kavâ'idü's-Suğrâ)**, thk: İyâd Hâlid et-Tıbâ', Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1995.
- İBN ÂBİDÎN Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, **Reddü'l-Muhtâr Ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1992.
- İBN AHMED er-RUBÂÎ es-SAN'ÂNÎ el-Hasen b. Ahmed b. Yusuf b. Muhammed, **Fethu'l-Ğaffâri'l-Câmi' li-Ahkâmi Sünneti Nebiyyine'l-Muhtâri**, thk: Ali el-İmran, Dâru Âlemi'l-Fevâid, Mekke 2006.
- İBN AHMED et-TAYÂR Abdullah b. Muhammed, **Vebelü'l-Gamâme Fî Şerh Umdeti'l-Fıkh Li'bni Kudâme**, Dâru'l-Vatan, Riyad 2008-2011.
- İBN BATTÂL el-KURTUBÎ Ebü'l-Hasan Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî, **Şerhu Sahîhi'l Buhârî**, thk: Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim, Mektebetü'r-Rüş, Riyad 2003.
- İBN EBÎ ŞEYBE Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. İbrahim el-Absî el-Kûfî, **el-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr**, thk: Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüş, Riyad 1989.
- İBN HACER el-ASKALÂNÎ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, **el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe**, thk: Adil Ahmed Abdilmevcut- Ali Muhammed Mu'vad, Dâru'l-KÜtübi'l-İlmiye, Beyrut 1994.
- _____, **Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1960.
- İBN HAZM Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, **el-Muhallâ Bi'l-Âsâr**, Dâru'l-Fikr ts.
- İBN HİŞÂM Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, thk: Mustafa es-Sakâ-İbrahim el-Beyârî-Abdülhafiz es-Selbî, Şirketü Mektebe-Mustfâ'l-Bâbi'l-Halebî, Mısır 1955.
- İBN HİŞÂM el-LAHMÎ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. es-Sebtî, **el-Medhal İlâ Takvîmi'l-Lisân ve Ta'îmi'l-Beyân**, thk: Üstaz Doktor Hâtım Salih ed-Dâmin, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmî, Beyrut 2003.

- İBN KAYYİM el-CEZVİYYE Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî, **el-Fürûsiyye**, thk: Zâid b. Ahmed en-Neşîrî, Dâru Âlimi'l-Fevâid, Mekke 2007.
- İBN KESİR Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşki eş-Şâfiî, **Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm**, Thk: Sami b. Muhammed Selâme, Dâru't-Tayyibe, Beyrut 1999.
- İBN KUDÂME Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî, **el-Muğnî**, Mektebetü'l-Kahire, Kahire 1968.
- İBN KUTEYBE Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, **Te'vîlü Muhtelifi'l-Hadîs**, thk: Muhammed Muhyiddin el-Esfer, el-Mektebetü'l-İslâmî-Müessesetü'l-İşrâk, Dımaşk-Lübnan 1999.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed bin Yezîd el-Kazvînî, **es-Sünen**, Thk: Ahmed Şemseddin, Dâru'l Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2013.
- İBN MANZÛR Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, **Lisânü'l-Arab**, Dâru's-Sâdir, Beyrut 1994
- İBN NÜCEYM Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî, **el-Bahrü'r-Râik Şerh Kenzü'd-Dekâik**, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, Beyrut ts.
- _____, **Eşbâh ve'n-Nezâir ala Mezhebi Ebî Hanifete'n-Nu'mân**, Darul Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1980.
- İBN RASLÂN Şihabuddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Mukaddesî er-Ramlî eş-Şâfiî, **Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd**, thk: Hâlid er-Ribâd, Dâru'l-Felâh, Mısır 2016.
- İBN RÛŞD Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmet b. Ahmed el-Kurtubî el-Endelüsî, **el-Beyân ve't-Tahsîl ve's-Şerh ve't-Tevcîh ve't-Ta'lîl Li-Mesâilil-Müstahrece**, thk: Muhammed Hacî, Dâru'l-Mağribi'l-İslâmî, Beyrut 1988.
- _____, **Mukaddimât**, thk: Doktor Muhammed Hacî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut-Lübnan 1988.
- İBN SÎNÂ Ebû Ali el-Hüseyn b. Abdillâh b. Ali, **el-Kânûn Fi't-Tıbb**, thk: Muhammed Emin ed-Denâvî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut 1999.
- İBN TEYMİYYE Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecididdîn Abdisselâm el-Harrânî, **Câmiu'l-Mesâil**, thk: Muhammed Aziz Şemsi, Dâru Âlemi'l-Fuât, Mekke 2001.

- _____, **Mecmû'u'l-Fetâvâ**, thk: Enver el-Bâzi - Amir el-Cezar, Dâru'l Vefâ, Mısır 2005.
- _____, **el-Müstedrek Alâ Mecmû' Fetâvâ Şeyhi'l-İslâm**, thk: Muhammed b. Abdurrahman b. Kâsım, 1998.
- İBNÜ'L-ARABÎ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2003.
- İBNÜ'L-CEVZÎ Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, **Keşfü Müşkili Hadîsi's-Sahîhayn**, thk: Ali Hüseyin el-Bevvâb, Dârü'n-Neşr-Dâru'l-Vatan, Riyad 1997.
- İBNÜ'L-ESÎR Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe (Ahbârü's-Sahâbe)**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1989.
- İBNÜ'L-HARRÂT Ebu Muhammed Abdülhak b. Abdirrahman b. Abdillâh el-İşbîlî, **el-Ahkâmü's-Şer'iyetü'l-Kübrâ**, thk: Ebu Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2001.
- İBNÜ'L-HÜMÂM Kemalüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamid es-Sîvâsî el-İskenderî, **Fethu'l-Kadîr li'l-Âcizi'l-Fakîr**, Dâru'l-Fikr, Dımaşk ts.
- **İhlas Haber Ajansı**, <<https://www.iha.com.tr/haber-beyrutta-havai-fisek-deposunda-siddetli-patlama-859646/>>, (ET: 18.08.2020).
- İNCE İzzet, **Türk Halter Milli Takımının Postür Yapılarının İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya 2008.
- KAHRAMAN Ferruh, Psikolojik Tefsir, **Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 40 (2015), s. (103-138).
- KANDEMİR M. Yaşar, "Cevâmiu'l-Kelim" **DİA**, Ankara 1993, s. 440.
- _____, "Ebû Hüreyre", **DİA**, Ankara 1994, s. 160-167.
- _____, "Ebû Talha el-Ensârî", **DİA**, Ankara 1994, s. 236-237.
- KARA Ali, **Mülteka Tercümesi Kelime Manası-Soru ve Cevaplar**, İfek Limited Şirketi Yayınları, İstanbul 1999.
- KARAÇALI Mert, **Düğün Salonlarında Kullanılan Havai Fişeklerin İç Ortam Havasındaki İnce Partiküllerde Metal İçeriklerinin Belirlenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa 2019.

- KARAMAN Hayrettin, **İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri**, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.
- KAYA Ramazan, "Tarihin Hayat Bulma Alanı: Tiyatro", **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, 15 (2010), s. (238-252).
- KAYA Remzi, "Kur'ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2 (2002), s. (31-58).
- KAYAPINAR Hüseyin ve YENİEL Necati, **Sünen-i Ebû Dâvud Tercüme ve Şerhi**, Şamil yayınları, İstanbul 2011.
- KERMEN Osman, "Tenis", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. V, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- KEYF Halit, "Havacılık", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. III, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- KIBIL Ahmet, "Kayak", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. IV, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- KÖKSAL Hüseyin Avni, "Bilardo", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. I, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- KÖTEN Akif, "Asr-ı Saadet'te Eğlence ve Düğün", Vecdi Akyüz (Ed.), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, İçinde, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 407-424.
- _____, "Asr-ı Saadet'te Mizah", Vecdi Akyüz (Ed.), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, İçinde, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 383-406
- KUSAN Osman, **Güreş, Boks, Taekwondo Branşındaki Elit Düzeydeki Sporcuların Başarı Motivasyonunun Çeşitli Değişkenlere Göre Değerlendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.
- KÜÇÜKLER Mehmet, "Vücut Geliştirme", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. V, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- KÜREKÇİ Ali İhsan, "Beyaz Perdede Yaşayan İki Gölge: Karagöz ve Sinema", **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 52 (2014), s. (169-184).
- LAN JENKINS, **Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Antik Devirde Çocuk Eğitimi**, trc: Hasan Malay, Arkeoloji ve Sanat Yayınevi, İstanbul 1993.

- MALİK B. ENES Ebû Abdillâh b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, **el-Muvatta'**, thk: Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1985.
- MCQUARRIE Christopher (Yön.), **Görevimiz Tehlike 6 (Mission: Impossible 6)**, Panamont Pictures (Yap./Dağ.), ABD 2018.
- **Milli Piyango**, <<http://www.millipiyango.gov.tr/node/73>>, (ET: 02.02.2020).
- **Mirwater Eysel ve Endüstriyel Su Arıtma Sistemleri**, <<https://www.mirwater.com.tr/kirli-su-icmenin-insan-sagligina-zararlari/>>, (ET: 21.03.2020).
- MUHAMMED AMÎM el-İhsan el-Müceddidi el-Bereketi el-Hindî, **Kavâidü'l-Fıkhi**, es-Sadefü Bibliroz, Pakistan-Karaçi 1968.
- MURÂD FADL b. Abdullâh, **el-Mukaddime fî Fıkhi'l-Asr**, el-Ceylü'l-Cedîd, Yemen-Sana 2016.
- MUSA ŞAHİN el-Üstâz ed-Doktor, **Fethu'l-Menam Şerhu Sahîh-i Müslim**, Dâru's-Şürûk, Kahire 2002.
- MÜSLİM B. HACCÂC Ebü'l-Hüseyn b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Câmi'u's-Sahîh (Sahîh-i Müslim)**, tsn: Prophetic, Dâru'l Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 2015.
- OKUMUŞ Fatih, "Setr-i Avret", **DİA**, Ankara 2009, s. 576
- **Oxford Academic**, <<https://academic.oup.com/beheco/article/22/6/1173/218852>> (ET: 21.11.2019)
- ÖMER B. YA'LÂ Muhammed b. Alî b. Ahmed b. Ömer, BEDRUDDÎN EL-BA'LÎ, **Muhtasaru'l-Fetâvâ'l-Mısriyye li-İbn Teymiyye**, thk: Abdülmecid Selim-Muhammed Hâmid el-Fakî, es-Sünnetü'l-Muhammediye, Mısır ts.
- ÖZCAN Nuri ve ÇETİNKAYA Yalçın, "Mûsiki", **DİA**, Ankara 2006, s. 257-261.
- ÖZEL Sevgi, KUTLU Afet, YAŞAYAN Sedat, KÜÇÜKARAS Hülya ve ÖZDEMİR Kamil, **Türkçe Sözlük**, Dil Derneği Yayınları, Ankara 2012.
- ÖZGEN Fatih, **Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı İle Kişilik İlişisinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2016.

- PİLAVCI Mimar Gizem, **Oyun Kavramı ve Mimari Tasarıma Kattığı Farklı Boyutları: Oyun Alanları ve Oyun Mekanları Üzerine Bir İnceleme**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2014.
- Remzi Yılmaz, "Bilek Güreşi", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C.I, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- REŞİD RIZÂ Muhammed b. Ali Rızâ, **Tefsîrü'l-Menâr**, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme li'l-Kütüb, Mısır 1990.
- SA'DÎ EBÛ HABÎB, **el-Kâmûsü'l-Fıkhî Lüğaten ve Istılâhen**, Dâru'l-Fıkr, Dımaşk 1998.
- SARMIŞ İbrahim, "Ebû Hırâş el-Hüzelî", **DİA**, Ankara 1994, s. 158-159.
- SEHÂRENPÛRÎ Halîl b. Ahmed b. Mecîd, **Bezlü'l-Mechûd fî Halli Sünen-i Ebî Dâvud**, thk: Takiyüddin en-Nedvî, Merkezü'ş-Şeyh Ebî'l-Hasen en-Nedvî Li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Hindistan 2006.
- SERTOĞLU Metin ve ARMAN Ufuk, "Atıcılık", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C. I, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- SEYYİD KUTUB İbrahim b. Hüseyin eş-Şâzilî, **fî Zılâli'l-Kur'ân**, Daru'ş-Şürûk, Kahire 2003.
- SEZGİN Osman, "Eğitimde Psikolojik Terbiyenin Rolü ve İslâm'da Eğitim" **Sosyoloji Konferansları**, 0/22 (1988), s. (237-257).
- SİNA Ayşen, "Eskiçağda Atina'da Şenlikler", **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1 (2015), s. (42-59).
- SOYATA Ahmet Zihni, **Kumar Oynama Bozukluğu Tanılı Olgularda Transkraniyal Doğru Akım Uyarımı Uygulamasının Iowa Testi ve Bilişsel İşlevler Üzerine Etkisinin İncelenmesi**, Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul 2017.
- SÖNMEZ Ufuk, **Rüzgar Sörfünün Yayılması Açısından, Sörf Tüketicisinin Profilinin Belirlenmesi ve Sörf Okullarının Önemi**, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa 2006.
- ŞÂBAN Zekiyüddin, **İslâm Hukuk İlminin Esasları (Usûlü'l-Fıkh)**, trc: İbrahim Kâfi Dönmez, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2017.

- ŞÂDÎ Muhammed b. Salim Âli Nu'man, **Câmi Tûrâsü'l-Allâme el-Elbânî Fî'l-Fıkhi**, thk: et-Tûrâsü ve't-Tercüme, Merkezü'n-Nu'man li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-İslâmî, Yemen 2015.
- ŞAHİN Rüştü, "Hentbol", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, c. III, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- ŞEKERUSTA Nuray, **Resim Sanatında Sirk Teması ve Palyoço Figürü**, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2008.
- ŞENTÜRK Lütfi ve YAZICI Seyfettin, **İslâm İlmihali**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018.
- TAHİNCİOĞLU Mümtaz, "Motor Sporları", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C. IV, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- TAMA Derya, **Kayak Sporunda Kullanılan Giysilerin Giyim Konforu Açısından Değerlendirilmesi ve Fonksiyonel Ürün Geliştirilmesi**, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir 2016.
- TERCAN Tayfun, "Dağcılık ve Mağaracılık", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C. II, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- TEYMUR PAŞA Ahmet, **Hıyâlü'z-Zilli ve'l-Laib ve't-Temâsîlü'l-Musavvara Inde'l-Arab**, Müessesetü Hindâvî, Mısır 2017.
- _____, **Lu'abü'l-Arab**, Müessesetü Hindâvî, Mısır 2014.
- TOYGARLI Haluk ve ÖZÜAK Yılmaz, "Yüzme", **Morpa Spor Ansiklopedisi**, C. V, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul 2005.
- TURAN Serhat, **Farklı Isınma Yöntemlerinin Okçulukta Atış Performansına Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya 2016.
- **Türk Dil Kurumu Sözlükleri**, < <https://sozluk.gov.tr/>>, (ET: 31.03.2020)
- **Türkiye Bilardo Federasyonu**, <<https://www.bilardo.gov.tr/bilardonun-tarihcesi>>, (ET: 23.03.2020).
- **Türkiye Halter Federasyonu**, < <http://halter.gov.tr/halterin-tarihi-gelisimi/>>, (ET: 08.10.2019).
- **Türkiye Hentbol Federasyonu**, <<http://www.thf.org.tr/thf/hakkinda/tarihce/1>>, (ET: 11.02.2020).

- **Türkiye Kayak Federasyonu**, < <https://www.tkf.org.tr/turkiye-kayak-federasyonu-tarihcesi/>> (ET: 24.03.2020).
- **Türkiye Karete Federasyonu**, <<http://karate.gov.tr/index.php?s=karate-do>>, (ET: 18.06.2020).
- **Türkiye Kick Boks Federasyonu**, <<https://kickboks.gov.tr/sayfa/tarihce.html>>, (ET: 18.06.2020).
- **Türkiye Wushu Kung Fu Federasyonu**, < <https://www.twf.gov.tr/wushu-tarihce/>>, (ET: 18.06.2020).
- **Türkiye Taekwondo Federasyonu**, <<https://www.turkiyetaekwondofed.gov.tr/default.asp?SayfaID=10>>, (ET: 18.06.2020).
- UĞUR Alparıslan, Kamusal Finansman açısından Devlet Piyango Kurumlarının Analizi: Özelleştirme Sürecinde Milli Piyango İdaresi'nin Değerlendirilmesi, **Ekonomik ve Sosyal Araştırma Dergisi**, 2 (2015), s, (1-24).
- UĞURLU Tuğçe Toker, ŞENGÜL Ceyhan Balcı ve ŞENGÜL Cem, "Bağımlılık Psikofarmakolojisi", "**Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**", 1 (2012), s. 37-50.
- USAÇ Gamze, **Profesyonel, Amatör Bilek Güreşi Sporcuları ve Sedanterlerde Mstn Geninin Rs1805086 ve Rs1805056 Poliimorfizmleri İle Antropmetrik Özelliklerinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bilecik 2018.
- **Uzm. Psk. Dan. Ümit Akçakaya, Milliyet Blog**, < <http://blog.milliyet.com.tr/cagimizin-gizli-tehlikesi---bilgisayar-oyunu-bagimliliği-/Blog/?BlogNo=396377>>, (ET: 17.04.2018).
- UZUNOĞLU Volkan, **Futbol, Medya ve Siyaset Üçgeni-Futbolda Medya ve Siyaset Üçgeni Hakkında Vaka İncelemesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.
- ÜNAL Necdet, "Kur'an'da Meysir Kavramı ve Günümüzdeki Bazı Kumar Türlerinin Bu Çerçeve değerlendirilmesi", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 3 (2010), s. 247-265.
- ÜNVER Ali Fuat, **Antik Çağdan Modern Olimpiyatlara Binicilik Sportu ve Türk Biniciliğin Olimpik Gelişimi**, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

- VİZÂRATÜ'L-EVKÂF VE eş-ŞUÛNÜ'L-İSLÂMÎYYE, **el-Mevsûatu'l-Fikhiyyetü'l-Kuvayfî**, Dâru's-Sufuvveti, Mısır 2006.
- YAVUZ Cevdet, **Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2014.
- YAVUZ Erkey, **Geleneğe Dayalı Tiyatroya İki Örnek: Dario Fo Tiyatrosu ve Nejat Uygur Tiyatrosu**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- YAVUZ Yusuf Şevki, "Peygamber" **DİA**, Ankara 2007, ss. 257-262.
- YENİÇERİ Celal, **el-Mevsilî- İmam A'zâm'ın İctihâd ve Görüşleri-el-İhtiyâr Metni el-Muhtâr li'l-Fetvâ Arapça ve Türkçe**, Şamil Yayınevi, İstanbul 2016.
- YETİM Azmi, "Sporun Sosyal Görünümü", **Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, 5(2000), s. 63-72.
- YILDIZ Kemal, "Sorumluluk", **DİA**, Ankara 2009, s. 380-382.
- YİĞİT İsmail, "Osman", **DİA**, Ankara 2007, s. 438-443.
- YİĞİT Oktay, **Rekreasyon Faaliyetlerinden Fitness-Aerobik Çalışmalarına Katılan Bireylerin Fiziksel Değişimlerinin Araştırılması**, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010.
- YÜKSEL Azmi ve YILMAZ Lütfi, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (İngilizce-Türkçe-Arapça)**, Birleşik Dağıtım Kitabevi, Ankara 1993.
- YÜKSEL Muhammed, **Masa Oyunlarının Etilişim İlkelerine Göre İncelenmesi: Bir Oyun Uygulaması**, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- ZENGİN Fethullah, Cahiliye Araplarında Bazı İyi Ahlak Örnekleri ve Sebepleri Üzerine Bir Değerlendirme, **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 7 (2017), s. (53-69).
- ZENGİNER Hamza Onur, **Spor Ekonomisinde Kamusal Regülasyonlar ve Türkiye Değerlendirmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2017.
- 3M Akademi, < <https://3makademi.com/sozcuk-merdiveni/>>, (ET: 31.03.2020).
- 3M Akademi, < <https://3makademi.com/sudoku-nedir-nasil-cozulur/>>, (ET: 29.03.2020).

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı: FERHAT ÖZBEK		EVET
Kapak		EVET
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	EVET
2	Kapakdaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	EVET
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	EVET
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	EVET
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	EVET
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	EVET
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	EVET
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	EVET
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	EVET
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	EVET
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	EVET
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	EVET
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	EVET
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	EVET
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	EVET
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	EVET
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	EVET
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	EVET
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	EVET
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	EVET
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	EVET
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	EVET
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	EVET
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	EVET
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	EVET

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası